Kasviperinnön jäljillä

Pyhäjärviseudun puutarhojen vanhat hyötykasvit

Anna Helmisaari, Maarit Heinonen, Maija Mäki & Sirkku Pihlman

MUSEOLOGIAN JULKAISUJA – PUBLIKATIONER I MUSEOLOGI 4

ISBN 978-952-02-0089-3

ISSN 2953-8513

TOIMITUSKUNTA JA KIRJOITTAJAT

Anna Helmisaari

Maarit Heinonen

Maija Mäki

Sirkku Pihlman

TAITTO

Anna Helmisaari

KANSIKUVAT

Anna Helmisaari

Kuva 1: Antonovka-omenoita syysväreissään. Ruskin puutarha, Kukolainen, Kiukainen.

Kuva 2: Harvinainen karvakarviainen. Hurmeen puutarha, Komoinen, Honkilahti.

Kuva 3: Vielä raakoja punaisia viinimarjoja. Lähteenojan (Inkilä) puutarha, Inkimäki, Eura.

Copyright ©2025 Museologian oppiaine, Turun yliopisto

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE **6**

JOHDATUS KASVIPERINTÖÖN, SEN TUNNISTAMISEEN JA VAALIMISEEN **9**

Vinkkejä omenapuun lajikkeen tunnistamiseksi 12

Laadi kartta puutarhan omenapuista 15

Kasvikuulutus 17

Kasvitietolomake 18

Hankkeen päätösseminaari 23.11. 19

HANKKEEN TULOKSET **23**

Puutarhakohteet 23

Kasvilöydöt 28

Soveron perunataulu 29

Vanhat omenalajikkeet 33

Kasveista paikallisesti käytetyt nimet 35

Puutarhasunnitelmat 35

Vanhat valokuvat 36

Lähdeluettelo ja hyödyllistä lisälukemista 37

Euran puutarhakohteet 42
Säkylän puutarhakohteet 346
Yläneen puutarhakohde 448

Karviainen kesäisen sateen kastelemana Nikkarin tilalla Köyliössä.
Kuva: Anna Helmisaari.

ESIPUHE

Turun yliopiston museologian oppiaineessa on tehty perinnekasveihin ja museopuutarhoihin liittyvää tutkimus- ja opetustyötä jo lähes 20 vuoden ajan. Museologian opetukseen on vakiintunut vuosittaiset puutarhakurssit, ja oppiaine on ollut mukana monissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa kasviperintöön ja museopuutarhoihin liittyen. Museologian oppiaineen elävään kasviperintöön ja museopuutarhoihin liittyvää tutkimus- ja opetustyötä esitellään Elävä kasviperintö -sivustolla, https://sites.utu.fi/elavakasviperinto/. Olemme olleet jo pidempään kiinnostuneita kotipuutarhojen vanhoista hyötykasveista, ja Kasviperinnön jäljillä -hankkeessa pääsimme vuoden 2024 aikana selvittämään sitä, mitä kasviaarteita Pyhäjärviseudun kotipuutarhoista oikein löytyy. Pitkäaikaisena yhteistyökumppanina on toiminut Luonnonvarakeskus Luke, ja tämäkin hanke toteutettiin sujuvassa yhteistyössä.

Tähän julkaisuun on koottu Kasviperinnön jäljillä -hankkeen aikana dokumentoidut puutarhat vanhoine hyötykasveineen. Tavoitteenamme oli kartoittaa ja dokumentoida puutarhoja mahdollisimman kattavasti Pyhäjärviseudun alueelta, mutta aineistossa painottuu selkeästi Euran kunnan alue. Yhteensä puutarhoja löytyi kasvikuulutuksen avulla 41 kappaletta; 31 Eurasta ja 10 Säkylästä. Näitä puutarhoja dokumentoitiin touko- syyskuun aikana 2024. Aineistot on tallennettu tulevaa tutkimuskäyttöä varten Luonnonvarakeskus Luken vanhojen kasvien tietokantaan, sekä Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkistoon. Toinen hankkeen tarkoitus on ollut kehittää hyötykasvikantojen ylläpitoa ja vahvistaa niiden käyttöä paikallisesti sekä matkailun resurssina ja osana Pyhäjärviseudun elävää kulttuuria. Tämä työ jatkuu edelleen, ja toivottavasti tulevaisuudessa myös uusin tutkimus- ja kehittämishankkein.

Työryhmäämme kuuluivat hankejohtajana Turun yliopiston museologian yliopistonlehtori Maija Mäki, Luken tutkija ja kasvigeenivarojen asiantuntija Maarit Heinonen ja museologian emerita-tutkija Sirkku Pihlman. Projektitutkijana työskenteli Anna Helmisaari, ja häntä voimme kiittää paitsi erinomaisesti toteutetusta kartoitus- ja dokumentointityöstä, myös tämän julkaisun taittotyöstä. Hankkeen yhteistyökumppanina ja asiantuntija-apuna toimivat Turun museokeskuksen museopuutarhuri Aaja Peura sekä Luonnonvarakeskuk-

sen emerita tutkimusmestari Hilma Kinnanen. Hankkeessa tehtiin yhteistyötä myös alueen erilaisten toimijoiden kuten Pyhäjärvi-instituutin, Alasatakunnan Viherpeukaloiden ja Euran kunnan kanssa. Euran kunnassa on tehty aktiivista kasviperintötyötä jo aiemmin, esimerkiksi perustamalla yhdessä Luonnonvarakeskuksen kanssa Syreenipuisto vanhojen syreenilajikkeiden varmuuskokoelmaksi. Puistossa vaalitaan myös paikallislajikkeista Kauttuanruusua ja Ahlströmin pionia, ja siellä on viljelty muutamana vuonna Vaaniin herkku -perunaa. Kiitämme vielä näin postuumisti Euran kulttuuripäällikkönä toiminutta Sirpa Wahlqvistia, jonka avulla alunperin päädyimme toteuttamaan hankkeen juuri Pyhäjärviseudulla. Murheellista kyllä, hän ei ehtinyt kuulla hankkeemme tuloksista, vaikka oli hankkeen etenemisestä erittäin kiinnostunut. Kiitämme myös Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahastoa hankkeen rahoittamisesta. Kiitämme lämpimästi kaikkia niitä henkilöitä, jotka ilmoittivat meille vaalimistaan kasveista ja päästivät meidät dokumentoimaan puutarhojaan.

Kasviperinnön jäljillä -hanke oli luonteeltaan kokeileva. Emme osanneet etukäteen arvioida, mitä puutarhoista voisi löytyä ja miten ihmiset innostuisivat ilmoittamaan meille vanhoista hyötykasveistaan. Myös dokumentoinnin tapoja testattiin. Hankkeen aikana saimme paljon palautetta siitä, miten tärkeäksi tämänkaltainen, erityisesti vanhoihin perinnekasveihin keskittyvä dokumentointihanke koettiin. Ihmeteltiin myös, miksei vastaavaa työtä oltu tehty jo aiemmin. Hankkeelle toivottiin jatkoa, sillä saimme luotua yhteyksiä mielenkiintoisiin puutarhoihin myös dokumentointivaiheen päätyttyä. Lisäksi jotkut puutarhat ovat kokonaisuutena senlaatuisia, että ne tulisi dokumentoida tätä hankkeessa tehtyä kartoitustyötä yksityiskohtaisemmin. Myös lajikemäärittelylle on tulevaisuudessa tarvetta, erityisesti omenapuiden osalta. Hankkeen aikana löytyi tallennettavaksi joitakin puutarhasuunnitelmia, ja näitäkin saattaisi pidemmän tutkimushankkeen aikana löytyä lisää. Olemme todella tyytyväisiä Kasviperinnön jäljillä - hankkeen kartoitus- ja dokumentointityön tuloksiin ja toivotamme mielenkiintoisia lukuhetkiä tämän julkaisun parissa. Tutkimustyö kasviperinnön parissa jatkuu.

Omistamme tämän julkaisun Sirpa Wahlqvistin (1960–2024) muistolle.

Maija Mäki

Punertavaposkinen, tuntematon omenalajike kasvaa Hakalan tilalla Auvaisissa.
Kuva: Anna Helmisaari.

JOHDATUS KASVIPERINTÖÖN, SEN TUNNISTAMISEEN JA VAALIMISEEN

Perinneyhteisö on joukko ihmisiä, joka jakaa yhteisen kiinnostuksen identiteettinsä kannalta tärkeänä pitämäänsä asiaan. Kasviperinnöllä tarkoitamme perinneyhteisöille merkityksellisiä kasveja niihin liittyvine tietoineen, taitoineen ja tarinoineen. Ne ovat kasveja, joilla on tärkeäksi ajateltuja kiinnekohtia menneisyyteen ja joiden halutaan olevan mukana tulevaisuudessa. Tämä saa aikaan toimintaa ko. kasvien säilymisen ja tunnettuuden puolesta. Kasviperinnön käsite ei sinänsä määrittele kohdekasveille ikää, eikä perinneyhteisö ole aina paikallinen. Perinnekasvit taas ovat peltojen ja puutarhojen vanhoja kasvilajeja ja niiden maatiaiskantoja ja lajikkeita, jotka ovat pitkän ajan kuluessa osoittaneet mukautumiskykynsä paikallisiin olosuhteisiin. Tämä tuo kasviperintöön mukaan ajan ja paikan erityismerkityksen, joka on tärkeä myös kansallisten geenivarojen suojelulle. (Pihlman, Heinonen, Peura 2019, 249–252.)

Satakuntaa on leimannut vahva elintarviketeollisuus, myös vihannesten, marjojen ja hedelmien jalostus. Satakunnan tasaiset pellot ja kevyet hietamaat ovat sopineet hyvin vihannesten ja juurikkaiden teollisuusmittaiseen viljelyyn. Puutarhakasvien viljelyn pioneereja olivat merkittävät kartanot, tutkimusalueellamme Köyliön Vanhakartano, joka oli koko Suomen mittakaavassa merkittävä maatalouden ja puutarhatalouden kehittäjä.

Talonpoikainen kansa vastusti puutarhanhoitoa herrojen turhuutena vielä 1880-luvulla. Silloin käynnistettiin Satakunnassa puutarhaneuvontatoiminta ja Satakunnan maanviljelysseura alkoi järjestää puutarhanäyttelyitä valistukseksi ja innoitukseksi. (Satakunta 03.09.1884, 1–2.) Vaikka puutarhanhoito omaksuttiin nihkeästikin, lopulta hyvin monenlaisten kotipuutarhojen viljelykset käsittivät paljon sellaista variaatiota, joka puuttui teollisilta viljelmiltä.

Köyliössä näkyy kartanon vaikutus suhteellisen varhaisena puutarhanhoitona, mutta millä tavoilla kartano vaikutti, olisi tarpeellinen jatkotarkastelun kohde. Miten mukana olivat kartanon työväki, kansakoulut, pappilat, apteekkarit ja viljelystä innostuneet muut toimijat? Kotipuutarhoissa säilyi vanhoja sinnikkäitä ja arvostettuja kasvikantoja, jotka olivat levinneet viljelijältä toiselle ja joita edelleen arvostetaan kasvin terveyden, kauneuden, hyvän maun tai historian perusteella. Näillä vanhoilla kasvi-

kannoilla on paikallinen kulttuurihistoriallinen merkityksensä ja potentiaalia säilyttää merkittäviä puutarhatuotannon geenivaroja. Tutkimuksessa nämä kotipuutarhojen aarteet ovat kuitenkin jääneet vähemmälle huomiolle.

Kasviperinnön jäljillä on Pyhäjärviseudulla vuonna 2024 toteutettu pilottihanke, jonka tavoitteena oli selvittää Pyhäjärviseudun kotipuutarhojen edelleen viljelyssä olevia vanhoja lajikkeita, vahvistaa tietoisuutta niiden ylläpidon merkityksestä ja parantaa niiden mahdollisuutta säilyä alueella osana alueen elävää kulttuuria. Idea hankkeeseen lähti Euran kunnan silloiselta kulttuuripäälliköltä Sirpa Wahlqvistilta ja siihen tarttuivat innolla Turun yliopiston ja Luonnonvarakeskuksen tutkijat. Alueella ei oltu aiemmin tehty vastaavanlaista kartoitusta, vaan puutarhojen vanhojen hyötykasvien tilanne oli arvailujen varassa. Paljonko vanhoja lajikkeita vielä löytyisi kotipuutarhoista? Löytyisikö kasveista vielä tarinoita ja tietoa niiden viljelyhistoriasta? Mitä lajikkeita puutarhoissa oli säilynyt, mitkä kenties elivät enää vain muistoissa?

Projektitutkija Anna Helmisaari kartoitti ja dokumentoi kuluneen kesän ja alkusyksyn aikana 41 kotipuutarhaa, joista löytyi useita merkittäviä kasviaarteita. Vanhimpien kasvien viljelyhistoria ulottuu 1800-luvun loppupuolelle asti, uusimmat ovat peräisin aivan 1960-luvun alusta. Esimerkiksi Eurasta, Hammin puutarhasta, dokumentoitiin vanhoja omenapuita, joiden historia tunnetaan niiden istuttamisesta asti. Mielenkiintoinen löytö on myös karvainen karviaislajike, joka on kulkeutunut Ruotsin Taalainmaalta ensin Köyliön Vanhakartanoon ja sieltä euralaisen kasviharrastajan pihalle. Varsinaisten hyötykasvien ja niihin liittyvien tarinoiden sekä viljelyhistorian lisäksi hankkeessa taltioitiin vanhoja puutarhasuunnitelmia sekä valokuvia puutarhoihin liittyen.

Omenat syksyn väriloistossaan honkilahtelaisessa kotipuutarhassa.
Kuva: Anna Helmisaari.

Puutarhojen joukossa oli sekä tarkoin hoidettuja, että jaksamisen tai ajan puutteen vuoksi vähemmälle hoidolle jääneitä kohteita. Mielenkiintoisena esille nousivat puutarhat, joissa toteutettiin suunnitelmallista ns. vaalivaa hoitamattomuutta. Kasvien kasvua kyllä autetaan ja tuetaan, mutta niiden ehdoilla: *"Vain luonnolla on oikeus katkoa oksia vanhoista omenapuista, ihmisen käsi ei niihin koske."* Haastatteluissa nousi myös esille ajatus siitä, että kauneudesta ja visuaalisuudesta pitää saada nauttia, pelkkä sadon määrä ei aina määritä kasvien paikkaa ja kohtaloa. Lisäk-

si pihapiirin luonnon ja eläimistön monimuotoisuuden vaalimisen tärkeys korostui tietyissä puutarhoissa.

Tiettyjen kasvien kohdalla korostuivat niihin liittyvät kiinteät tunnesuhteet, joiden taustalla olivat yleensä tärkeiksi koettuihin paikkoihin ja henkilöihin liittyvät muistot. Kiinteä tunnesuhde käy ilmi myös tapauksissa, joissa kasvien mahdollisesta menetyksestä ollaan huolissaan. Esimerkkinä tästä Vuorenmaalaisessa kotipuutarhassa kasvava hyvin pieni 'Erkkilän karvanen karviainen', jonka heikentyminen vuosi vuodelta aiheuttaa sen hoitajassa suurta murhetta.

Tässä julkaisussa esitellään puutarhakohteittain kenttätutkimuksen kohteena olleet puutarhat ja niistä kerätyt aineistot. Puutarhat on ryhmitelty kylittäin, Eurasta mukana 31 kohdetta ja Säkylästä 10. Tervetuloa mukaan löytöretkelle kasviperinnön jäljille!

Haaviston puutarhan vanhat omenapuut ovat hyvä esimerkki ns. vaalivasta hoitamattomuudesta. Puut saavat kasvaa miltei luonnontilassa ja niistä leikataan tarpeen tullen vain pakolliset kuivat oksat pois. Kuva: Anna Helmisaari.

Vinkkejä omenapuun lajikkeen tunnistamiseksi

Lajiketta voi yrittää tunnistaa hedelmien tuntomerkkejä tarkastelemalla, joita ovat kuoren väri, hedelmän muoto, ja koko, silmä- ja kantakuopan muodot. Kun halkaiset omenan pitkittäin ja poikittain, näet muodosta lisää yksityiskohtia, siemenkodan tuntomerkkejä ja hedelmälihan väriä ja rakennetta.

Hedelmänäytteiden otto on tärkeä ajoittaa niiden kypsymisen ajankohtaan, jolloin ne ovat saaneet lajikkeelle tunnusomaisen värityksen. Kaikkien lajikkeiden omenat ovat ensin pohjavärillisiä eli vihreitä. Ne saavat väritystä kasvaessaan ja kypsyessään. Toisin sanoen kesälajikkeiden omenat kypsyvät elokuun loppupuolella, syyslajikkeet syyskuun keskivaiheessa ja talvilajikkeet kerätään syys-lokakuun vaihteessa.

Valitse useita hedelmiä eri puolelta puuta, sillä etenkin vanhassa puussa etenkin hedelmien kuoren väritys vaihtelee osan jäädessä oksien varjoon auringolta. Valitse terveitä hedelmiä, joissa ei ole esimerkiksi omenarupea tai pihlajanmarjakoin tekemiä reikiä.

Ota valokuvia hedelmistä – kokonaisista, halkaistuista, silmästä ja kannasta – sillä hedelmät säilyvät rajallisen ajan hyvässäkin varastossa hyväkuntoisina. Valokuviin voit palata myöhemmin talvella jatkamaan tarvittaessa lajikkeen tunnistamista. Hedelmän piirtäminen käsin värikynin paperille on tehokas tapa tutustua sen yksityiskohtiin, sillä piirtäessä mallihedelmästä joutuu katsomaan tarkkaan kuoren väriä, hedelmän muotoa ja muita tuntomerkkejä.

Esimerkki kuvatusta hedelmästä. Kuvissa Euran Sorkkisista Juuselan pihapiiristä 2.9.2024 poimittu omena. Kuvat: Hilma Kinnanen.

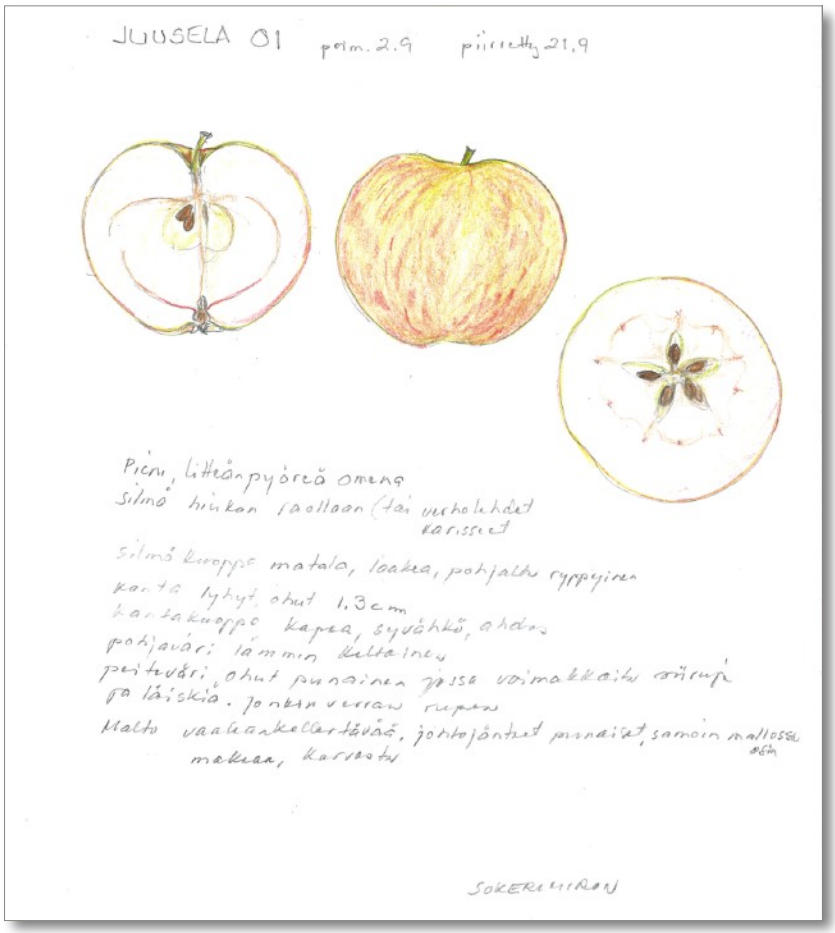

Kuvassa käsin piirrettynä samainen Juuselan tilan omena, jonka lajike on tarkemman tarkastelun jälkeen tunnistettu Sokerimironiksi. Sivun piirrokset ja kuva: Hilma Kinnanen.

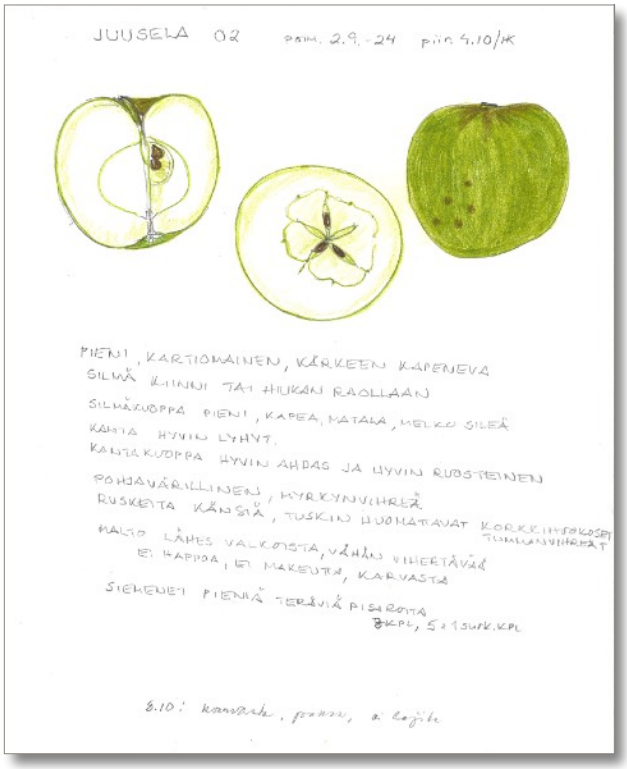

Juuselan pihalta poimittu toisen puun omenanäyte, joka ei ole mitään erityistä lajiketta.

Omenapuun aikaisuus on tärkeä tieto tunnistamisessa: onko se kesä-, syys- vai talvilajike. Maista hedelmää ja arvioi, onko se talous- vai tuorekäyttöön sopiva.

Paras tapa yrittää tunnistaa omenapuun lajike vertaamalla niitä muiden nimeltä tiedettyjen ja varmistettujen hedelmiin. Ota hedelmiä mukaan omenanäyttelyihin ja vertaile. Luonnonvarakeskus järjestää usein syksyisin kansallisen tarhaomenapuiden säilytyskokoelman omenista näyttelyitä. Kansallisessa omenapuiden varmuuskokoelmassa Fruticetumin hedelmälajipuistoissa Lohjansaaressa on syksyn viikonloppuina avoimet ovet ja siellä on laaja lajikkeisto uudempia ja vanhoja omenalajikkeita. Vertaile puusi hedelmiä naapureiden tai muiden kanssa, jotka tuntevat lajikkeita.

Vieraile syksyllä lajikkeita esittelevissä omenatarhoissa. Fruticetumin lisäksi esimerkiksi Kuusiston Taidekartanossa Kaarinassa, Lounais-Suomen puutarhamuseon yhteydessä olevassa omenatarhassa Ammattiopisto Tuorlan alueella Kaarinassa, Maarian pappilan puutarhassa Turussa, Wendlan puutarhassa Jokioisilla ja Louhisaaren kartanolinnassa Askaisissa on nimikyltein varustettuja omenapuita. Nämä puut on tunnistettu Luonnonvarakeskuksessa hedelmien tuntomerkkien ohella myös dna-analyysillä.

Vanhoihin omenapuulajikkeisiin erikoistuneista taimistoista voi kysyä tunnistamiseen apua. Etenkin Anssi ja Sisko Krannilan 1980-luvun alkupuolella perustaman Etelä-Savossa Mikkelin Hirvensalmen kirkonkylässä sijaitsevan Hirvensalmen taimiston ideana on säilyttää ja lisätä vanhoja suomalaisia hedelmäpuulajikkeita. Viime vuosina lajikevalikoimaan on tullut myös laaja valikoima kestäviä venäläisiä lajikkeita. Pohjanmaalla Pedersöleen LeifBlomqvistin vuonna 1990 perustama Blomqvistin taimisto on tunnettu laajasta valikoimasta vanhan ajan harvinaisista ja talvenkestävistä omenalajikkeista sekä hedelmä- ja marjauutuksista.

Lue ja tutki omenalajikkeita esitteleviä kirjoja ja vertaile kokoamiasi tietoja niihin. Esimerkiksi Leif Blomqvistin kirjoissa Pohjoisen omenat (2005) ja Våra fruktsorter (2010) on esitelty yleisimpiä meillä viljeltyjä omenalajikkeita.

Selvitä puutarhasi omenapuun syntyvaiheita. Onko se taimena istutettu ja milloin suurin piirtein istutus on tehty. Tieto kuka on taimen hankkinut tai istuttanut, usein auttaa arvioimaan istutuksen aikakautta. Onko tietoa tai epäilystä mistä taimi on hankittu. Jos omenapuu on kasvatettu siemenestä, se on emopuu. Sille ei löydy omenalajikkeiden kirjoista vastaavaa lajiketta ja se jää Luonnonvarakeskuksen käyttämässä dna-analyysissä myös tunnistamattomaksi ja omansalaiseksi.

Laadi kartta puutarhan omenapuista

Omenapuun paikka puutarhassa voi olla vihje siitä, onko se taimena istutettu vai sattumalta siemenestä kylväytynyt. Usein omenapuut on haluttu istuttaa riveihin tai isommissa omenatarhoissa kortteleihin. Sen sijaan siemenestä kylväytyneet puut kasvavat puutarhan laitamilla ja ovat vähän unohduksissa hoidolta ja sadon käytöltä. Toisinaan vanhoissa puutarhoissa näkee tiheästi vierivieressä kasvavia omenapuita ja ne voivat olla itsekseen kylväytyneitä.

Kartan voi piirtää käsin. Pelkistetymmillään paperille piirretään tärkeimmät rakennukset maamerkeiksi, tyypillisesti asuinrakennus. Tontin suuntaa ja rajaa usein osoittaa karttaan piirretty tie. Puut merkitään karttaan ympyröin ja ne numeroidaan. Karttaan voi kirjata havaintoja puun aikaisuudesta eli kypsyykö omenasato loppukesällä, alkusyksystä vai loppusyksystä. Myös muita havaintoja, kuten puun ikää, hedelmän väritystä ja muotoa sekä makua voi varmistetun tai arvellun lajikenimen lisäksi merkitä muistiin karttaan. Karttaa kannattaa päivittää, kun puu poistetaan tai siitä tehdään uusi taimi, joka istutetaan uuteen paikkaan puutarhassa. Karttaohjelmia osaavat voivat laatia paikkatiedoltaan tarkan kartan.

Omenapuiden paikkaa puutarhassa osoittava kartta on arvokas myös puutarhan omistajan vaihdoksen yhteydessä, kun halutaan varmistaa, että tieto jää talteen.

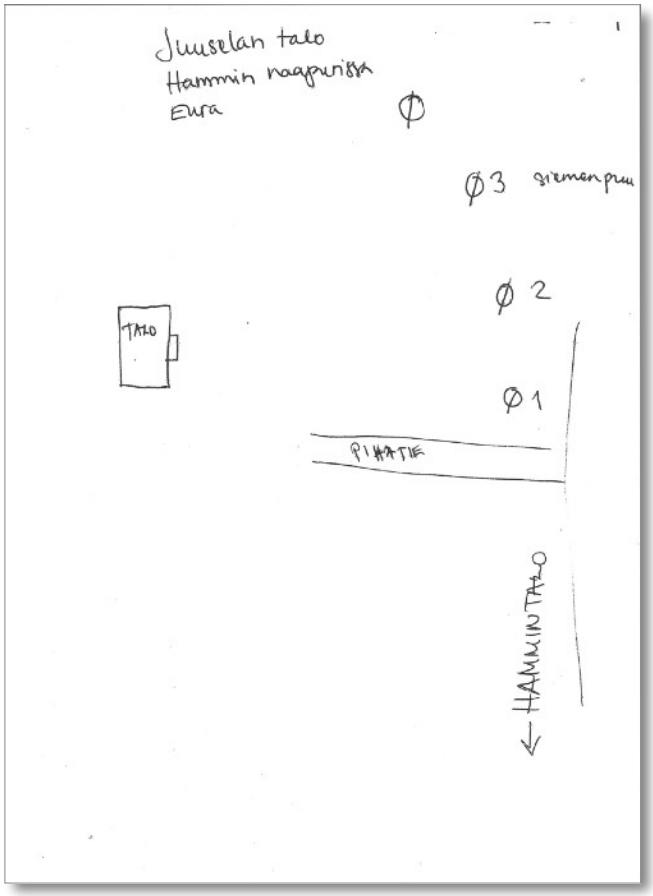

Esimerkki käsin piirretystä karttakuvasta. Kuvassa Juuselan pihan omenapuut. Piirros: Maarit Heinonen.

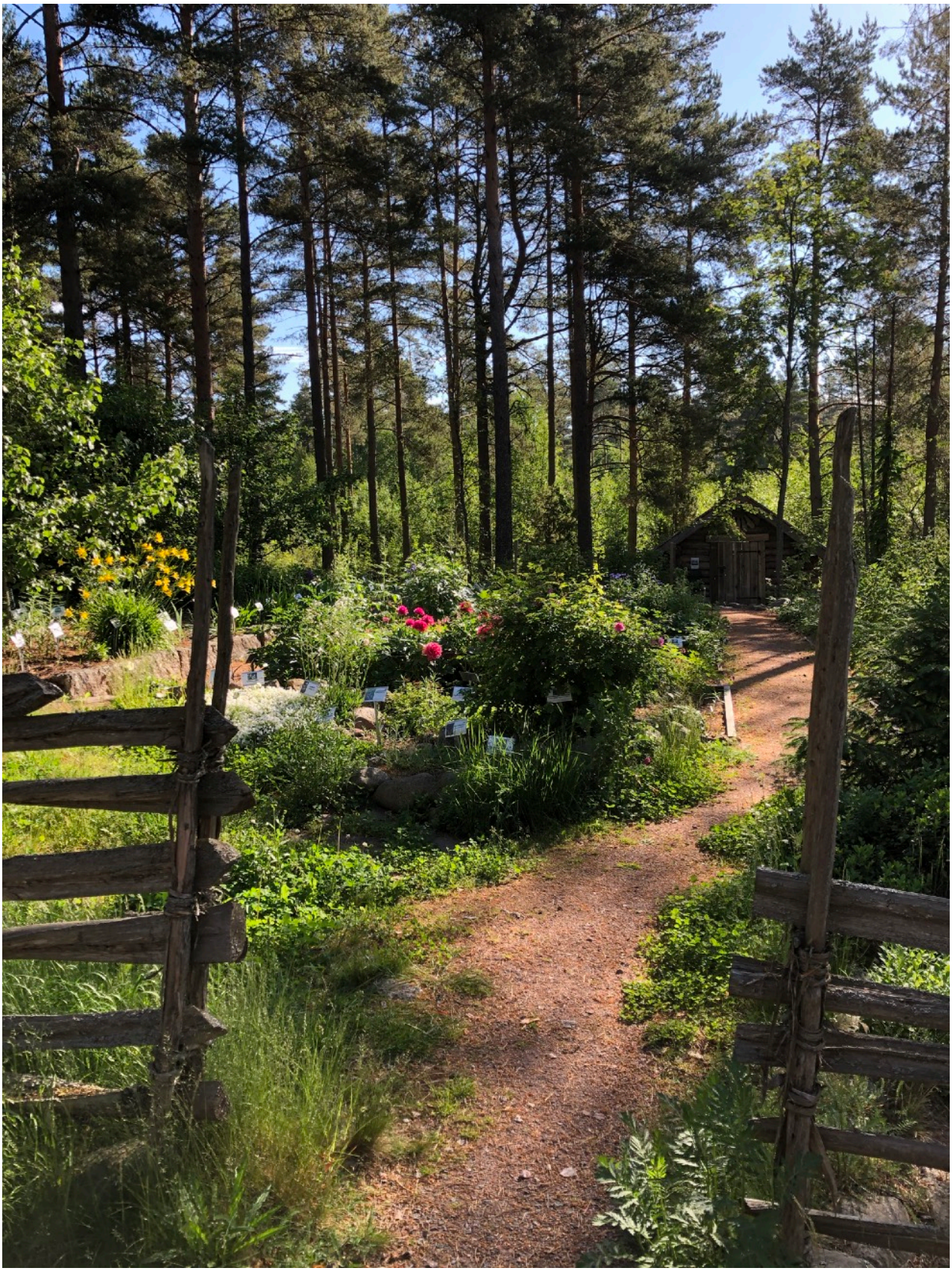

Alasatakunnan Viherpeukalot tutustuivat 8.8.2024 iltavierailullaan Yläneen kotiseutumuseon perinnekasvimaihin ja museonmäkeen. Vierailun aikana mm. kuultiin miten Korvan kasvimaa sai alkunsa, tutustuttiin Luken Yläneelle tuomiin vanhoihin pelargonioihin sekä esiteltiin Kasviperinnön jäljillä -hanketta. Kuva: Anna Helmisaari.

Kasvikuulutus

Pyhäjärviseudun perinteisistä hyötykasveista

Kasviperinnön jäljillä on hanke, jossa kartoitamme ja dokumentoimme Pyhäjärviseudun puutarhojen perinteisiä hyötykasveja sekä kannustamme lisäämään niiden viljelyä ja käyttöä.

Toivomme, että kerrotte meille Euran ja Säkylän kuntien alueen hyötykasveista joiden historia on tunnettu 1950-luvulta tai sitä ennen. Olemme kiinnostuneita erityisesti kasvien viljelyhistoriasta ja kasveihin liittyvistä tarinoista. Etsimme myös vanhoja puutarhasuunnitelmia sekä vanhoja valokuvia puutarhoista ja kasveista. Kerro meille näistä hyötykasveista:

- karviaiset
- viinimarjat
- raparperit
- maa-artisokat
- perunat
- omenat
- päärynät
- luumut
- kirsikat

Ilmoita meille 1.6.2024 - 30.9.2024: hanketyöntekijä Anna Helmisaari, anna.helmisaari@dnainternet.net tai puh. 040 527 6013 (arkisin klo 9-20)

Kiitos vaivannäöstä!

Vanhojen puutarhojen ja hyötykasvilajikkeiden kartoittamiseksi työryhmä laati kasvikuulutuksen, jolla pyrittiin tavoittamaan Pyhäjärviseudun viljelijöitä. Kuulutusta julkaistiin sosiaalisessa mediassa ja Turun yliopiston viestintäkanavilla, ja sitä jaettiin kylien ilmoitustauluille sekä sähköpostitse alueen toimijoille, yhdistyksille ja ennakkoon tiedossa oleville puutarhaharrastajille. Hankkeesta tiedotettiin myös paikallislehti Alasatakunnassa 14.6.2024 ja 19.11.2024 ilmestyneissä lehtijutuissa ja sitä tehtiin tunnetuksi 8.6.2024 järjestetyillä Eura-päivillä.

Käytännön kartoitus- ja dokumentointityössä apuna käytettiin tätä hanketta varten laadittua kasvitietolomaketta, jotta eri kohteista saataisiin talteen mahdollisimman yhteneväisesti keskeiset tiedot. Lomaketietojen lisäksi haastatteluja taltioitiin digitallentimella. Lisäksi kasveja valokuvattiin ja puutarhat dokumentoitiin pääpiirteissään.

KASVIPERINNÖN JÄLJILLÄ -KASVITIETOLOMAKE

Kasviperinnön jäljillä -hankkeessa kartoitetaan ja dokumentoidaan Pyhäjärviseudun (erityisesti Euran ja Säkylän alueen) puutarhojen vanhoja, perinteisiä hyötykasveja

- Etsittävät kasvit: karviaiset, viinimarjat, raparperit, maa-artisokat, perunat, omenat, päärynät, luumut ja kirsikat.
- Kasvien historia on tunnettu 1950-luvulta tai sitä ennen.
- Tietoja kerätään 1.6.2024 - 30.9.2024.

Tietojen luovuttajan yhteystiedot:		
Kasvin kasvupaikka (osoite):		
Kasvilaji:	Kasvin tieteellinen nimi:	Paikallisesti käytetyt nimet:
Mistä kasvi on saatu, mitä kautta ja milloin se on päätynyt nykyiseen puutarhaan? Mitä sen alkuperästä ja vaiheista tiedetään?		
Kuvailu: miltä kasvi näyttää?		
Viljelyominaisuudet (esim. kukinta-aika, satoisuus, maku, viljelyn helppous, taudin- ja talvenkestävyys)?		
Mihin kasvia on käytetty?		
Kasviin liittyvät sattumukset, muistot ja tapahtumat?		
Muita lisätietoja:		
Suostumus: [ ] Antamiani tietoja voidaan käyttää Kasviperinnön jäljillä -hankkeen tarpeisiin. [ ] Antamani tiedot voidaan tallentaa Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkistoon. [ ] Antamani tiedot voidaan tallentaa Luonnonvarakeskus Luken tietokantaan (Suomen kansallinen kasvigeenivaraohjelma). Päiväys ja allekirjoitus		

Lomakkeen palautus: Voit valokuvata/skannata ja lähettää täytetyn lomakkeen, tai ilmoittaa muuten tietosi meille. Yhteystiedot: hanketyöntekijä Anna Helmisaari, anna.helmisaari@dnainternet.net, puh. 040 527 6013 (arkisin klo 9-20)

Kiitos vaivannäöstä!

Kasviperinnön jäljillä -hanke 15.5.2024–31.1.2025

Hankkeen päätösseminaari 23.11.

Kasviperinnön jäljillä -hankeen seminaaripäivää vietettiin Euran koulukeskuksen auditoriossa 23.11.2024 klo 13 alkaen. Seminaarissa kerrottiin tarkemmin hankkeen tuloksista ja kasvilöydöistä sekä pureudutttiin erityisesti Pyhäjärviseudun omena- ja perunaperintöön. Seminaarissa luotiin myös silmäyksiä siihen, miten kasviperinnön tallentamista, vaalimista ja esilletuomista voidaan edistää tulevaisuudessa, sekä keskusteltiin 'Sirpan muistopuiston' perustamisesta Euraan. Seminaarin päätteeksi tutustuttiin upeaan Hammin talon valotapahtumaan Euran Sorkkisissa.

Kasviperinnön jäljillä -seminaari

lauantaina 23.11.2024

Paikka: Euran koulukeskuksen auditorio
Savikontie 11, 27510 Eura

Tervetuloa kuulemaan Kasviperinnön jäljillä -projektin tuloksista ja keskustelemaan Pyhäjärviseudun kasviperinnön tulevaisuudesta. Projektissa kartoitettiin ja dokumentoitiin puutarhojen perinteisiä hyötykasveja, joiden historia on tunnettu 1950-luvulta tai sitä ennen. Löysimme useita hienoja kasviaarteita mielenkiintoisine tarinoineen.

Kasviperinnön jäljillä -projektia on tukenut Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahasto.

Seminaarin järjestävät: Museologia / Turun yliopisto, Luonnonvarakeskus ja MainPotRe-hanke yhteistyössä Euran kunnan kanssa.

TURUN YLIOPISTO

Luke

Interreg Baltic Sea Region

Co-funded by the European Union

RESILIENT ECONOMIES AND COMMUNITIES MainPotRe

Ohjelma

13.00	Kari Kankaanranta (Euran kunta) ja Maija Mäki (Turun yliopisto): *Seminaarin avaus*
13.15	Anna Helmisaari (Turun yliopisto): *Kasviperinnön jäljillä -projektin esittely*
13.30	Maarit Heinonen (Luke): *Pyhäjärviseudun perinteisistä perunoista ja omenoista* Sirkku Pihlman: *Antrean musta peruna*
14.30	Anna Helmisaari: *Kasviperinnön jäljillä -projektin kasvilöytöjä*
15.00	Kahvitauko
15.30	Pirjo Hamm-Hakamäki: *Hammin puutarhan vaiheista*
16.00	Paneelikeskustelu, puheenjohtajana Maija Mäki: *Mitä Kasviperinnön jäljillä -projektin jälkeen?* Keskustelussa mm. Sirpan muistopuisto. Osallistujat: Anne Saarenvalta (Euran kunta), Teija Kirkkala (Pyhäjärvi-instituutti), Rauni Halonen (Alasatakunnan Viherpeukalot), Maarit Heinonen, Sirkku Pihlman ja Anna Helmisaari.
17.00	Valotapahtuma Hammin talolla (Sorkkistentie 33, 27510 Eura)

Tervetuloa kaikki kiinnostuneet!

Seminaari tarjoiluineen on maksuton.

Kasviperinnön jäljillä -seminaari 23.11.2024
Kuvat Maija Mäki & Anna Helmisaari.

Anna Helmisaari kertoi hankkeen tulok-sista ja kasvilöydöistä.

Seminaarin avasi Euran kunnanjohtaja Kari Kankaanranta.

Seminaariyleisöä.

Maarit Heinonen toi seminaariin pienen ome-na- ja perunanäyttelyn. Seinään nojaamassa Soveron puinen perunataulu.

Paneelikeskustelussa pohdittiin mm. Sirpan muistopuiston perustamista. Keskustelemassa Pyhäjärvi-instituutin Teija Kirkkala (vas.), Euran kunnan edustaja Anne Saarenvalta, Alasatakunnan Viherpeukaloiden Rauni Halonen, sekä hankeryhmän jäsenet Maarit Heinonen, Sirkku Pihlman, Anna Helmisaari ja Maija Mäki.

Yllä: Pirjo Hamm-Hakamäki kertoi Hammin puutarhan vaiheista.

Vasemmalla: Seminaaripäivä huipentui Hammin talon valotapahtumaan.

Vanhan osuuskaupan pihalla Köyliön Yttilässä kasvava pieni musta viinimarja-pensas tekee yleensä kohtuullisen hyvin satoa. Kuva: Anna Helmisaari.

HANKKEEN TULOKSET

Puutarhakohteet

Kasvikartoitus- ja dokumentointityö paikallisten viljelijöiden parissa tehtiin kasvukauden aikana kesä- syyskuussa. Kohdealue Pyhäjärviseudulla oli laaja, käsittäen Euran ja Säkylän kunnat kaikkine kylineen. Kaikkiaan kohteita kertyi 41 kappaletta. Niistä enemmistö eli 31 kpl löytyi Euran ja loput 10 kpl Säkylän kunnan alueelta.

Suurin osa kohteista oli yksityiskotien puutarhoja. Näistä vanhimmat olivat sukutiloja 1400–1500-luvulta, uusimmat 1970–1980-lukujen koteja. Varsinaisia julkisia kartoituskohteita olivat Köyliön meijeri, Valon museo, Suontaustan museo, Mannilan museo, Kiukaisten Wanhan Apteekin puutarha sekä Kiukaisten Wanha pappila. Euran Sorkkisissa sijaitsevat Pirjo Hamm-Hakamäen ja Kaisa Soveron taiteilijakodit puutarhoineen ovat osittain avoinna yleisölle.

Tämän lisäksi työryhmä toteutti 2.9.2024 alueella vierailupäivän, jolloin käytiin tutustumassa edellä mainittuihin Hamm-Hakamäen ja Soveron puutarhoihin, sekä Köyliön Vanhakartanon pihapiiriin. Puutarhoista otettiin analysoitavaksi omena-näytteitä lajikemäärityksiä varten. Hankkeen aikana tehtiin myös yksi varsinaisen kohdealueen ulkopuolinen haastattelu koskien Yläneen Kirkonkylän kansakoulun vanhaa puutarhaa.

Tässä raportissa kohteet esitellään kyläkohtaisesti ja kerrotaan puutarhan sekä haastatellun nimi. Lupa nimien käyttöön on saatu haastateltavilta. Kohteita ei olla anonymisoitu, sillä puutarhoihin liittyvät kontekstitiedot ovat tärkeitä eikä esittelyissä käsitellä arkaluontoista tietoa. Julkisia kohteita lukuunottamatta kyse on ihmisten yksityispihoista, jotka eivät ole yleisölle avoimia käyntikohteita.

Varsinaisen keruuajan päätyttyä saatiin vielä vinkkejä muutamista puutarhoista, joihin ei valitettavasti ollut mahdollisuutta tutustua enää tämän hankkeen puitteissa. Kaikki yhteystiedot on tallennettu mahdollista tulevaa kartoitus- ja tutkimustyötä varten.

Käynnit jakautuivat seuraavasti eri alueiden välillä:

Työryhmän vierailupäivä alueelle 2.9.2024

Hilma Kinnanen (vas.), Anna Helmisaari ja Maija Mäki kuuntelevat Barbro ja Axel Cedercreutzin kertomusta kartanon pihapiirin ja puutarhan kiehtovasta historiasta. Vierailulla oli myös mukana kuvan ottanut Maarit Heinonen.

Yksi kartanon vanhoista omenpuista, josta otettiin omenanäytteet mahdollista lajiketunnistusta varten. Hedelmän perusteella se tunnistettiin Sävstaholm-lajikkeeksi. Kuvat: Anna Helmisaari.

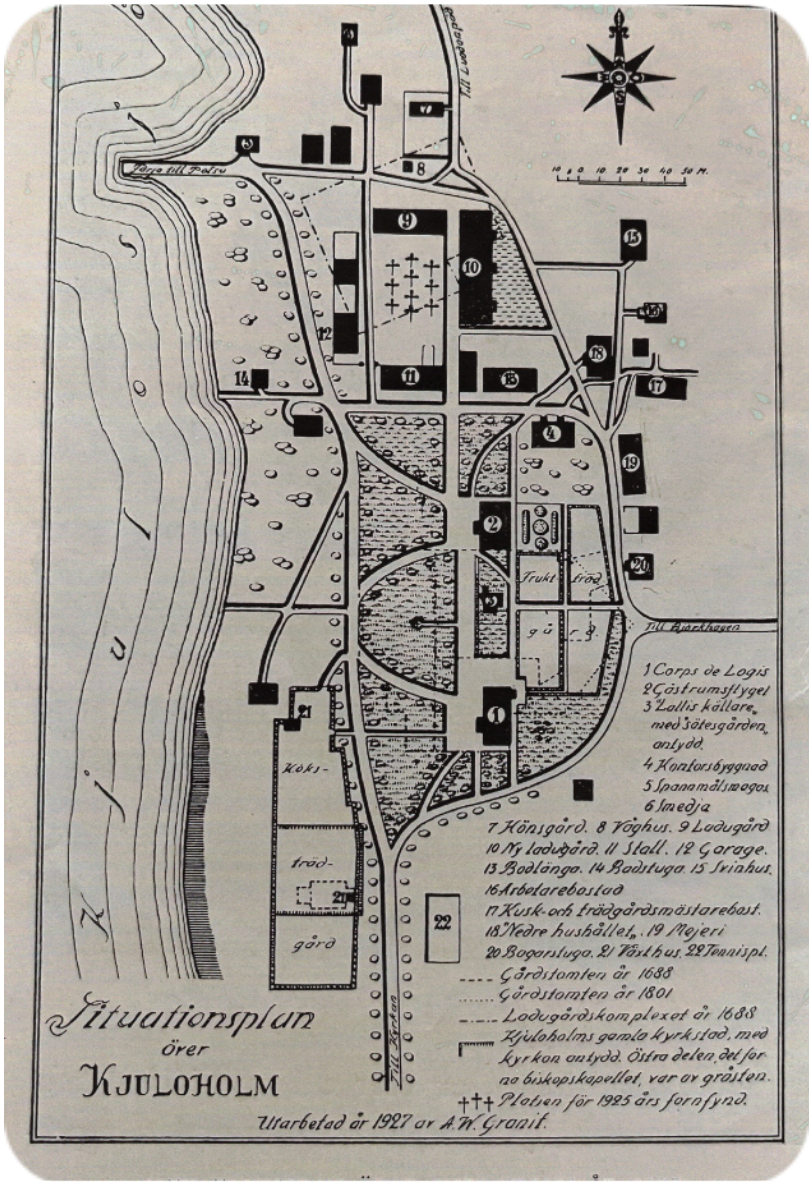

Köyliön Vanhakartanon pihapiirin puutarhapiirustus vuodelta 1927. Kuva: Cedercreutzien arkisto.

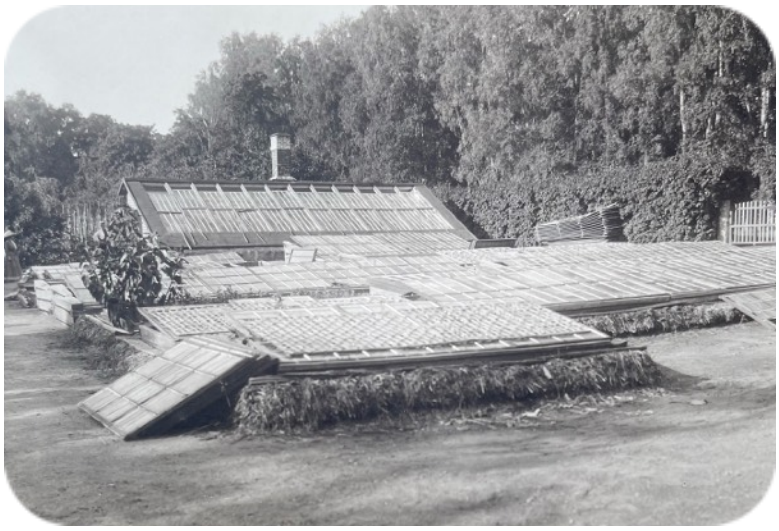

Köyliön Vanhakartanon "yläpuutarhan" viinihuone, joka sijaitsi suurin piirtein samassa paikassa missä vanha kirkko ennen paloa ja siirtoa 1751. Viinihuoneessa säilytettiin talvisin agavit. Lavoissa kasvatettiin mm. meloneja, salaattia ja vihanneksia. Yläpuutarha lopetettiin 1950-luvun alussa.
Kuva: Cedercreutzien arkisto.

Hammin omenoiden keräystä lajikkeiden määrittelyä varten. Poiminta-apuna Pentti Hakamäki.
Kuva: Maarit Heinonen.

Pirjo Hamm-Hakamäki.
Kuva: Maarit Heinonen.

Tutustumassa Soveron puutarhaan Kaisa Soveron (keskellä) opastamana. Omenanäytteitä kerättiin seitsemästä puusta. Kuva: Maarit Heinonen.

Kasvilöydöt

Vanhimmat kasvilöydöt olivat 1800-luvun lopulta, uusimmat aivan 1960-luvun alkuvuosilta. Kasvilajeista ylivoimaisesti eniten kirjattiin omenapuita: 164 kpl. Tämän lisäksi Kaisa Soveron pihalla on vielä 11 tarhaomenapuuta, joista lajikemäärittelyä varten on otettu näytteet seitsemästä puusta. Vanhimmat omenapuulöydöt olivat 1800-luvun loppupuolelta. Esimerkiksi Eurasta, Hammin puutarhasta, dokumentoitiin vanhoja omenapuita, joiden historia tunnetaan niiden istuttamisesta asti.

Toiseksi eniten löydettiin viinimarjapensaita: 112 kpl (luvusta puuttuu jokunen musta viinimarjapensas, joita kasvoi useita yhdessä ryhmässä). Punaisia viinimarjoja kasvoi puutarhoissa selvästi eniten (56 kpl) ja valkoisia vähiten (6 kpl). Mustia löytyi reilut 26 kpl.

Kolmanneksi eniten dokumentoitiin karviaisia: 78 kpl. Luvusta puuttuvat kolmesta paikasta kirjatut usean pensaan ryppäät. Harvinaisia kasvilöytöjä olivat vanhaa sukujuurta olevat ns. "karvakarviaiset", joita kasvoi vain kahdessa puutarhassa yhteensä neljä kasviyksilöä (Honkilahden Komoisissa kolme ja Köyliön Vuorenmaalla yksi pensas).

Raparpereita dokumentoitiin 28 kpl, joista kolme näistä kasvoi isoissa, pitkissä penkeissä.

Puutarhoista löydettiin useita luumu-, kriikuna- ja kirsikkapuita. Näiden tarkkaa lukumäärää on vaikea sanoa, sillä useat puista kasvoivat tiiviisti yhdessä rykelmässä juurivesonnan vuoksi. Kriikuna- ja kirsikkapuita kartoitettiin viidestä eri puutarhasta (niitä on arviolta kumpaistakin muutama kymmen puuta), luumupuita kirjattiin 15 puuyksilöä sekä kolme usean puun rypästä. Päärynäpuita löydettiin 1 kpl.

Alunperin Ruotsin Taalainmaalta peräisin oleva piikikäs "karvakarviainen" on 1800-luvun lopulla kulkeutunut ensin Köyliön Vanhakartanoon, ja sieltä Honkilahden Komoisille Hurmeen kotipuutarhaan vuonna 1987.
Kuva: Anna Helmisaari.

Ylös kirjattuja perunalajikkeita olivat Vaaniin herkku, Parsaperuna ja Kainuun musta. Lisäksi harvinainen ja todella kiinnostava löytö oli Euran Sorkkisista löydetty puinen Soveron perunataulu, johon Kaisa Soveron Iivo-setä on kirjannut ylös ennen sotia 1930-luvulla pihassa viljeltyjä perunalajikkeita.

Soveron perunataulu

Eurassa Kaisa Soveron taidetalona tunnetun kotipuutarhan piharakennuksen seinään naulattu laudanpala perunalistoineen tarjoaa ainutlaatuisen kurkistuksen 1930-luvun alkupuoliskon satakuntalaisen kodin perunalajikkeisiin. Laudanpala lienee toiminut talvivaraston, "Talvipuoli", kirjanpitolistana. Siinä on lyijykynällä kirjoitettu kymmenen riviä, mahdollisesti tarkoittaen varastohyllyjä tai -laatikoita, kaalin ja kahdeksan perunalajikkeen nimi. Kutakin perunalajiketta on yhden rivin verran, paitsi "Tammiston aik" on saanut kaksi riviä. Kaisa Soverolta isänisän veljestä Iivosta saatujen tietojen ja ylöskirjoitettujen perunalajikkeiden nimien perusteella ajoitamme laudanpalan 1930-luvun alkupuolelle.

Tammiston Aikainen oli tuohon aikaan suomalainen uutuuslajike ja Soveron viljelemät hollantilaiset, englantilaiset ja saksalaiset lajikkeet olivat Suomessa yleisiä. Niitä oli mukana myös perunan viljelykokeissa, joita tehtiin Valtion maatalouden tutkimuskeskuksessa Jokioisissa ja Euran naapurissa Kokemäen Järilän kylässä vuosina 1929–1996 toimineella Satakunnan tutkimusasemalla. (Ks. Taulukko 1).

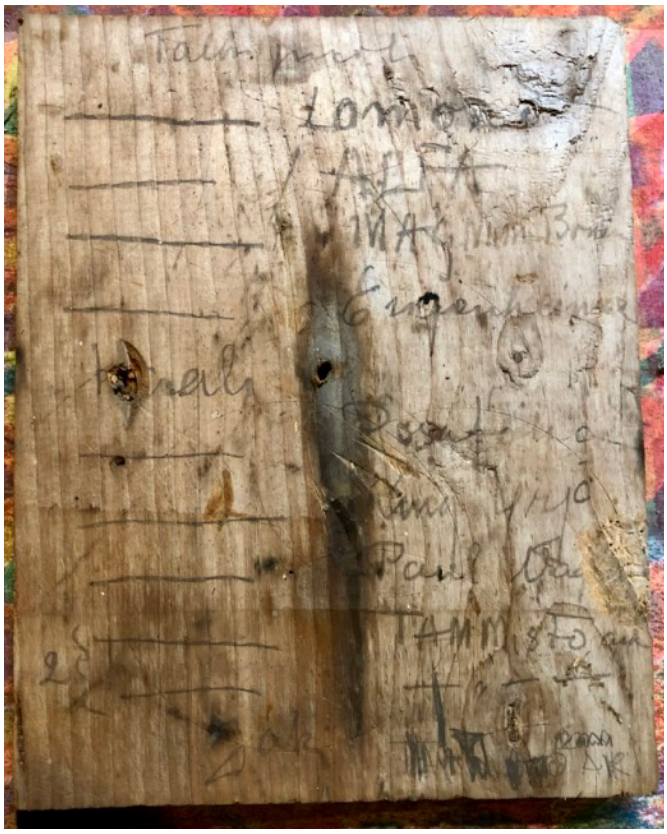

Se, että perunalajikkeiden määrä on näin suuri, kertoo puutarhan omistajien harrastuneisuudesta ja kiinnostuksesta uusiin perunalajikkeisiin. Soverot käyttivät perunoista lajikkeiden virallisia nimiä. Poikkeuksena on Englannin kuningas Georg V:n (1865–1936) kruunajaisvuonna 1911 viljelyyn saatua kuninkaan nimikkolajiketta. Se oli lautapalaan kirjoitettu: King Yrjö. Lajike kulki Suomessa myös nimellä Kuningas Yrjö.

Soveron perunavalikoima kuvaa myös aikakauden todella runsasta lajikkeistoa: lajikevalikoimassa oli monenlaisia maatiaislajikkeita suosituimpien lajikkeiden lisäksi.

Taulukko 1. Iivo ja Anna Soveron talvivaraston perunalajikkeet

Laudan teksti	Tekstin tulkinta	Perunalajike	Kauppaanlasku	Maa	Jalostaja	Polveutuminen	Synonyminimiä Suomessa	Perunan viljelykokeet Suomessa	Viljelylaajuus v. 1950
Talvipuoli	Talvivarasto								
Lomo [epäselvä kohta]	Lomond	Ben Lomond	1924	Iso-Britannia	Shutton & Sons		Lomond	1929; 1932-1937: makuarvostelussa tulosten jakautumista (tyydyttävä, huono), rutonkestävyys hyvä, heikko varastosäilyvyys	Kymmenen viljellyimmän joukossa, koko maan peruna-alasta 2,5 %, suosituin Pohjanmaan (17,4 %) ja Uudenmaan (5 %) ruotsinkielisillä alueilla
ALFA	Alfa	Alpha	1925	Hollanti	Veenhuizen	Blaue Riesen x Neue Imperator	Alfa	1926; 1932-1937: makuarvostelussa tulosten jakautumista (tyydyttävä, huono), rutonkestävyys tyydyttävä, keskinkertainen varastosäilyvyys	Yhä 24:n viljellyimmän joukossa, koko maan peruna-alasta 0,5 %
MAGNIM B [epäselvä kohta]	Magnum bonum	Magnum Bonum	1876	Iso-Britannia	James Clark	Early Rose x Victoria		1891; 1930-1932	Yhä viljeltiin Keski-Suomessa asti, mutta pääasiassa etelärannikolla ja Pohjanmaan rannikolla, koko maan peruna-alasta 3,2 %
Eigenheimer	Eigenheimer	Eigenheimer	1895	Hollanti	Veenhuizen	Blaue Riesen x Franschen	Teiskon Eino, Lapuan Niku, Niku, useita paikallisia nimiä	1932-1937: makuarvostelussa tulosten jakautumista (tyydyttävä, huono), rutonkestävyys tyydyttävä, keskinkertainen varastosäilyvyys	Kolmanneksi viljellyin, Etelä-Pohjanmaalla lähes puolet perunan viljelyalasta, koko maan peruna-alasta 7,7, %
Kaali									
Rosafolia	Rosafolia	Rosafolia	1928	Saksa	P.S.G.	Centifolia x Parnassia	Ruusulehti	1929; 1930-1932; 1932-1937: hyväsatoinen, tyydyttävä maku, välttävä rutonkestävyys, erittäin hyvä varastokestävyys	Ylivoimaisesti yleisin perunalajike, koko maan peruna-alasta 12,3 %, suosituinta viljely Varsinais-Suomessa ja Hämeessä (viidennes peruna-alasta)
King Yrjö	King Yrjö	King Georg V	1911	Iso-Britannia	John Butler		King Yrjö, Kuningas Yrjö	1930-1932; 1932-1937: hyväsatoinen, tyydyttävän makuinen, melko hyvä rutonkestävyys, tyydyttävä varastosäilyvyys	Neljänneksi yleisin perunalajike, koko maan peruna-alasta 6,4 %, suosituinta etelä-rannikolla (1/3 peruna-alasta), Satakunnassa (1/10 peruna-alasta)
Paul Wagner	Paul Wagner	Paul Wagner	1928	Saksa	P.S.G.	Industire x Jubel	Paulin peruna	1930-1932; 1932-1937: hyväsatoinen, tyydyttävän makuinen, tyydyttävä rutonkestävyys, hyvä varastosäilyvyys	Viidenneksi yleisin perunalajike, koko maan peruna-alasta 6,1 %, suosituinta Kymeenlaaksossa (15,9 %), myös Varsinais-Suomessa, Hämeessä, Keski-Suomessa ja Kuopion seudulla
TAMMisto aik	Tammiston aikainen	Tammiston Aikainen	1930	Suomi	Hankkija, J.O. Sauli	Up-to-date x Prof. Edler		1930-1932; 1933-1937 tyydyttävä satoinen, hyvänmakuinen, heikko rutonkestävyys, hyvä varastosäilyvyys	Viljeltiin varhaisperunana koko maassa Pohjois-Suomea lukuun ottamatta. Suosituinta Varsinais-Suomessa (5 % peruna-alasta), koko maan peruna-alasta 1,3 %,
[yhtäläisyysmerkki, TAMMisto aik]									

Lähteet: Lajikkeiden jalostajatiedot: Europotato, Potatopro, WUR plantbreeding, Virri 1933, Laurila 1938

Perunan viljelykokeet Suomessa: v. 1891 Käytännöllis-tietopuolisessa maanviljelysoppilaitos Mustiala, vuosina 1930-1932 Maatalouden tutkimuskeskuksen Satakunnan koeasema, 1926- 1929 ja 1932-1937 Maatalouden tutkimuskeskuksen Jokioisten koeasema (Virri 1933, Laurila 1938)

Viljelylaajuus vuonna 1950: Perunalajikkeiden viljelylaajuus pohjautuu valtakunnalliseen yleiseen maatalouslaskentaan 1950 (Saksa 1954)

Vuoden 2024 harrasteviljelyn kyselyssä mainittu: Alfa (1 kpl), Eigenheimer (3 kpl), Rosafolia (1 kpl), Paul Wagner (1 kpl), Tammiston Aikainen (4 kpl) (Kysely 2024)

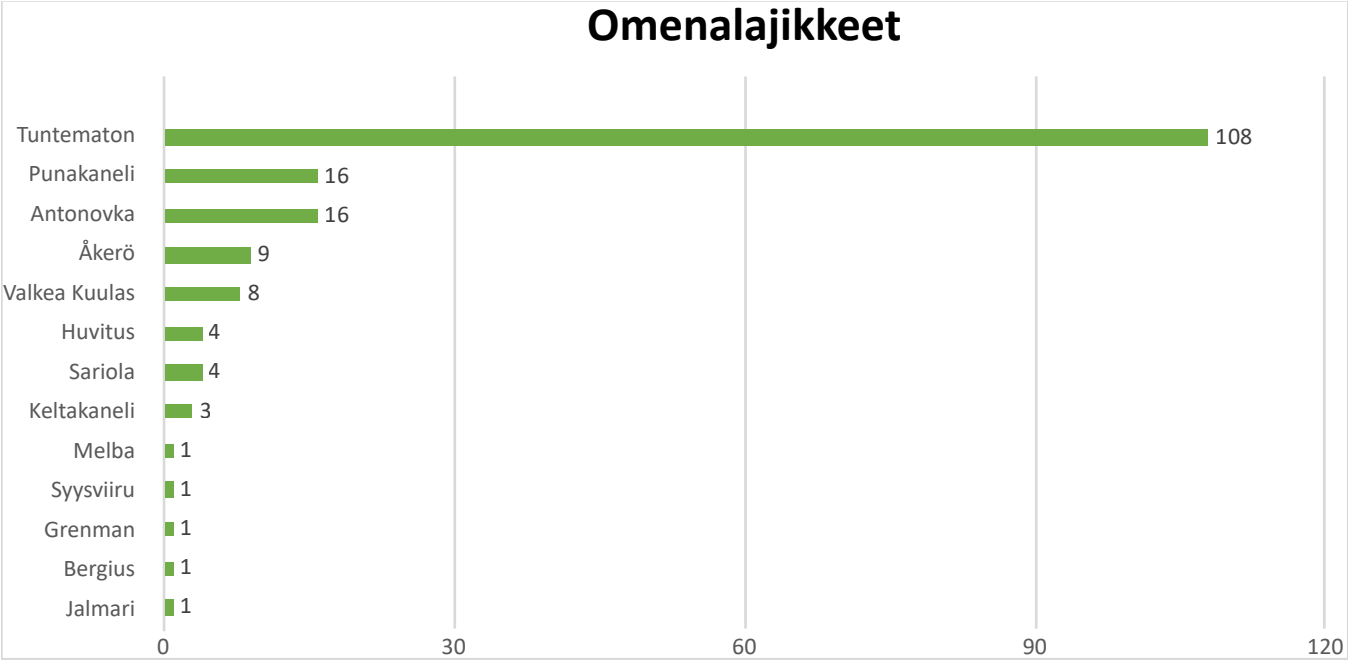

Säkylän ja Euran alueen kasvikartoituksessa ilmoitetut yli 50 vuotta vanhat omenapuut ja niiden lajikkeet omistajan tiedon mukaan.

Tuntematon omenalajike Peron puutarhasta Kiukaisista. Kuva: Anna Helmisaari.

Pyhäjärviseudun vanhat omenapuut ja lajikkeet omistajien ilmoittamana														
Eura	Tuntematon	Melba	Valkea Kuu	Antonovka	Åkerö	Huvitus	punakaneli	keltakaneli	Sariola	Jalmari	syysviiru	Grenman	Bergius	
	3	1	2	1	1	1	1	1	1	1				
	1		1	2	1		2	1	3					
	7		2	1	1		1	1						
	6		1	1	1		1							
	3		1	1			2							
	1			2			1							
	2			1			1							
	2			1			2							
	1			1										
	1													
	3													
	4													
	6													
	11													
	5													
	4													
	5													
	1													
	6													
	2													
	1													
	2													
	2													
	1													
	9													
yht	89	1	7	11	4	1	11	3	4	1				132
Säkylä	4		1	4	1	2	1				1	1	1	
	4				3	1	1							
	3				1		2							
	2			1			1							
	5													
	1													
yht	19	0	1	5	5	3	5	0	0	0	1	1	1	41
kaikki yht	108	1	8	16	9	4	16	3	4	1	1	1	1	173
	Tuntematon	Punakaneli	Antonovka	Åkerö	Valkea Kuu	Huvitus	Sariola	Keltakaneli	Melba	Syysviiru	Grenman	Bergius	Jalmari	
Eura	89	11	11	4	7	1	4	3	1	0	0	0	1	
Säkylä	19	5	5	5	1	3	0	0	0	1	1	1	0	
	Tuntematon	Punakaneli	Antonovka	Åkerö	Valkea Kuu	Huvitus	Sariola	Keltakaneli	Melba	Syysviiru	Grenman	Bergius	Jalmari	
Omenalajikkeet	108	16	16	9	8	4	4	3	1	1	1	1	1	
	Jalmari	Bergius	Grenman	Syysviiru	Melba	Keltakaneli	Sariola	Huvitus	Valkea Kuu	Åkerö	Antonovka	Punakaneli	Tuntematon	
Omenalajikkeet	1	1	1	1	1	3	4	4	8	9	16	16	108	

Säkylän ja Euran alueen kasvikartoituksessa ilmoitetut yli 50 vuotta vanhat omenapuut ja niiden lajikkeet omistajan tiedon mukaan alueittain ilmoitettuna.

Vanhat omenalajikkeet

Omistajan tuntemat omenapuiden lajikenimet ovat tyypillisiä vanhojen kotipuutarhojen lajikkeita.

Kaneli-omenat ovat olleet useiden vuosikymmenten ajan kotipuutarhojen haluttuja ja herkullisia omenoita. Kaneleiden arvellaan olevan lähtöisin Volga joen varrelta Euroopan puoleisen Venäjän kaakkoisosasta. Suomeen tiedetään kaneliomenapuiden saapuneen 1800-luvulla ja etenkin Punakaneli on yhä suosittu kotipuutarhoissa ja myös ammattiviljelyssä. Kanelit ovat syyslajikkeita ja niiden hedelmän aromissa on kanelimausteisuutta. Kaneliomenoista alkuperäisin on Keltakaneli, jonka värimuunnoksia ovat Punakaneli ja Ruskeakaneli. Punakaneli on näistä yleisin ja tunnetuin.

Antonovka on ollut ulkomaisista vanhoista omenalajikkeista kaikkein tärkein Suomen omenanviljelykselle. Sen lisäksi, että se on yhä yleinen vanhoissa puutarhoissa osoittaen näin talvenkestävyyttä ja sadon käyttöarvoa ja sitä on edelleen taimituotannossa, sitä on käytetty uusien lajikkeiden jalostamisessa toisena vanhempana. Tärkein merkitys sillä on kutenkin perusrunkona, missä käytössä sen siementaimia yhä on. Antonovka on syntyjään Ukrainasta ja se on Venäjän seudun vanhimpia ja laajimmalle levinneitä lajikkeita. Suomessa sitä on viljelty ainakin jo 1840-luvulta asti. Se on talvilajike ja sen varastosäilyvyys on pitkälle talveen. Sato on parhaimmillaan talouskäytössä, kuten hillona, mutta se sopii tuorekäyttöönkin, kunhan se on saanut jälkikypsyä varastossa kuukauden ajan poiminnasta.

Åkerö on syntynyt 1750-luvulla Södermanlandissa Ruotsissa, mutta ei toistaikseksi ei ole tarkempaa tietoa onko emopuu siemenestä syntynyt vai jostakin omenatarhassa kokeilluista hollantilaisesta omenalajikkeesta uudelleen nimetty. Sitä tiedetään viljellyn Suomessa 1860-luvulla ja se oli meillä vuonna 1929 kolmanneksi yleisin omenalajike. Se on edelleen suosittu kotipuutarhojen omenapuu. Se on talvilajike ja hedelmä on monikäyttöinen tuoreena nautittava ja siitä saa aromikasta hilloa ja mehua.

Valkea Kuulas edustaa balttialaista omenaperintöä. Tarkempaa tietoa sen syntypaikasta ei ole. Suomeen se tuotiin 1850-luvulla nimellä Valkoinen kirkasomena. Se tunnetaan laajalti Euroopassa muun muassa nimellä White Transparent, mikä nimi viittaa sille tyypilliseen hedelmän mehustumiseen läpikuultavaksi. Lajiketta viljellään myös kaupallisilla omenatarhoilla ja se on suosittu kotipuutarhoissa. Se on syyslajike, joka ei kestä varastointia vaan on käytettävä pian poimimisen jälkeen.

Huvitus-lajikkeen syntypaikka on Pöytyän Yläneellä Korpelan pihassa, jonne torppari Juho Korpela kylvi läheisestä Sahlbergien Huvitus-tilan rappioituneesta omenatarhasta kerättyjen omenoiden siemeniä. Vuonna 1895 Tämä alkujaan Korpelan omenaksi nimetty lajike levisi viljelyyn ensin Yläneen seudulla ja myöhemmin laajemmalle. Se on edelleen taimituotannossa. Huvitus on ollut suomalaiselle omenan lajikejalostusohjelmalle erittäin tärkeä risteytysvanhempi: se on 11 lajikkeessa toisena risteytyvanhempana. Kesälajikkeiden tapaan omenat käytettään pian poimimisen jälkeen.

Sariola on suomalainen paikallisomenalajike, jonka emopuu syntyi 1800-luvun lopulla Eräjärvellä Pirkanmaalla. Se on syyslajike, jonka hedelmät sopivat tuorekäyttöön. Maku on parhaimmillaan muutaman viikon poiminnasta varastossa säilytyksen jälkeen. Se säilyy varastossa pitkälle talveen. Sariola on edelleen suosittu kotipuutarhojen lajike.

Melba on kanadalainen vanha lajike 1800-luvun lopulta. Tätä syyslajiketta tuotiin ensimmäisen kerran Suomeen vuonna 1928. Aromikas maku on syynä siihen, että se on ollut suosittu kotipuutarhoissa, vaikka on taudinkestävyydeltään heikohko.

Syysviiru, jota Suomessa kutsutaan myös Syysjuovikkaaksi, on venäläinen vanha lajike Simnoje polosatoje. Lajiketta on viljelty Suomessa 1860-luvulta asti. Hedelmä on sangen kookas ja kirpeyden vuoksi soveltuu parhaiten talouskäyttöön.

Grenman on suomalainen paikallisomenalajike, jonka syntypaikka on Rantakylän kartanossa Mikkelissä 1800-luvun puolivälisssä. Se on saanut nimensä kartanon puutarhurin mukaan. Se on syyslajike, jonka hedelmät sopivat tuorekäyttöön. Hedelmä on pieni kooltaan, mutta maultaan omansalainen ja herkullinen.

Bergius on punainen värimuunnos ruotsalaisesta Sävstaholm-lajikkeesta 1900-luvun alusta. Sitä on Suomessa viljelty 1930-luvulta lähtien. Se on ollut suosittu kesälajike ja sitä löytyy vanhoista puutarhoista edelleen sangen yleisesti. Kesälajikkeiden tapaan se ei kestä varastointia, vaan sato on käytettävä tuoreeltaan.

Jalmari-niminen omenapuu saattaa olla *Jalmarin Omena*, joka on Ylä-Anttilan talossa Asikkalassa Päijät-Hämeessä Vesivehmaan kylässä 1800-luvun lopulla syntynyt suomalainen paikallisomenalajike. Sitä on viljelty erityisesti Lahden ja Kokemäen seuduilla. Jalmarin Omena on talvilajike ja satoa on käytetty hilloiksi, mehuiksi ja leivontaan. Varastoinnin jälkeen sen maku muuttuu tuorekäyttöön sellaisenaan syötäväksi.

Kahdesta puutarhasta kirjattiin ylös useita vadelmapensaita ja yhdestä useita karhunvatukoita. Kiukaisten Wanhan apteekin puutarhasta on dokumentoitu myös yksi vanha pähkinäpensas ja seittitakiaispensaita, joita on aikoinaan erittäin todennäköisesti käytetty apteekin rohdosten valmistukseen.

Kuulutuksessa etsittyjen hyötykasvien lisäksi kohteista on laitettu muistiin pihan muita vanhoja kasveja (kuten mm. juhannusruusu, piparjuuri ja harvinaisempi, myrkyllinen skopolia), jotta puutarhojen perinnekasvien tilanteesta saataisiin talteen mahdollisimman kattava yleiskuva.

Skopolia kasvaa rehevänä vanhan navetan seinustalla Salosten pihapiirissä Honkilahden Komoisissa. Kuva: Anna Helmisaari.

Kasveista paikallisesti käytetyt nimet

Varsinaisia paikallisesti käytettyjä erityisnimiä löydettiin kahdesta puutarhasta, ja ne molemmat liittyivät karviaiseen:

- Hinnerjoki: hinnerjokilainen tikkenberi
- Kahalankulma, Panelia: tikkerberi

Tämän lisäksi jokusilla omenapuilla oli perheen keksimiä nimiä, jotka liittyivät sen kasvupaikkaan tai puuta käyttävään henkilöön (esm. "navetan päädyn puu", "mummun puu", "Antin puu").

Puutarhasuunnitelmat

Vanhoja puutarhasuunnitelmia löydettiin kuudesta eri kohteesta:

- Ketolan tila, Kahalankulma, Panelia (suunnitelma vuodelta 1930)
- Eelan tila, Pyhäjoki (suunnitelma 1930-luvun lopulta)
- Köyliön meijeri, Köyliö (suunnitelma vuodelta 1946)
- Karosen tila, Köyliö (suunnitelma vuodelta 1949)
- Karimäen tila, Eura (vanha suunnitelma 1940–1950-luvun taitteesta ja uusi 1990-luvun puolivälistä)
- Jaakkolan tila, Panelia (suunnitelma vuodelta 1954).

Puutarhasuunnitelmat ovat käsin piirrettyjä, ne on tehty mittakaavassa ja suunnitelmien laatijoiden nimet ovat tiedossa. Vuosiluku puuttuu Eelan ja Karimäen suunnitelmista, mutta niiden laatimisajankohta tiedetään muuten. Suunnitelmiin on piirretty hyöty- ja koristekasvien lisäksi myös muita puutarhaelementtejä (kuten esim. oleskelupaikka, puutarhakeinu, lipputanko, pihalaattakäytävä, hevospuomi) sekä pihan rakennukset. Nämä kohteet on erikseen numeroitu ja listattu suunnitelman oheen, Eelan tilalta listaus puuttuu. Puutarhasuunnitelmia on yleensä noudatettu soveltaen (esim. jokin kasvi on korvattu toisella tai istutettu eri paikkaan), mutta

niitä on kuitenkin selvästi käytetty pohjana suunniteltaessa ja rakennettaessa puutarhaa.

Vanhojen suunnitelmien lisäksi Kiukaisten Wanhan Pappilan pihapiiriin on vuonna 2010 tehty toimenpide-ehdotuksia sisältävä puutarhapiirustus, jonka on laatinut Sanna Seppälä (ProAgria Satakunta / maa- ja kotitalousnaiset). Valokuvat ja lisätiedot kaikista puutarhasuunnitelmista löydät jäljempää puutarhakohtaisten esittelyjen yhteydestä.

Vanhat valokuvat

Vanhoja valokuvia puutarhoista ja kasveista löydettiin 13 eri kohteesta ja kuvia tallennettiin yhteensä 55 kpl. Kuvat kertovat tarinaa paitsi puutarhojen ja kasvien historiasta, myös niiden keskellä eläneiden ja kasveja vaalineiden ihmisten elämästä tiettynä aikakautena. Kuvista voidaan mm. nähdä miten puutarhoja on alettu perustaa tai miltä kasvit ovat näyttäneet nuorina taimina. Toisinaan vanhojen kasvien jo hävittyä ne ovat muistojen lisäksi ainoa jäljelle jäänyt, kouriintuntuva dokumentti kasvien olemassa olosta.

Heli Laukkanen (os. Hurme) ja Reino Stenberg Hurmeen puutarhassa Euran Kauttualla keväällä 1943. Taustalla pihan vanhoja omenapuita, joita ei ole enää olemassa. Kuva Paavo Hurme.

LÄHDELUETTELO JA HYÖDYLLISTÄ LISÄLUKEMISTA

Kasviperinnön jäljillä -hankkeen aineisto on tallennettu Luonnonvarakeskuksen Suomen kansalliseen kasvigeenivaraohjelmaan, sekä Turun yliopiston Historian-, kulttuurin- ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkiston museologian kokoelmaan (MUSE). Lukeen kerättyjä tietoja käytetään geenivarojen säilytyksen suunnitteluun. HKTL-arkiston aineistojen käyttö on rajattu opetus-, tutkimus- ja museokäyttöön.

KIRJALLISUUS

Heinonen, Maarit, Pihlman, Sirkku, Kaihola, Hanna-Leena, Koskela, Anja, Hartikainen, Merja, Kinnanen, Hilma & Peura, Aaja 2014. *Museopuutarha – perustaminen ja hoito*. Jokioinen: MTT. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-487-523-3

Kansallismaiseman kainalossa. Toim. Helvi Heikkilä, Jaakko Ojala, Simo Nummi ja Samuli Vahteristo. Köyliist 12. Köyliö-seura, Köyliö 2014.

Pihlman, Sirkku, Heinonen, Maarit & Peura, Aaja 2019. Suvun kasvit, paikan kasvit, geenivarakasvit. Toim. Hieta et al., *Liikettä rajapinnoilla*. Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry. ja Turun yliopisto, 245–287. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020102185858

Satakunnan maanviljelysseuran puutarhanäyttely. *Satakunta* 03.09.1884, 1–2.

Ulkona museossa – Museon pihan ja puutarhan monet mahdollisuudet. Helsingin kaupunginmuseo 2023. https://www.hel.fi/static/julkaisut/kulttuuri-vapaa-aika/ulkona-museossa.pdf

Vihreä perintö - Satakunnan historialliset puistot ja puutarhat. Toimituskunta: Maunu Häyrynen, Eeva Raike, Anna Riionheimo ja Hilkka Viitala. Luontotalo Arkin julkaisuja 1, Satakunnan museo, Pori 2009.

VERKKOLÄHTEET

GeenivaraOppi Peda.net verkkosivuilla on tietoa perinnekasveista mm. omenoista, perunoista, raparpereista, humalista: https://peda.net/hankkeet/geenivaraoppi/gk/oa#top

Hedelmälajipuutarha Fruticetumin verkkosivuilla on tietoa viljellyistä hedelmä- ja marjakasvien lajikkeista: www.fruticetum.fi

Suomen kansallisen kasvigeenivaraohjelman verkkosivuilla on tietoa puutarhakasvien geenipankista ja varmuuskokoelmista: https://www.luke.fi/fi/luonnonvaratieto/tiedetta-ja-tietoa/viljelykasvien-geenivarat

Turun yliopiston Elävä kasviperintö -teemaan liittyviä aineistoja: https://sites.utu.fi/elavakasviperinto/aineistoja/

Yläneen Kotiseutuyhdistys ry:n verkkosivuilla on tietoa museon perinnekasveista, perinnekasvimaista, vanhoista pelargonioista sekä Huvitus-omenasta: www.museoylane.fi

Kriikunapuiden satoa Köyliön Yttilässä elokuussa 2024. Kuva: Anna Helmisaari.

PUUTARHAKOHTAISET ESITTELYT

Huomioithan, että julkisia kohteita lukuunottamatta kyse on ihmisten yksityispihoista, jotka eivät ole yleisölle avoimia käyntikohteita.

Kaikki puutarhakohteiden kuvat ovat Anna Helmisaaren ottamia, ellei toisin mainita.

PUUTARHAKÄYNNIT 2024:

EURA

Honkilahti:
Auvainen
- Junkkalan puutarha

Komoinen
- Hurmeen puutarha
- Salosen puutarha

Koskenkylä
- Mattilan puutarha

Mannila
- Mannilan museon puutarha (avoinna kävijöille, museo avoinna sovitusti)
- Rekolan puutarha
- Valtolan puutarha

Hinnerjoki:
- Perävainion puutarha
- Valon museon puutarha (avoinna kävijöille, museo avoinna sovitusti tai aukioloaikojen puitteissa)

Hongistonmäki:
- Suontaustan museon puutarha (avoinna sovitusti)

Inkimäki:

- Haaviston puutarha
- Helinin puutarha
- Lähteenojan (Inkilä) puutarha
- Lähteenojan puutarha
- Sandelinin puutarha

Kauttua:

- Panulan puutarha

Kiukainen:

Kiukainen

- Kallin puutarha
- Kiukaisten Wanhan pappilan puutarha (avoinna kävijöille, museo avoinna sovitusti tai aukioloaikojen puitteissa)
- Peron puutarha
- Varjosen puutarha
- Wanhan Apteekin puutarha (avoinna kävijöille)

Kukolainen

- Ruskin puutarha

Köylypolvi

- Aarikan puutarha

Panelia:

Kahalankulma

- Vepsäläisen puutarha

Panelia

- Jaakkolan puutarha
- Stenbergin puutarha

Pappila

- Maijalan puutarha

Sorkkinen:

- Hammin puutarha (avoinna sovitusti tai aukioloaikojen puitteissa)
- Kirkkalan puutarha
- Soveron puutarha (avoinna sovitusti tai aukioloaikojen puitteissa)
- Valon puutarha

SÄKYLÄ

Karhusuo:

- Mäenpään puutarha

Köyliö:

Ehtamo

- Karosen puutarha

Kankaanpää

- Köyliön meijeri (avoinna sovitusti tai aukioloaikojen puitteissa)

Pryhti

- Hemmin puutarha

Tuiskula

- Halosen puutarha

Vinnari

- Huilan puutarha

Vuorenmaa

- Pellonperän puutarha

Yttilä

- Minkovitschin puutarha

Länsi-Säkylä

- Haikosen puutarha

Pyhäjoki:

- Eelan puutarha

YLÄNE

Kirkonkylä:

- Yläneen Kirkonkylän kansakoulun puutarha (avoinna kävijöille)

EURAN PUUTARHAKOHTEET

JUNKKALAN PUUTARHA, AUVAINEN
Haastateltu 14.8.2024: Salme Junkkala

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 5 kpl, karviainen 6 kpl, raparperi 1 kpl, viinimarja (useita).

Pihan muita vanhoja kasveja: Pihalla kasvaa todella korkea ja vanha, vähintään 200-vuotias kuusi. Puutarhassa on jäljellä joitakin Lahja-tädin aikaisia koristekasveja, kuten aitoukonhattu.

Hakalan tila on perustettu 1700-luvulla ja se on Salme Junkkalan äidin puoleisen suvun paikka. Se on erotettu Kruusin tilasta itsenäiseksi tilaksi. Nykyinen asuinrakennus on 1900-luvun alusta ja sen rakennusaineena on käytetty myös vanhan talon hirsiä. Talossa asuivat viimeksi Salmen isovanhemmat ja yksi heidän tyttäristään, Salmen Lahja-täti, hoitamassa vanhempiaan. Pappa kuoli 1985 jonka jälkeen talo jäi tyhjilleen. Tila on ollut vaihtelevasti nimeltään Hakala ja Raimila. Se oli toimiva maatila, jossa oli lehmiä ja peltoa. Peltoa on vielä jäljellä, se on nykyisin vuokralla. Nyt tila on Salmen ja hänen miehensä Raimon vapaa-ajanpaikka. He hoitavat puutarhaa ja kunnostavat pikkuhiljaa taloa asuttavaan kuntoon.

Salme vietti lapsuudessaan paljon kesiään mummolassa kesätyttönä ja muistelee, että lapsena ison männyn alla leikittiin käpylehmillä. Myös muu perhe viihtyi maalla. Isä oli ammatiltaan autonkuljettaja, ja hänestä oli hienoa päästä välillä maaseudun rauhaan luontoa ja eläimiä tarkkailemaan: *”Maalla sai hengittää”*.

Salmen isoisoäiti on myynyt tilan omenoita aikoinaan pihan keskellä sijainneesta omenapuusta. Puuta ei enää ole olemassa. Hän oli kylän ainoa omenanmyyjä.

Salmen pappalla oli kylän viimeinen työhevonen. Se pantiin pois vasta 1973.

Lahja-täti oli ensimmäisiä ”kettutyttöjä”. Hän arvosti kaikkea elämää eikä myrkkyjä saanut käyttää. Ainoastaan kärpäsiä sai tappaa, ne kun kiusasivat lehmiä. Eläimet piti pitää hyvin. Kun naapurustoon saapui teurasauto ja myös omat lehmät olivat peloissaan kuullessaan muiden lehmien huudot, meni Lahja navettaan rauhoittelemaan ja silittelemään niitä.

Kruusin tilalla, mistä talo on erotettu itsenäiseksi tilakseen, toimii nykyään kotiseutumuseo.

KARVIAINEN 1-6: Punainen karviainen, "vuoristokarviainen"

- Alkuperä: Karviaiset ovat vanhaa alkuperää, Salmen äidin siskon eli Lahja-tädin istuttamia. Lahja Hakala (jossain vaiheessa myös Raimila) oli syntynyt 1920-luvulla.
- Kuvailu: Karviaiset kasvavat tiiviissä rivissä omenapuiden alla, asuinrakennuksen takana. Paikka on osin melko varjoisa. Pensaat on peitetty suojaverkolla. Marjoja on runsaasti, ne ovat väriltään tumman punaisia ja maultaan hyviä, makeita. Marjat ovat kiinni oksissa hieman eri tavalla kuin yleensä. Salmen arvion mukaan karviainen on lajiltaan jokin vuoristokarviainen.
- Käyttö: Marjat syödään sellaisenaan. Salme myös pakastaa kaikkia pihan marjoja ja lähettää niitä tyttärelleen, joka asuu Ruotsissa.
- Muistot: 1960-luvulla Salmen (s. 1954) ollessa lapsi hän matkusti isosiskonsa kanssa kotoa Turusta bussilla Auvaisiin isovanhempien/tädin luo ja taas takaisin Turkuun. Bussimatka kesti 2,5 tuntia suuntaansa. Maalta sai harvinaista herkkua, karviaisia, jotka laitettiin Pulmu-sokerilaatikkoon ja kuljetettiin kotiin syötäviksi. Marjoja syötiin suoraan laatikosta ja ne kestivät monta viikkoa. Jos marjoja oli enemmän, ne vietiin isommassa pahvilaatikossa. Myös perunoita vietiin Turkuun.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Omenapuu on vanhaa alkuperää, Salmen Lahja-tädin aivan 1960-luvun alussa istuttama. Taimi on ostettu Ojalan kaupasta. Salme on varttanut pihan omenapuihin muita, sekalaisia lajeja.
- Kuvailu: Rehevä, iso puu. Omenat ovat isoja, väriltään vihreänkeltaisia ja valmistuessaan kellertäviä. Puu tekee hyvin satoa, tänä vuonna runsaasti. Aika aikainen lajike, omenat eivät säily pitkään. Ei erikoisen makuisia omenoita, ovat alttiita ruvelle. Puu kasvaa aivan talon kulmalla.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä, iso puu. Omenat ovat isoja, väriltään punertavia. Omenoista tulee kysyessään kuulakkaita, ”läpinäkyviä”. Ne ovat hyvänmakuisia. Kuvassa näkyvä puun oikea puoli on alkuperäistä puuta, muu vartettua. Puu tekee hyvin satoa, tänä vuonna runsaasti. Aika aikainen lajike, omenat eivät säily pitkään. Puu kasvaa talon takana olevassa puutarhassa.
- Käyttö: Hyvänmakuinen syöntiomena. Omenoista tehdään myös mehua.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon, ilmeisesti päärynäomena

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä, iso puu. Omenat ovat väriltään vihreitä, osin hieman punertavia. Lajike on ilmeisesti jokin päärynäomena. Tekee hyvin satoa, tänä vuonna runsaasti. Aika aikainen lajike, ei säily pitkään. Omenat menevät helposti ruskeiksi. Puu kasvaa talon takana olevassa puutarhassa.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua. Syödään myös sellaisenaan.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon, ilmeisesti päärynäomena

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman matalampi puu. Omenat ovat väriltään kellertävän punertavia. Omenoiden ulkoasu vaihtelee vuosittain: välillä ne ovat väriltään punaisempia, välillä taas kellertävämpiä. Laji on ilmeisesti jokin päärynäomena (muoto kuten Tanskan päärynäomenassa). Tekee hyvin satoa, tänä vuonna runsaasti. On hieman paremmin säilyvää lajiketta. Puu kasvaa talon takana olevassa puutarhassa, lähellä maantietä.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua. Syödään myös sellaisenaan.

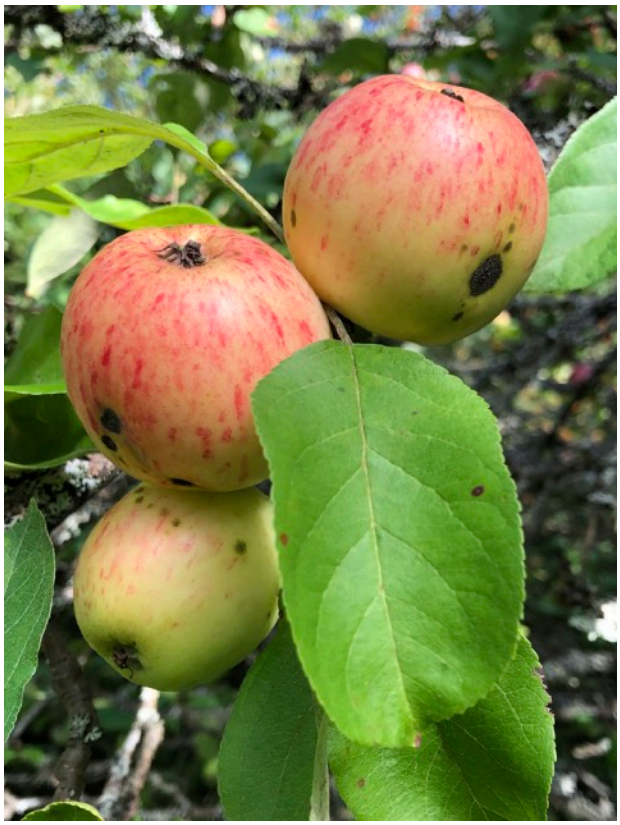

OMENAPUU 5: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Omenapuu kasvaa Hakalan tilaan kuuluvalla Kedon tilalla. Siellä asusti mummon sisar Amanda (Manta) Hakala, joka on kuollut noin 1960-luvun puolivälissä. Paikalla on edelleen ”Mantan mökki” pihasaunoineen. Pihapiiri on villiintynyt, siellä kasvaa pitkää heinää ja puita. Manta oli nuorempana emännöitsijänä Hinnerjoen Rekolassa, myöhemmin asui mökissään.
- Kuvailu: Monihaarainen, rehevä, iso puu. Villiintynyt. Omenat ovat melko pieniä, väriltään vaaleanvihreitä ja maultaan kirpeähköjä. Puu kasvaa metsittyneessä pihapiirissä muun kasvillisuuden keskellä.
- Käyttö: Ei tietoa.
- Muistot: Mantan mökin pihalla on luonnonlähde josta Manta otti juomaveden. Vieressä kulki oja; ojan ja lähteen välille oli tehty pieni ”kanava” josta juoksutettiin vettä. Manta oli jämpti ja tarkka, vietti yksinkertaista elämää.

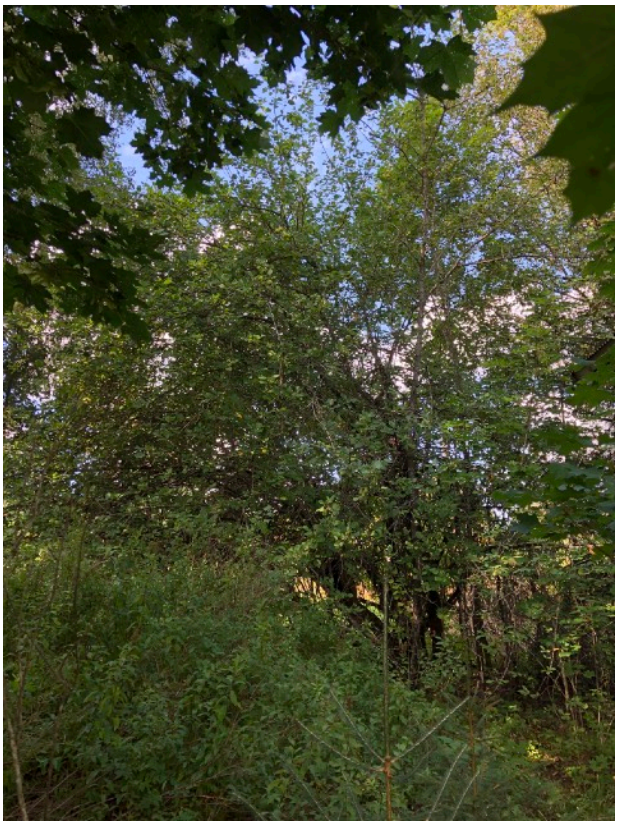

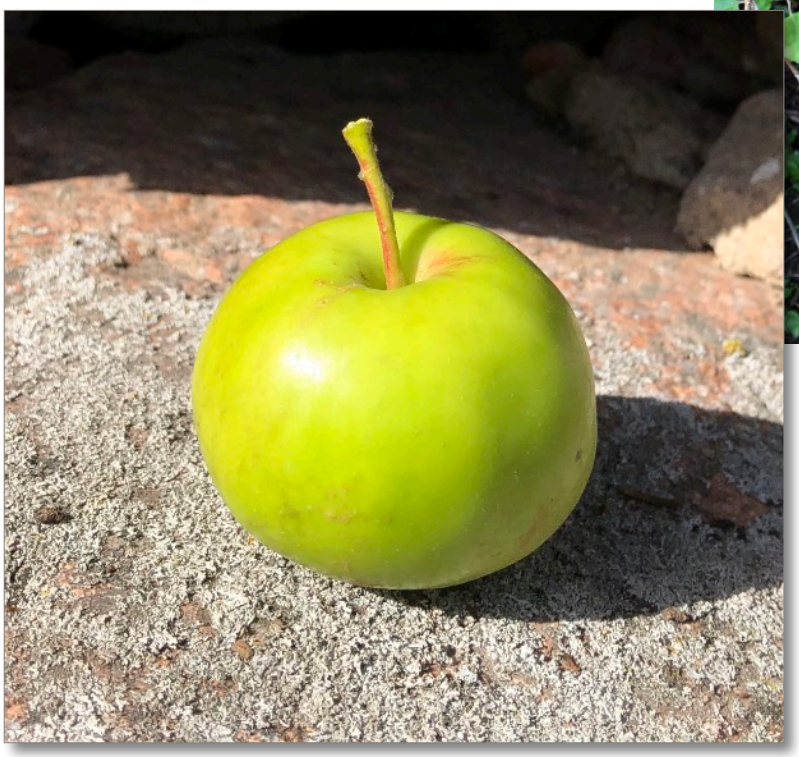

VIINIMARJA 1: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Viinimarja on vanhaa alkuperää, Salmen Lahja-tädin istuttama. Tarkka ajankohta ei ole tiedossa.
- Kuvailu: Melko rehevä, runsaslehtinen pensas. Marjat ovat maultaan maukkaampia kuin uusissa pensaissa: ne ovat pehmeämpiä ja lempeän aromisia. Tekee melko hyvin satoa. Pensaan keskellä kasvaa villiruusu, jossa on vaaleanpunaiset yksinkertaiset kukinnot. Pensas kasvaa talon takana olevassa puutarhassa, aivan pihan takareunassa.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua. Salme pakastaa kaikkia pihan marjoja ja lähettää niitä tyttärelleen, joka asuu Ruotsissa.

VIINIMARJA 2- : Musta viinimarja, useita pensaita

- Alkuperä: Sama alkuperä kuin viinimarjalla no. 1.
- Kuvailu: Reheviä, runsaslehtisiä ja melko korkeita pensaita, jotka kasvavat tiiviissä rivissä yhdessä; pensaita on vaikea erottaa toisistaan. Saavat kasvaa melko vapaasti. Marjat ovat melko isoja, väriltään tummia. Tekevät melko hyvin satoa. Pensaat kasvavat puutarhan osassa, joka lähtee talon päädystä pihan perälle, pienelle ulkorakennukselle päin. Ne on kerran siirretty pihalla toiseen paikkaan sillä pensaissa oli tautia, nyt ne voivat hyvin.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua. Salme pakastaa kaikkia pihan marjoja ja lähettää niitä tyttärelleen, joka asuu Ruotsissa.

RAPARPERI

- Alkuperä: Sama alkuperä kuin viinimarjalla no. 1.
- Kuvailu: Tällä hetkellä jäljellä on kolme vartta lehtineen. Lehdissä jonkin verran toukkien syömiä reikiä. Tekee jonkin verran satoa. Kasvaa omenapuun vieressä, muun kasvillisuuden keskellä, tontin reunalla lähellä tietä. Raparperi on kerran siirretty pihalla paikasta toiseen.
- Käyttö: Raparperista tehdään kiisseliä.

HURMEEN PUUTARHA, KOMOINEN
Haastateltu 26.8.2024: Tuomo ja Inkeri Hurme

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 5 kpl (näistä kolme on harvinaisia ns. karvakarviaisia), raparperi 3 kpl, omenapuu 1 kpl, karhunvatukka (useita).

Pihan muita vanhoja kasveja: Pihapiirissä kasvaa iso, yli 100-vuotta vanha lehmus joka on rauhoitettu. Siellä kasvaa myös esim. hullukaalia sekä Janakkalan pappilasta tuotua lipstikkaa eli liperiä, saksankirveliä ja nukulaa. Janakkalan kirkkoherra harrasti kasveja.

Lehmusto, entinen Suomelan torppa, siirtyi Hurmeen haltuun vuonna 1977. Siihen asti sen oli omistanut Anni Suomela, joka oli syntynyt 1800–1900-luvun taitteessa ja paikka oli hänen kotitilansa. Talo on rakennettu 1884. Annin kuoltua pientilan ostivat sisarukset Auli ja Tuomo Hurme. Aulin muutettua Poriin 1987 Tuomo lunasti sisarensa osuuden. Siitä asti pientilaa ovat asuneet ja hoitaneet Tuomo ja Inkeri Hurme sekä Jussi Mäkinen.

Lehmuston tila on kooltaan vajaan hehtaarin. Alueelta on löytynyt merkkejä kivikautisesta asutuksesta. Sen runsaslukuisia kasveja ja rikasta floraa on Inkerin toimesta kartoitettu ja kirjattu tarkasti ylös useana vuonna, mm. 1998, jonka jälkeen lisäyksiä on tehty vuosittain. Hurmeet ovat innokkaita luontoharrastajia. Tuomo on pitkän linjan toimittaja, luontovalokuvaaja ja luonnonsuojelija, jolta on ilmestynyt myös aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Myös Inkeri on kirjoittanut aiheeseen liittyviä artikkeleita.

Tuomo Hurme on Paula Panulan veli. Heidän lapsuudenkodissaan Euran Kauttualla on myös tehty kasvikartoitus (Hurmeen puutarha 27.8.2024).

Torpan entinen emäntä Anni Suomela.
Lähde: Aikamatka Honkilahdelle 2008.

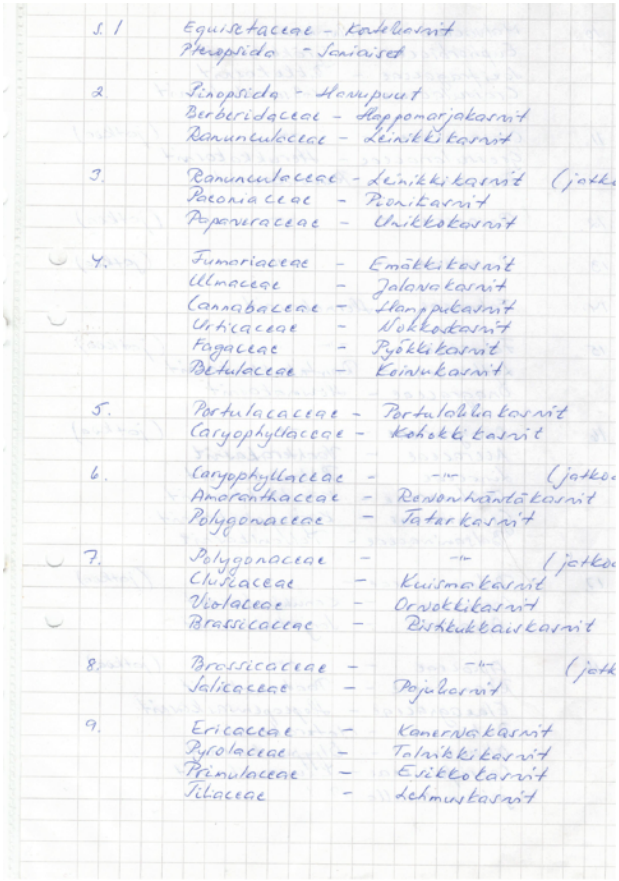

s. 1 Equisetaceae - Kaislakasvit
Pteropsida - Sanaiset

2 Pinopsida - Havupuut
Berberidaceae - Happomarjakasvit
Ranunculaceae - Leinikkikasvit

3. Ranunculaceae - Leinikkikasvit (jatka
Paeoniaceae - Peonikasvit
Papaveraceae - Unikkokasvit

4. Fumariaceae - Emäkkikasvit
Ulmaceae - Jalavakasvit
Cannabaceae - Hampukasvit
Urticaceae - Nokkoskasvit
Fagaceae - Pyökkikasvit
Betulaceae - Koivukasvit

5. Portulacaceae - Portulakkakasvit
Caryophyllaceae - Kehäkukkakasvit

6. Caryophyllaceae - -"- (jatka
Amaranthaceae - Ranonhäntäkasvit
Polygonaceae - Tatarkasvit

7. Polygonaceae - -"- (jatka
Clusiaceae - Kuismakasvit
Violaceae - Orvokkikasvit
Brassicaceae - Ristikukkaiskasvit

8. Brassicaceae - -"- (jatk
Salicaceae - Pajukasvit

9. Ericaceae - Kanervakasvit
Pyrolaceae - Talvikkikasvit
Primulaceae - Esikkokasvit
Tiliaceae - Lehmuskasvit

Otteita Inkeri Hurmeen keräämästä laajasta Lehmuston flora -kasvikansiosta.

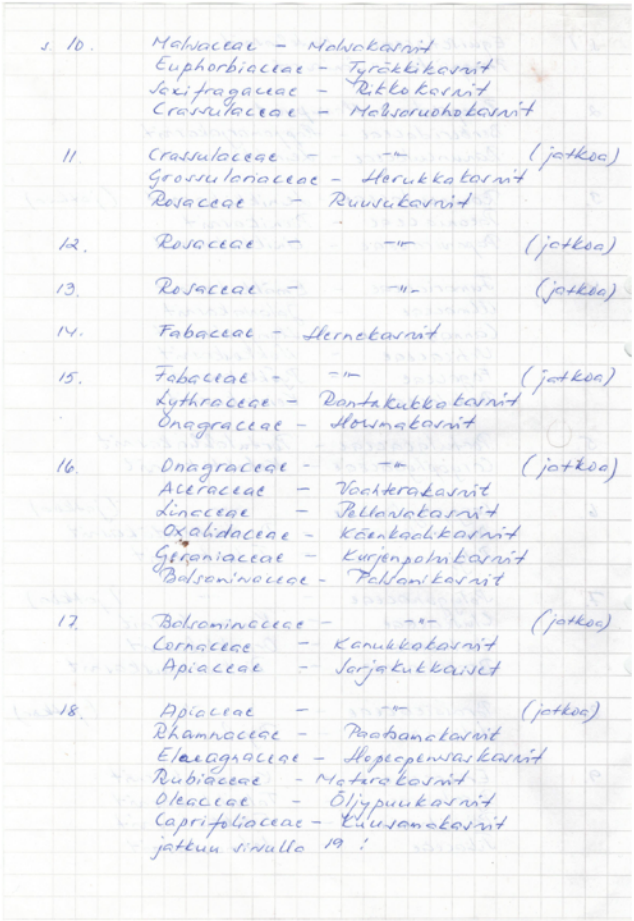

s. 10. Malvaceae - Malvakasvit
Euphorbiaceae - Tyräkkikasvit
Saxifragaceae - Rikkokasvit
Crassulaceae - Maksaruohokasvit

11. Crassulaceae - -"- (jatkaa)
Grossulariaceae - Herukkakasvit
Rosaceae - Ruusukasvit

12. Rosaceae - -"- (jatkaa)

13. Rosaceae - -"- (jatkaa)

14. Fabaceae - Hernekasvit

15. Fabaceae - -"- (jatkaa)
Lythraceae - Rantakukkakasvit
Onagraceae - Hauskakasvit

16. Onagraceae - -"- (jatkaa)
Araceae - Vaahtrakasvit
Linaceae - Pellavakasvit
Oxalidaceae - Käenkaalikasvit
Geraniaceae - Kurjenpolvikasvit
Balsaminaceae - Palsamikasvit

17. Balsaminaceae - -"- (jatkaa)
Cornaceae - Kanukkakasvit
Apiaceae - Sarjakukkaiset

18. Apiaceae - -"- (jatkaa)
Rhamnaceae - Paatsamakasvit
Elaeagnaceae - Hopeapensaskasvit
Rubiaceae - Matarakasvit
Oleaceae - Öljypuukasvit
Caprifoliaceae - Kuusamakasvit
jatkuu sivulla 19 !

Inkeri on kerännyt kasvikortistoa laajemminkin Satakunnan alueelta. Hän on ollut myös mukana kartoittamassa Kiukaisten Wanhan Apteekin puutarhan lajistoa.

OMENAPUU: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Puu on talon entisen omistajan Anni Suomelan aikainen, arviolta 1930-luvulta. Talon vanha piika Survon Tekla muistaa puun: se oli jo talvisodan aikana iso puu ja hän keräsi siitä satoa. Puu kasvaa talon etupihalla. Vieressä kasvoi aiemmin toinenkin omenapuu mutta se oli laho ja jouduttiin kaatamaan.
- Kuvailu: Iso, korkea ja rehevä puu. Kaksihaarainen runko on ontto, laho. Omenat ovat väriltään vaalean vihertäviä, maultaan mauttomia. Tekee yleensä hyvin satoa, tänä vuonna huonommin. Puu kasvaa torpan etupihalla, kellarin vieressä.
- Käyttö: Omenoista tehtiin aiemmin mehua. Nyt ne menevät peurojen ruoaksi.

KARVIAINEN 1: Punainen karviainen

- Alkuperä: Pensas on Anni Suomelan aikainen.
- Kuvailu: Pieni, matalahko pensas. Marjat on jo kerätty, ne ovat pieniä ja väriltään vaaleita ruskeanpunaisia. Maku on makea. Satoa tulee muutama kymmen marjaa per vuosi. Pieni ja sitkeä pensas, jota ei ole mitenkään erityisesti hoidettu. Pensas kasvaa torpan etupihalla, talolle vievän pihatien varressa, jonne se on siirretty pihatien toiselta puolelta.
- Käyttö: Marjoja syödään sellaisenaan sekä käytetään sekamehuun.

KARVIAINEN 2: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Pensas on saatu Hurmeitten naapurista Salosen Riitalta ja Erkiltä korkeintaan 5-vuotta sitten. Pensas on ainakin 70-vuotta vanha, sillä Riitta muistaa sen lapsuudestaan.
- Kuvailu: Rehevä pensas, joka kasvaa muun kasvillisuuden keskellä. Marjat ovat isoja, muhkeita, väriltään vihreitä. Tekee todella hyvin satoa (takuusatoisa) ja marjat ovat maultaan melko makeita. Tämän vuoden sato on jo kerätty. Pensas kasvaa pihapiirin takaosassa, saunarakennuksen päädyn takana.
- Käyttö: Marjoja syödään sellaisenaan ja niistä tehdään mehua.

KARVIAINEN 3: Vihreä "karvakarviainen"

- Alkuperä: Pensas on alunperin Ruotsin Taalainmaalta, josta se on 1800-luvun lopulla kulkeutunut Köyliön Vanhaankartanoon. Kartanolta Inkeri on siirtänyt sen Hurmeelle vuonna 1987.
- Kuvailu: Rehevä, melko iso pensas. Marjat ovat vihreitä ja niiden pintaa peittävät pienet piikikkäät karvat. Marjat ovat makeita, niitä on hankala poimia. Tekee melko hyvin satoa. Pensas kasvavaa ulkorakennuksen takana aivan seinän vierellä.
- Käyttö: Marjoista tehdään hilloa johon käytetään myös punaisia vattuja, koska ne sopivat hyvin yhteen.

KARVIAINEN 4: "Karvakarviainen"

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 3.
- Kuvailu: Iso, rehevä pensas. Marjat ovat osin pieniä ja vihertäviä, osin kellertäviä ja hieman laikukkaan punaisia, ja niiden pintaa peittävät pienet piikikkäät karvat. Marjat ovat makeita, niitä on hankala poimia. Tekee melko hyvin satoa. Pensas kasvaa ulkorakennusten takana, aurinkoisessa paikassa lähellä pellon reunaa.
- Käyttö: Marjoista tehdään hilloa johon käytetään myös punaisia vattuja, sillä ne sopivat hyvin yhteen.

KARVIAINEN 5: "Karvakarviainen"

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 3.
- Kuvailu: Tekee melko hyvin satoa. Marjat ovat makeita, niitä on hankala poimia. Viime vuosina pensas on jäänyt hieman vähemmälle hoidolle ja käytölle. Se kasvaa niityllä muun kasvillisuuden keskellä, hieman kauempana pihapiiristä. Kasvia ei ole kuvattu.
- Käyttö: Marjoista tehdään hilloa johon käytetään myös punaisia vattuja, sillä ne sopivat hyvin yhteen.

KARHUNVATUKKA, USEITA PENSAITA

- Alkuperä: Pensaat ovat peräisin Köyliön Vanhastakartanosta, josta Inkeri on siirtänyt ne Hurmeelle vuonna 1987. Karhunvatukat ovat mahdollisesti alkujaan peräisin Ruotsin Taalainmaalta, josta ne ovat 1800-luvun lopulla kulkeutuneet kartanolle.
- Kuvailu: Vattuja on kahta väriä, vaaleanpunaisia ja tummia. Tummat marjat ovat kooltaan isompia, muhkeampia. Tekevät melko hyvin satoa. Pensaat kasvavat ulkorakennuksen takana ja seinän vierellä.
- Käyttö: Marjoista tehdään hilloa johon käytetään karhunvattuja ja punaisia vattuja, sillä ne sopivat hyvin yhteen.

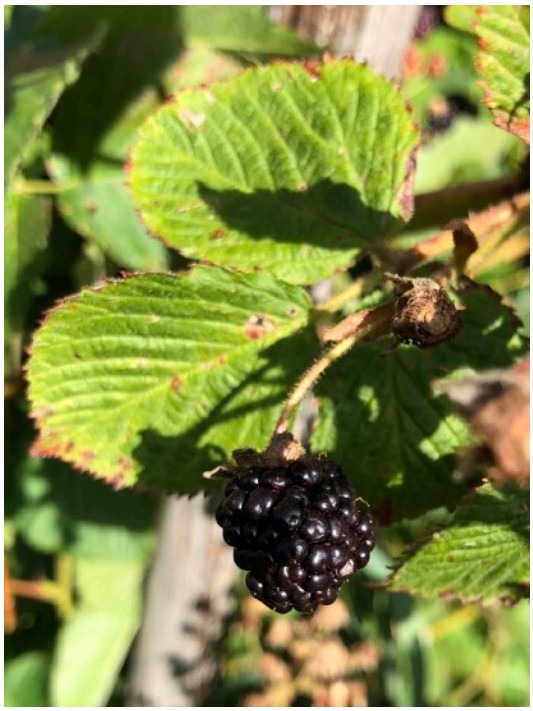

RAPARPERI 1

- Alkuperä: Raparperi on Anni Suomelan aikainen.
- Kuvailu: Kohtuullisen leveä pensas. Ohuehkot, vihreät varret. Lehdet ovat kooltaan melko pieniä ja niissä on jonkin verran hyönteisten syömiä reikiä. On melko satoisa. Siirretty pihan toisesta reunasta ojan vierestä nykyiseen kasvupaikkaansa pihan perälle.
- Käyttö: Tehdään kiisseliä.

RAPARPERI 2

- Alkuperä: Raparperi on Anni Suomelan aikainen.
- Kuvailu: Pieni ja siro pensas. Ohuet, punaiset varret. Lehdet ovat kooltaan melko pieniä ja niissä on jonkin verran hyönteisten syömiä reikiä. On melko satoisa. Siirretty pihan toisesta reunasta ojan vierestä nykyiseen kasvupaikkaansa pihan perälle.
- Käyttö: Tehdään kiisseliä.

RAPARPERI 3

- Alkuperä: Raparperi on saatu 1990-luvun alussa Eurasta Oiva Mikolalta. Raparperi on vanhaa kantaa, oli jo tuolloin vanha.
- Kuvailu: Iso, rehevä raparperi. Lehdet ovat isot, varret vihertävät ja melko paksut. Todella satoisa. Raparperi kasvaa muun kasvillisuuden keskellä pihan perällä, lähellä pellon reunaa.
- Käyttö: Raparperistä tulee erityisesti hyvä hillo, johon käytetään raparperiä ja mansikkaa. Siitä tehdään myös mehua ja kiisseliä.

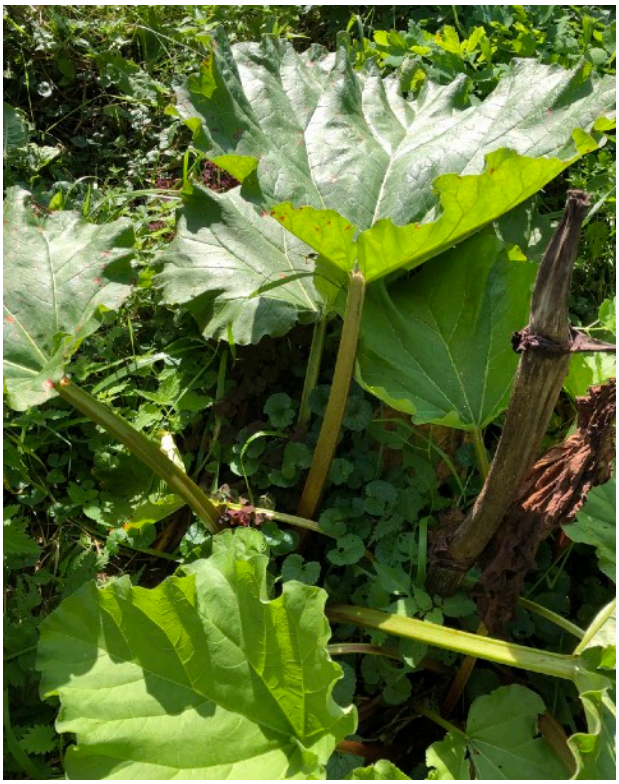

SALOSEN PUUTARHA, KOMOINEN
Haastateltu 4.9.2024: Riitta ja Erkki Salonen

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 6 kpl, karviainen (useita).

Pihan muita vanhoja kasveja: juhannusruusu (ikivanha, oli iso pensas jo 1950-luvun lopulla, kasvaa puretun asuinrakennuksen paikan vierellä), skopolia (harvinainen, myrkyllinen, kasvaa navetan edustalla pohjoisen puolella varjoisassa paikassa, Riitan äiti varmaan tuonut jostain), vadelmapensaat (itse jostain levinneet).

Pihapiirin Kasvimaaksi sanotulla paikalla kasvoi alunperin myös herukoita, niitä ei ole enää jäljellä.

Tila on Riitan syntymäkoti, joka on tullut suvulle isän puolelta. Vanhat asuinrakennukset ovat 1800-luvun lopulta (purettu, salin osalta on jäljellä kivijalka) ja 1900-luvun alusta. Jäljellä on myös vanhoja piharakennuksia. Tila oli alunperin noin 25 hehtaarin perinteinen omavarainen pientila, jossa pidettiin lehmiä ja sikoja sekä viljeltiin peltoa. Riitta ja Erkki muuttivat tilalle 1986 ja rakensivat uuden omakotitalon. Nykyisen tontin pinta-ala on noin 1,5 hehtaaria. Pellot ovat heidän pojallaan, joka vuokraa niitä.

Riitan isä Mauri Uusimaa oli kiinnostunut puutarhaviljelystä ja aikoi siitä nuorena miehenä itselleen jopa ammattia. Hän opiskeli Pellervon kirjeopiston kautta kasvitarhanhoitoa, mutta päätyi sitten kuitenkin maatilan isännäksi. Riitta ja Erkki ovat sisustaneet vanhaan asuinrakennukseen kotimuseon. Heillä on tallessa Mauri-isän vanhoja puutarhakirjoja jotka sisältävät mm. opintokirjeitä. Tallessa on myös lehmien kantakirjatodistuksia sekä muita tilan papereita ja kunniakirjoja.

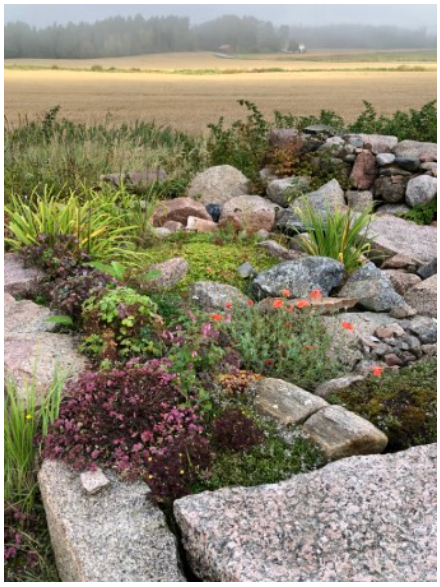

Vanhasta päärakennuksesta on muistona salin kivijalka.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon, jokin talvilajike

- Alkuperä: Puu on istutettu arviolta ainakin 1940-luvulla tai aivan 1950-luvun alussa, sillä Riitta (s. 1953) muistaa omenapuut isona jo lapsuudestaan.
- Kuvailu: Vahvasti toispuoleinen puu, joka on kasvanut nyt jo kaadetun kuusiaidan varjossa. Puusta retkahti viime vuonna toinen puoli kokonaan pois. Runkoa on tuettu. Omenat ovat isoja, punaisia ja maukkaita. Myöhään valmistuva talvilajike, omenat ovat kuvaushetkellä vielä hiukan raakoja. Aina hyväsatoinen puu. Tänä vuonna madot tai pihlajanmarjakoit eivät ole kiusanneet ollenkaan. Puuta ei erityisesti hoideta, sitä on joskus leikattu tarpeen tullen. Se kasvaa vierekkäin viiden muun omenapuun kanssa pihapiirissä kasvimaaksi sanotulla paikalla. Puita on ollut alunperin kuusi, yksi niistä on kaadettu.
- Käyttö: Omenat ovat hyviä säilöntään. Niistä tehdään hilloa ja mehua.

- Puutarhan omenat mehustetaan Kokemällä, Anttilan tilan mehustamossa, jossa mehu pastöroidaan ja pakataan pahvilaatikkoon 3 litran hanalliseen pussiin.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, rehevä puu jonka runko kaartuu toiselle sivulle, sillä puu on kasvanut nyt jo kaadetun kuusiaidan varjossa. Omenat ovat pohjaväriltään vaaleita, osin punertavaviiruisia. Ne eivät ole hyviä syöntiomenia: maultaan mauttomia, ei hapokkaita, ja ne tummuvat äkkiä pudotessaan. Aikainen lajike. Ei hirmu satoisa puu paitsi tänä vuonna tulee hyvä sato. Tänä vuonna myöskään madot tai pihlajanmarjakoit eivät ole kiusanneet ollenkaan. Puuta ei erityisesti hoideta, sitä on joskus leikattu tarpeen tullen. Se kasvaa vierekkäin viiden muun omenapuun kanssa pihapiirissä kasvimaaksi sanotulla paikalla. Puita on ollut alunperin kuusi, yksi niistä on kaadettu.
- Käyttö: Omenat ovat hyviä säilöntään. Niistä tehdään hilloa ja mehua.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, rehevä puu joka kasvaa aivan toisen puun vieressä ja jonka runko kaartuu toiselle sivulle, sillä se on kasvanut nyt jo kaadetun kuusiaidan varjossa. Omenat ovat väriltään hieman kellertävän punertavia. Ne eivät ole hyviä syöntiomenia: maultaan mauttomia, ei hapokkaita, ja ne tummuvat äkkiä pudotessaan. Aikainen lajike. Ei hirmu satoisa puu paitsi tänä vuonna tulee hyvä sato. Tänä vuonna myöskään madot tai pihlajanmarjakoit eivät ole kiusanneet ollenkaan. Puuta ei erityisesti hoideta, sitä on joskus leikattu tarpeen tullen. Se kasvaa vierekkäin viiden muun omenapuun kanssa pihapiirissä kasvimaaksi sanotulla paikalla. Puita on ollut alunperin kuusi, yksi niistä on kaadettu.
- Käyttö: Omenat ovat hyviä säilöntään. Niistä tehdään hilloa ja mehua.

Vasemmanpuoleinen puu on no. 3, oikea no. 4.

Vasemmanpuoleinen puu on no. 4, oikea no. 3.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, rehevä puu joka kasvaa aivan toisen puun vieressä ja jonka runko kaartuu toiselle sivulle, sillä se on kasvanut nyt jo kaadetun kuusiaidan varjossa. Omenat ovat väriltään vaaleita, kellertäviä, paikoin aavistuksen punertavia. Ne ovat mehukkaampia ja vähän makoisampia kuin viereisessä puussa, eivät kuitenkaan ole hyviä syöntiomenia. Omenat tummuvat todella äkkiä pudotessaan. Aikainen lajike. Yleensä satoisa puu, tänä vuonna satoa tulee vähän. Puuta ei erityisesti hoideta, sitä on joskus leikattu tarpeen tullen. Se kasvaa vierekkäin viiden muun omenapuun kanssa pihapiirissä kasvimaaksi sanotulla paikalla. Puita on ollut alunperin kuusi, yksi niistä on kaadettu.

- Käyttö: Omenat ovat hyviä säilöntään. Niistä tehdään hilloa ja mehua.

Vasemmanpuoleinen puu on no. 4, oikea no. 3.

OMENAPUU 5: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Erittäin vahvasti toispuoleinen puu, sillä se on kasvanut nyt jo kaadetun kuusiaidan varjossa. Puusta retkahti viime vuonna toinen puoli kokonaan pois. Runkoa on tuettu. Omenat ovat väriltään punaisia, nyt vaaleampia kuin yleensä sillä normaalisti ne ovat tummanpunaisia ja kiiltäviä. Ne ovat mietohappoisia ja maultaan herkullisia. Syyslajike. Runsassatoinen puu. Puuta ei erityisesti hoideta, sitä on joskus leikattu tarpeen tullen. Se kasvaa vierekkäin viiden muun omenapuun kanssa pihapiirissä kasvimaaksi sanotulla paikalla. Puita on ollut alunperin kuusi, yksi niistä on kaadettu.
- Käyttö: Omenat ovat hyviä sekä syötäviksi että säilöntään. Omenia kuivataan kuivurilla sekä niistä tehdään hilloa ja mehua.

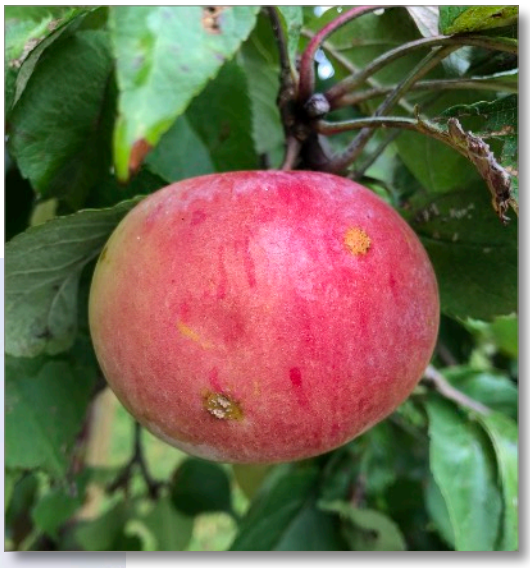

OMENAPUU 6: Antonovka

- Alkuperä: Mahdollisesti talon vanhoja puita 1800-1900-luvun taitteesta, istutettu kuitenkin arviolta viimeistään 1940-luvulla tai aivan 1950-luvun alussa.
- Kuvailu: Iso, rehevä ja runsaslehtinen puu. Jykevä runko. Puusta retkahti kerran pois osa joten siitä sahattiin pois paksuja oksia; kasvoi tämän jälkeen hyvin. Omenat ovat todella isoja ja kovia, väriltään vihertävän keltaisia ja kypsyessään tummankeltaisia, melkein ruskeita. Sitkeä puu. Myöhäinen talviomena joka säilyy hyvin kellarissa. Yleensä runsassatoinen, takuusatoisa puu. Tänä vuonna kukki huonosti ja tekee vähän satoa, vain noin 20 omenaa; ikinä ei ole tullut näin vähän satoa. Puu kasvaa pihapiirin ns. vanhalla puolella, lähellä vanhaa navettaa.

- Käyttö: Omenat ovat hyviä säilöntään. Niistä tehdään hilloa sekä myös mehua muiden omenoiden kanssa (ei yksistään).

KARVIAINEN: Vihreä karviainen, useita pensaita

- Alkuperä: Pihan vanhoja kasveja. Karviaispensaat kasvoivat alunperin kasvimaaksi sanotulla paikalla, niitä ei ole siellä enää jäljellä. Kasvimaan vierellä kasvoi ikivanha kuusiaita joka kaadettiin noin viisi vuotta sitten. Tontin reunalle pellon laitaan siirrettiin aitajätettä, jonka mukana myös karviaispensaiden useita alkuja on päätynyt itsestään sinne.
- Kuvailu: Useita pieniä karviaispensaiden alkuja, jotka ovat lähteneet kasvamaan itsestään. Ei marjoja, sillä kasvavat liian varjoisessa paikassa. Marjat olisivat isoja, muhkeita, melko makeita ja väriltään vihreitä. Pensaat eivät tee tällä hetkellä satoa eikä niitä hoideta. Ajatuksena on siirtää ainakin osa niistä parempaan kasvupaikkaan.
- Käyttö: Ei käytetä tällä hetkellä.

Kuusiaitaa kaadettaessa karviaispensaista annettiin alku naapuritilalla asuville Tuomo ja Inkeri Hurmeelle, ja se kasvaa nyt heidän pihamaallaan.

MATTILAN PUUTARHA, KOSKENKYLÄ
Haastateltu 10.9.2024: Pirjo Mattila

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 11 kpl, luumupuu (useita), viinimarja 4 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: kultapallo sekä kaksi isoa lumipallopensasta (Suutari Hilja ja Eino ovat tuoneet sen alunperin Venäjän Karjalasta Euran Mannilaan, josta Pirjo on siirtänyt kasvin Lännen tilan pihamaalle). Myös syreeniaita on yli sata vuotta vanha.

Tila on vanha Huhtmäen torppa, joka on kuulunut Euran Mannilassa sijaitsevan ison Anttilan talon maihin. Anttila oli Pirjo Mattilan isoäidin Varma Mattilan (os. Anttila, s. 1893) synnyinkoti. Huhtmäen torppa lohkaistiin Anttilan tilasta itsenäiseksi Lännen tilaksi Varman muuttaessa sinne miehensä Jussi Mattilan (s. 1893) kanssa. Tarkkaa ajankohtaa ei ole tiedossa, mutta Varma & Jussi asuivat tilalla jo sisällissodan aikana vuonna 1918. Tila oli perinteinen omavarainen pientila, jossa pidettiin eläimiä kuten lampaita, lehmiä, kanoja, porsaita ja hevosia), sekä viljeltiin peltoa. Tila on Pirjon lapsuudenkoti ja nyt se on Simo Mattilan perikunnan vapaa-ajanpaikkana. Talo on vanha, vähintään 1800-luvun alkupuolelta, ja se on ollut alunperin savupirtti. Sitä on myöhemmin laajennettu. Pihapiirissä on jäljellä joitain vanhoja maatilan rakennuksia.

Talon päädyssä, pihan perällä sijaitseva varsinainen puutarha eli ns. hedelmätarha on Pirjon isoisän Jussi Mattilan perustama. Hedelmätarha on peräisin ehkä 1920-luvulta, vuosikymmenen lopulta. Tontti on kivinen, kallioinen, joten puutarhan perustukseksi sinne on ajettu iso määrä multaa. Siellä kasvoi ainakin omenapuita, viinimarjapensaita ja luumupuita. Varma ja Jussi Mattilan vanhempi tytär Lilja (Pirjon isän sisko, s. 1919) kantoi navetan sontavettä omenapuille lannoitteeksi. Pihalla oli myös mansikkamaa. Puutarhassa oli hiekkakäytävät, joita ei ole enää jäljellä. Puutarhan vieressä sijaitsi lammashaka.

Jussi Mattilaa sanottiin tilan nimen mukaan Lännen-Jussiksi, mutta myös Suvi-Jussiksi, sillä hän oli ahkera ja möyri tilan pelto- ja pihatöissä jo aamuvarhaisesta aina yömyöhään asti.

Vuosia sitten Honkilahden koululla kävi kiertävä Vilenin mehustamo liikuteltavine mehustusvälineineen. Siellä käytiin välillä puristamassa mehua.

Varma (vas.), Terttu, Lilja ja Jussi Mattila Lännen tilan (ent. Huhtmäen torpan) asuinrakennuksen edessä.

Pihan kaksi muhkeaa lumipallopensasta.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon, mahdollisesti siemenestä kylväytynyt puu

- Alkuperä: Huhtmäen torpan aikainen puu, yli satavuotias.
- Kuvailu: Kaksihaarainen, paksu runko. Iso, korkea puu. Omenat ovat pienehköjä ja väriltään vihreitä. Ne ovat maultaan happamia, eivät herkullisia. Puu tekee aika hyvin satoa. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.

- Käyttö: Eivät ole hyviä syönti- tai säilöntäomenoita, omenoita ei käytetä itse vaan viedään peuroille syötäväksi.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon, "Mummun puu"

- Alkuperä: Jussi ja Varma Mattilan istuttama puu, mahdollisesti jo 1920-luvulla istutettu.
- Kuvailu: Runko on monihaarainen. Iso, korkea puu. Omenat ovat väriltään vihreitä ja maultaan hieman makeampia, mehukkaita. Ne ovat pehmeitä ja menevät pudottuaan äkkiä piloille. Hieman aikaisempi lajike. Tekee aika hyvin satoa. Puuhun on kiinnitetty linnunpönttö. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.
- Käyttö:Hyviä syöntiomenoita.

- Muistot: Ko. puuta sanottiin ”mummun puuksi”, sillä se oli Pirjon isoäidin lempipuu.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon, mahdollisesti siemenestä kylväytynyt puu, "navetan päädyn puu"

- Alkuperä: Huhtmäen torpan aikainen puu, yli satavuotias.
- Kuvailu: Paksu runko, latvusto harvahko. Omenat ovat pienehköjä/keskikokoisia ja väriltään vihreitä. Tekee aika hyvin satoa. Runkoon on kiinnitetty iso linnunpönttö. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa, lähellä navettarakennusta.
- Käyttö: Eivät ole hyviä syönti- tai säilöntäomenoita, omenoita ei käytetä itse vaan viedään peuroille syötäväksi. Ennen vanhaan niitä annettiin tilan lehmille syötäviksi.
- Muistot: Puuta sanottiin ”navetan päädyn puuksi” sen sijainnin takia. Pirjo muistaa jo lapsuudesta että omenat olivat todella pahoja, happamia ja kovia.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Jussi Mattilan ennen sotia istuttama puu. Tarkka ajankohta ei ole tiedossa.
- Kuvailu: Iso, korkea ja rehevä puu. Oksat tulevat osin miltei maahan asti. Vain puun toinen puoli (viereisestä kuvasta katsottuna oikea puoli) on alkuperäistä puuta, muu on myöhemmin itsekseen versonnutta ja siinä on eri lajiketta. Omenat ovat väriltään vaalean kellanvihertäviä, osin hieman punertavia. Puu tekee jonkin verran satoa. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.
- Käyttö: Omenoista on aiemmin tehty hilloa ja niitä on syöty sellaisenaan. Nykyään peurat syövät omenoita pihapiirissä ja niitä viedään myös erikseen peuroille syötäviksi.

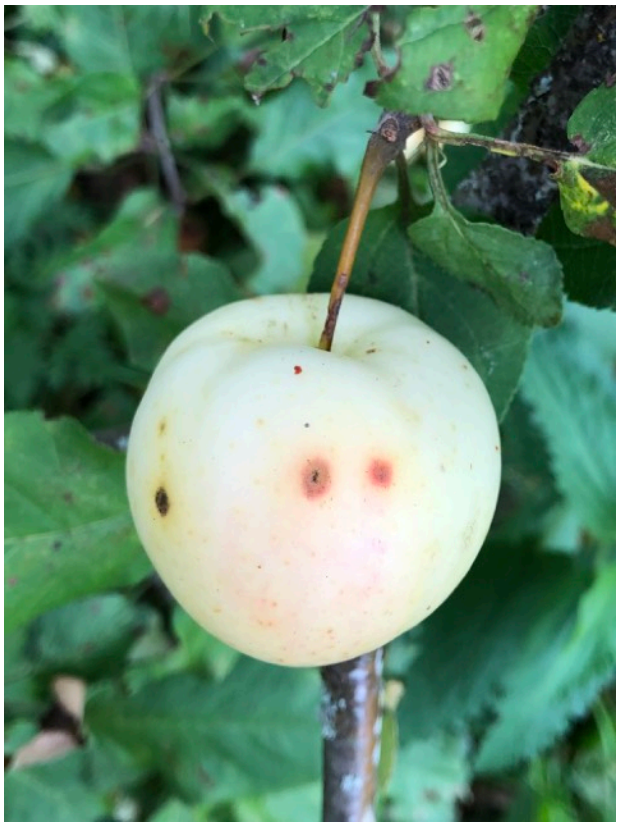

OMENAPUU 5: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 4.
- Kuvailu: Hieman sirompi, matalampi puu. Runko on kaareva. Omenat ovat väriltään punertavan raidallisia. Puu tekee jonkin verran satoa. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.
- Käyttö: Omenoista on aiemmin tehty hilloa ja niitä on syöty sellaisenaan. Nykyään peurat syövät omenoita pihapiirissä ja niitä viedään myös erikseen peuroille syötäviksi.

OMENAPUU 6: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 4.
- Kuvailu: Hieman sirompi, matalampi puu. Kapea, monihaarainen runko. Omenat ovat väriltään vaalean kellertäviä. Puu tekee jonkin verran satoa. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.
- Käyttö: Omenoista on aiemmin tehty hilloa ja niitä on syöty sellaisenaan. Nykyään peurat syövät omenoita pihapiirissä ja niitä viedään myös erikseen peuroille syötäviksi.

OMENAPUU 7: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 4.
- Kuvailu: Isohko, runsaslehtinen puu. Runko kaksihaarainen. Omenat ovat väriltään vaalean vihreitä. Puu tekee jonkin verran satoa. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.
- Käyttö: Omenoista on aiemmin tehty hilloa ja niitä on syöty sellaisenaan. Nykyään peurat syövät omenoita pihapiirissä ja niitä viedään myös erikseen peuroille syötäviksi.

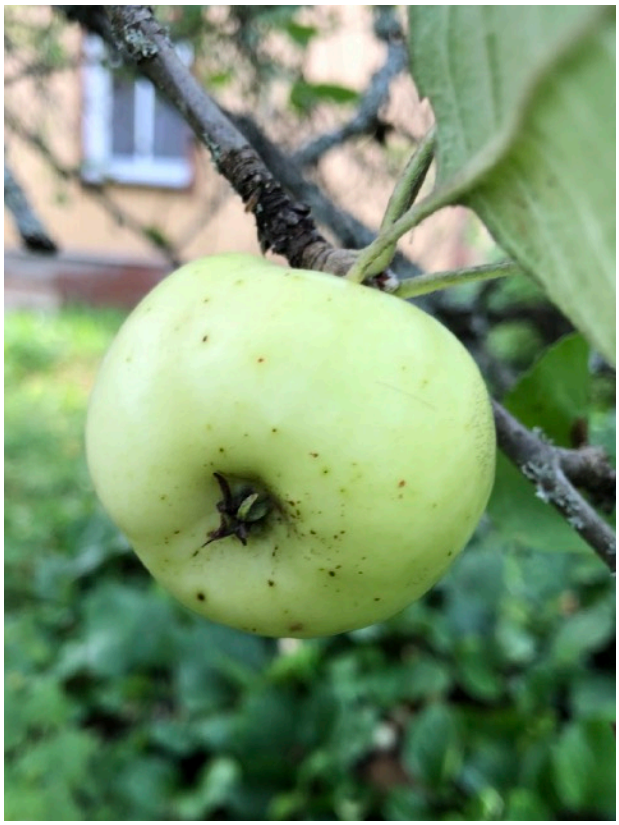

OMENAPUU 8: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 4.
- Kuvailu: Hieman matalampi, sirompi puu. Runko on monihaarainen. Omenat ovat väriltään punertavia. Puu tekee jonkin verran satoa. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.
- Käyttö: Omenoista on aiemmin tehty hilloa ja niitä on syöty sellaisenaan. Nykyään peurat syövät omenoita pihapiirissä ja niitä viedään myös erikseen peuroille syötäviksi.

OMENAPUU 9: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 4.
- Kuvailu: Pieni, matala ja siro puu. Runko on kapea ja vino. Omenat ovat väriltään vaalean kellertäviä, ja niissä on paikoin aavistus punaista raitaa. Tekee jonkin verran satoa. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.
- Käyttö: Omenoista on aiemmin tehty hilloa ja niitä on syöty sellaisenaan. Nykyään peurat syövät omenoita pihapiirissä ja niitä viedään myös erikseen peuroille syötäviksi.

OMENAPUU 10: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 4.
- Kuvailu: Paksu runko, joka on taittunut kasvamaan miltei vaakatasoon. Runsaslehtinen latvusto hipoo maata. Omenat ovat väriltään punertavia, punaviiruisia, osin vaalean kellertäviä. Tekee jonkin verran satoa. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.
- Käyttö: Omenoista on aiemmin tehty hilloa ja niitä on syöty sellaisenaan. Nykyään peurat syövät omenoita pihapiirissä ja niitä viedään myös erikseen peuroille syötäviksi.

OMENAPUU 11: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 4.
- Kuvailu: Hieman pienempi, sirompi puu. Omenat ovat väriltään tummanpunaisia ja punaviiruisia, osa niistä on hieman vaaleampia. Tekee jonkin verran satoa. Kasvaa asuinrakennuksen vieressä olevassa puutarhassa useiden muiden omenapuiden kanssa.
- Käyttö: Omenoista on aiemmin tehty hilloa ja niitä on syöty sellaisenaan. Nykyään peurat syövät omenoita pihapiirissä ja niitä viedään myös erikseen peuroille syötäviksi.

VIINIMARJA 1: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Viinimarjapensaan juuri on vanhaa, yli satavuotiasta. Se on tilan entisen omistajan eli Huhtmäen torpan tai Pirjon isovanhempien aikainen.
- Kuvailu: Korkea, rehevä pensas. Marjat on jo poimittu. Tekee hyvin satoa. Pensasta on välillä oksittu/katkaistu lyhyeksi, kasvaa hyvin uudelleen. Se kasvaa yhdessä rivissä muiden viinimarjapensaiden kanssa kaarirakenteen alla, talon viereisessä puutarhassa lähellä asuinrakennusta.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua ja niitä syödään sellaisenaan. Pirjo muistaa syöneensä jo lapsena marjoja suoraan pensaista.

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, rehevä pensas. Marjat on jo poimittu. Tekee hyvin satoa. Pensasta on välillä oksittu/katkaistu lyhyeksi, kasvaa hyvin uudelleen. Se kasvaa yhdessä rivissä muiden viinimarjapensaiden kanssa kaarirakenteen alla, talon viereisessä puutarhassa lähellä asuinrakennusta.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua ja niitä syödään sellaisenaan. Pirjo muistaa syöneensä jo lapsena marjoja suoraan pensaista.

Punaiset viinimarjapensaat no. 1–4 (etualalla pensas no. 1).

VIINIMARJA 3: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, rehevä pensas. Marjat on jo poimittu, jäljellä vielä muutama marja. Tekee hyvin satoa. Pensasta on välillä oksittu/katkaistu lyhyeksi, kasvaa hyvin uudelleen. Se kasvaa yhdessä rivissä muiden viinimarjapensaiden kanssa kaarirakenteen alla, talon viereisessä puutarhassa lähellä asuinrakennusta.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua ja niitä syödään sellaisenaan. Pirjo muistaa syöneensä jo lapsena marjoja suoraan pensaista.

- Käyttö: Marjoista tehdään mehua ja niitä syödään sellaisenaan. Pirjo muistaa syöneensä jo lapsena marjoja suoraan pensaista.

VIINIMARJA 4: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, rehevä pensas. Marjat on jo poimittu. Tekee hyvin satoa. Pensasta on välillä oksittu/katkaistu lyhyeksi, kasvaa hyvin uudelleen. Se kasvaa yhdessä rivissä muiden viinimarjapensaiden kanssa kaarirakenteen alla, talon viereisessä puutarhassa lähellä asuinrakennusta.

Pensas no. 1.

Pensas no. 2.

Pensas no. 3.

Pensas no. 4.

LUUMUPUU, USEITA

- Alkuperä: Luumupuut ovat vanhoja, joko Huhtmäen torpan tai Pirjon isovanhempien aikaisia. Ne on istutettu ennen sotia. Puita on ollut alunperin 3-4 kpl ja ne ovat kasvaneet talon viereisessä hedelmätarhassa, mutta ne ovat hävinneet sieltä ja siirtyneet juuriversojen avulla itsekseen kasvamaan talon takapuolelle pihan perälle.
- Kuvailu: Useita luumupuita. Erillään kasvaa kaksi pienempää, yhdessä useampi korkea puu. Sato on jo kerätty ja jäljellä on jokunen tummanvioletti luumu, osa näistä on ylikypsiä/pilaantuneita. Tekevät runsaasti satoa. Ovat sitkeää laatua ja niin kovia leviämään itsestään, että osa puista on pitänyt poistaa.
- Käyttö: Luumuja syödään sellaisenaan.

MANNILAN MUSEON PUUTARHA, MANNILA
Haastateltu 12.9.2024: Anitta Valtola

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 3 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: syreeni, juhannusruusu.

Heinosen torpan viimeisinä asukkaina oli nikkari Iisak Juhanpoika Heinonen (1836–1912), vaimo Leena Iisakintytär (1833–1923) ja heidän tyttärensä Maria Lydia (1872–1921), joka avioitui Frnas Isak Nummelinin (1867–1941) kanssa. Frans otti ajan tavan mukaan nimekseen talon nimen, Heinonen. Taitavina puuseppinä tunnetut Heinoset tekivät ruumisarkkuja, huonekaluja ja puuastioita. Franssin toinen vaimo Maria Sofia (1873–1951) eli vielä kymmenen vuotta torpassa yksinään leskeksi jäätyään mm. kehräten villoja. Heinosten jälkeen torpassa on ollut vuokralaisia 1970-luvulle saakka.

Mannilan museo on perustettu 12.7.1946 nimellä Honkilahden kotiseutumuseo. Se on erinäisten vaiheiden jälkeen päätynyt Mannilan Kylätoimintayhdistyksen omistukseen 26.5.1985 ja Anitta on tullut mukaan museon toimintaan vuonna 1991–1992. Museo käsittää kaksi rakennusta, Heinosen ja Viljasen, ja se on avoinna tilauksesta.

Lisätietoa museosta: http://mannila.net/mannilan-museo/

Heinosen vanha torppa, jonka edustalla kasvaa dokumentoitu omenapuu no. 1.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Puun alkuperästä ei ole tarkkaa tietoa mutta se on vanha, oletettavasti Heinosten aikainen puu.
- Kuvailu: Puu on melko pieni ja siro, ja se on muotoonleikattu. Alkuperäisen puun omenat ovat vaaleankellertäviä ja muistuttavat ulkonäöltään valkeakuulasta Puuhun on myös ympätty myöhemmin punaista rautatieomenaa. Omenat ovat oudon makuisia mutta ihan hyviä syöntiomenoita, eivät happamia mutta kuitenkin hieman hapokkaita. Suuhun jäävä maku muistuttaa kuivaa valkoviiniä. Omenat muistuttavat hyvin paljon takapihan toisen puun (omenapuu 3) omenoita, kenties on kyse samasta lajikkeesta. Syyslajike, joka tekee melko hyvin satoa. Anitta leikkaa puuta säännöllisesti. Puu kasvaa Mannilan museon Heinosen torpan etupihalla, nurmialueella.

- Käyttö: Omenoita ei ole viime vuosina käytetty, peurat ovat saaneet syödä ne. Nyt Anitta kokeilee tehdä niistä hilloa.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Puu on iso, korkea. Omenoita on vielä jonkin verran puussa. Ne ovat väriltään punertavan kellertäviä ja maultaan melko happamia. Eivät ole hyviä syöntiomenoita. Hieman myöhäisempi lajike, joka tekee melko hyvin satoa. Puuta ei ole leikattu tai muutenkaan hoidettu pitkään aikaan. Se kasvaa Mannilan museon Heinosen torpan takapihalla, heinikon keskellä, ojan vieressä.

- Käyttö: Omenoita ei ole viime vuosina käytetty, peurat ovat saaneet syödä ne. Nyt Anitta kokeilee tehdä niistä hilloa.

Heinosen torpan takapihan omenapuut: vasemmalla puu no. 3, oikealla no. 2.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Puun runko on todella paksu, alhaalta ontto. Rehevä, runsaslehtinen latvusto joka roikkuu alempana talon puoleisella sivulla. Omenoita on vielä todella paljon puussa. Ne ovat vaaleankellertäviä ja muistuttavat ulkonäöltään valkeakuulasta. Omenat ovat oudon makuisia mutta ihan hyviä syöntiomenoita, eivät happamia mutta kuitenkin hieman hapokkaita. Suuhun jäävä maku muistuttaa kuivaa valkoviiniä. Syyslajike, joka tekee melko hyvin satoa, tänä vuonna erityisen runsaasti. Puuta ei ole leikattu tai muutenkaan hoidettu pitkään aikaan. Se kasvaa Mannilan museon Heinosen torpan takapihalla, heinikon keskellä, ojan vieressä.
- Käyttö: Omenoita ei ole viime vuosina käytetty, peurat ovat saaneet syödä ne. Nyt Anitta kokeilee tehdä niistä hilloa.

REKOLAN PUUTARHA, MANNILA
Haastateltu 26.6.2024: Marja, Matti ja Kati Rekola

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 4 kpl, raparperi (penkki).

Pihan muita vanhoja kasveja: pihalla kasvaa mm. vanhoja tammia ja saarnia.

Omenapuut ovat arviolta 1800–1900-luvun taitteesta, jolloin myös Matin isoisä Viljo Rekola on syntynyt. Rekolan tilalla aiemmin sijainnutta taloa alettiin rakentaa tuolloin, ja heti samalla perustettiin myös puutarha.

Tila on ollut suvulla pitkään, viirissä on vuosiluku 1667. Vanha talo purettiin kun uusi rakennettiin 1959–1960. Matti on asunut tilalla syntymästään asti, yli 75 vuotta. Matti ja Marja menivät naimisiin vuonna 1970 ja asuttavat nyt tilaa. Tätä ennen tilaa pitivät Matin vanhemmat ja sitä ennen isovanhemmat.

Tilan pihapiirissä toimivassa tilamyymälässä on tarjolla mm. vihanneksia ja perunoita.

Pihapuun Antonovka-omenat alkukesän vaaleanvihreissä väreissään.

OMENAPUU 1: Antonovka

- Alkuperä: Omenapuu on arviolta 1800–1900-luvun taitteesta, jolloin myös Matin isoisä Viljo Rekola on syntynyt. Rekolan tilalla aiemmin sijainnutta taloa alettiin rakentaa tuolloin, ja heti samalla perustettiin myös puutarha.
- Kuvailu: Iso, monihaarainen puu. Kohtuullisen satoisa ns. talviomenapuu. Omenissa on ”muikea” maku (ovat happamia). Kaikki pihan omenapuut ovat saaneet kasvaa melko vapaasti, niitä ei leikata. Isoja oksia on joskus katkottu moottorisahalla.
- Käyttö: Omenoista on tehty hilloa.

OMENAPUU 2: Sariola

- Alkuperä: Sama kuin puulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, monihaarainen puu, joka kasvaa hieman vinoon. Rungon alaosassa on onkalo. Erittäin runsassatoinen puu.
- Käyttö: Omenoista tehdään tuoremehua eli omenasekamehua, johon käytetään eri puiden omenoita. Mehustetaan muualla, mutta pastöroidaan vielä kotona jotta mehu säilyy pidempään.

OMENAPUU 3: Sariola

- Alkuperä: Sama kuin puulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, monihaarainen puu. Erittäin runsassatoinen.
- Käyttö: Omenoista tehdään tuoremehua eli omenasekamehua, johon käytetään eri puiden omenoita. Mehustetaan muualla, mutta pastöroidaan vielä kotona jotta mehu säilyy pidempään.

OMENAPUU 4: Sariola

- Alkuperä: Sama kuin puulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, monihaarainen puu, jonka oksat kaartuvat enemmän toiselle sivulle, sillä se on kasvanut isompien puiden vierellä. Erittäin runsassatoinen puu.
- Käyttö: Omenoista tehdään tuoremehua eli omenasekamehua, johon käytetään eri puiden omenoita. Mehustetaan muualla, mutta pastöroidaan vielä kotona jotta mehu säilyy pidempään.

RAPARPERI

- Alkuperä: Raparperi on vanhaa sukua. Sen historia ulottuu varmaan 1900-luvun alkupuolelle. Marjan äiti on tuonut alun kotoaan Osmalta Eurasta. Marja toi sen Mannilan kylään kun meni Matin kanssa naimisiin 1970.
- Kuvailu: Iso, rehevä rivistö isolehtistä raparperia. Jäljellä on vielä pari kukintoa. Raparperia on lisätty, mutta se on levinnyt myös omillaan. Kasvihuoneen vieressä kasvaa myös tällainen itsestään levinnyt raparperi. Erittäin runsassatoinen.
- Käyttö: Raparperista tehdään piirakkaa ja mehua. Aiemmin on tehty myös hilloketta. Lehdistä on tehty sementtitöitä.

VALTOLAN PUUTARHA, MANNILA
Haastateltu 26.6.2024: Anitta ja Esa Valtola

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: punainen viinimarja 1 kpl, karviainen 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: rusopäivänlilja, vuohenjuuri, hopeahärkki, siperianunikko, syysasteri, Ahlströmin pioni ja muita pioneja, akileija, saaroninlilja, kuusama ja lilja.

Anitta ja Esa Valtola ovat innokkaita puutarhaharrastajia, jotka ovat osallistuneet jo useana vuonna Avoimet puutarhat -tapahtumaan. Puutarha on kallioiselle tontille vuonna 1984 rakennetun talon sekä Esan lapsuudenkodin muodostaman kahden piha-alueen kokonaisuus. Sitä koristavat niin runsaat koristekasvi-istutukset, erilaiset puut kuin hyötypuutarha kasvihuoneineen. Tien varren ruusupolulla kasvaa 64 erilaista pensasruusua, ja silmää ilostuttavat myös mm. Anittan ideoimat eläinaiheiset hahmot sekä Esan tekemät metalliset kaariportit.

Avoimet puutarhat -tapahtuma: https://www.avoimetpuutarhat.fi/puutarhat/ anittan_-ja_esan_piha/

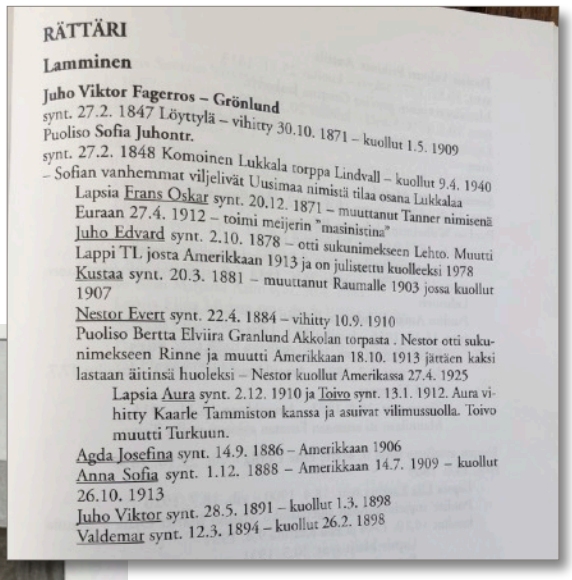
RÄTTÄRI

Lamminen

Juho Viktor Fagerros – Grönlund
synt. 27.2. 1847 Löyttylä – vihitty 30.10. 1871 – kuollut 1.5. 1909
Puoliso Sofia Juhontr.
synt. 27.2. 1848 Komoinen Lukkala torppa Lindvall – kuollut 9.4. 1940
– Sofian vanhemmat viljelivät Uusimaa nimistä tilaa osana Lukkalaa
Lapsia Frans Oskar synt. 20.12. 1871 – muuttanut Tanner nimisenä Euraan 27.4. 1912 – toimi meijerin "masinistina"
Juho Edvard synt. 2.10. 1878 – otti sukunimekseen Lehto. Muutti Lappi TL josta Amerikkaan 1913 ja on julistettu kuolleeksi 1978
Kustaa synt. 20.3. 1881 – muuttanut Raumalle 1903 jossa kuollut 1907
Nestor Everr synt. 22.4. 1884 – vihitty 10.9. 1910
Puoliso Bertta Elviira Granlund Akkolan torpasta . Nestor otti sukunimekseen Rinne ja muutti Amerikkaan 18.10. 1913 jättäen kaksi lastaan äitinsä huoleksi – Nestor kuollut Amerikassa 27.4. 1925
Lapsia Aura synt. 2.12. 1910 ja Toivo synt. 13.1. 1912. Aura vihitty Kaarle Tammiston kanssa ja asuivat vilimussuolla. Toivo muutti Turkuun.
Agda Josefina synt. 14.9. 1886 – Amerikkaan 1906
Anna Sofia synt. 1.12. 1888 – Amerikkaan 14.7. 1909 – kuollut 26.10. 1913
Juho Viktor synt. 28.5. 1891 – kuollut 1.3. 1898
Valdemar synt. 12.3. 1894 – kuollut 26.2. 1898

Lammisen torppa. Kuvassa on torpan emäntä Sofia ja hänen lastenlapsiaan. Oikealla on Maria Salmi ja vasemmalla mahdollisesti Emma Linden.

Dokumentoidut kasvit ovat alunperin peräisin Lammisen torpan tontilta. Kuvat ovat Aaro Ritvon kirjasta *Mannila – muu synnyinseutun.*

PUNAINEN VIINIMARJA

- Alkuperä: Kasvi on peräisin lähellä olleen Lammisen tontilta. Siirretty Valtoloiden pihalle noin 1959, mutta on paljon vanhempi. Lammisen talo oli 1800-luvulta, se oli jo purettu kun kasvi siirrettiin nykyiselle paikalleen.
- Kuvailu: Iso, rehevä pensas. Tekee melko isoja marjoja.
- Viljelyominaisuudet: Sato 3–4 ämpärillistä vuodessa. Marjat eivät ole liian kirpakoita, niitä voi syödä myös suoraan pensaasta. Pensaasta leikataan tarvittaessa kuivat oksat pois.
- Käyttö: Mehustettu höyrymehua. Tehdään sekamehua, johon tulee mukaan vadelmaa tai mansikkaa. Esan sisko on tehnyt marjoista hyytelöä ja äiti mehua.
- Muistot: Ihmetelty pensaan suurta kokoa, vieraat ihmettelevät.

RAPARPERI

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla.
- Kuvailu: Iso, rehevä pensas. Pitkävartisia, nyt jo hieman kuivahtaneita kukintoja.
- Viljelyominaisuudet: Hyvin satoisa ja helppohoitoinen pensas.
- Käyttö: Tehdään piirakkaa ja sekamehua. Käytetään hilloon esim. mansikan kanssa.

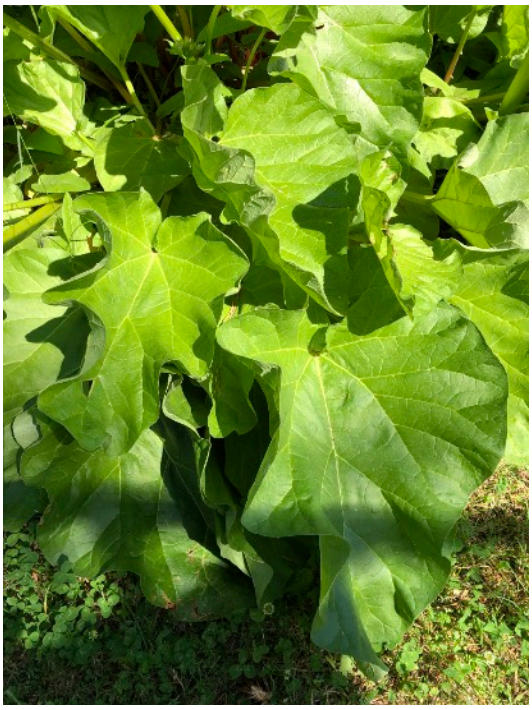

PERÄVAINION PUUTARHA, HINNERJOKI
Haastateltu 30.7.2024: Matti Perävainio

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 1 kpl, omenapuu 2 kpl, viinimarja 1 kpl, raparperi 1 kpl, vadelmapensas (useita).

Pihan muita vanhoja kasveja: humala (Matti muistaa lapsuudesta, että siitä on tehty olutta), suopayrtti, palavarakkaus, harjaneilikka, kiurunkannus, unikko (peräisin Laitilan Suontaasta), rohtovirmajuuri, ukontulikukka.

Tila on Matti Perävainion kasvattisäidin syntymäkoti, jossa Matti on viettänyt paljon lapsena aikaa. Ottokoti oli noin kilometrin päässä. Kasvattiäidin äiti Gustava Lehtonen (os. Sjöroos, kuollut 1950-luvulla) oli kotoisin Laitilasta ja tuli Hinnerjoen tilalle 1910-luvulla. Hän oli perinteinen parantaja, jonka pihapiirissä kasvoi hyöty- ja koristekasvien lisäksi monenlaisia rohdoskasveja, joista osa on vieläkin jäljellä. Matti pitää kirjaa pihan kasveista: niitä on ollut noin 350, osa on hävinnyt aikojen saatossa.

Asuinrakennuksen oikea pääty on valmistunut 1850, vasemmanpuoleinen hirsikehikko on kenties jo 1700-luvulta. Kuisti on rakennettu myöhemmin. Matti ja Tellervo Perävainio tulivat pitämään paikkaa 1988. Talo on heidän kesäasuntonsa, talvella paikalla ollaan satunnaisesti. He ovat kunnostaneet taloa & piharakennuksia ja hoitavat lasten avulla laajaa puutarhaa. Tonttiin on ostettu myöhemmin lisämaata ja sen pinta-ala on nyt noin 2 hehtaaria.

Humala kasvaa pihassa aitan kulmalla.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon, syyslajike, "Antin puu"

- Alkuperä: Omenapuu on peräisin arviolta 1920–1930-luvulta, kasvattiäidin äidin Gustava Lehtosen aikainen.
- Kuvailu: Iso, leveä ja rehevä puu joka levittäytyy sivuille. Monihaarainen. Runsaslehtinen, paljon raakoja vihreitä omenoita. Satoisa puu, jossa on ihan hyvän makuisia syöntiomenia. Kuivahkomaltoinen syysomena.
- Käyttö: Syöntiomenina. Nykyisin ei käytetä enää niin paljon, sillä pihassa on muitakin, paremman makuisia omenapuita. Peurat syövät osan omenoista.
- Muistot: Puuta sanottiin Antin puuksi. Matti muistaa että 7-vuotiaana pikkupoikana puun omenat olivat erityistä herkkua, sillä omenoita ei muuten saanut. Niitä säilytettiin aitassa pienessä korissa. Mattia harmitti kun joutui aina odottamaan syksyyn asti että omenat olivat kypsiä syötäviksi.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Omenapuu on peräisin arviolta 1920–1930-luvulta, kasvattiäidin äidin Gustava Lehtosen aikainen. Puita on alunperin ollut kaksi vierekkäin, toinen on jouduttu kaatamaan.
- Kuvailu: Hieman pienempi puu. Runsaslehtinen, paljon raakoja vihreitä omenoita. Omenat ovat melko isoja ja happaman makuisia. Satoisa puu.
- Käyttö: Itse ei käytä, sillä omenat ovat liian happamia. Naapuri on joskus tehnyt puun omenoista omenaviiniä.

VIINIMARJA: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Pensas on peräisin arviolta 1910–1920-luvulta, kasvattiäidin äidin Gustava Lehtosen aikainen.
- Kuvailu: Rehevä, runsaslehtinen pensas. Marjat ovat isoja ja punaisia. Satoisa pensas, jota lannoitetaan keväällä. Lannoitteena käytetään jyrsittyä hevosenlantaa.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua, hilloa ja piirakkaa. Osa puhdistetaan ja pakastetaan myöhempää käyttöä varten.

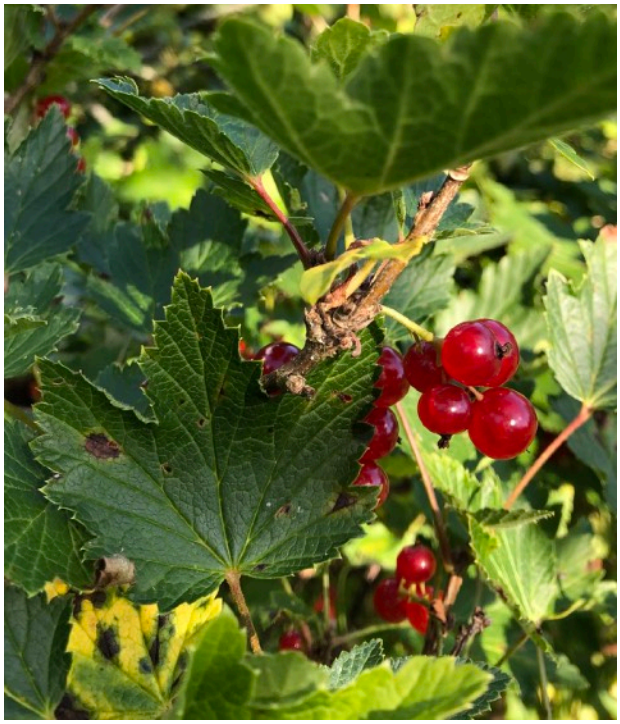

RAPARPERI

- Alkuperä: Raparperi on tuotu 1940-luvulla Porin suunnalta. Se on ollut alunperin saunan edessä, siirretty siitä hieman varjoisampaan paikkaan. Hinnerjoen Valon museon pihalla on samaa raparperia.
- Kuvailu: Iso, rehevä pensas. Isot lehdet. Satoisa, raparperia käytetään paljon. Lannoitetaan keväällä, lannoitteena käytetään jyrsittyä hevosenlantaa.
- Käyttö: Raparperista tehdään kiisseliä ja piirakoita.

KARVIAINEN: Punainen karviainen

- Alkuperä: Pensas on arviolta 1910–1920-luvulta, kasvattiäidin äidin Gustava Lehtosen aikainen.
- Kuvailu: Villiintynyt pensas kasvaa tontin reunalla muun kasvillisuuden keskellä. Miltei koko oksien pituudelta isoja, punaisia marjoja, joista osa on vielä raakoja. Marjat ovat maultaan makeita. Erittäin satoisa pensas.

- Käyttö: Syödään suoraan pensaasta. Marjoista on myös tehty hilloa.

VADELMAPENSAAT, USEITA

- Alkuperä: Tuotu 1940-luvulla Matin vaimon Tellervon kotoa Hinnerjoen keskustasta, palokunnantaloa vastapäätä.
- Kuvailu: Useampi vadelmapensas, kasvavat rivissä. Isot, rehevät pensaat. Sato on jo suurimmaksi osaksi kerätty, jokunen vadelma on jäljellä.
- Viljelyominaisuudet: Satoisia pensaita. Lannoitetaan keväällä, lannoitteena käytetään jyrsittyä hevosenlantaa.
- Käyttö: Vadelmat kerätään ja syödään sellaisenaan. Niitä käytetään myös leivonnaisiin.

VALON MUSEON PUUTARHA, HINNERJOKI
Haastateltu 30.7.2024: Matti Perävainio

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 1 kpl, omenapuu 1 kpl, viinimarja 2 kpl, raparperi 1 kpl.

Valon museo eli Hinnerjoen kotiseutumuseo oli alunperin vanha mäkitupalaiskoti, Martti Olavi Valon (k. 28.5.1980) kiinteistö. Se on 1980-luvun alussa muutettu museokäyttöön. Päärakennus on peräisin 1880-luvulta ja se on Olavin isoisän, puuseppä ja arkuntekijä Kustaa Valon rakentama.

Mäkitupalaiskodissa elettiin osittain yhteistaloutta viereisen tilan, eli Matti Perävainion kasvattisäidin syntymäkodin kanssa. Kasvattiäidin äiti Gustava Lehtonen (os. Sjöroos, kuollut 1950-luvulla) oli kotoisin Laitilasta ja tuli Hinnerjoen tilalle 1910- luvulla. Hän oli perinteinen parantaja, jonka pihapiirissä kasvoi hyöty- ja koristekasvien lisäksi monenlaisia rohdoskasveja. Kasvikartoitus on tehty kumpaankin pihapiiriin samana päivänä.

Lisätietoa museosta: https://kotiseudut.fi/hinnerjoenmuseot/etusivu

Valon museon pihapiiriä, jossa kasvavat heinäkuussa 2024 dokumentoidut kasvit. Oikealla 1880-luvulta peräisin oleva päärakennus.

OMENAPUU: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Omenapuu on peräisin arviolta 1920–1930-luvulta, ja se on samaa alkuperää kuin viereisellä Gustava Lehtosen tilalla kasvavat omenapuut.
- Kuvailu: Puu kasvaa museon pihapiirissä. Se on tuuhea, korkea ja villiintynyt. Puussa on runsaasti lehtiä ja pieniä omenoita, joiden pohjaväri on vihreä ja peiteväri osin vaalean punertava. Omenat ovat maultaan happamia. Satoisa puu.
- Käyttö: Ei käytetä.

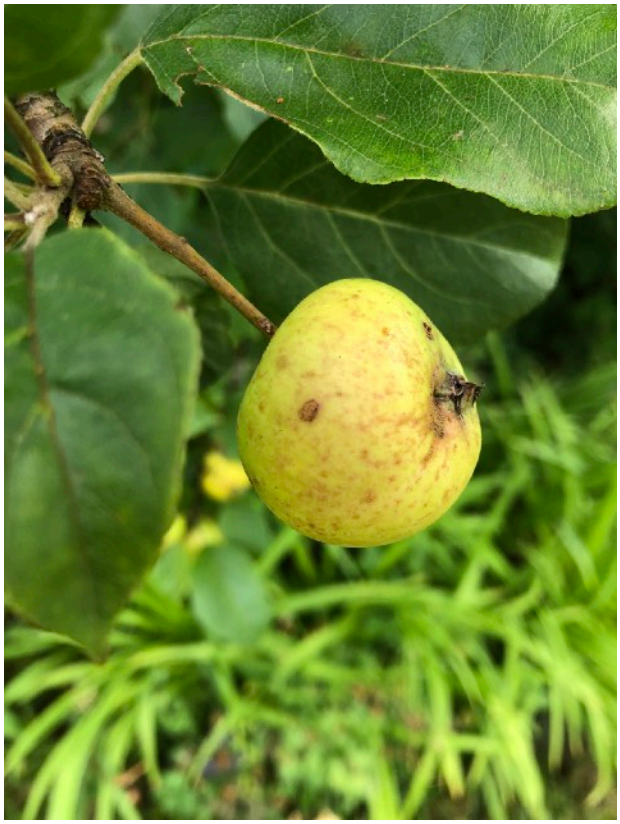

KARVIAINEN: Punainen karviainen

- Alkuperä: Pensaan alkuperästä ei ole tietoa. Se on levinnyt itsestään ja on mahdollisesti samaa alkuperää kuin viereisellä Gustava Lehtosen tilalla kasvava karviainen.
- Kuvailu: Rehevä, runsaslehtinen pensas. Kasvaa villiintyneenä omenapuun vieressä, muun kasvillisuuden keskellä. Marjat ovat isoja, punaisia ja kasvavat runsaissa tertuissa. Erittäin satoisa pensas.
- Käyttö: Joku kyläläisistä tai museovieraista on satunnaisesti noukkinut marjat.

VIINIMARJA 1: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Pensas on arviolta 1910–1920-luvulta, ja se on samaa alkuperää kuin viereisellä Gustava Lehtosen tilalla kasvava viinimarja.
- Kuvailu: Rehevä, runsaslehtinen pensas. Kasvaa villiintyneenä omenapuun vieressä, muun kasvillisuuden keskellä. Marjat ovat isoja, punaisia ja kasvavat runsaissa tertuissa. Erittäin satoisa pensas.
- Käyttö: Joku kyläläisistä tai museovieraista on satunnaisesti noukkinut marjat.

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Pensas on arviolta 1910–1920-luvulta, ja se on samaa alkuperää kuin viereisellä Gustava Lehtosen tilalla kasvava viinimarja.
- Kuvailu: Rehevä, runsaslehtinen pensas. Kasvaa villiintyneenä omenapuun vieressä, muun kasvillisuuden keskellä. Marjat ovat isoja, punaisia ja kasvavat runsaissa tertuissa. Erittäin satoisa pensas.
- Käyttö: Joku kyläläisistä tai museovieraista on satunnaisesti noukkinut marjat.

RAPARPERI

- Alkuperä: Raparperi on tuotu 1940-luvulla Porin suunnalta, ja se on samaa alkuperää kuin viereisellä Gustava Lehtosen tilalla kasvava raparperi.
- Kuvailu: Kasvaa ulkorakennuksen vierellä, muun kasvillisuuden keskellä. Rehevä, isolehtinen raparperi. Osassa lehtiä on toukkien syömiä reikiä. Kukinnot on leikattu pois, jäljellä kuivat varret. Satoisa.
- Käyttö: Raparperia ei käytetä nykyään.

SUONTAUSTAN MUSEON PUUTARHA, HONGISTONMÄKI
Haastateltu 13.8.2024: Erkki Nurminen

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: aaprotti, kuunlilja ja köynnöspinaatti.

Euran pohjoiskulmalla Hongistonmäellä sijaitsee Erkki A. Nurmisen yksityiskoti, kaksikerroksinen Lankkulinna, jossa toimii myös juhlatilaisuuksia järjestävä pitopalvelu. Erkki on keräilijä ja hän myös ylläpitää yksityistä Suontaustan kotiseutumuseota, joka on avoinna sopimuksen mukaan. Museon ensimmäinen rakennus on Sorkkisten Teikon talosta siirretty luhtiaitta vuonna 1972.

Facebook-sivut: https://www.facebook.com/p/Suontaustan-Museo-100065182114798/

KARVIAINEN: Punainen karviainen

- Alkuperä: Erkki on tuonut karviaisen Alma-tädin (k. 1975) puutarhasta noin 300 metrin päästä nykyisestä kasvupaikastaan. Alma ei ollut Erkille sukua, mutta oli hänelle eräänlainen kasvattiäiti. Erkki on lunastanut tontin vanhemmilta vuonna 1972 mutta touhunnut tontilla jo tätä ennen 1960–1965; karviainen on siirretty tänä aikana.
- Kuvailu: Pieni pensas, oksat harvassa. Jäljellä on kaksi tummanpunaista pientä marjaa. Satoa ei ole kerätty pitkään aikaan, eikä pensasta erityisesti hoideta.
- Käyttö: Aiemmin on syöty marjoja suoraan sellaisenaan. Nykyään pensasta ei enää käytetä, eläimet syövät marjat.

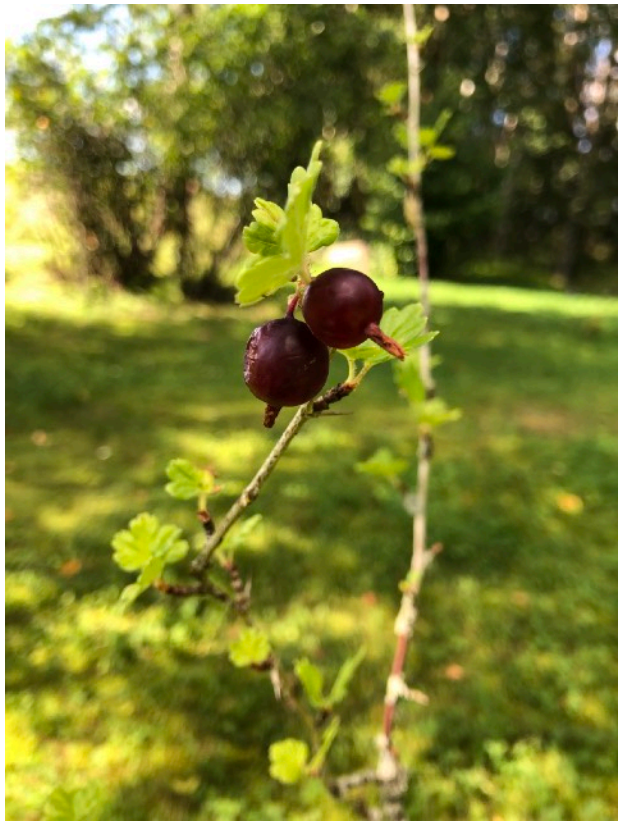

HAAVISTON PUUTARHA, INKIMÄKI
Haastateltu 18.6.2024: Leni ja Olli Haavisto

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 6 kpl, karviainen 1 kpl, viinimarja 2 kpl.

Tila on alunperin kuulunut Välimäen suvulle. Päärakennuksen arvioidaan olevan peräisin 1850–1870-luvulta ja navetan 1900-luvun taitteesta. Sauna on 1950-luvulta ja se on rakennettu vanhan riihen hirsistä. Alli Välimäki asui Välimäen tilalla ainakin vielä 1970-luvulla. Alli asui tilalla äitinsä Idan kanssa, isä oli kuollut. Allin aikana pihassa on vielä ollut hoidettu hyötypuutarha ja runsaasti kukkaistutuksia. Hänen kuoltuaan talo on ollut mm. metsämiesten kämppänä/taukotupana. Ennen Haavistoja sen omisti maanviljelijä Pekka Kopra, joka erotti talon tontin neljän hehtaarin tilasta.

Haavistot ostivat paikan 1990 heinäkuussa, tätä ennen talo ehti olla tyhjillään 10 vuotta. Tila on heillä kesäpaikkana ja Haavistot ovat talolla vuodesta aina puolisen vuotta, noin touko-lokakuun. Rakennuksia on remontoitu vanhaa kunnioittaen ja esille on jätetty mm. 1940–1950-luvun tapetteja. Myös pihapiirin vanhat kasvit ovat saaneet kasvaa rauhassa luonnontilassa, ja esim. omenapuista on leikattu vain pakolliset kuivat oksat pois. Pihapiiri on osin hoidettua nurmikkoa, osin niittyä ja vapaasti kasvavaa pitkää heinikkoa.

Päärakennus kietoutuu alkukesän vehreyteen.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Puu on todennäköisesti tilan alkuperäisiä, Välimäen aikaisia kasveja.
- Kuvailu: Puu kasvaa talon edustalla, sen oksat ovat kaartuneet katon suuntaan. Iso, korkea, monihaarainen puu. Kaikissa pihan puissa on melko pieniä, happamia ja rupisiakin omenoita. Kyseisessä puussa on osittain punaposkisia, osittain kellertäviä omenoita, joiden maku on hieman hapan. Pihan ehkä maultaan parhaat omenat tulevat tästä puusta. On kohtuullisen satoisa puu.
- Käyttö: Olli tekee omenoista omenasosetta: otetaan vain siemenkota pois ja keitetään kuorineen, maustetaan vain sokerilla. Satunnaisesti omenoita syödään suoraan puusta.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Yksi kolmesta pihan keskellä kasvavasta puusta. Iso, korkea, kaksihaarainen puu. Kaivurin puomi on osunut puuhun kesäkuun alussa ja sen runko on haljennut. Ko. puussa on maultaan hieman parempia omenoita, ovat väriltään vihreimpiä ja maultaan happamimpia. Muistuttaa Antonovkaa. Kohtuullisen satoisa puu.
- Käyttö: Olli tekee omenoista omenasosetta. Satunnaisesti omenoita syödään suoraan puusta.

Omenapuut no. 2 (vasemmalla), 3 ja 4 kasvavat vierekkäin pihan puutarhassa.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Yksi kolmesta pihan keskellä kasvavasta puusta. Iso, korkea, monihaarainen puu. Ko. puussa on maultaan hieman parempia omenoita. Kohtuullisen satoisa puu.
- Käyttö: Olli tekee omenoista omenasosetta. Satunnaisesti omenoita syödään suoraan puusta.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Yksi kolmesta pihan keskellä kasvavasta puusta. Iso, korkea, kaksihaarainen puu. Ko. puussa on ”maultaan ok omenoita”. On kohtuullisen satoisa puu.

- Käyttö: Olli tekee omenoista omenasosetta. Satunnaisesti omenoita syödään suoraan puusta.

OMENAPUU 5: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Toinen talon takana kasvavista puista. Hieman kapeampirunkoinen puu, jonka latvusto kaartuu talon suuntaan. Puussa on happamia, pieniä omenoita, ja siitä tulee huonosti satoa. Nyt puussa on jokunen omena.
- Käyttö: Ei ole käytetty, ei tule yleensä satoa.

OMENAPUU 6: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Toinen talon takana kasvavista puista. Hieman kapeampirunkoinen puu, runko kasvaa vinoon. Ko. puussa on happamia, pieniä omenoita, ja siitä tulee huonosti satoa (nyt ei näy yhtään omenaa).
- Käyttö: Ei ole käytetty, ei tule yleensä satoa.

Omenapuut no. 5 (vasemmalla) ja 6.

KARVIAINEN

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Levinnyt, vapaasti kasvanut, villiintynyt karviaispensas. Se kasvaa korkeiden ruohojen ja puskien keskellä. Pensaan lähelle ei pääse helposti, ei ole kuvattu. Pensaaseen tulee hieman marjoja.
- Käyttö: Linnut syövät kaikki marjat jo raakileina.

VIINIMARJA 1–2: Punainen ja valkoinen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Levinneet, vapaasti kasvaneet, villiintyneet pensaat. Kasvavat korkeiden ruohojen ja puskien keskellä, ison kiven vieressä. Pensaita ei käytetä tai hoideta. Tekevät hieman punaisia ja valkoisia marjoja.
- Käyttö: Linnut syövät marjat usein jo raakileina.

HELININ PUUTARHA, INKIMÄKI
Haastateltu 18.6.2024: Sisko Helin

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: raparperi (penkki), karviainen 2 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: Tontille on siirretty 1970-luvun lopulla kaksi humalaa, jotka ovat oletettavasti todella vanhoja (ehkä 1900-luvun alusta). Humalat on siirretty vanhan palvaamon luota (ollut Lähteenojantien varressa). Tulee käpyjä, käytetty joskus ennen muinoin oluen tekemiseen. Tontilla kasvavat myös vanha vaalaeanpunainen mustialanruusu ja mantelipensas, jotka ovat Siskon äidin perua (saanut Kuurnamäestä). Vanha keltaruusu on tuotu miehen kotoa.

Kasvien nykyisen kasvupaikan omakotitalo on valmistunut 1976 Lähteenojankulma-nimiselle tontille. Talo on rakennettu vanhan lammashaan paikalle. Tontti on kivinen, siellä kasvaa isoja katajia ja paikalla on lähteitä.

RAPARPERI

- Alkuperä: Vanhaa alkuperää, vanhaa isoa lajiketta. Sisko on saanut kasvin jostain, ei muista mistä. On ehkä 1980-luvulla siirretty paikalleen.
- Kuvailu: Iso leveä penkki raparperia, joka on rehevää ja isolehtistä. Runsaskasvuinen raparperi, tekee paljon satoa.
- Käyttö: Tehdään piirakkaa, mehua, kiisseliä ja puuroa. Sisko antaa raparperiä myös tyttärelleen.

KARVIAINEN 1: Punainen karviainen

- Alkuperä: Pensas on alunperin Kuivalahdelta. Sisko on saanut pensaan äidiltään, joka on kotoisin Paneliasta (s. 1910). Äiti on saanut sen joltain, mahdollisesti Elma-siskoltaan, joka oli Lepaan puutarhakoulussa).
- Kuvailu: Runsas, vehreä, tiheäkasvuinen pensas. Marjat ovat kypsyessään tummanpunaisia. Pensas on satoisa ja helppohoitoinen. Vanhoja kuivia oksia leikataan tarpeen mukaan, ei liikaa.
- Käyttö: Marjoja ei perata, pistetään suoraan myllyn läpi. Niistä tehdään piirakkaa, hilloa ja mehua.

KARVIAINEN 2: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Runsas, vehreä, tiheäkasvuinen pensas. Marjat ovat kypsyessään vihreitä. Pensas on satoisa ja helppohoitoinen. Vanhoja kuivia oksia leikataan tarpeen mukaan, ei liikaa.
- Käyttö: Marjoja ei perata, pistetään suoraan myllyn läpi. Niistä tehdään piirakkaa, hilloa ja mehua.

LÄHTEENOJAN (INKILÄ) PUUTARHA, INKIMÄKI
Haastateltu 18.6.2024: Marjo Lähteenoja

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 4 kpl, kriikunapuu 1 kpl, luumupuu 1 kpl, viinimarja 8 kpl, omenapuu 7 kpl.

Kasvit kasvavat tilan päärakennuksen pihapiirin puutarhassa. Marjo Lähteenojan Lasse-miehen isä Aarne Lähteenoja on istuttanut ne arviolta 1950-luvulla. Luumupuu on versonnut tontilla alunperin kasvaneesta puusta. Isompi kotitila on jaettu kolmeen osaan, talo Aarnen tontille on valmistunut 1953. Marjo ja Lasse alkoivat pitää tilaa 1986 ja nyt se on heidän pojallaan.

Tuntematon, nopeasti pilaantuva omenalajike (omenapuu no. 6), jota käytetään hilloihin muiden omenoiden kaveriksi.

OMENAPUU 1: Sariola

- Alkuperä: Marjon Lähteenojan Lassemiehen isä Aarne Lähteenoja on istuttanut omenapuun arviolta 1950-luvulla.
- Kuvailu: Iso puu. Jykevä runko, latvusto on rehevä ja runsaslehtinen. Puusta on viime vuosina leikattu isompia oksia. Omenat ovat kooltaan pieniä ja väriltään kellanpunaisia. Ne ovat kovia ja maultaan makeita, hieman happamia. Hyvin satoisa puu, syyslajiketta.
- Käyttö: Käytetään syöntiomenina ja jälkiruokiin.

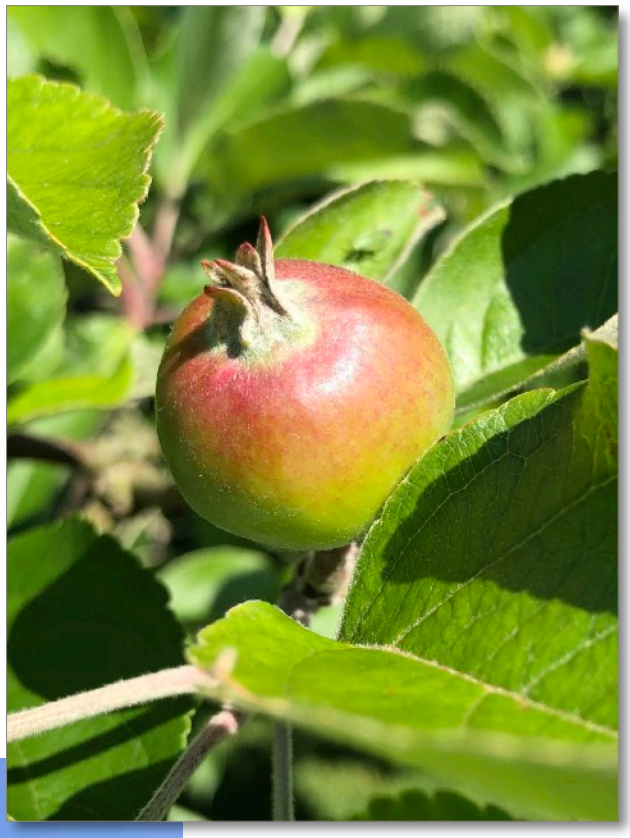

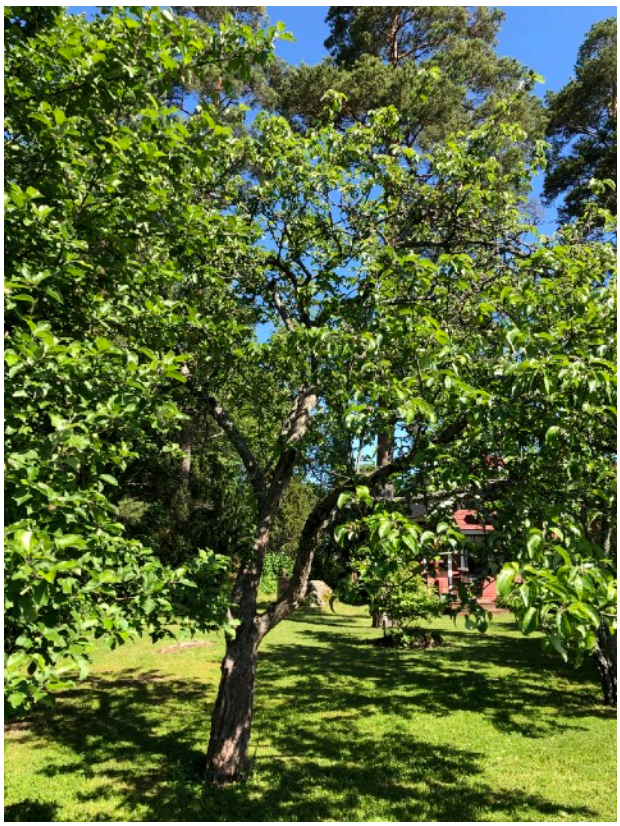

OMENAPUU 2: Jalmarin omena?

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Harvaoksaisempi, ”ilmava” puu. Puusta on aiemmin leikattu oksia, ei hetkeen. Omenat ovat isoja, väriltään punakeltaisia. Ne ovat makeita ja kovia, talviomenia. Kohtuullisen satoisa puu. Puu on välillä ollut huonossa kunnossa, sitten se taas virkoaa.
- Käyttö: Omenista tehdään hilloa.

OMENAPUU 3: Antonovka

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä, runsaslehtinen puu, jossa on runsaasti vesiversoja. Omenat ovat väriltään tummanvihreitä ja maultaan happamia. Ne pehmenevät talven mittaan säilytyksessä. Satoisa puu.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa.

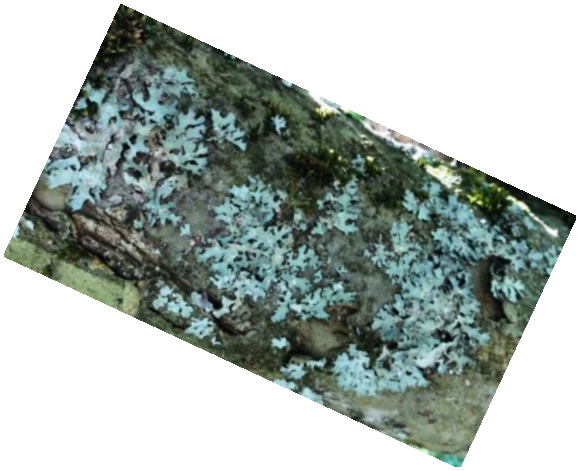

OMENAPUU 4–5: Puna- ja keltakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Isompi puista on todennäköisesti Kelta-, pienempi Punakaneli. Ovat molemmat satoisia puita. Omenat ovat hieman pehmeämpää laatua. Puita leikataan vain harvoin.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua ja piirakoita.

OMENAPUU 6: Tuntematon lajike

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Monihaarainen, iso mutta hieman sirompi puu. Punaiset, pehmeät, kohtuullisen kokoiset omenat. Niiden maku ei ole maukas vaan ennemminkin mauton. Ei ole ns. herkkupuu. Omenat eivät kestä pitkää säilytystä, menevät äkkiä huonoksi.
- Käyttö: Käytetään joskus hilloihin muiden omenoiden kaveriksi.

OMENAPUU 7: Valkeakuulas

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hoikka, siro puu. Oksia on välillä leikattu. Oli välillä huonommassa kunnossa, nyt taas parempi. Pehmeä omenalajike, joka pitää korjata äkkiä pois eikä kestä säilytystä.
- Käyttö: Syöntiomenina. On tehty myös hilloa. Hillo pitää tehdä kun omenat ovat vielä hiukan raakoja.

KRIIKUNAPUU

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Siro, monihaarainen runko. Puussa on melko paljon vielä raakoja hedelmiä, joista tulee kypsyessään violetin värisiä. Puu on erittäin satoisa. Sitä leikataan vain harvoin.
- Käyttö: Hedelmiä syödään sellaisenaan. Niistä on tehty aiemmin hilloa, mikä oli vaivalloista, kun pitää poistaa kivet. Hedelmiä jaetaan myös tutuille.

LUUMUPUU: Keltaluumu

- Alkuperä: Versonnut tontilla alunperin kasvaneesta puusta, jonka Aarne Lähteenoja on istuttanut arviolta 1950-luvulla.
- Kuvailu: Hyvin pieni, siro, kapearunkoinen puu. Latvustossa on runsaasti lehtiä. On melko satoisa puu, tulee isohkoja luumuja.
- Käyttö: Luumut syödään sellaisenaan.

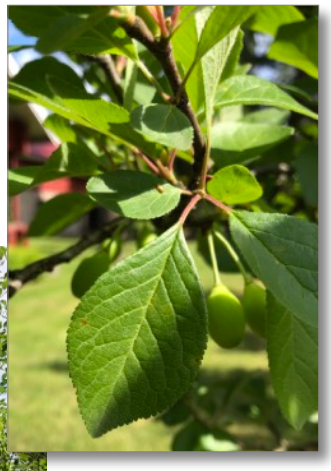

KARVIAINEN 1: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni pensas, runsaslehtinen. Marjat ovat kohtuukokoisia ja väriltään vihreitä, ovat vielä raakoja. Niiden maku on mieto, ei karvas. Pensas oli huonossa kunnossa, sitä leikattiin ja voi nyt hyvin.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan sellaisenaan pensaasta. Niistä myös tehdään mehua.

KARVIAINEN 2–4: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Runsaslehtiset, ”rönsyilevät” pensaat. Marjat ovat vielä vihreitä ja raakoja, kypsyessään niistä tulee punaisen värisiä. Maku on makea, ei karvas.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan sellaisenaan pensaasta. Niistä myös tehdään mehua.

No. 2

No. 2

No. 3

No. 3

No. 4

No. 4

VIINIMARJA 1–6: Musta viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Reheviä pensaita. On leikattu reippaammalla kädellä etteivät kasva liikaa. Kasvavat rivissä lämpimällä ja valoisalla paikalla, johon aurinko paistaa koko päivän). Ovat satoisia pensaita, mutta marjat ovat pienempiä kuin uusissa pensaissa.
- Käyttö: Marjoista on tehty mehua, piirakkaa ja hyytelöä, ja niitä on myös pakastettu. On annettu tutuille, tehty myös marjavaihtokauppaa.

VIINIMARJA 7: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä, runsaslehtinen pensas. Paljon vielä raakoja marjoja, jotka kasvavat pitkissä tertuissa. Marjat ovat kooltaan isohkoja ja maultaan happamia. Runsassatoinen pensas, josta leikataan kuivat oksat pois kun sato on kerätty.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua: sekamehua, johon laitetaan mukaan esim. mansikkaa, vadelmaa.

VIINIMARJA 8: Valkoinen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Matala, leveä ja rehevä pensas, jossa on runsaasti vielä raakoja marjoja. On satoisa pensas, tulee paljon pieniä marjoja. Marjat ovat maultaan hieman happamampia kuin vihreässä viinimarjassa.
- Käyttö: Marjoista on tehty joskus Louhisaaren kartanon lehtijuomaa, oli hyvää. Käytetään satunnaisesti piirakoihin, lopuista on tehty sekamehua.

LÄHTEENOJAN PUUTARHA, INKIMÄKI
Haastateltu 9.7.2024: Pekka Lähteenoja

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 8 kpl, viinimarja 1 kpl, raparperi 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: parsa, syreeni, jasmiini, keisarinkruunu, syyshortensia, norjanangervot, daalia. Myös ruusu on yli 30-vuotta vanha.

Sorkkisten Lähteenoja on mainittu jo 1400-luvun alun historiallisissa lähteissä ja se on yksi Euran vanhimmista tiloista. Alunperin tila on ollut kooltaa noin 700 ha ja sitä ovat hallinneet monet tunnetut henkilöt, kuten mm. Lasse Finne sekä Stiernkors-suku. 1790 vanha rälssitila jaettiin veljesten Juha ja Kustaa Lähteenoja kesken Lähteenoja ja Iso-Lähteenoja tiloiksi. Jenny Maria Lähteenoja (os. Seppä, 14.2.1889–17.2.1986) tuli emännäksi Lähteenoja-tilalle, jonka hän sai miehensä Yrjö Lähteenojan kanssa omistukseensa vuonna 1916. 1930-luvun alussa tilan pinta-ala oli vielä 266,25 hehtaaria, ja siellä viljeltiin ruista, vehnää, kauraa, ohraa, hernettä, perunaa, pellavaa, rehujuurikasveja ja heinää. Tilalla oli 25 lehmää ja yksi sonni, 6 hevosta, 9 sikaa, 15 lammasta ja 30 kanaa. Lähteenojalaiset olivat myös aktiivisia kunnalispolitiikassa sekä yhdistyselämässä toimijoita. Tilalla sijaitsi jonkin aikaa kunnantoimisto, ja siellä myös säilytettiin kunnan ja seurakunnan rahavaroja.

1951 tilaa alkoi isännöidä Jennyn ja Yrjön lapsista Eino-poika vaimonsa Irman kanssa. Tilan pinta-ala oli tuolloin 70 hehtaaria. Jenny jäi leskeksi 1957, ja vielä 93-vuotiaana hän emännöi yhtä Lähteenojan vanhaa päärakennusta.

Tila on edelleen saman suvun omistuksessa, nyt perikunnalla. Yksi osakkaista on haastateltu Pekka Lähteenoja (s. 1949) jonka kotitila ja lapsuudenkoti Lähteenoja on. Pihapiirissä ja sen läheisyydessä on vanhoja rakennuksia, kuten navetta, kiviaitta, lato ja maakellari. Punainen päärakennus on 1790-luvun lopulta ja valkoinen päärakennus eli ns. juhlarivi vuodelta 1875.

Peltotyöt olivat miesten ja puutarhatyöt naisten valtakuntaa. Puutarhoja oli alunperin neljä: yksi omena-, yksi koriste- ja kaksi hyötypuutarhaa. Omenatarhasta puhuttiin erityisesti Jenny-mummun omenapuumaana. Pihapiirin keskellä olevaa puutarhaa hoiti Pekan isän täti. Hän oli talon tytär ja vanhapiika, joka kuoli 1970-luvulla.

Sokerijuurikaspellon reunassa kasvoi porkkanarivejä, joita myös lapset olivat joskus kitkemässä. Eivät kuitenkaan usein, olivat enemmän peltotöissä. Aikoinaan kasvatettiin myös kurkkuja lavalla kivimakasiinin takana. Lavoissa oli lasiset kannet, jotka kuumalla ilmalla kiilattiin auki. Syksyllä kurkut suojattiin laittamalla niiden päälle oljista tehty peitto.

Vuosina 1925–1963 tila toimi maatilahallituksen hyväksymänä harjoittelutilana. Emäntäkoulua vuoden käyneet tytöt pääsivät tutustumaan käytännön töihin. Harjoittelijoita oli kerrallaan yleensä yksi, joskus kaksi, ja hänellä oli oma huone punaisen talon päädyssä. Jennyn tehtävänä oli opastaa ja käskyttää tyttöjä. He olivat erittäin tärkeä apu talon töissä ja osallistuivat myös puutarhan hoitoon. Monista harjoittelijoista tuli perheen ystäviä, jotka pitävät yhteyttä vielä vuosienkin jälkeen. Kahdesta tytöstä tuli jopa vaimo tilan omille pojille.

Lähteenojalaisia.
Kaikki Lähteenojan vanhat kuvat: Lähteenojan kotialbumi.

Puutarhatöissä. Keskellä Jenny Lähteenoja ruudullisessa esiliinassa.

Lähteenojan puutarhaa siltoineen.

Valkoinen, uudempi päärakennus (ns. juhlarivi) on peräsin vuodelta 1875.

Lähteenojan puutarhaa.

Puutarhaa siltoineen.

Ilmakuva Lähteenojan pihapiiristä.

Lähtemisjoon
entinen navettaradanmus
hajotettiin 1921

Lähteenojan pihalta kuvattuna riihi, paja, kellari ja suuli, taustalla Taapurinmäki.

Taapurinmäki Lähteenojan pihalta kuvattuna kesällä 2024.

OMENAPUU 1: Punakaneli

- Alkuperä: Puu kasvaa Taapurinmäen vieressä olevassa vanhassa "Jenny-mummun omenapuumaa”-puutarhassa. Puita on ollut alunperin useampia, nyt niitä on jäljellä muutama. Ovat peräisin ainakin 1950-luvulta. Jenny Lähteenoja on saattanut tuoda osan vanhoista kasveista kotitalostaan Sepän talosta Punkalaitumelta, joka oli iso tila.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Monihaarainen. Runsaasti lehtiä, sekä paljon vielä raakoja omenoita. On satoisa puu. Tänä vuonna on tulossa poikkeuksellisen hyvä sato. Vanhoja puita on nyt alettu leikata enemmän, jonka myötä ovat alkaneet tehdä vielä enemmän satoa. Edellisvuonna hankittiin omenankeräin.

Vuonna 2024 omenapuu kukki runsaasti.
Kuva: Pekka Lähteenoja.

- Käyttö: Yleisomenia, joista on tehty mehua. Hyvänmakuisia myös syöntiomenina. Osa on viety peuranruoaksi. Nyt omenapuumaan omenat ovat jääneet vähemmälle käytölle, sillä myös talon pihalta saadaan omenia.

- Muistot: 1950-1960-luvun taitteessa kylän poikia yritettiin pelotella pois omenapuumaasta laittamalla sinne ”Miinoitettu. Hengenvaara.” -kyltti. Pojat yrittivät saada miinoja laukeamaan paiskomalla kiviä. Omenapuissa on lapsena myös kiipeilty. Omenapuumaassa oli ns. istumakivi, jossa käytiin eväsretkellä.

OMENAPUU 2: Keltakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Monihaarainen, rungon alaosasta levittäytyy kolme paksumpaa haaraa. Runsaasti lehtiä, sekä paljon vielä raakoja omenoita. On satoisa puu. Tänä vuonna on tulossa poikkeuksellisen hyvä sato.
- Käyttö: Yleisomenia, joista on tehty mehua. Hyvänmakuisia myös syöntiomenina.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon, puuhun on vartettu Antonovkaa

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, korkea, tuuhea ja leveä puu. Monihaarainen, rungon alaosasta levittäytyy kolme paksumpaa haaraa. Runsaasti lehtiä, sekä paljon vielä raakoja omenoita. On satoisa puu. Tänä vuonna on tulossa poikkeuksellisen hyvä sato. Omenoiden maku on hapan.
- Käyttö: Tehdään mehua ja hilloa.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, korkea, tuuhea ja leveä puu. Monihaarainen. Runsaasti lehtiä, sekä paljon vielä raakoja omenoita. Omenat ovat malliltaan luumumaisia ja niiden maku on makea. On satoisa puu. Tänä vuonna on tulossa poikkeuksellisen hyvä sato.
- Käyttö: Tehdään mehua. Käyvät myös syöntiomenoiksi. Osa on viety peuranruoaksi.

OMENAPUU 5: Lajike tuntematon, mahdollisesti siemenestä kylväytynyt puu

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä, villiintynyt puu. Kasvaa korkean ruohikon keskellä, männyn vieressä erillään muista omenapuista. Runsaasti lehtiä, sekä paljon vielä raakoja vihreitä omenoita. Ei ole tietoa onko puu istutettu vai mahdollisesti levinnyt puutarhan vanhoista puista. On satoisa puu, jota ei käytetä tai hoideta.
- Käyttö: Omenoita ei käytetä, peurat syövät niitä.

PUNAINEN VIINIMARJA

- Alkuperä: Viinimarjan alkuperästä ei ole varmaa tietoa, mutta todennäköisesti sekin on Omenapuumaa-puutarhan vanhoja, alkuperäisiä kasveja. Jenny Lähteenoja on saattanut tuoda osan vanhoista kasveista kotitalostaan Sepän talosta Punkalaitumelta, joka oli iso tila.
- Kuvailu: Rehevä, leveä, villiintynyt pensas, joka kasvaa korkean ruohikon keskellä. Runsaasti lehtiä, sekä paljon vielä raakoja marjoja. On satoisa pensas.
- Käyttö: Marjoja syödään sellaisenaan.

OMENAPUU 6: Sariola

- Alkuperä: Puu kasvaa pihapiirin keskellä olevassa puutarhassa. Alkuperä on tuntematon, on vanha ja mahdollisesti puutarhan alkuperäisiä kasveja. Jenny Lähteenoja on saattanut tuoda osan vanhoista kasveista kotitalostaan Punkalaitumelta. Tätä puutarhaa hoiti erityisesti Pekan isän täti. Hän oli talon tytär, vanhapiika, kuollut 1970-luvulla.
- Kuvailu: Iso, korkea ja monihaarainen puu. Runsaasti lehtiä, sekä paljon vielä raakoja vihreitä omenoita. On satoisa puu. Tänä vuonna on tulossa poikkeuksellisen hyvä sato. Vanhoja puita on nyt alettu leikata enemmän, jonka myötä ovat alkaneet tehdä vielä enemmän satoa. Edellisvuonna hankittiin omenankeräin.

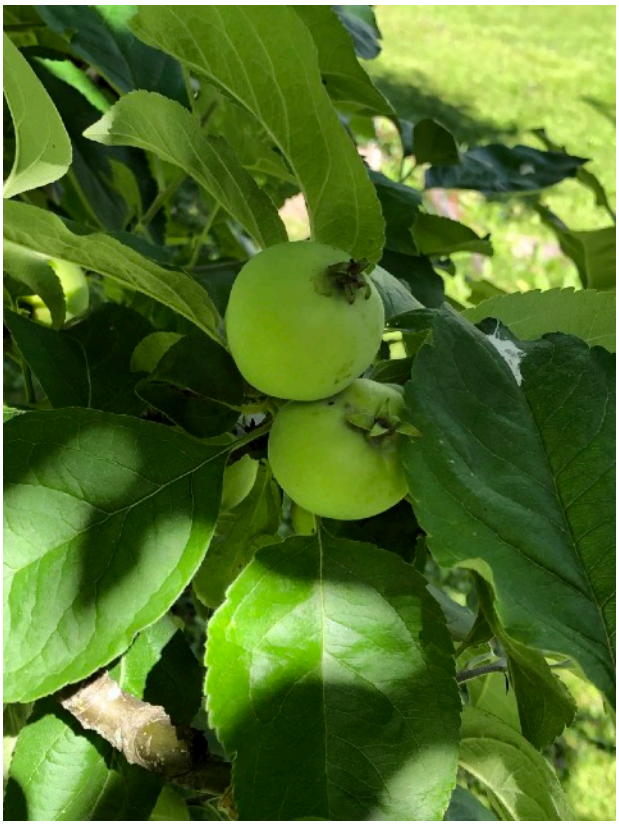

- Käyttö: Omenoista on tehty hilloa ja tuorepuristettua mehua.

OMENAPUU 7: Valkeakuulas

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 6.
- Kuvailu: Iso, korkea ja leveä puu. Rungosta alhaalta lähtee kaksi haaraa. Runsaasti lehtiä, sekä paljon vielä raakoja vihreitä omenoita. On satoisa puu. Tänä vuonna on tulossa poikkeuksellisen hyvä sato.
- Käyttö: Omenoista on tehty hilloa.

OMENAPUU 8: Antonovka

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 6.
- Kuvailu: Hieman pienempi puu, jonka latvusto levittäytyy sateenvarjomaisesti sivuille. Runsaasti lehtiä, sekä paljon vielä raakoja vihreitä omenoita jotka kasvavat ryppäissä. On satoisa puu ja tänä vuonna on tulossa poikkeuksellisen hyvä sato.
- Käyttö: Omenoista on tehty hilloa.

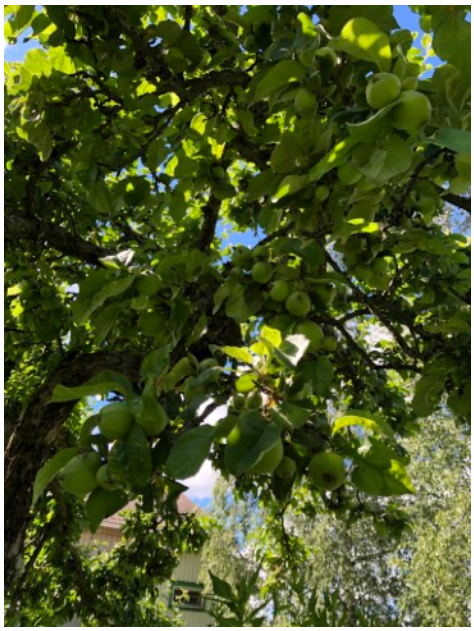

RAPARPERI

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 6.
- Kuvailu: Raparperi kasvaa lähellä uudempaa päärakennusta, kuusen vieressä. Leveä pensas, jossa on isot lehdet. Kaksi pitkävartista, jo osin kuivahtanutta kukintoa. Raparperi on kestävää lajia ja hyvä leviämään.
- Käyttö: Tehty piirakoita ja sekamehua.

SANDELININ PUUTARHA, INKIMÄKI
Haastateltu 9.7.2024: Päivi Sandelin

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 6 kpl, karviainen 3 kpl, raparperi 3 kpl, viinimarja 10 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: valamonruusu, juhannusruusu, kahta pionilajiketta, humala (tekee käpyjä), suopayrtti, päivänlilja, kiilto- ja myskimalva, mustakonnanmarja, syreeni (sini-violetti; tehty juomaa), punalehtiruusu, kielo, sikuri ja vadelma.

Varjoranta-nimisellä tilalla on kolme eri aikakausina rakennettua päärakennusta: 1900-luvun alussa rakennettu punainen pikkumökki, 1953–1954 rakennettu talo joka on nyt asuttuna, sekä 1960-luvun alussa rakennettu, nyt tyhjillään oleva talo. Lisäksi pihapiirissä on vanhoja piharakennuksia. Tilaa piti ennen Saarikon pariskunta, ja he ovat mahdollisesti myös rakentaneet 1950-luvulla valmistuneen talon. Talossa oli ennen vanhaan peltoa ja lehmiä, ja Saarikot pitivät nyt kanalan virkaa toimittavassa pikkumökissä juustolaa.

Päivi Sandelin osti tilan 2009, remontoi sitä viitisen vuotta ja asuu siellä ympärivuotisesti. Päivin Villikoto-yrityksessä valmistetaan luonnon raaka-aineista elintarvikkeita, jotka on itse poimittu lähiluonnosta ja valmistettu sesonkiluontoisesti. Lisäksi Päivi valmistaa mm. erilaisia saippuoita ja pihkavoidetta. Tuotteissa käytetään myös oman pihan kasveja.

Yrityksen kotisivut: www.villikoto.com

Pihan musta viinimarjapensas no. 2.

OMENAPUU 1: Valkeakuulas

- Alkuperä: Pihan alkuperäisiä kasveja. Saarikolla oli kaksi vaimoa, joista ensimmäinen oli kasvattaja ja viljelijä, joten vanhan puutarhan jäljellä olevat kasvit ovat todennäköisesti hänen peruaan, elleivät jo vanhempia. Päivi tunsi Saarikon toisen vaimon Arjan, joka tuli taloon 1960-luvulla; hän ei ollut viljelijätyyppiä.
- Kuvailu: Kaareva runko, runsaasti lehtiä. Hieman pienempi, kohtuullisen satoisa puu. Omenat menevät äkkiä vanhoiksi. Ne ovat pehmeää laatua, hyvänmakuisia.
- Käyttö: Syöntiomenina. Myös peurat käyvät syömässä niitä.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon, talvilajike

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kaksihaarainen runko, korkea puu. Puussa on jonkin verran vielä raakoja vihreitä omenoita. On kohtuullisen satoisa puu. On talvilajiketta, eli omenat kypsyvät myöhään ja säilyvät hyvin.
- Käyttö: Omenoista on tehty tuoremehua sekä omena-kuusenkerkkäglögiä. Myös peurat käyvät syömässä niitä.
- Muistot: On hirveän korkea puu, pitää kiivetä tikapuilla yltääkseen kunnolla poimimaan omenoita ja se on välillä vaarallistakin.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon, kesälajike

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Jykevä, kaareva runko. Runsaasti lehtiä. Puussa on jonkin verran vielä raakoja omenoita, jotka ovat pohjaväriltään vihertäviä ja pinnaltaan osin vaalean punasävyisiä. On kohtuullisen satoisa puu. Hyvänmakuisia ja pieniä omenoita, ns. kesälajiketta. Tulee helposti matoja.
- Käyttö: Syöntiomenina, tehty piirakkaa. Myös peurat käyvät syömässä niitä.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon, kesälajike

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman pienempi puu. Jykevä, suora runko. Runsaasti lehtiä. Puussa on jonkin verran vielä raakoja vihreitä omenoita. On kohtuullisen satoisa puu. Hyvänmakuisia ja pieniä omenoita, jotka ovat kesälajiketta. Tulee helposti matoja.
- Käyttö: Syöntiomenina, tehty piirakkaa. Myös peurat käyvät syömässä niitä.

OMENAPUU 5: Ilmeisesti siemenestä kylväytynyt puu

- Alkuperä: Alkuperästä ei ole tietoa, on todella vanha.
- Kuvailu: Korkea, runsaslehtinen puu, joka kasvaa hieman kauempana varsinaisesta puutarhasta. Kaartuu enemmän toiselle sivulle johtuen kasvupaikan muista puista. Omenat ovat väriltään vihreitä. Ne eivät ole hyvänmakuisia, ovat mauttomia.

- Käyttö: Omenoita ei käytetä. Peurat käyvät syömässä niitä.

OMENAPUU 6: Ilmeisesti siemenestä kylväytynyt puu

- Alkuperä: Alkuperästä ei ole tietoa, on todella vanha.
- Kuvailu: Matala, pieni puu, joka kasvaa metsikössä, hieman kauempana puutarhasta. Puussa ei näy nyt yhtään omenaa. Omenat eivät ole hyvänmakuisia, ovat mauttomia.
- Käyttö: Omenoita ei käytetä. Peurat käyvät syömässä niitä.

KARVIAINEN 1–2: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Isot, rehevät ja leveät pensaat. Ovat kohtuullisen runsassatoisia pensaita. Tulee melko isoja, punaisia marjoja, jotka ovat hyvänmakuisia ja makeita. Pensaat ovat piikikkäitä, joten sato on kerättävä marjapoimurilla tai hanskat kädessä.
- Käyttö: Tehty mehua, käytetty hilloon. Parasta on raakamehu, jota ei höyrystetä.

No. 1

No. 1

No. 1

No. 2

No. 2

KARVIAINEN 3: Vaalea karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pienempi pensas. On kohtuullisen runsassatoinen pensas. Marjat ovat isoja, hyvänmakuisia ja makeita. Ne ovat selvästi isompia kuin punaisissa pensaissa. Pensas on piikikäs, joten sato on kerättävä marjapoimurilla tai hanskat kädessä. Pensasta ei ole kuvattu.
- Käyttö: Tehty mehua, käytetty hilloon. Parasta on raakamehu, jota ei höyrystetä.

VIINIMARJA 1-7: Musta viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: I-IV: Kasvavat rivissä ulkorakennuksen päädyssä. Reheviä, muhkeita pensaita. Runsaslehtisiä. V: Kasvaa talon päädyssä, lähempänä omenapuita. Pieni pensas, tuettu puukehikolla. VI: Kasvaa talon päädyssä, lähempänä omenapuita. Pieni pensas, tuettu puukehikolla. VII: Kasvaa talon päädyssä, lähempänä omenapuita. Rehevä, leveä pensas. Kaikissa pensaissa on kohtuullisen paljon marjoja, jotka ovat vielä raakoja. Maku on hyvä, marjat ovat isoja. Ei tule helposti tauteja.
- Käyttö: Marjoista on tehty mehua, raakasosetta ja mustaherukka-appelsiini glögiä. Lehdistä on tehty Louhisaaren juomaa, sekä sokeria ja teejuomaa. Päivi tekee myös fermentoitua mahlaa, johon käytetään mustan viinimarjan keväisiä oksia. Juoma säilyy hyvin vuodenkin.

No. 1

No. 1–4

No. 1–4

No. 5

No. 5

No. 5

No. 6

No. 6

No. 7

No. 7

VIINIMARJA 8–10: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: I: Rehevä pensas, joka rönsyilee eri suuntiin ja osa oksista kasvaa myös ylöspäin. II: Harvempioksainen, pienempi pensas. Tuettu puukehikolla. III: Pieni pensas, pienin punaisista. Jonkin verran kuivia oksia. Tuettu puukehikolla. Olleet satoisia pensaita, nyt linnut ovat syöneet miltei kaikki marjat. Kaikissa pensaissa on jäljellä jonkin verran osin vielä raakoja marjoja. Maku on hyvä. Pensaita leikataan satunnaisesti.
- Käyttö: Tehty mehua, sekä raaka- että höyrystettyä mehua.

No. 8

No. 8

No. 9

No. 9

No. 10

No. 10

Kuva: Päivi Sandelin.

RAPARPERI 1–3

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Yksi kasvaa alkuperäisellä paikallaan, otettu kaksi pistokasta ja siirretty tontille eri paikkaan. Jäljellä joitakin varsia lehtineen, sillä raparperia on käytetty runsaasti. Raparperit ovat melko happamia, hyvän makuisia. Satoisia, tekevät ainakin kaksi satoa kaudessa ja niitä käytetään jatkuvasti.
- Käyttö: Tehty mehua, glögiä ja ruusu-raparperihilloa, johon käytetään ruusun terälehtiä.

PANULAN PUUTARHA, KAUTTUA
Haastateltu 27.8.2024: Paula Panula

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 1 kpl, karviainen 3 kpl + pieniä alkuja, viinimarja 3 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: juhannusruusut, kielot.

Talo on Paula Panulan isosisän Erik Nestor Hurmeen eläkekodikseen rakennuttama talo. Isoisä ja isoäiti olivat kotoisin Lapista ja päätyivät Rauman kautta Euraan. Rakentaminen aloitettiin 1927 ja 16.5.1933 taloon päästiin muuttamaan. Talo oli myös Paulan lapsuudenkoti 9-vuotiaaksi asti, kunnes perhe muutti isän työn perässä Tampereelle. Tällöin siellä asuivat mummu ja pappa, Paulan perhe sekä Aili-täti. Perheen miehet olivat rautatieläisiä: isosisä oli veturinkuljettaja ja isä konduktööri. Aili työskenteli tehtaassa.

Paula Panulan isovanhemmat Amanda ja Erik Nestor Hurme.

Aili Hurme ja Suoma Hurme ja omenapuu (vanha venäläinen?) 1930–1940-lukujen vaihteessa. Kaikki Hurmeen vanhat valokuvat ovat peräisin perheen kotialbumeista. Kuva: Paavo Hurme.

Talo on suojeltu kohde. Pihapiirissä on lisäksi ulkorakennus. Isoisä Erik oli töissä Rauman rautateillä, jossa asemarakennukset oli maalattu hieman ruskeaan taittavan vaaleanpunaisen väriseksi. Rautatieläisyys oli kunnia-asia, joten myös uusi asuinrakennus maalattiin tätä mukaillen vaaleanpunaiseksi. Nykyisin talo on Paulan ja hänen yhden siskonsa sekä heidän jälkikasvunsa vapaa-ajanpaikkana.

Isoisällä oli näkemys talosta ja sen pihapiiristä & puutarhasta, mummu ei niinkään ollut kiinnostunut kasveista. Pihasta ei ole tehty puutarhasuunnitelmaa. Tontin takaa alkoi metsä, nyt siellä on rakennuksia. Tontin kolmella sivulla kasvoi koivuja joista ainakin osa istutettiin 1932.

Pihalle istutettiin sekä punaista perunaa (hätäperunaa) että valkoista perunaa. Istutusaika oli 23.–27.5. ja punainen peruna istutettiin aina paria päivää aikaisemmin. Istutettiin myös sipulia, puna- ja keltajuuria ja papuja. Eräänä vuonna takapihalla kasvoi maissintähkä. 25.6.1938 istutettiin kurpitsat. Molemmat epäonnistuivat, ei tullut mitään.

Isosisä teki vuosikausia pieniin kalentereihin muistiinpanoja kaikesta elämänmenosta. Kalenterit ovat tallessa Paulalla, ja hänen kälynsä Inkeri Hurme on kirjoittanut tiedot talteen Word-tiedostoksi.

Paula kirjoittaa: *”Omat muistoni alkavat 1945 jälkeen. Silloin etupihalla pihatien kummallakin puolella oli perunamaa, porkkanoita, punajuuria ja herneitä. Joskus oli pieni kurkkulava pihatien varressa ja talon seinustalla oli pari vuotta tomaateille ’kasvihuone’. Perunamaitten toisella reunalla oli raparperipuska, vihreä karviainen, punainen viinimarja ja muutama musta viinimarjapensas. Toisella puolella oli neljä punaista karviaispuskaa. Omenapuita oli etupihalla viisi. Yksi aikainen, kellanvihreä, litteä ja varmaan joku vanha venäläinen lajike. Kun se kypsyi, tuli karan ympärille ruskeita viiruja ja siemenkotaan vettä. Toinen oli hapoton sokerimiiron, kolmannen ja neljännen laatua en tiedä. Viides oli herkullinen ’peltopuu’, hiukan muita myöhäisempi lajike. Näiden lisäksi vuosien varrella on ollut useita lyhytaikaisempia omenapuita, mutta nyt nämä kaikki ovat kadonneet.”*

Lapset joskus kitkivät juurikasmaata ja Paulalla oli myös oma pieni retiisimaa, mutta muuten puutarhan hoito oli aikuisten hommaa. Isovanhempien ollessa jo iäkkäitä pihalla puuhastelivat Paulan vanhemmat ja Aili-täti.

Paula muistaa kun hän noin 3-vuotiaana seisoi kauniina kesäaamuna talon ulkorapuilla katselemassa pihaa. Rappujen pielissä kasvoi kaksi runsaasti kukkivaa omenapuuta, hiekkainen pihatie oli siisti ja koivut kaartuivat ikään kuin portiksi pihatien päässä portilla. Omenapuiden kukinta oli juuri alkanut ja niistä kuului valtava pörinä hyönteisten hääriessä niissä. Äiti tuli ulos ja oli lähdössä hakemaan vettä, mutta Paulaa pelotti kovin pörinä. Lopulta äiti otti häntä kädestä kiinni ja he menivät yhdessä hakemaan vettä.

Tuomo Hurme on Paula Panulan veli, joten myös hän on viettänyt lapsuutensa Kauttuan pihapiirissä. Hurmeen nykyisessä kotitalossa Honkilahden Komoisissa on myös tehty kasvikartoitus (Lehmuston puutarha 26.8.2024).

Paavo Hurme ja maissintähkä takapihalla 1930-luvun lopulla. Kuva: Tauno Heinonen.

Erik Hurme pihatiellä 1930-luvulla. Kuva: Paavo Hurme.

Heli Laukkanen (os. Hurme) tätinsä Helga Korkeamäen kanssa pihatiellä kesällä 1943. Kuva: Paavo Hurme.

Lepolan talo 1930-luvun alussa. Rappusilla talon omistajat Erik ja Amanda Hurme.

Suoma Hurme ja omenapuu 1930–1940 -lukujen vaihde. Kuva: Paavo Hurme.

Aili Hurme ja Suoma Hurme juhannusruusujen kanssa 1930–1940-luvun vaihteessa.
Kuva: Paavo Hurme.

Aili Hurme ja Heli Laukkanen (os. Hurme) talon nurkalla 1943. Kuvan omenapuu vanha venäläinen? Kuva: Paavo Hurme.

Heli Laukkanen (os. Hurme) ja pihanäkymä keväällä 1934. Kuva Paavo Hurme.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon, "Peltopuu"

- Alkuperä: Paula Panulan isosisä Erik Nestor Hurme tilasi päiväkirjamerkintöjensä mukaan 2.5.1932 viisi omenapuuta, jotka maksoivat 25 mk. Puut istutettiin 7.5.1932 talon etupihalle. Paula muistaa puut lapsuudestaan. Nämä puut on jo kaadettu. Pari vuotta sitten Paula ihmetteli aitapensaiden keskeltä kasvavaa puun alkua. Selvisi, että puu tosiaan on vesonut samaisesta vanhan peltopuun kannosta, joka on kaadettu jo vuonna 1989.
- Kuvailu: Kasvaa etupihalla muun kasvillisuuden keskellä. Nuori, siro puu joka kasvaa vanhasta kannosta. Kasvaa hieman vinoon. Punaiset pienehköt omenat, joiden omenalihassa on punaisia viiruja. Omenoiden maku on herkullinen, ei hapan. Puu kukki vuonna 2023 ensimmäisen kerran ja vuonna 2024 se teki noin 20 omenaa. Hieman myöhäisempi lajike, mutta ei kuitenkaan talviomena.
- Käyttö: Käytetään syöntiomenina, varsinkin nyt kun satoa tulee vielä niin vähän.

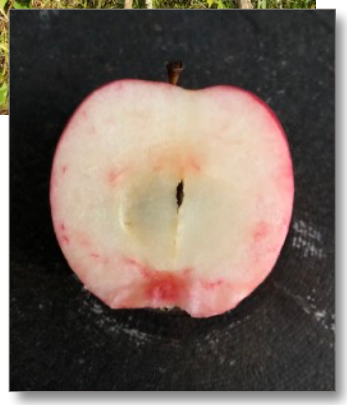

KARVIAINEN 1: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Pensas on vanhaa sukua, perä-sin 1930-luvulta. Paula Panulan isosisä Erik Nestor Hurme tilasi päiväkirjamerkintöjensä mukaan puutarhaan marjapensaita 22.9.1931, 17.5.1932 sekä 19.5.1937 (6 kpl, maksoi 45 mk).
- Kuvailu: Hyvin pieni, harvaoksainen pensas joka kasvaa muun kasvillisuuden keskellä. Tekee jonkin verran satoa. Marjat ovat suhteellisen mietoja ja makeita, keskikokoisia. Pensasta ei erityisesti hoideta. Pensas kasvaa alkuperäisessä paikassaan talon etupihalla, maantieltä päin katsoen aivan pihan oikeassa reunassa ojan vieressä.
- Käyttö: Syödään sellaisenaan.
- Muistot: Paula istui pienenä piha-aidan vieressä ja söi suoraan puskasta karviaisia. Äiti varoitti syömästä raakoja marjoja, niistä tulee maha kipeäksi. Ei kuitenkaan ikinä tullut.

Pieni karviainen kasvaa viinimarjapensaan takana, kahden puun välissä.

KARVIAINEN 2: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1. Pensaan alku on kulkeutunut haravointijätteen mukana etupihalta nykyiselle kasvupaikalleen.
- Kuvailu: Rehevä, iso pensas, jota on tuettu puukehikolla. Marjat on jo kerätty. Ne ovat suhteellisen mietoja ja makeita, keskikokoisia. Tekee hyvin satoa, on takuuvarma pensas. Pensaan keskellä kasvaa ruusu. Pensas kasvaa talon takapuolella, rinteessä pihan perällä. Alueelle viedään haravointijätteitä ja siellä on ollut kesäkomposti.
- Käyttö: Parhaita sellaisenaan syötynä. Marjoista on myös koitettu tehdä hilloa ja karviaismehua, mutta ne eivät olleet suosittuja.

KARVIAINEN 3: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1. Punaiset karviaispensaat kasvoivat alunperin etupihalla, peltopuun ja maantien välisellä alueella. Niistä lähtöisin oleva alku on kulkeutunut haravointijätteen mukana etupihalta nykyiselle kasvupaikalleen.
- Kuvailu: Yksi hieman isompi, matala pensas, jota on tuettu kehikolla. Marjat on jo poimittu. Marjat ovat pienempiä ja hieman happamampia kuin vihreässä pensaassa, ja ne kasvavat oksissa tiheämmin. Pensas tekee kivasti satoa. Tästä on levinnyt vierelle itsestään useita hyvin pieniä karviaisen alkuja. Kasvavat talon takapuolella, rinteessä pihan perällä. Alueelle viedään haravointijätteitä ja siellä on ollut kesäkomposti.

- Käyttö: Parhaita sellaisenaan syötynä. Marjoista on myös koitettu tehdä hilloa ja karviaismehua, mutta ne eivät olleet suosittuja.

VIINIMARJA 1: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Harvaoksainen, pienehkö pensas, jonka oksat harottuvat eri suuntiin. Jonkin verran punaisia marjaterttuja. Marjat ovat melko kirpeitä. Tekee yleensä kohtuullisesti satoa. Pensasta ei erityisesti hoideta. Se kasvaa alkuperäisessä paikassaan talon etupihalla, maantieltä päin katsoen aivan pihan oikeassa reunassa ojan vieressä.
- Käyttö: Marjoja ei ole käytetty pitkään aikaan, linnut syövät ne. Käyttö lopetettiin kun oli puhetta että läheisestä tiestä tulee lyijyä eikä niitä olisi niin terveellistä syödä. Aiemmin marjoista on tehty mehua.

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1. Pensaan alku on kulkeutunut haravointijätteen mukana etupihalta nykyiselle paikalleen.

- Kuvailu: Pienehkö pensas, jonka oksat harottuvat eri suuntiin. Tuettu kehikolla. Jäljellä on yksi hyvin tummanpunainen ylikypsä marja. Marjat ovat melko kirpeitä. Pensasta ei erityisesti hoideta ja se tekee vähän satoa. Pensaan keskellä kasvaa vaahteran taimi. Pensas kasvaa talon takapuolella, rinteessä pihan perällä. Alueelle viedään haravointijätteitä ja siellä on ollut kesäkomposti.
- Käyttö: Marjat kerätään ja syödään heti sellaisenaan, sillä niitä tulee vain pieni rasiallinen.

VIINIMARJA 3: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1. Pensaan alku on kulkeutunut haravointijätteen mukana etupihalta nykyiselle paikalleen.
- Kuvailu: Pienehkö harvaoksainen pensas, jonka oksat kasvavat hajallaan. Marjat ovat melko kirpeitä. Pensasta ei erityisesti hoideta ja se tekee vähän satoa. Pensas kasvaa talon takapuolella, rinteessä pihan perällä. Alueelle viedään haravointijätteitä ja siellä on ollut kesäkomposti.
- Käyttö: Marjat kerätään ja syödään heti sellaisenaan, sillä niitä tulee vain pieni rasiallinen.

KALLIN PUUTARHA, KIUKAINEN
Haastateltu 16.9.2024: Timo Kalli

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 3 kpl, raparperi 1 kpl, omenapuu 2 kpl, viinimarja 25 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: Talon viereisessä metsikössä kasvaa vanha humala, joka on kova leviämään.

Mäki-Mikkolan sukutila on peräisin 1800-luvun lopulta ja se on Timo Kallin lapsuudenkoti. Mäki-Mikkola oli toimiva maatila, jossa pidettiin eläimiä ja viljeltiin maata. Timon äiti Anne Kalli hoiti kasveja ja puutarhaa. Hän oli käynyt puutarhakoulun Karkun emäntäkoulun yhteydessä.

Sota-aikana tilaa pommitettiin, sillä sitä luultiin erehdyksessä Peipohjan asemaksi. Pommit osuivat navettaan, mutta henkilövahingoilta onneksi säästyttiin.

Ennen puutarhaa ympäröi iso kuusiaita, se poistettiin 1950–1960-lukujen vaihteessa.

Vanha humala kuvattuna syyskuussa 2024.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon, myöhäinen lajike

- Alkuperä: Puu on Timo Kallin vanhempien aikainen, ellei vanhempi. Ainakin 80–90 vuotta vanha. Toinen jäljellä olevista pihan vanhoista omenapuista.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Runko on monihaarainen. Latvusto on rehevä ja runsaslehtinen, malliltaan sateenvarjomainen. Osa oksista tulee melko alas ja alimpia oksia on karsittu. Omenoita on puussa vielä todella runsaasti, ne ovat kooltaan isoja ja väriltään vaalean kellanvihreitä. Ne ovat kovia ja maultaan hapahkoja. Hedelmät paranevat säilytyksessä. Myöhäinen lajike, on mahdollisesti samaa lajia pihan toisen vanhan omenapuun kanssa. Tekee yleensä hyvin satoa, on tänä vuonna erityisen runsassatoinen. Puu kasvaa pihapiirin puutarhassa.

- Käyttö: Jäänyt nykyisin vähemmälle käytölle. Ennen omenoita kerättiin ja säilöttiin talvella syötäviksi (käärittiin yksitellen sanomalehteen), ja niistä tehtiin mm. piirakkaa. Omenoita myös kuivattiin.

- Muistot: Omenoita kuivattiin pellillä, joka oli vielä lämmin leivonnan jälkeen. Talossa leivottiin joka viikko. Omenoita kuivattiin myös uunin päällä pienessä lämmössä viikkokausia. Kuivattuja omenoita säilytettiin pienissä pellirasioissa ja niitä syötiin pitkin talvea. Olivat erityistä herkkua.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon, myöhäinen lajike

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Jykevä runko on kaksihaarainen. Latvusto on rehevä ja runsaslehtinen. Osa oksista tulee melko alas ja alimpia oksia on karsittu. Omenoita on puussa vielä todella runsaasti, ne ovat kooltaan isoja ja väriltään vaalean kellanvihreitä. Ne ovat kovia ja maultaan hapahkoja. Hedelmät paranevat säilytyksessä. Myöhäinen lajike, on mahdollisesti samaa lajia pihan toisen vanhan omenapuun kanssa. Tekee yleensä hyvin satoa, on tänä vuonna erityisen runsassatoinen. Puu kasvaa pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö: Jäänyt nykyisin vähemmälle käytölle. Ennen omenoita kerättiin ja säilöttiin talvella syötäviksi (käärittiin yksitellen sanomalehteen), ja niistä tehtiin mm. piirakkaa. Omenoita myös kuivattiin.
- Muistot: Kuivatut omenat olivat erityistä herkkua.

KARVIAINEN 1–3

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kolme pienehköä runsaslehtistä pensasta, jotka kasvavat aivan toisetensa vieressä. Marjoja ei ole enää jäljellä. Pensaat tekevät yleensä jonkin verran satoa. Pensaat kasvavat pihapiirin puutarhan ylärinteessä.
- Käyttö: Marjat syödään sellaisenaan tuoreina.

RAPARPERI

- Alkuperä: Raparperi on Timo Kallin vanhempien aikainen, ellei vanhempi. Se on ainakin 70 vuotta vanha.
- Kuvailu: Lehdet varsineen ovat pieniä ja niitä on enää vähän jäljellä. Kesäisin raparperi on isolehtistä ja rehevää. On runsassatoinen. Raparperi kasvaa pihapiirin puutarhan ylärinteessä.
- Käyttö: Jäänyt nykyään vähälle käytölle. Ennen raparperista tehtiin kiisseliä.

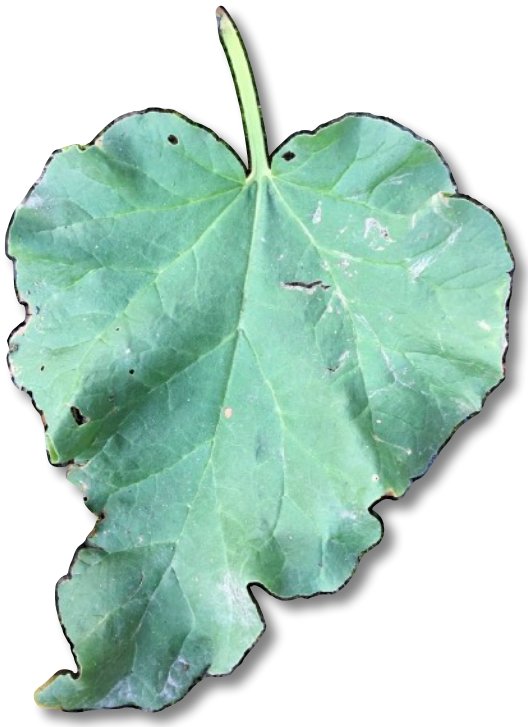

VIINIMARJA 1–24: Punainen ja musta viinimarja

- Alkuperä: Pensaat ovat ainakin 80–90 vuotta vanhoja. Joukkoon on istutettu myös muutama uudempi pensas.
- Kuvailu: Useita eri kokoisia pensaita 24 kpl, marjoja ei ole enää jäljellä. Tekevät yleensä jonkin verran satoa. Puutarhan ylärinteessä kasvavat punaiset viinimarjat, alarinteessä sekä edestä katsoen vasemmalla mustat viinimarjat. Joukossa on ehkä joku valkoinen viinimarjapensas.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua.

Osa puutarhan viinimarjapensaista.

VIINIMARJA: Valkoinen viinimarja

- Alkuperä: Pensas kasvavaa tilan pihapiiriin läheisyydessä suuren kuusen juurella. Se on levinnyt sinne itsestään todennäköisesti puutarhan vanhoista pensaista, jotka ovat ainakin 80–90 vuotta vanhoja.
- Kuvailu: Vapaasti kasvava villi pensas ympäröi kuusen runkoa. Marjoja ei enää ole jäljellä. Tekee yleensä jonkin verran satoa.
- Käyttö: Ei käytetä.

KIUKAISTEN WANHAN PAPPILAN PUUTARHA, KIUKAINEN
Haastateltu 30.9.2024: Kati Haukioja

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 1 kpl

Wanha Pappila on Euran kunnan omistama ja Kiukaisten Kilta ry:n ylläpitämä kohde, jonka museorakennukset puutarhoineen esittelevät pappilakulttuuria ja Kiukaisten kotiseutuhistoriaa. Eurakoskelle vuonna 1865 rakennettu kappalaisen virka-asunnossa on myös vihitty pareja ja järjestetty rippikouluja, ja siellä toimi pappilan kanslia viimeksi 1960-luvulla. Tämän jälkeen talossa oli tavallisia vuokralaisia, ja ennen siirtymistä Kiukaisten Killan hoitoon ja museokäyttöön rakennus toimi jonkin aikaa myös kunnan lautavarastona. Nykyisin kohde, eli talo ja maisema, on museoviraston suojelema.

Kiukaisten Kilta järjestää Wanhassa Pappilassa kesäaikaan tapahtumia ja vaihtuvia näyttelyitä yhteistyössä eri tahojen kanssa, ja siellä toimii kesäkahvila. Museolla järjestetään myös erilaisia opintotapahtumia. Pihapiiri on vapaasti kaikkien käytettävissä ja se toimii kyläläisten yhteisenä ”ulkoilmaolohuoneena”. Avoinnapidosta vastaavat pääasiassa nuoret kesätyöläiset, joiden palkkakustannuksiin kunta osallistuu (kolme nuorta / kesä).

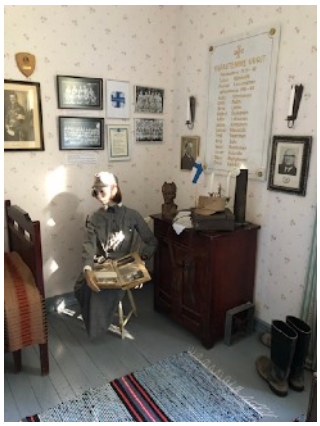

Pappilan pihapiiriin on vuonna 2010 tehty toimenpide-ehdotuksia sisältävä piirustus, jonka on laatinut Sanna Seppälä (ProAgria Satakunta / maa- ja kotitalousnaiset). Ehdostusta on toteutettu soveltaen, ks. kuvat alkuperäsestä piirustuksesta sekä korjatusta versiosta; esim. päärakennuksen kuistien väliin tehtyä perennapenkkiä on uudistettu ja siihen on istutettu suunnitelmasta poiketen malvaa, punalatvaa, palavaarakkautta, särkynyttäsydäntä, pioneja ja kaihonkukkaa. Pihapiiriin on istutettu mm. marjapensaita, viinirypäleitä ja kirsikkaa. Takapihan pergola on rakennettu vuonna 2018. Pihan vanhoja puita ovat jalava, vaahtera, koivut ja haavat. Kasvien hoidosta vastaa pääasiassa Kati Haukioja, joka tuli vuonna 2016 puutarhaa aiemmin hoitaneiden Tellervo ja Pekka Seinän avuksi.

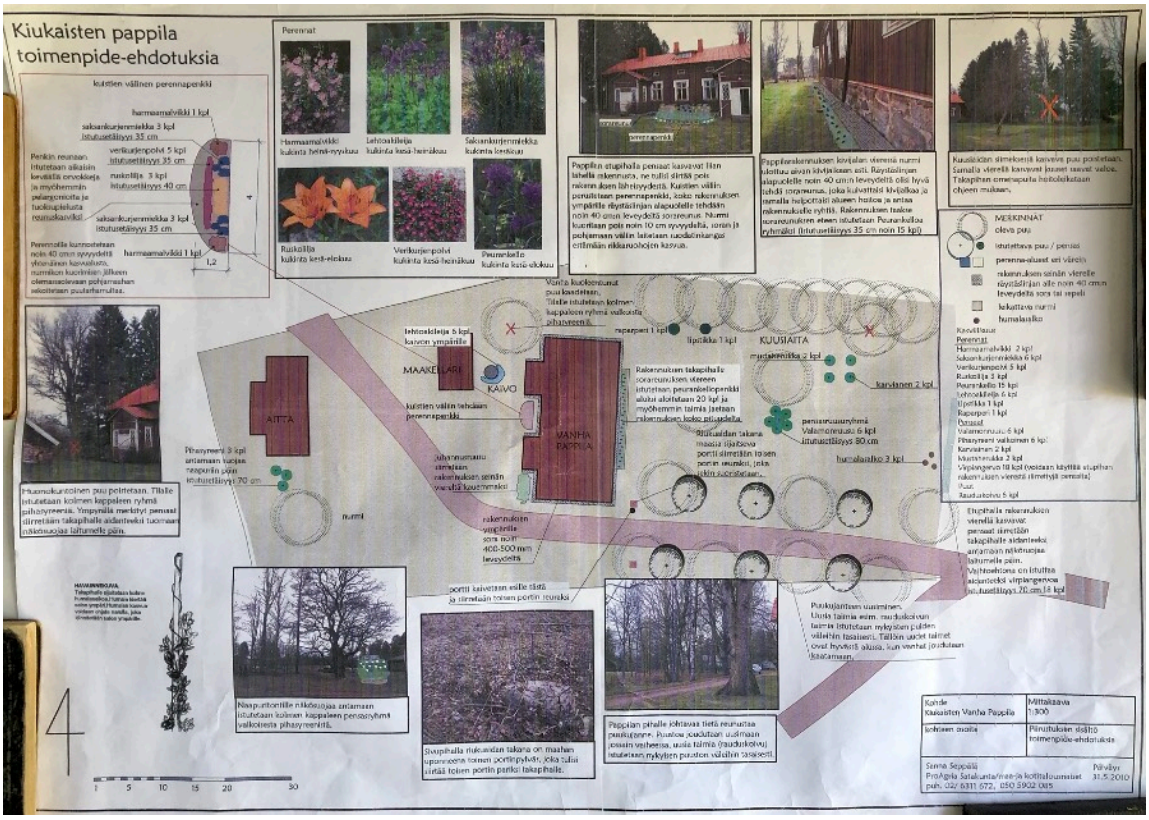

Alkuperäinen puutarhasuunnitelma vuodelta 2010.

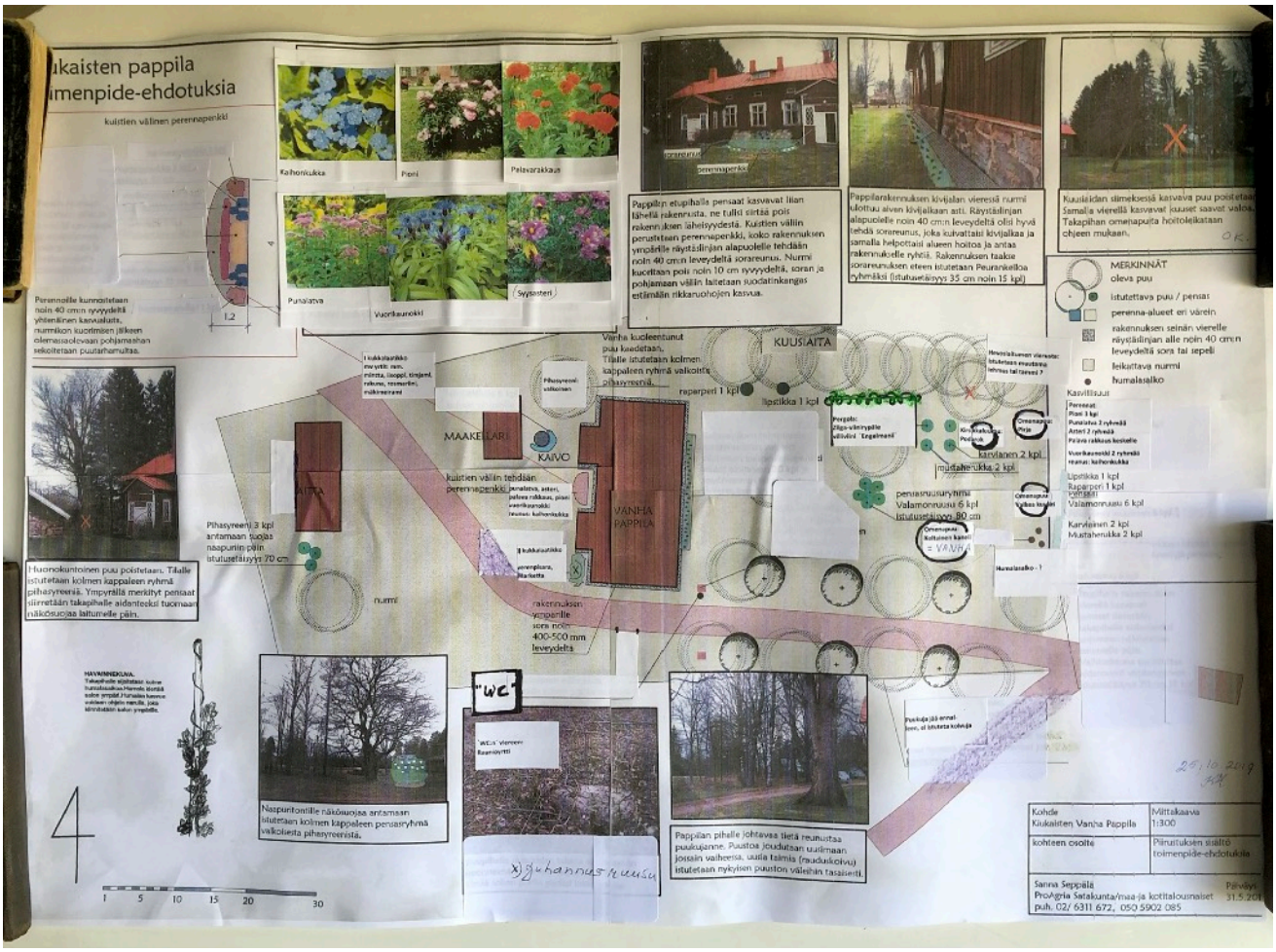

Toteutettu, osin muutettu suunnitelma.

Pihapiirissä on myös luontopolku, jossa tietyt kasvit ja kohteet on merkitty pienin opastetauluin. Taulut ovat esillä kesäaikaan ja ne kerätään pois talven tullen. Käsin piirretystä kartasta poiketen esim. numerolla 6 merkittyä kasvimaata ei enää ole olemassa, vaan sen paikalla kasvaa niitty.

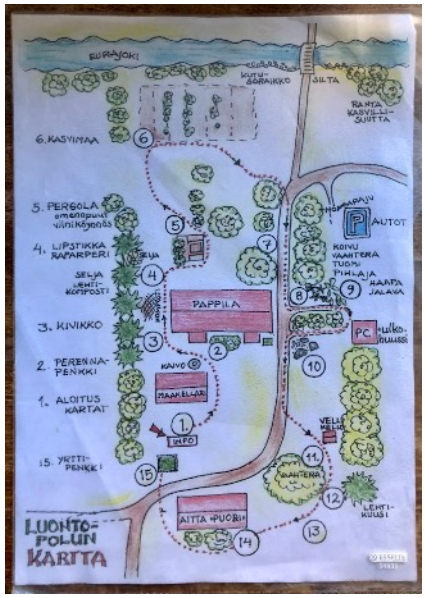

Perinnekasvitarhaa yritettiin viime ja toissavuonna perustaa jokirannan lähettyville vanhan hevoshaan paikalle. Ideana oli luoda kaupunkien tyyliin ikään kuin pieniä puutarhapalstoja, joissa paikalliset olisivat voineet kasvattaa omia viljelyksiään. Paikka osoittautui kuitenkin liian haastavaksi, sillä maan laatu oli tahraavaa ja liejumaista, ja maaperä todella kivistä, käsin kuokittavaa. Idea kasvitarhasta jäi siis kokeiluksi, mutta paikalla ehti kuitenkin olla pappilan oman palstan lisäksi erään ukrainalaisperheen sekä suomalaisen pariskunnan palsta. Pappilan palstalla ehdittiin kasvattaa mm. Vaaniin herkku -perunaa, josta 31.8.2022 järjestetyissä nostotalkoissa saatiin 60 kilon sato. Aluetta ollaan muuttamassa kedoksi ja tänä keväänä koulun alaluokat olivat mukana kylvämässä ketosiemeniä. Alkusyksystä paikallinen viljelijä niitti kedon ja jatkossa niitto on tarkoitus tehdä kahdesti kesässä.

Perinnekasvitarhan paikka, jota ollaan nyt muuttamassa kedoksi.

Lisätietoa pappilasta: https://aikamatkasatakunnassa.fi/kohteet/kiukaisten-wanha-pappila/ sekä https://www.eura.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/euran-100-helmea/kiukaisten-wanha-pappila/

OMENAPUU: Punakaneli

- Alkuperä: Omenapuun alkuperästä ei ole tarkkaa tietoa, se on pihan vanhoja puita. Puu on ainakin 50–100 vuotias. Pihapiirissä on aiemmin ollut enemmänkin omenapuita, mutta kunta on jossain vaiheessa kaatanut paljon puita ja omenapuista on säästynyt vain tämä yksi.
- Kuvailu: Korkea, runsaslehtinen puu. Runko kasvaa melko vinoon, jonka seurauksena myös latvuston toinen puoli tulee alemmas. Omenoita on vielä jonkin verran puussa. Ne ovat väriltään punaisen sävyisiä, osin miltei kokonaan punaisia, osin vain hieman punertavia vaalealla pohjalla. Hedelmät ovat maultaan melko makeita, mehukkaita. Tekee erittäin hyvän sadon joka vuosi. Puuta ei ole leikattu pitkään aikaan. Se kasvaa päärakennuksen takana olevalla nurmialueella, keskellä pihaa.

- Käyttö: Paikalliset saavat käydä vapaasti hakemassa omenoita omaan käyttöönsä. Aiempina kesinä omenia on käytetty myös museon kahvilaan leivottavaan omenapiirakkaan.

Vanha kuva pappilasta on painettu postikortiksi.

PERON PUUTARHA, KIUKAINEN
Haastateltu 16.9.2024: Timo Pero

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 6 kpl, omenapuu 4 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: juhannusruusu, lehtikuusi. 1930-luvulla lehtikuusia istutettiin myös metsään, mutta renki ei ollut tuntenut lajiketta, katsonut ne kuiviksi puiksi ja kaatanut ne. Nyt jäljellä on enää pihan yksi kuusi.

Kyseessä on vanha sukutila Kylä-Pero, maatila ja Timo Peron lapsuudenkoti, joka on ollut asumattomana jo pitkään. Kaikki on nykyisin Timon tyttären nimissä, mutta Timo hoitaa puutarhaa sekä myös viljelee tilan peltoja. Timon lapsuudenkodissa oli neljä lasta. Tilalla asui myös kesälapsia kaupungista, pikkuserkkuja Turusta. Tällöin puutarhan hedelmille ja marjoille oli paljon syöjiä.

Tilan ohi kulki aiemmin Turku-Pori tie. Kylä-Peron tila toimi 1800-luvun puolella jonkin aikaa kestikievarina, jonne kaupunkien väliä hevosella kulkevat matkalaiset saattoivat pysähtyä ruokailemaan ja yöpymään.

Pihapiirin yhtä sivua rajaa joki. Silta uusittiin 1939 ja jokea kaivettiin 1960-luvulla, tämä muutti jonkin verran maisemaa. Vielä oleellisemmin sitä muutti 1990-luvulla tullut pyörätie, joka levensi teitä. Tie sijaitsee päärakennuksen takana, heti ruohikkoisen kaistaleen jälkeen.

KARVIAINEN 1: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Pensaan istuttajasta ei ole tietoa, mutta se on peräisin ainakin 1950-luvulta. Timo Peron (s. 1951) isän täti on hoitanut puutarhaa ennen kuolemaansa 1950.
- Kuvailu: Pieni, matala ja harvaoksainen pensas. Marjat ovat väriltään vihreitä, niitä ei ole enää jäljellä. Kasvupaikka on huono joten pensas tekee todella huonosti satoa, vain jokusen marjan vuodessa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen pihapiirissä, päärakennuksen takana päädyssä lähellä joenrantaa. Yksi kolmesta rivissä kasvavasta karviaispensaasta.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan pensaasta.

Karviaispensaat no. 1–3.

KARVIAINEN 2: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Hieman korkeampi pensas. Harvaoksainen. Marjat ovat väriltään vihreitä, niitä ei ole enää jäljellä. Kasvupaikka on huono joten pensas tekee todella huonosti satoa, vain jokusen marjan vuodessa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen pihapiirissä, päärakennuksen takana päädyssä lähellä joenrantaa. Yksi kolmesta rivissä kasvavasta karviaispensaasta.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan pensaasta.

KARVIAINEN 3: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Hieman korkeampi pensas. Harvaoksainen. Marjat ovat väriltään vihreitä, niitä ei ole enää jäljellä. Kasvupaikka on huono joten pensas tekee todella huonosti satoa, vain jokusen marjan vuodessa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen pihapiirissä, päärakennuksen takana päädyssä lähellä joenrantaa. Yksi kolmesta rivissä kasvavasta karviaispensaasta.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan pensaasta.

KARVIAINEN 4: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Matala pensas, jota on tuettu puukehikolla. Oksat ovat osin kuivuneita. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat väriltään punaisia. Kasvupaikka on huono joten pensas tekee todella huonosti satoa, vain jokusen marjan vuodessa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen pihapiirissä, päärakennuksen takana päädyssä lähellä joenrantaa.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan pensaasta.

KARVIAINEN 5: Karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Leveä, rehevä ja runsaslehtinen pensas. Marjoja ei ole enää jäljellä, niiden väristä ei ole tietoa. Kasvupaikka on huono joten pensas tekee todella huonosti satoa, vain jokusen marjan vuodessa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen pihapiirissä, päärakennuksen takana päädyssä lähellä joenrantaa muun kasvillisuuden keskellä.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan pensaasta.

Pensaat no. 5 (vas.) ja 6.

KARVIAINEN 6: Karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Leveä, rehevä ja runsaslehtinen pensas. Marjoja ei ole enää jäljellä, niiden väristä ei ole tietoa. Kasvupaikka on huono joten pensas tekee todella huonosti satoa, vain jokusen marjan vuodessa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen pihapiirissä, päärakennuksen takana päädyssä lähellä joenrantaa muun kasvillisuuden keskellä.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan pensaasta.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Omenapuu on peräisin arviolta 1800-luvun puolelta. Sen istuttajasta ei ole tietoa.
- Kuvailu: Korkea, rehevälehtinen ja tuuhea puu. Oksat tulevat miltei maahan asti. Runko monihaarainen. Omenat ovat väriltään vaalean kellertäviä, ne muistuttavat maultaan ja näöltään Valkeakuulasta. Aikainen lajike. Tekee kohtalaisesti satoa, tänä vuonna runsaasti ja myös omenat ovat isompia kuin yleensä. Puu kuoli vanhuuttaan sekä myrskyn riepottelemana, mutta se lähti uudelleen kasvamaan. Kesti kauan että siihen tuli omenoita, vasta viime vuosina. Puu kasvaa tilan päärakennuksen takana, lähellä rakennuksen seinää.
- Käyttö: Viime vuosina jäänyt vähemmälle käytölle. Omenoista on tehty mehua ja hilloa, ja niitä syötiin sellaisenaan.

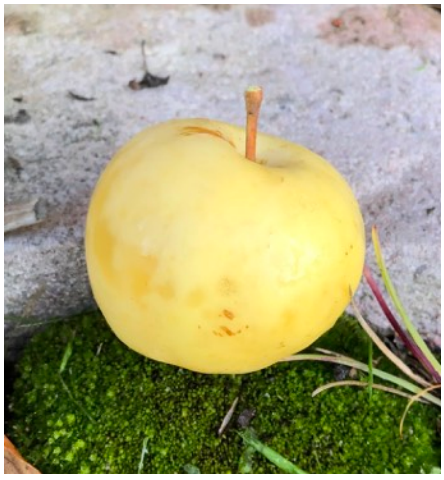

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Puun istuttajasta ei ole tietoa, mutta Timo Pero muistaa sen lapsuudestaan 1950-luvulta.
- Kuvailu: Hieman pienempi puu. Oksat tulevat miltei maahan asti. Runko on monihaarainen ja rungot ovat kapeita. Omenat ovat kohtuuisoja, väriltään vaalean vihertäviä ja paikoin punertavia. Omenoiden maku ei ole erikoinen. Tekee

yleensä vain vähän satoa, tänä vuonna sitä tuli runsaasti. Todella hidaskasvuinen puu, sille ei ole ollut tarvetta tehdä mitään eikä puuta ole hoidettu millään tavoin 50 vuoteen. Huonokasvuisuus ja -satoisuus saattaa johtua valonpuuttees-

ta. Puu kasvaa tilan päärakennuksen takana lähellä joenrantaa.

- Käyttö: Viime vuosina omenoita ei ole käytetty. Aiemmin niistä tehtiin hilloa.

OMENAPUU 3: Punakaneli

- Alkuperä: Puun istuttajasta ei ole tietoa, mutta se on peräisin ainakin 1950-luvulta.
- Kuvailu: Iso, todella korkea puu. Runko kasvaa hieman vinoon. Runsaslehtinen, tuuhea latvusto. Omenat ovat isoja ja väriltään tummanpunaisia, osin vaaleankellertäviä. Omenat ovat makeita ja mehukkaita. Syyslajike, on ilmeisesti Punakaneli. Tekee satoa joka vuosi, tänä vuonna erityisen runsaasti. Puu kasvaa tilan päärakennuksen pihapiirissä, ulkorakennuksen päädyssä nurmikkoisella alueella.
- Käyttö: Viime vuosina omenat ovat olleet vähäisellä käytöllä, mutta peurat syövät niitä kyllä. Aiemmin niistä tehtiin hilloa ja mehua, ja syötiin sellaisenaan.

OMENAPUU 4: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 3.
- Kuvailu: Iso, todella korkea puu. Runko kasvaa hieman vinoon. Runsaslehtinen latvusto. Omenat ovat isoja ja väriltään tummanpunaisia, osin vaaleankellertäviä. Omenat ovat makeita ja mehukkaita. Syyslajike, on ilmeisesti Punakaneli. Tekee satoa joka vuosi, tänä vuonna erityisen runsaasti. Puu kasvaa tilan päärakennuksen pihapiirissä, ulkorakennuksen päädyssä nurmikkoisella alueella.
- Käyttö: Viime vuosina omenat ovat olleet vähäisellä käytöllä, mutta peurat syövät niitä kyllä. Aiemmin niistä tehtiin hilloa ja mehua, ja syötiin sellaisenaan.

Puista no. 3–4 kerättyjä punakaneliomenoita.

VARJOSEN PUUTARHA, KIUKAINEN
Haastateltu 19.9.2024: Seppo Varjonen

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 2 kpl, viinimarja 4 kpl, omenapuu 6 kpl, peruna (Vaaniin herkku), hapankirsikkapuu (useita). Pihapiirissä kasvaa yhteensä 14 erilaista viinimarjapensasta, joista on dokumentoitu edellä mainitut 4 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: Pihapiirissä kasvaa useita vanhoja, talon rakentamisen aikaisia kasveja, kuten mm. hevoskastanja, tammi, saarni (kasvaa symbioosissa pohjantryffelin kanssa), syysasteri, suopayrtti, sinivuokko ja kielo.

Hirsirunkoinen talo on rakennettu tontille vuonna 1945. Siihen on jälkeen tehty peruspa-rannuksia, mm. harjakatto on muutettu mansardiksi Seppo Varjosen toimesta. Talolla on ollut useita eri omistajia, ensimmäisellä omistajalla oli pieni lammasfarmi. Seppo osti talon vuonna 2002. Talo on kyläläisten hyvin tuntema, sillä siellä toimi ennen vanhaan pyhäkoulu.

Seppo on innokas puutarhaharrastaja ja luontoihminen. Hän toimii mm. Eurajoen vesiensuojeluyhdistyksen hallituksen puheenjohtajana, sekä on ollut aktiivisesti mukana Kiukaisten Wanhan Apteekin puutarhan hankkeissa, kartoituksissa ja hoitoniitoissa. Seppo on istuttanut tontilleen useita hyöty- ja koristekasveja, sekä perusti muuttaessaan kasvimaan. Näistä hieman harvinaisempi kasvi on isokäenrieska (Gagea lutea). Hullukaali ja hamppu ovat saaneet alkunsa lintujen talviruokintaan käytettyjen siemensekoituksien joukossa olleista siemenistä, joita on siivottu kompostiin ja ne ovat levinneet sieltä itsestään.

Vanhoista tunnistamattomista omenapuista olisi hienoa saada lajikemäärityksiä. Pihapiiriin saa myös oikein mielellään tehdä tarkemman kasvikartoituksen puutarhapiirustuksineen.

Syyskuussa 2024 dokumentoitu tuntematon omenalajike.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Tarkkaa ikää on vaikea sanoa mutta puu on vanha, pihan alkuperäisiä kasveja. Tontille on rakennettu talo vuonna 1945.
- Kuvailu: Siro, melko korkea puu, joka kaartuu toisella sivulle. Runko on siro, kaksihaarainen. Latvusto on melko runsaslehtinen. Puussa on vielä omenoita. Omenat ovat kooltaan pieniä ja väriltään vihreitä. Ne ovat malliltaan hieman soikeahkoja ja niiden pinta on muodoltaan ”lommoinen”, ”kuhmurainen”. Maku on erinomainen. Omenat kypsyvät todella myöhään. Puu kasvaa lähellä pihan kasvimaata, punaisen pienen ulkovajan vieressä.

- Käyttö: Omenoista tulee hyvä hillo ja ne ovat myös hyviä syöntiomenoita.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, suorarunkoinen puu. Latvusto on melko runsaslehtinen. Omenat ovat väriltään punaraitaisia, pohjaväri on kuultavan vaalean keltainen. Niiden maku on hyvä. On varhainen lajike. Puu kasvaa lähellä kellarin sisäänkäyntiä.
- Käyttö: Hyviä syöntiomenoita.

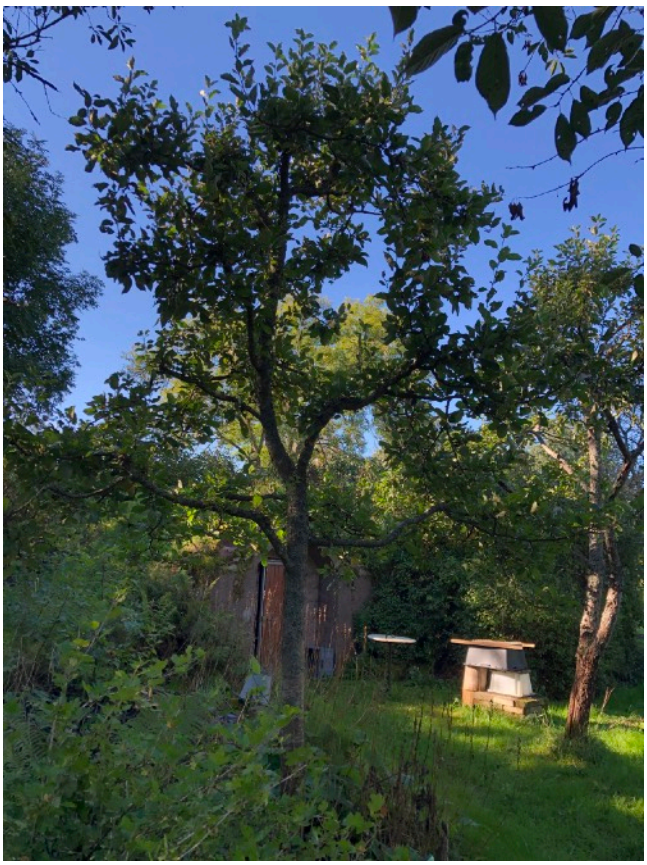

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, suorarunkoinen puu. Runko haarautuu melko alhaalta kahdeksi. Latvusto on korkealla. Omenoita ei ole enää jäljellä. Hedelmät ovat väriltään punaraitaisia, niiden pohjaväri on kuultavan vaalean keltainen. Niiden maku on hyvä. On varhainen lajike. Puu kasvaa lähellä kellarin sisäänkäyntiä.
- Käyttö: Hyviä syöntiomenoita.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso puu, jossa on voimakkaasti kaareva paksu runko. Latvusto levittäytyy sivuille. Omenat ovat pohjaväriltään kuultavan vaaleita ja ne ovat vaihdellen paikoin punaisia. Maku on hyvä, omenat muistuttavat kaneliomenaa. Puu tekee todella hyvin satoa. Puu kasvaa talon takana, keskellä pihaa.
- Käyttö: Todella hyviä syöntiomenoita.Omenoista tehdään myös hilloa ja niistä mehustetaan mehua Säkylän Ristolan mehustamossa.

OMENAPUU 5: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso puu, jossa on voimakkaasti kaareva paksu runko. Melko runsaslehtinen latvusto. Omenat ovat pohjaväriltään kuultavan vaaleita ja ne ovat vaihdellen paikoin punaisia. Maku on hyvä, omenat muistuttavat kaneliomenaa. Puu tekee todella hyvin satoa. Puu kasvaa talon takana, pihan perällä lähellä pensasaitaa.
- Käyttö: Todella hyviä syöntiomenoita.Omenoista tehdään myös hilloa ja niistä mehustetaan mehua Säkylän Ristolan mehustamossa.

OMENAPUU 6: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, melko kapearunkoinen puu. Omenat ovat erikoisen mallisia, soikeita. Ne ovat pohjaväriltään kuultavan vaalean keltavihreitä, ja niiden pinnassa on vaihdellen paikoin punaisia viiruja. Omenoiden pinta on ”kuhmurainen”. Myöhäinen lajike, tekee melko hyvin satoa. Puu kasvaa talon takana, pihan perällä lähellä pensasaitaa (suuren koivun vieressä).
- Käyttö: Omenoista tulee *”jumalaisen hyvää hilloa”*.

KARVIAINEN 1: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1. Toinen pihan vanhasta punaisesta karviaispensaasta.
- Kuvailu: Rehevä, kookas pensas. Joukossa on osin kuivia oksia. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat väriltään punaisia. On melko runsassatoinen. Pensas kasvaa lähellä kellarin sisäänkäyntiä.
- Käyttö: Marjoja syödään sellaisenaan ja niistä tehdään mehua, satunnaisesti myös hilloa.

KARVIAINEN 2: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1. Toinen pihan vanhasta punaisesta karviaispensaasta.
- Kuvailu: Rehevä, kookas pensas. Joukossa on osin kuivia oksia. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat väriltään punaisia. On melko runsassatoinen.
- Pensas kasvaa pihapiirin puutarhassa. Sitä ei ole kuvattu.
- Käyttö: Marjoja syödään sellaisenaan ja niistä tehdään mehua, satunnaisesti myös hilloa.

KIRSIKKAPUU, USEITA

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Useita, erikokoisia kirsikkapuita. Kova leviämään itsestään, vaikka kasvustoa on harvennettu. Tekevät melko hyvin satoa. Puut kasvavat lähellä pihan kasvimaata, punaisen pienen ulkovajan ja omenapuun no. 1 vieressä.
- Käyttö: Kirsikoita syödään sellaisenaan ja niitä käytetään hilloon. Yleensä rastaat ehtivät syödä suurimman osan sadosta.

VIINIMARJA 1: Musta viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, kapea pensas, jota on tuettu puukehikolla. Marjoja ei ole enää jäljellä. Tekee yleensä melko hyvän sadon. Pensaiden uudistaminen on nyt vaiheessa, ja siksi myös sato on ollut huonompi. Pensas kasvaa talo takana, omenapuun no. 4 lähistöllä.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua, hilloa ja hyytelöä.

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, kapea pensas, jota on tuettu puukehikolla. Marjoja ei ole enää jäljellä. Tekee yleensä melko hyvän sadon. Pensaiden uudistaminen on nyt vaiheessa, ja siksi myös sato on ollut huonompi. Pensas kasvaa talon takana, omenapuun no. 4 lähistöllä.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua.

VIINIMARJA 3: Valkoinen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pienehkö pensas, joka on tuettu puukehikolla. Joukossa on osin kuivia oksia. Marjoja ei ole enää jäljellä. Yleensä melko runsassatoinen pensas; paras sato, mitä herukkapensaista tulee. Pensaiden uudistaminen on nyt vaiheessa, ja siksi myös sato on ollut huonompi. Pensas kasvaa talon takana, omenapuun no. 4 lähistöllä.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua.

VIINIMARJA 4: Valkoinen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea pensas, joka on tuettu puukehikolla. Joukossa on osin kuivia oksia. Marjoja ei ole enää jäljellä. Yleensä melko runsassatoinen; paras sato, mitä herukkapensaista tulee. Pensaiden uudistaminen on nyt vaiheessa, ja siksi myös sato on ollut huonompi. Pensas kasvaa talon takana, omenapuun no. 4 lähistöllä.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua.

PERUNA: Vaaniin Herkku

- Alkuperä: Seppo on saanut siemenperunat paikalliselta viljelijältä Heimo Outolalta, joka asuu nyt Forssassa. Ne ovat vanhaa paikallista lajiketta.
- Kuvailu: Syväsilmäinen, pieni, pyöreä, punertavakuorinen peruna. Kellertävä malto on keitettäessä kiinteä. Kukkii sinivioletein kukin. Kestää hyvin varastointia talven yli ja makuominaisuudet paranevat varastoitaessa. Perunat kasvavat pihan kasvimaalla. Viime vuosina on ollut ongelmia perunaruton kanssa, joten Seppo joutunee siirtämään perunat uuteen kasvupaikkaan.
- Käyttö: Erityisesti hyvä muusiperuna.

Vaaniin Herkku -maatiaisperuna

Satakuntaan 1700-luvun puolivälin tienoilla Saksan alueelta saapunut ja myöhemmin paikallisen nimen saanut 'Vaaniinherkku' on Suomen vanhimpia kulkureittihistorialtaan tunnettuja perunamaatiaisia, joita yhä pienimuotoisesti viljellään kotitarpeiksi. Kiukaisten Outolan suvussa kulkevan muistitiedon mukaan Pommerin sodassa (1757–1762) palvellut satakuntalainen Joseph Dunderman toi mukanaan perunoita tullessaan Kiukaisiin rakennustöihin. Näitä perunoita saatiin myös Euran Vaaniin kartanoon, joka sijaitsee Kiukaisten rajalla. Heimo Outolan isoäiti Ida Emilia Fält oli piikana Vaaniin kartanossa 1900-luvun alkuvuosina ja sai sieltä mukaansa perunan. Sen jälkeen hänen poikansa jatkoi perunan viljelyä, sittemmin Heimo Outola vaimonsa kanssa ja myöhemmin heidän lapsensa. Outolan suvussa perinneperunaa on viljelty noin 120 vuoden ajan. (Haast. Heimo Outola 24.10.2015, haastattelija Maarit Heinonen) Se on osoittautunut pitkän viljelykokemuksen aikana kotitarveviljelyyn hyvin soveltuvaksi: se on hyvä muusiperuna ja sen makuominaisuudet paranevat varastoitaessa jopa seuraavaan kesään asti.

Vaaniin Herkku -perunan viljelyn yleisyydestä menneinä vuosikymmeninä kertoo se, että moni muistaa edelleen perunan ja myös viljelee sitä kotitarpeiksi Pyhäjärviseudulla, Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa (Maarit Heinosen haastattelut vuosina 2015–2016). Vaaniin Herkku on otettu pitkäaikaissäilytykseen pohjoismaiseen geenipankkiin NordGenin perunakokoelmaan ja sen varmuuskokoelma sijaitsee Tyrnävällä Suomen Siemenperunakeskuksessa.

Vaaniin Herkku on syväsilmäinen ja punakuorinen lajike.
Kuva: Maarit Heinonen.

WANHAN APTEEKIN PUUTARHA, KIUKAINEN
Haastateltu 19.9.2024: Seppo Varjonen

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 1 kpl, päärynäpuu 1 kpl, omenapuu 2 kpl, seittitakiainen (useita), pähkinäpensas.

Satakunnassa Eurassa Kiukaisten Eurakoskella sijaitseva Wanhan Apteekin puutarha-alue on keskeisellä paikalla vanhan Lähivakuutuksen rakennuksen takana ja rajoittuu toiselta sivultaan Lounais-Suomen toiseksi suurimpaan jokeen – Eurajokeen. Entisen Kiukaisten kunnan keskustaajamassa joki kohisee vuolaana Eurakoskena, jossa on aikojen kuluessa ollut useita myllyjä. Joen varrella, kosken ja padon yläpuolella sijaitsi aikanaan Kiukaisten vanha apteekki ja sen laaja puutarha-alue. Nykyinen puutarhan vieressä sijaitseva pato on rakennettu vuonna 1934. Sen kupeessa toimivat saha ja mylly aina vuoteen 1971, jolloin molemmat tuhoutuivat tulipalossa. Apteekki toimi vuodesta 1934 vuoteen 1972 asti Viinikkalan tilan vanhassa päärakennuksessa eli paikassa, joka nykyisin tunnetaan Wanhana Apteekkina. Itse apteekkirakennus purettiin joen varrelta vuonna 1981.

Ala-Satakunnan Ympäristöseura teki alueesta viisivuotisen kunnostus- ja hoitosopimuksen alueen omistajan, LähiTapiolan, kanssa ja aloitti syksyllä 2011 Wanhan Apteekin puutarhan kunnostustoimet. Ensimmäinen niitto oli tehty jo tätä ennen, syksyllä 2010. Kun vanhojen puutarhakasvien elintilaa vievää ruoho- ja heinäkasvustoa poistettiin, pääsivät perinnekasvit esiin. Lajistokartoitukset (kasvit, perhoset ja sudenkorennot) ja dokumentointi aloitettiin samana syksynä, ja siitä ovat pääasiassa vastanneet Seppo Varjonen, Inkeri Hurme ja Erkki Jaakohuhta. Janne Liikanen on kartoittanut lisäksi perhoskantaa. Kartoituksessa on tähän mennessä löydetty 121 kasvilajia.

Vuosina 2012–2013 Ala-Satakunnan Ympäristöseura toteutti Leader -hankkeen, joka nimettiin Wanhan Apteekin Puutarha-hankkeeksi (WAP-hanke). Päätavoitteena oli kunnostus- ja hoitotoimenpitein keinosukkessiota nopeuttaen perustaa alueelle maisemallisesti Eurajokeen sopeutuva niittyekosysteemi. Wanhan Apteekin Puutarha- hankkeen tarkoitus oli edistää Eurakosken alueen asukkaiden viihtyvyyttä, tuoda esille alueen paikallishistoriaa ja kulttuuria, lisätä tietoa vanhoista kasveista ja niiden käytöstä, lisätä lajintuntemusta ja näin ollen lisätä myös ihmisten arvostusta omaa asuinympäristöään ja sen lähihistoriaa kohtaan. Apteekin puutarhasta on siis tarkoitus tulla Eurakosken pieni “perinnekasvitieteellinen” puutarha.

Ensimmäisen vuoden kasvikartoitusten tulosten pohjalta tammi-helmikuussa 2013 valittiin 12 edustavaa puutarhan lääke-, rohdos- ja puutarhakasvilajia, joista tilattiin 12 puista kasvitaulua T:mi J.J. Koivistolta Kiukaisista. Niillä kasvit merkittiin niitylle tunnetuille kasvupaikoilleen toukokuussa 2013. Merkityt kasvit: Piparjuuri (Armoracia rusticana), Puistolemmikki (Myosotis sylvatica), Vuorikaunokki (Centaurea montana), Ukonkello (Campanu-

la latifolia), Ruotsinraunioyrtti (Symphytum × uplandicum), Jalokiurunkannus (Corydalis nobilis), Mesiangervo (Filipendula ulmaria), Tarhaukonhattu (Aconitum x stoerkianum), Kyläkarhiainen (Carduus crispus), Syyläjuuri (Scrophularia nodosa), Seittitakiainen (Arctium tomentosum) ja Palsamipoppeli (Populus balsamifera). Lisäksi teetettiin yksi isompi puutarha-alueen infotaulu, jossa kerrotaan alueen historiasta ja Wanhasta Kiukaisten Apteekista.

Alue on nykyisin yksityisen yrittäjän omistuksessa ja siitä on tehty hoitosopimus Eurajoen Vesiensuojeluyhdistyksen kanssa. Yhdistys on hoitanut alueen niittoa viimeiset neljä vuotta. Aluetta on niitetty jo 14 vuotta, aluksi kaksi kertaa, nykyisin kerran kesässä. Niitto on vakiintunut syyskuun alkuun. Yhdistys hoitaa lisäksi jokirannan ja niityn välissä olevaa metsäistä kaistaletta, jossa kulkee ulkoilupolku. Kaistaleella tehdään mm. vieraslajien torjuntaa. Alueelle on tarjolla myös opetuspaketteja.

Seppo Varjonen tekemässä Wanhan apteekin puutarhan hoitoniittoa alkusyksyn hellelukemissa 4.9.2024. Kuva: Susanne Ekroth.

Lisätietoja: https://www.sll.fi/alasatakunta/paikallisluonto/wanhan-apteekin-puutarha/ sekä https://www.evsy.fi/uutiset/hoitoniittoa-hellelukemissa-wanhan/

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Puu on Kiukaisten apteekin puutarhan aikaisia vanhoja kasveja. Apteekki toimi paikassa vuosina 1934–1972.
- Kuvailu: Kookas, korkea puu. Runko on monihaarainen ja latvusto on leveä. Omenat ovat väriltään punaviiruisia ja niiden pohjaväri on vaalea. Ne eivät ole maultaan erinomaisia. Puutarhan kaksi jäljellä olevaa omenapuuta kasvavat vierekkäin.
- Käyttö: Ns. hillo-omena. Omenoita ei ole pitkään aikaan erityisesti käytetty. Kyläläisille on sanottu, että he voivat hakea niitä omaan käyttöönsä, mutta käyttö on vähäistä.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kookas, korkea puu. Runko on monihaarainen ja latvusto on melko rehevä. Omenat ovat väriltään vihreitä ja useissa on tummaa pilkkua. Myöhäisempi lajike, jonka omenat ovat kovia ja maultaan hieman kirpeitä. Muistuttaa Antonovkaa.
- Käyttö:Omenoita ei ole pitkään aikaan erityisesti käytetty. Kyläläisille on sanottu, että he voivat hakea niitä omaan käyttöönsä, mutta käyttö on vähäistä.

KARVIAINEN: Keltainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Runsaslehtinen pensas. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat muistikuvan mukaan keltaisia.
- Käyttö: Karviaisia ei ole pitkään aikaan erityisesti käytetty.

Kuva: Seppo Varjonen.

PÄHKINÄPENSAS

- Alkuperä: Pensas on erittäin todennäköisesti apteekin aikaisia vanhoja kasveja, joka on saattanut liittyä apteekin käyttöön.
- Kuvailu: Kookas, korkea ja rehevä pensas. Runko on monihaarainen. Pensas kasvaa puutarhan alueella, metsäisellä kaistaleella niityn ja jokirannan välissä.
- Käyttö: Ei tietoa.

SEITTITAKIAINEN, USEITA

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1. Sitä on erittäin todennäköisesti käytetty lääkinnällisiin tarkoituksiin.
- Kuvailu: Kookas 50–150 cm, haarova. Mykeröstö huiskilo. Mykeröt 2–3 cm, tiheään seittikarvaiset. Sisäkehtosuomut suorat, tummanpunaiset. Kukat tummanpunaiset, nystyiset. Kukinta-aika on heinä-elokuussa. Kuvaushetkellä syyskuun puolivälin tienoilla kasvusto oli ruskea ja kuivunut. Kasvaa puutarhassa aivan tontin reunalla, asfaltin puoleisella sivulla.
- Käyttö: Takiainen on aikoinaan ollut hyvin suosittu lääkekasvi ja sen juuri (Radix bardanea) on ollut apteekkitavaraa viime aikoihin asti. Vanha rohtokasvi, jonka juurta ja lehtiä on käytetty haavojen hoidossa.
- Muistot: Seittitakiaisen säilyttämisestä nykyisellä kasvupaikallaan on sovittu nykyisen maanomistajan kanssa. Takiainen on haluttu säilyttää myös linnuston elinvoimaisuutta silmälläpitäen, sillä alueella on hyvä tiklikanta.

RUSKIN PUUTARHA, KUKOLAINEN
Haastateltu 16.9.2024 : Jari ja Katri Ruski

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 8 kpl, luumupuu 1 kpl, raparperi (iso penkki).

Pihan muita vanhoja kasveja: koristeparsa, pionipenkki (Katrin anoppi sanoi, että penkki on vanha eikä sitä saa siirtää).

Nykyisen kuusiaidan tilalla kasvoi aiemmin siperianherneaita.

Isoperen tila on yksi Kiukaisten kolmesta vanhasta kantatilasta. Sen ensimmäinen isäntä oli Lauri Isopere (s. 1490-luvulla). Tila on ollut saman suvun hallinnassa jo 1500-luvun alusta lähtien ja se on Jari Ruskin sukutila isän äidin puolelta. Tilalla tehtiin sukupolvenvaihdos 1996, jolloin Jari otti tilanhoidon vastuulleen. Jari ja hänen vaimonsa Katri ovat tilan 21. isäntäpari. Ennen heitä puutarhaa hoitivat Jarin isovanhemmat, vanhemmat Eeva ja Paavo sekä isän kolme siskoa.

Jarin ollessa muksu puutarhassa oli penkitys, hiekkakäytävät ja nurmikot olivat mullalla. Noin 1980-luvun alussa ne vaihdettiin nurmikoksi. Puutarhaa hoidettiin tarkasti ja töihin osallistuivat kaikki perheenjäsenet. Työt oli jaettu naisten ja miesten töihin. Tilalla asui tuolloin myös Jarin kolme tätiä, ja heidän työnään oli erityisesti puutarhan kitkeminen. Pihapiirissä oli aiemmin myös peruna- sekä trekolimaa. Puutarhan sato käytettiin itse.

Sota-aikana tilasta lohkottiin hieman maata evakoille. Suurin osa maasta lohkottiin Kiukaisten pappilasta.

Puutarhatöissä 1910–1920-luvun taitteessa Esteri Isopere (vas.), Anna Isopere ja Eeva Isopere. Muut tuntemattomia. Kuva: Ruskin kotialbumi.

OMENAPUU 1: Valkeakuulas

- Alkuperä: Puu on Iisakki Isoperen eli Jari Ruskin isovanhempien vanhempien aikainen, yli satavuotias.
- Kuvailu: Korkea, iso puu. Runko kasvaa hieman vinoon. Runsaslehtinen latvusto. Omenoita ei ole enää jäljellä. Ne ovat keskikokoisia ja pehmeitä, väriltään vihertäviä, kypsänä vaalean läpikuultavia. Aikainen kesäomena, sato kypsyy elokuussa. Yleensä satoisa puu, tänä vuonna on tullut vain vähän omenoita. Omenoissa on ollut muumiotautia. Puuta on leikattu tarvittaessa. Se kasvaa vanhan navettarakennuksen takana.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa ja niitä käytetään jälkiruokiin.

OMENAPUU 2: Valkeakuulas

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, iso puu. Runsaslehtinen latvusto. Omenoita ei ole enää jäljellä. Ne ovat keskikokoisia ja pehmeitä, väriltään vihertäviä, kypsänä vaalean läpikuultavia. Aikainen kesäomena, sato kypsyy elokuussa. Yleensä satoisa puu, tänä vuonna on tullut vain vähän omenoita. Omenoissa on ollut muumiotautia. Puuta on leikattu tarvittaessa. Se kasvaa toisen vanhan, keltaisen päärakennuksen takana.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa ja niitä käytetään jälkiruokiin.

OMENAPUU 3: Antonovka

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, iso puu. Runsaslehtinen latvusto, osa oksista tulee miltei maahan asti omenoiden painosta. Omenoita on vielä runsaasi puussa, ne ovat suuria ja väriltään vihreänkeltaisia. Myöhäinen talviomenalajike. Sato on pomittavissa lokakuussa ja kypsyy vielä varastossa. Omenat säilyvät hyvin sanomalehtiin käärittyinä viileillä rapuilla. Yleensä satoisa puu, tänä vuonna tulee erityisen hyvä sato. Puuta on leikattu tarvittaessa. Se kasvaa toisen vanhan, keltaisen päärakennuksen takana.
- Käyttö: Omenoista tehdään talvella mm. uunipuuroa. Omenoista tehdään myös mehua, ne mehustetaan Anttilan mehustamossa.

OMENAPUU 4: Åkerö

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, iso puu. Runko on kaksihaarainen, haarat levittäytyvät sivuille. Runsaslehtinen latvusto. Omenoita ei ole enää jäljellä. Ne ovat keskikokoisia, väriltään vaalean kellertäviä ja osittain punaviiruisia/tiilenpunaisen peitevärin peittämiä. Maku on aromikas, lievästi happoinen. Mehukas ja herkullinen talviomenalajike. Yleensä satoisa puu, tänä vuonna on tullut vain vähän omenoita. Puuta on leikattu tarvittaessa. Se kasvaa puutarhassa viinimarjapensaiden takana.
- Käyttö: Hyviä syöntiomenoita. Omenoista tehdään myös mehua, ne mehustetaan Anttilan mehustamossa.

OMENAPUU 5: Åkerö

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, iso puu. Runsaslehtinen latvusto. Omenoita on vielä jonkin verran puussa. Ne ovat keskikokoisia, pohjaväriltään vaalean kellertäviä ja osittain punaviiruisen peitevärin peittämiä. Maku on aromikas, lievästi happoinen. Mehukas ja herkullinen talviomenalajike. Yleensä satoisa puu, tänä vuonna on tullut vain vähän omenoita. Puuta on leikattu tarvittaessa.
- Käyttö: Hyviä syöntiomenoita. Omenoista tehdään myös mehua, ne mehustetaan Anttilan mehustamossa.

OMENAPUU 6: Åkerö

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, iso puu jossa on jykevä kaksihaarainen runko. Runsaslehtinen leveä latvusto. Omenoita ei ole enää jäljellä. Ne ovat keskikokoisia, väriltään vaalean kellertäviä ja osittain punaviiruisia/tiilenpunaisen peitevärin peittämiä. Maku on aromikas, lievästi happoinen. Mehukas ja herkullinen talviomenalajike. Yleensä satoisa puu, tänä vuonna on tullut vain vähän omenoita. Puuta on leikattu tarvittaessa.
- Käyttö: Hyviä syöntiomenoita. Omenoista tehdään myös mehua, ne mehustetaan Anttilan mehustamossa.

OMENAPUU 7: Huvitus

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman sirompi puu. Kapea, suora runko. Runsaslehtinen latvusto. Omenoita ei ole enää jäljellä. Ne ovat pienehköjä, lähes kokonaan punaisen peitevärin peittämiä. Omenat ovat makeita ja mietohappoisia. Aikainen kesäomenalajike, joka pilaantuu äkkiä. Puuta on leikattu tarvittaessa.

- Käyttö: Hyviä syöntiomenoita. Omenoista tehdään myös mehua, ne mehustetaan Anttilan mehustamossa.

OMENAPUU 8: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, iso puu. Jykevä runko, kaksi haaroista on katkaistu. Runsaslehtinen latvusto. Omenat ovat isohkoja ja punaisia, lähes kokonaan punaisen peitevärin peittämiä. Ne ovat maultaan hieman happamia. Hedelmät ovat jauhoisia, eivät säily kauaa. Yleensä satoisa puu, jota on leikattu tarvittaessa.
- Käyttö: Omenoita ei tule pahemmin käytettyä. Ovat maultaan ihan ok syöntiomenoita.

LUUMUPUU

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, iso puu, jonka runko on monihaarainen. Runsaslehtinen, leveä, sateenvarjomainen latvusto. Luumuja ei ole enää jäljellä. Ne ovat isoja, väriltään keltaisia ja maultaan makeita. Yleensä satoisa puu, jota on leikattu tarvittaessa. Se kasvaa vanhan navettarakennuksen takana.
- Käyttö: Luumuja syödään yleensä sellaisenaan tuoreina. Joskus niistä tehdään hilloa.

RAPARPERI, USEITA

- Alkuperä: Katri on tuonut alun yli 20-vuotta sitten Panelian Kyydämäestä, Juuselan Teemun kotitilalta eli Keskitalon tilalta.
- Kuvailu: Pitkä rehevä penkkirivi raparperia. Suuret vihreät lehdet. Varret ovat osin punertavia, osin vihreitä. Tekee vuosittain hyvin satoa. Raparperi kasvaa puutarhan perällä, lähellä kuusiaitaa.
- Käyttö: Raparperista tehdään piirakkaa, hyvettä, kiisseliä ja mehua. Myös perheen aikuiset lapset keittävät mehua.

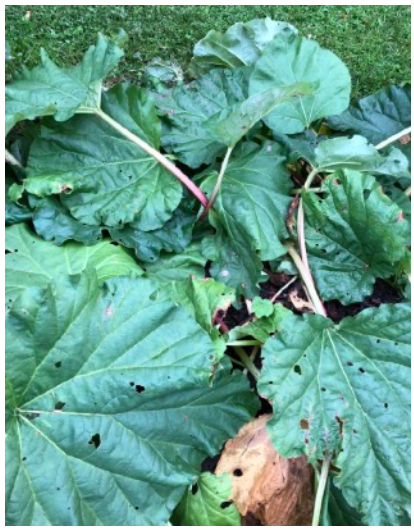

AARIKAN PUUTARHA, KÖYLYPOLVI

Haastateltu 16.9.2024: Seppo Aarikka (mukana haastattelussa Sepon vaimo Mirja Aarikka sekä tytär Päivi Aarikka-Ruuhiala)

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 6 kpl, viinimarja 3 kpl, omenapuu 4 kpl, raparperi 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: erilaiset liljat, lumimarja, mahonia (käytetty koristeena kukkakimppuihin), juhannusruusu, vaaleanpunainen ruusu (tuotu Mustialasta), piparjuuri. Ukonhattu, leimukukka ja särkynytsydän on tuotu Mirjan kotoa Juvalta. Pihassa on aiemmin ollut valkoinen viinimarjapensas, erivärisiä unikkoja ja syreenimaja (ei enää jäljellä).

Knuutilan tila on peräisin 1400-luvun lopulta ja alue on Kiukaisten Köylypolven entinen keskus. Seppo Aarikan isä veljensä kanssa osti sen 1930-luvulla. Sepon suku on kotoisin Kokemäeltä, vaimo Mirjan Juvalta. Tila on maatila, mutta sotien seurauksena 1940–1950-luvulla se oli noin 10 vuotta kunnan hallinnassa. Talossa toimi tuolloin neuvola ja lääkärin vastaanotto, ja tilalla oli oma väki ja sinne asutetut siirtolaiset mukaan lukien noin 40 asukasta. Nykyisin tila on jälkikasvun omistuksessa ja hoidossa, ja siellä asuvat Seppo & Mirja.

Alueella on ollut kivikauden asutusta ja sieltä on löytynyt mm. savipiippuja ja rahoja.

Pihapiirissä erityisesti päärakennuksen takana ja sen toisessa päädyssä kasvaa vanhoja ja uusia hyötykasveja, kuten mm. omenapuita, karviaisia, viinimarjoja, raparperia ja tyrniä. Kukkia kasvaa erityisesti talon etupihalla sekä rakennusten läheisyydessä. Etupihalla on myös pari omenapuuta. Pihapiiriä rajaa korkea, vanha kuusiaita. Mirja on aiemmin hoitanut puutarhaa, nyt se on jälkikasvun hoidossa.

Puutarhan vanha piparjuuri.

OMENAPUU 1: Valkeakuulas

- Alkuperä: Puun tarkka ikä ei ole tiedossa, mutta se on todennäköisesti ajalta ennen 1950-lukua.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Jykevä runko kasvaa hieman vinoon taloon päin. Omenat kasvavat ylhäällä ja niitä on vaikea kerätä. Ne ovat keskikokoisia ja väriltään vaalean läpikuultavia. Maku on raikas, happoinen ja mieto. Aikainen kesäomenalajike, joka tekee hyvin satoa. Puu kasvaa tilan päärakennuksen takana, seinän vierustalla.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa ja mehua.
- Muistot: Puu oli talon tyttären Päivin lapsuudessa hänen lempipuunsa.

OMENAPUU 2: Antonovka?

- Alkuperä: Puun tarkka ikä ei ole tiedossa, mutta se on ollut jo 1960-luvulla iso puu.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Jykevä, monihaarainen runko. Omenoita on runsaasti, ne ovat keskikokoisia ja väriltään vaaleanvihreitä. Talviomenalajike, mahdollisesti Antonovka, joka tekee hyvin satoa. Puu kasvaa tilan päärakennuksen takana, raparperipenkin vieressä.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa ja mehua.

OMENAPUU 3: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 2.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Monihaarainen runko, joka jakautuu vahvasti eri suuntiin. Latvusto on leveä ja runsaslehtinen. Omenoita on puussa vielä jonkin verran, ne ovat keskikokoisia ja väriltään punaisia. Omenat ovat maultaan makeita ja mehukkaita. Syyslajike, joka tekee hyvin satoa. Puu kasvaa tilan päärakennuksen päädyssä tien puolella.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa ja mehua. Syödään myös sellaisenaan.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon, 'Tuumin Luikuri'

- Alkuperä: Puun tarkka ikä ei ole tiedossa, mutta se on kasvanut pihapiirissä jo Sepon perheen tullessa tilalle 1930-luvulla. Aikaa sitten joku omenatuntija on nimittänyt puuta ”Tuumin Luikuri” -nimellä (Tuumi on vanha talo Köylypolven kyläsä).
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Latvusto on melko rehevä ja runsaslehtinen. Omenoita on puussa vielä jonkin verran, ne ovat pohjaväriltään vaalean läpikuultavia, pääväriltään punertavia/punaviiruisia. Erittäin hyviä syöntiomenoita, maultaan herkullisia ja makean raikkaita. Ei ole sokeriomena. Omenat kasvavat ylhäällä oksistossa, niitä on vaikea kerätä. Hieman myöhäisempi lajike, joka on vähempisatoinen kuin pihan muut puut. Puu kasvaa Knuutilan tilan päärakennuksen päädyssä, suuren kuusiaidan vieressä.
- Käyttö: Tekee sen verran vähän satoa että herkkuomenat syödään sellaisenaan.

KARVIAINEN 1: Punainen karviainen

- Alkuperä: Karviaisen tarkka ikä ei ole tiedossa, mutta se on peräisin ainakin 1950-luvulta.
- Kuvailu: Kohtuukokoinen pensas, joka on saanut kasvaa viime vuodet melko vapaasti. Joukossa on myös kuivia oksia. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat punaisia. Tekee hyvin satoa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen takana ja se on toinen vierekkäin kasvavista punaisista karviaispensaista.
- Käyttö: Karviaisia syödään sellaisenaan. Niitä käytetään myös mm. mehuun ja hilloon.

KARVIAINEN 2: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Kohtuukokoinen pensas, joka on saanut kasvaa viime vuodet melko vapaasti. Joukossa on myös kuivia oksia. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat punaisia. Tekee hyvin satoa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen takana ja se on toinen vierekkäin kasvavista punaisista karviaispensaista.
- Käyttö: Karviaisia syödään sellaisenaan. Niitä käytetään myös mm. mehuun ja hilloon.

Pensas no. 1 kuvassa oikealla, no. 2 vasemmalla.

KARVIAINEN 3: Keltainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Kohtuukokoinen pensas, joka on saanut kasvaa viime vuodet melko vapaasti. Joukossa on myös kuivia oksia. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat keltaisia. Tekee hyvin satoa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen takana. Se on puutarhasta talolle päin katsottaessa ensimmäinen eli vasemmanpuoleinen kolmesta vierekkäin kasvavasta keltaisesta karviaispensaasta.
- Käyttö: Karviaisia syödään sellaisenaan. Niitä käytetään myös mm. mehuun ja hilloon.

KARVIAINEN 4: Keltainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Hieman pienempi pensas, joka on saanut kasvaa viime vuodet melko vapaasti. Joukossa on myös runsaasti kuivia oksia. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat keltaisia. Tekee hyvin satoa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen takana. Se on puutarhasta talolle päin katsottaessa keskimmäinen kolmesta vierekkäin kasvavasta keltaisesta karviaispensaasta.
- Käyttö: Karviaisia syödään sellaisenaan. Niitä käytetään myös mm. mehuun ja hilloon.

KARVIAINEN 5: Keltainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Hieman pienempi pensas, joka on saanut kasvaa viime vuodet melko vapaasti. Joukossa on myös runsaasti kuivia oksia. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat keltaisia. Tekee hyvin satoa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen takana. Se on puutarhasta talolle päin katsottaessa oikeanpuoleinen kolmesta vierekkäin kasvavasta keltaisesta karviaispensaasta.
- Käyttö: Karviaisia syödään sellaisenaan. Niitä käytetään myös mm. mehuun ja hilloon.

Kolme keltaista karviaispensasta (kuvassa etualalla no. 3).

No. 3

No. 4

No. 5

KARVIAINEN 6: Punainen karviainen

- Alkuperä: Karviaispensas kasvaa Knuutilan talon pihapiirin ulkopuolella, ulkorakennuksen vieressä. Se on saattanut levitä siihen itsestään tai se voi olla Sepon äidin istuttama. Pensaan tarkka ikä ei ole tiedossa, mutta se on peräisin arviolta ainakin 1950-luvulta. Myös ulkorakennus on ilmeisesti rakennettu tuolloin.
- Kuvailu: Iso, rehevä ja runsaslehtinen pensas, joka on saanut kasvaa viime vuodet melko vapaasti. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat punaisia. Tekee yleensä melko hyvin satoa, tänä vuonna vähän.
- Käyttö: Karviaisia syödään sellaisenaan. Niitä käytetään myös mm. mehuun ja hilloon.

VIINIMARJA 1: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Pensaan tarkka ikä ei ole tiedossa, mutta se on peräisin arviolta ainakin 1950-luvulta. On mahdollisesti Sepon vanhempien aikainen.
- Kuvailu: Iso, rehevä ja runsaslehtinen pensas. Joukossa on jokunen kuiva oksa. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat punaisia. Tekee yleensä melko hyvin satoa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen takana. Se on puutarhasta talolle päin katsottaessa ensimmäinen eli vasemmanpuoleinen kolmesta vierekkäin kasvavasta punaisesta viinimarjapensaasta.
- Käyttö: Viinimarjoista tehdään yleensä mehua.

Punaiset viinimarjapensaat no. 1–3 (vasemmalla no. 1).

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla no. 1.
- Kuvailu: Iso, rehevä ja runsaslehtinen pensas. Joukossa on jokunen kuiva oksa. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat punaisia. Tekee yleensä melko hyvin satoa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen takana. Se on puutarhasta talolle päin katsottaessa keskimmäinen kolmesta vierekkäin kasvavasta punaisesta viinimarjapensaasta.
- Käyttö: Viinimarjoista tehdään yleensä mehua.

VIINIMARJA 3: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla no. 1.
- Kuvailu: Iso, rehevä ja runsaslehtinen pensas. Joukossa on jokunen kuiva oksa. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat punaisia. Tekee yleensä melko hyvin satoa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen takana. Se on puutarhasta talolle päin katsottaessa oikeanpuoleinen kolmesta vierekkäin kasvavasta punaisesta viinimarjapensaasta.
- Käyttö: Viinimarjoista tehdään yleensä mehua.

RAPARPERI

- Alkuperä: Sama kuin karviaisilla.
- Kuvailu: Rehevä ja leveä raparperipensas. Kohtuuisot vihreät lehdet, varret punertavat. Tekee hyvin satoa, ainakin pari satoa kesässä. Raparperi kasvaa tilan päärakennuksen takana, omenapuun vieressä.
- Käyttö: Raparperiä käytetään hilloihin ja mehuihin. Päivi muistelee syöneensä sitä lapsena myös sellaisenaan raakana sokeriin kastettuna ja maidon kera.

VEPSÄLÄISEN PUUTARHA, KAHALANKULMA
Haastateltu 30.9.2024: Johanna Vepsäläinen

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: viinimarja 1 kpl, karviainen 1 kpl, raparperi 1 kpl, puutarhasuunnitelma 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: särkynytsydän, kuunlilja, lumimarja, koristeparsa, useita perennoja. Vanha villiviini kasvoi asuinrakennuksen seinällä, se on poistettu tänä vuonna, kuten myös pihan vanha lumipalloheisi.

Kasvit kasvavat Ketolan tilan pihapiirissä. Talon ovat 1930-luvulla rakentaneet Johanna Vepsäläisen isovanhemmat ja se on myös Johannan lapsuudenkoti. Nyt talossa asuu Johannan tytär perheineen.

Johannan äiti hoiti pääasiassa puutarhaa, mutta isän jäätyä eläkkeelle he tekivät puutarhatöitä yhdessä. Isä mm. leikkasi omenapuita ja istutti vadelmapensaita.

Syyskuussa 2024 kuvattuna puutarhan alue, jossa vanhat kartoitetut hyötykasvit kasvavat.

Pihaan on laadittu A. Koskisen piirtämä puutarhasuunnitelma vuonna 1930. Se on vanhin hankkeessa löydetyistä suunnitelmista. Se on piirretty käsin ja suunnitelman oikeasta yläkulmasta on repeytynyt pois palanen. Suunnitelman aikaisia kasveja ei ole enää montaa jäljellä, niitä ovat syksyllä 2024 kartoitetut raparperi, vihreä karviainen ja musta viinimarja. Kasvit kasvavat Johannan äidin perustaman kukkatarhan vieressä, missä kasvaa muitakin marjapensaita. Kukkatarha sijaitsee talon sisäänkäynniltä pihalle päin katsottaessa pihan oikeassa, suunnitelman numeroimattomassa reunassa, josta on myös repeytynyt pois kulma.

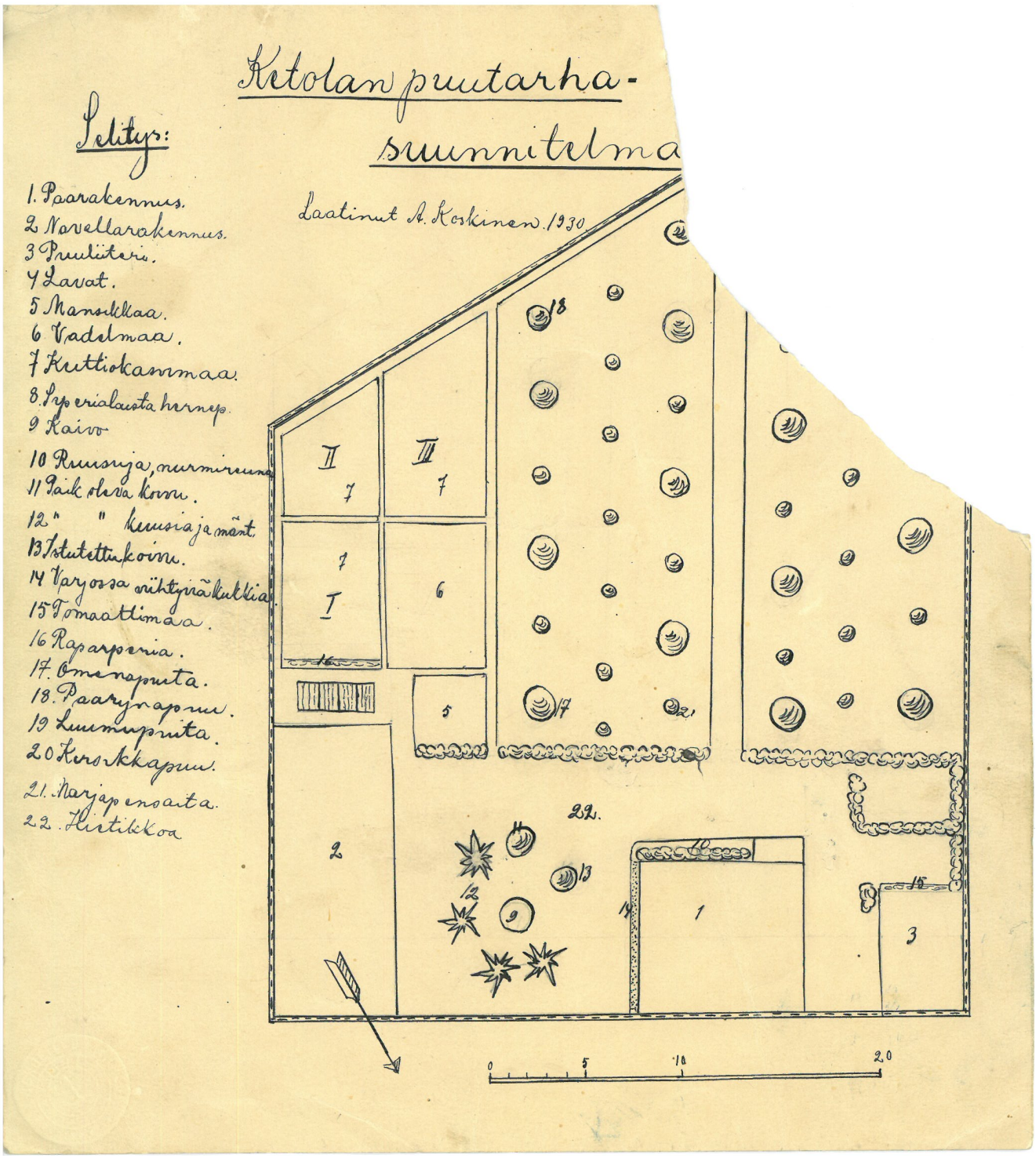

VIINIMARJA: Musta viinimarja

- Alkuperä: Kasvi on puutarhasuunnitelman aikainen eli se on istutettu 1930-luvulla. Johanna Vepsäläisen isovanhempien istuttama.
- Kuvailu: Osa oksista on kuivuneita ja ne sojottavat eri suuntiin. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat väriltään mustia. Pensas kasvaa muun kasvillisuuden keskellä, ja sitä on tuettu kapealla kehikolla. Tekee vuosittain satoa. Se on viime vuosina jäänyt vähemmälle hoidolle. Pensas kasvaa Johannan äidin perustaman kukkatarhan vieressä, missä kasvaa muitakin marjapensaita.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua. Johannan äiti teki viinimarjamehusta myös hyytelöä.

KARVIAINEN: Vihreä karviainen, "tikkerberi"

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla.
- Kuvailu: Oksat ovat melko kuivuneita ja ne sojottavat joka suuntaan. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat väriltään vihreitä. Tekee vuosittain satoa. Karviainen on viime vuosina jäänyt vähemmälle hoidolle. Pensas kasvaa muun kasvillisuuden keskellä Johannan äidin perustaman kukkatarhan vieressä, missä kasvaa muitakin marjapensaita
- Käyttö: Marjat syödään sellaisenaan tuoreina.
- Muistot: Johannan isä kutsui karviaista tikkerberiksi.

RAPARPERI

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla.
- Kuvailu: Tämän vuoden sato on jo käytetty, jäljellä on enää pari kuivunutta lehteä varsineen. Kasvukaudella kasvaa isolehtiseksi, tekee vuosittain satoa. Äidin vielä hoitaessa puutarhaa raparperissa oli paksut ja komeat varret, sillä hän lannoitti sitä. Nyt se on jäänyt vähemmälle hoidolle. Raparperi kasvaa Johannan äidin perustamassa kukkatarhassa, vaikka suunnitelmassa se on merkitty eri paikkaan, ”Kuttiokasvimaa I” päätyyn (kasvimaata ei ole enää olemassa).
- Käyttö: Raparperista tehdään yleensä piirakkaa, kiisseliä ja mehua. Sitä myös pakastetaan talven käyttöä varten: paloitellaan ja pakastetaan sellaisenaan.

JAAKKOLAN PUUTARHA, PANELIA
Haastateltu 30.9.2024: Heikki Jaakkola

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 1 kpl, kriikunapuu (useita), raparperi 1 kpl, viinimarja 1 kpl, puutarhasuunnitelma 1 kpl.

Heikki Jaakkolan isovanhempien perustaman sukutilan päärakennus on valmistunut vuonna 1949. Ennen Jaakkoloita alue kasvoi metsää, joka raivattiin talon rakentamisen yhteydessä. Kyseessä on perinteinen pientila, jolla on metsää ja peltoa. Aiemmin tilalla pidettiin myös eläimiä. Tila on Heikin lapsuudenkoti, jonka isännäksi hän palasi noin 17-vuotta sitten.

Pihan vanhan Melba-omenapuun satoa syksyllä 2024.

Pihapiiriin on tehty vuonna 1954 puutarhasuunnitelma, Jaakkolan puutarhaluonnos. Käsin piirretty puutarhaluonnos on tilattu Satakunnan Maanviljelysseuralta ja sen on laatinut puutarhakonsulentti Kaija Hautaa. Suunnitelma kustansi oheiskuluineen yhteensä 3125 mk (suunnitelma 3000 mk, pahvitötterö 70 mk ja postimaksu 55 mk). Se on kuitattu maksetuksi 13.5.1954 ja laskun maksajaksi on merkitty Heikin isoisä maanviljelijä Olavi Jaakkola, Panelia. Luonnos käsittää erillisen lehtisen, joka sisältää puutarhan perustamisohjeita sekä luettelon pihalle suunnitelluista kasveista ja rakenteista. Suunnitelmaa on noudatettu vain osin ja siihen on jälkikäteen tehty korjausmerkintöjä, kuten merkitty eri omenalajikkeet.

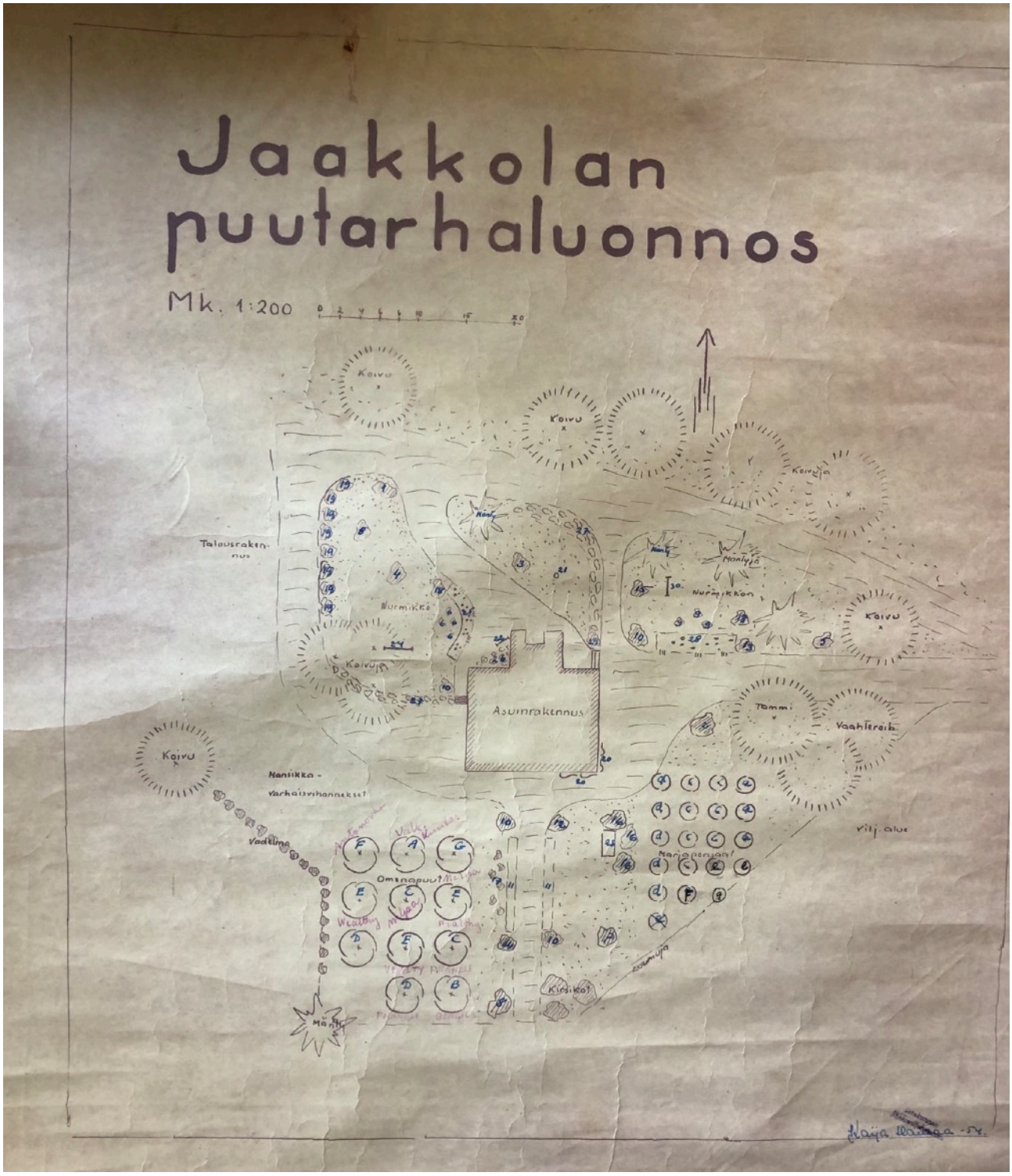

Jaakkolan ..... puutarhan

Perustamisohjeita

PIIRUSTUKSET on laadittu mittakaavaan 1:200 siis 1 sm kartalla vastaa 2 m luonnossa.

LUONNON PUUT ja pensaat. Tarpeettomat poistetaan juurineen samoin mässä olevat kannot.

TIET JA KÄYTÄVÄT.

a) **Ajotiet.** Ruokamultakerros ja tarvittessa osa pohjamaata poistetaan tien pohjaamista varten. Pohjakerrokseksi kalataan noin nyrkin kokoisia kiviä, pienemmät päälle. Kivien päälle levitetään sorakerros, jonka päälle noin 3 sm vahvuinen sidekerros savea tai koksikuonaa. Lopuksi levitetään tien pinnalle 1—2 sm paksuinen hiekkakerros.

b) **Käytävät.** Ruokamulta poistetaan samoin kuin edellisessä. Pohjakerrokseksi soraa tai sepelii, tämän päälle sidekerrokseksi savea tai koksikuonaa, sekä ylimmäksi kerrokseksi chut hiekkakerros kuten ajotielläkin.

c) **Kivilaattapolut.** Laattoina käytetään joko tasaisia luonnon kiviä tai varta vasten tehtyjä kivi- tai sementtilaattoja. Laattapolun pohja perustetaan samoin kuin käytävän pohja, mutta soraker rokseen päälle tai vain laattojen väliin levitetään multakerros, jos laattojen väliin halutaan kyfvää ruohoa.

PIHA JA PUUTARHANURMIKKO.

Perustetaan seuraavasti: **Ruokamultakerroksen** syvyyden tulisi olla noin 20—30 cm. Maa muokataan perusteellisesti ja tarvittessa siihen lisätään ruokamultaa lisää. Tämän jälkeen alueelle levitetään tasaisesti lantakerros, joka käännetään matalaan. Maa lyrritään tiukkaan ja suoritetaan kylvö. Siementä käytetään noin 30 g/m². Sopivia siemenseoksia saatavissa siemenliikkeistä (esim. timotetta, niittynurmikkaa, nurminataa ja vähän valkoapilaa).

MAAN PERUSMUOKKAUS JA -LANNOITUS.

Perusmuokkaus ja -lannoitus on tehtävä hyvissä ajoin ennen istutustöitä. **Ruokamultakerros** olisi saatava ainakin 20—30 sm syvyydeltä kuokkeaksi joko lapiolla kääntien tai syvälkynnön ja jankkuroinnin avulla. Mullasptoisuuden lisäämiseksi savi- ja hiekkamaille ajetaan suomutaa, karjanlantaa tai kompostimultaa. Kivennäiskäyhille suomaille on hyväksi ajaa savea ja hiekkaa. Maanparannustelmenpitesiin kuuluu vielä **kalkitus**, jota melkein pelkkeukseta voidaan suosiella maan happamuuden vähentämiseksi. Otesuhteitten mukaan voidaan kalkkia levittää 30—40 kg/a (2000—3000 kg/ha) joka 3—5 vuosi syksyllä.

Karjanlanta olisi hedelmätarhaa varten annettava jo istutusta edeltäväälle kasvukaudelle (esim. perunalle tai vihantarehulle). Perustannoituksessa **fosfaatti- ja kaliiannoitteita** voidaan antaa riittävästi, sillä näiden hukkaan huuhtoutumiesta ei juuri ole pelkoa. Sensijaan **typpilannoitteita** (mm. salpietarit) levitetään vain vuotuista tarvetta silmälläpitäen, ja jos maa edellisenä vuonna on saanut runsaan karjanlannan, ei typpilannoitteiden käyttö ole tarpeen, pikemminkin se on hedelmäpuille vain haitaksi.

Myöhemmin tapahtuvassa vuotuislannoituksessa annetaan kasvelle typpi-, kali- ja fosforilannoitteita vain kasvien tarvetta vastaavasti. Karjanlantaa annetaan vain noin joka kolmas vuosi, mutta silloin riittävästi. Voimakas ja yleispuhtaan typpilannoitus (salpietari, karjanlanta jne.) kiihdyttää liiaksi, erityisesti hedelmäpuiden kasvua heikentäen niiden talvenkestävyyttä ja myöhästyttäen puiden satokään tulon.

ISTUTUSAIKA.

Lehtensä varistavat **puut ja pensaat** istutetaan joko keväällä heti roudan sulattua, viimeistään ennen silmujen puhkeamista toukokuussa tai syksyllä lehtien varistua, syyskuun puoliväliistä maan routaantumiseen asti. Puiden ja pensaiden tulee siis olla täydessä lepotilassa.

Monivuotiset kukat (perennat) voidaan istuttaa sensijaan niiden ollessa kasvutilassa, keväällä toukokuun puoliväliistä kesäkuun puoliväliin ja syksyllä elokuun puoliväliistä syyskuun puoliväliin.

Havupuut istutetaan keväällä juuri puiden kasvun alkaessa tai myös loppukesällä, tavallisesti elokuussa vuosikasvun päätyttyä.

ISTUTUS.

Valeistutus. Jos taimet saapuvat ennenkuin maa on istutuskuntoinen tai, jos syksyllä saapuneet taimet halutaan istuttaa vasta keväällä, voidaan ne panna tilapäis- eli valeistutukseen. Tälloin puut pannaan maahan vinoasentoon vieretysten siten, että runkojen alaosat myös peittyvät multaan. Puut on suojattava jyrsijöiltä talven aikana.

Istutusetäisyys.

Omenapuut	5x5
Marjapensaat	3x3
Pensaistatalmet.	
Berberis, Crataegus, Rosa, Caragana	4—5 kpl/m
Amelanchier, Cornus, Lonicera, Syringa	2—3 kpl/m

Istutussyvyys. Omenapuut suositellaan istutettaviksi jäykkäkuontoisilla ja kosteilla mailla n. 3—5 sm taimistoistutusta syvempään, mutta kovyillä ja läpäisevillä mailla voidaan istuttaa 10—20 sm rungosta maan sisään, jos ruokamullan syvyys sen sallii. Mansikka on istutettava siten, että juurenniska jää maan tasoon.

Istutuksen suoritus. Vioittuneiden puiden ja pensaiden juuret leikataan tervettä solukkoa myöten. Istutuksen yhteydessä suojatuan juuret kuivumisella ja auringonvalolta. Juuret on kuivumisen estämiseksi hyvä kostuttaa saavissa olevaan savivelliin.

Puiden ja pensaiden paikat merkitään ensin kepeillä, jotta rivit saadaan suoriksi. Istutuskuopan on oltava niin laaja, että juuristo mahtuu siihen kunnollisesti. Kuopan pohjalle pannaan parempaa ruokamultaa, joka kuoppaa tehtäessä on erotettu huonommasta pohjamaasta. Peittyneet juuret poljetaan riittävän lujasti maahan ja maan ollessa liian kuiva puu kastellaan ruiskukannullisella vettä. Lopuksi maa tasataan huonommalla pohjamullalla. Tuulisella kasvupaikalla on syytä käyttää puun rungon korkuista tukiseivästä.

PERUSLEIKKAUS.

Keväällä istutuksen yhteydessä **omenapuiden** latvaverso lyhennetään noin kolmanneksella sen pituudesta, jättämällä siihen 8—12 hyvää silmua. Jos puulla on kaksi latvaversoa, on toinen ns. varalatvus jo nuoresta pitäen poistettava. Sivuverseja leikataan rohkeammin. Syksyllä istutetut omenapuut leikataan vasta keväällä ennen kasvun alkua. Perusleikkaus tehdään tasapainon saamiseksi heikentyneen juuriston ja latvuksen välillä.

Aikatainen leikataan ensimmäisen kasvukauden jälkeen keväällä niin voimakkaasti, että jäälle jäävät vain noin 10 sm pituiset tyngät. Näten pensaat saadaan maasta alkaen tiheiksi ja tuuheiksi.

Paras nurmikkosekoitus: 50 % niittynurmikka
25 % totakin rölliä
25 % raeruohoa
valkoapilaa

Pionien istutuksessa huomioitava: matala istutus, juuren niska saa jäädä miltei näkyviin. Pionilajikkeet: Sarah Bernhard, Mons "ules Elie, "me E. Lemoine, Festiva Maxima, Albert Crousse, Madame Calot.

Leimukukkalajikkeet: Jules Sandesu, Elisabeth Campbell, Rijnstroom Mia Ruys, Graf Zeppelin, Morgenrood, Phlox Snowdon.

Leimukukat sijoitetaan ryhmiin, useampia samanlajin edustajia samaan. Syksyllä voi upottaa erilaisia kukkasipuleja leimukukka- ja monivuotismaahan, myöskin ryhmiin. Erikoisesti mainittakoon: tulppaanit, narsissit ja monenlaiset pikkusipulit.

TAIMILUETTELO.

Puut:

N:o		Kpl.
	Jalava (Ulmus)	
	Koivu (Betula verrucosa)	
	Lehmus (Tilia parvifolia)	
	Pihlaja (Sorbus)	
	Raita (Salix)	
	Tuomi (Prunus padus)	
	Tammi (Quercus robur)	
	Tervaleppä (Alnus glutinosa)	
	Vaahtera (Acer platanoides)	
	Haapa (Poppeli) (Populus)	
	Kuusi (Picea excelsa)	
	" (" canadica)	
	Pihtakuusi (Abies sibirica)	
	Mänty (Pinus silvestris)	
	Vuorimänty (Pinus montana)	
	Sembramänty (Pinus cembra)	
	Lehtikuusi (Larix europaea)	

Koristepensaat:

N:o		Kpl.
1	Acer ginnala. Acer tataricum (Punasavuhiirta)	1
2	Amelanchier botryapium (Tuomipihlaja)	1
	Aronia arbutifolia (Omenapihlaja)	
	Berberis Thunbergii (Jap. happomarjapensas)	
	Caragana arborescens (Siperialainen harmepensas)	
3	Cornus sericea (Punasiipunukka)	1
4	" alba sibirica	1
	Cotoneaster integerrima (Tuhkapensas)	
	" lucida	
	Crataegus monogyna (Oxapihlaja)	
14	Cydonia Maulei	1
	Cytisus decumbens	
5	Evonymus europaea (Pastasarvi)	1
	Forsythia intermedia	
6	Hydrangea paniculata grandiflora (Avom. hortensia)	4
	Laburnum alpinum	
	Lonicera Morrowii	
	" tatarica spl. (Kuusama)	
	Ligustrum vulgare	
	Mahonia aquifolium	
	Malus floribunda (Marjaomenapensas)	
7	" Sargentii	1
	Philadelphus coronarius (Metsäjasmini)	
8	" Virginal	2
	Potentilla fruticosa	
	Prunus spinosa (Oratuomi)	
	" virginiana (Amerikantuomi)	
	Ribes alpinum (Talkinmarjapensas)	
	" aureum	

Koristepensaat:

N:o		Kpl.
9	Rosa rugosa, ~~Kaisersin der Nordens~~ Hansa	3
	" gallica splendens (Valimoi ruusu)	
10	" ~~Hugonis~~ rug. F.J. grootendorst	4
11	" Moyesii jalorunsuja polyanthar.	
	" pimpinellifolia (Tuharuusu)	
	" rugosa (Marjaruusu)	
	Salix purpurea (Punapunapaja)	
	" alba splendens sibirica	
	" vininalis (Koripaju)	
	Sambucus racemosa	
12	Spirea arguta (Morsiusangervo)	1
	" callosa	
13	" van Houtei	1
	Symphoricarpus racemosus (Lumimarjapensas)	
	Syringa Josikaea (Unkarilainen sireeni)	
	" reflexa (Kiinalainen sireeni)	
19	" vulgaris (Tavallinen sireeni)	8
	Viburnum Carlesii (Tuoksuva heisi)	
	" lantana (Lumipallopensas)	
15	" opulus sterile ~~lumipallopensas~~	
16.	Jalosyreenejä Ludwig Späth	1
	Charles Joly	1
	Mad. Lemoine	1
17.	Pionejä	
18.	Honiv. harjokukka	2
21.	Lippulänka	
22.	Polkupyörä Teline	

Pensaistaistaavit:

N:o		Kpl.
	Caragana (Siperialainen harmepensas)	
	Crataegus (orapihlaja)	
	Ribes (Talkinmarjapensas)	
	Syringa (Sireeni)	
23	Puutarhakeinu	
24	Malonpud. Tarkko	
25.	Eril. leimukukkia	

Köynnöskasvit:

N:o		Kpl.
20	Ampelopsis Engelmanni (Villiviini, ilk. kiip.)	3
	" quinquefolia (Villiviini, tavallinen)	
	Clematis viticella (Metsäkiivunöö)	
	Lonicera caprifolium (Köynnösmaisma)	
26.	Päivänlilja-mononiolukka	
27.	Kirikkojenger	
29.	Hippitatan (Tuntelappiruusu)	1

Monivuotiset kukat: 28

N:o		Kpl.
	Aconitum napellus Spark, var. (Ukonhattu)	
	Alyssum argenteum	
	Aster hybrida (Syysasteri)	
	Astilbe hybrida (Jalosangervo)	
30.	Voimistelutanko	

Monivuotiset kukat:

N:o		Kpl.
0x	Bellis perennis (Kaunokainen)	m.
x	Campanula carpatica (Kello)	m.
	" persicifolia (Jalo peurankello)	
x	Cerastium (Harkki)	m.
0	Chrysanthemum max. (Jalo päivänkakkara)	pk.
	Coreopsis verticillata (Kaunoilma)	
	Delphinium hybridum (Ritarikanttus)	
	Dianthus caesius (Harsoneilikka)	
	" deltoides spl. (Kelonelikka)	
	Dicentra spectabilis (Särkynyt sydän)	
0x	" formosa	pk.
	Dictamnus fraxinella (Moosaksen palava pensas)	
	Digitalis glexiniaeflora (Sormustinkukka)	
0	Doronicum caucasicum (Vuokenjuuri)	k.
	" plantagineum	
x	Funkia (Kaunilija)	pk.
	Gaillardia hybr.	
	Galanthus nivalis (Lumikello)	
0x	Geum Borisii (Kelluikka)	pk.
	Gypsophila paniculata (Morsiusluuta)	
	Helenium autumnale (Hondekukka)	
0	Hemerocallis citrina (Päivälilja)	k.
0	Heuchera sanguinea (Keijunkukka)	pk.
	Iberis sempervirens (Espanjan risti)	
	Iris germanica (Iiris)	
0	Lilium bulbiferum (Ruskeilja)	k.
	" Martagon	
0	" tigrinum (Tiikerililja)	k.
	Lonaria pallida	
	Lupinus hybridus (Lupiini)	
	Lychnis chalcedonica (Ylioppilasnellikka)	
	Lysimachia nummularia	
	Muscari botryoides (Helmihyasintti)	
	Myosotis palustris (Lemmikki)	
	Narcissus (Narsissi)	
	Paeonia (Pioni)	
0	Phlox decussata (Leimukukka)	pk. s. k.
0x	" reptans (Leimukukka)	
0x	" setacea	
	Physalis Franchetti	
x	Primula (Esikko)	
0/	Pyrethrum roseum (Punainen päivänkakkara)	
	Rudbeckia (Kultahiirre)	
x	Saxifraga (Kivirikko)	
x	Scilla sibirica (Sinililja)	
x	Sedum (Maksaruoho)	
	Solidago Friihgold (Kultapitko)	
x	Thymus (Ajuruoho)	
x	Veronica Shirley blue (Tädyke)	
x	Viola cornuta (Sarvivorkki)	
	Viola odorata (Tuoksuvorkki)	

x - kirikkoon sopivia
0 - monivuotinen
0x - kirikkoon jamonivuotinen
k - korkea
pk - puolikorkea
m - matala

Omenat:

1 kpl.	Valkea Kuulas	A
1 "	Bergius	B
2 "	Pun. Kaneli	C
2 "	Helt. "	D
3 "	Wealthy	E
1 "	Antonovka	F

Päärynät:

1 kpl. Elokuun päärynä G

Luumut ja kriikunat:

4l. punaluumu
1 " kellaluumu

Kirsikat:

4l. Kuukasmarja tai Varjomorelli

Viinimarjat:

3 kpl.	pun. hollantilainen	a
1 "	valk. "	
1 "	mustaherukka	c
	Brödtorp	

Karviaismarjat: White Smith d.

5 kpl.	~~Hinnonmaan kettaineen~~	
2 "	~~Houghton~~	k.
	Whinhams Industry	e

Vadelmat:

n. 15 kpl. Preussen
1.37. 70 cm välein

Mansikat:

Abundance (hapan)
Sieger tai Kaiser (makea)

OMENAPUU: Melba

- Alkuperä: Puu on arviolta 1950-luvun puolivälistä/loppupuolelta ja sen ovat istuttaneet Heikki Jaakkolan isovanhemmat. Heikki muistaa puun lapsuudestaan: vanhoja omenapuita oli alunperin 5 kpl, nyt jäljellä on enää vain tämä yksi.
- Kuvailu: Korkea puu, leveä latvusto. Runko on kolmihaareinen. Muutamia omenoita on vielä puussa. Ne ovat pohjaväriltään läpikuultavan vaaleankellertäviä, pintaa peittävät osin punaiset viirut. Omenoissa on jonkin verran rupipilkkua. Tänä vuonna puusta repesi omenoiden painosta ja myrskyjen seurauksena kolme oksaa, joita on nyt leikattu pois. Puuta on myös muuten siistitty leikkaamalla. Tekee joka vuosi jotain satoa. Tänä vuonna se teki järjettömän ison sadon ja myös omenat ovat kooltaan isompia kuin normaalisti. Puutarhasuunnitelman vasempaan alareunaan on piirretty omenapuita. Suunnitelmassa puita on enemmän kuin mitä niitä ikinä istutettiin, ja myös lajikkeet olivat osin erilaisia. Ko. Melba sijaitsee ylhäältä päin katsottuna toisen rivin keskellä ja se on merkitty suunnitelmaan punakaneliksi. Vuodelta 1957 on olemassa lista ostetuista kasveista, mutta siinä ei mainita omenapuita.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua, ne viedään Kokemäen mehustamoon. Osa viedään metsään peroille syötäväksi. Joskus aiemmin omenoista on tehty myös omenalaatikkoa.

Melba

KRIIKUNAPUU, USEITA

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla.
- Kuvailu: Muutaman puun rykelmä, kasvavat tiiviisti yhdessä. Puut ovat korkeita, runsaslehtisiä. Rungot ovat melko ohuet. Suurin osa luumuista on jo pudonnut ja ne ovat väriltään tumman sinivioletteja. Maku on varmaan ihan hyvä, mutta luumuissa on muumiotautia. Puut tekevät joka vuosi satoa. Puutarhasuunnitelman oikeaan alareunaan on merkitty luumuja, puut kasvavat suurin piirtein tällä alueella.
- Käyttö: Luumuja ei käytetä, eläimet ehkä syövät niitä.

RAPARPERI

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla.
- Kuvailu: Jäljellä on muutama pieni lehti, kesällä on isolehtinen. Varret ovat haalean punertavat. On maultaan tosi kitkerä, hapan. Tekee joka vuosi satoa. Puutarhasuunnitelman oikeaan alareunaan on piirretty marjapensaita, raparperi kasvaa tällä alueella.
- Käyttö: Raparperi on jäänyt makunsa vuoksi nykyään vallan käyttämättä. Joskus aiemmin sitä on käytetty piiraaseen, johon laitettiin vain 1/3 normaalista raparperin määrästä juuri kitkerän maun vuoksi.

VIINIMARJA: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla.
- Kuvailu: Kohtuuiso, pystymallinen ja runsaslehtinen pensas. Marjoja ei ole enää jäljellä. Tekee joka vuosi satoa. Tänä vuonna sato oli kuitenkin huono, vain noin puolet normaalista. Puutarhasuunnitelman oikeaan alareunaan on piirretty marjapensaita, viinimarjapensas kasvaa tällä alueella.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua.

STENBERGIN PUUTARHA, PANELIA
Haastateltu 19.9.2024: Marita Stenberg

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 2 kpl, kirsikkapuu 2 kpl, viinimarja 1 kpl, raparperi 1 kpl, omenapuu 9 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: juhannusruusu, tarhadaaliat eli "jorinit" 2 kpl (päärakennuksen rappujen pielissä, kasvavat kaksimetrisiksi).

Paneliassa sijaitseva Heinilän tila on ollut varmuudella olemassa vuodesta 1579 lähtien. Tämä vuosiluku on myös päärakennuksen katolla olevassa tuuliviirissä. Tila oli aikoinaan maatila, jossa viljeltiin maata ja pidettiin mm. lehmiä, sikoja ja kanoja. Vuodesta 1994 tilalla on toiminut Kurkkumestarit P&S Oy, jonka perustajiin Marita Stenberg kuuluu. Kurkkumestarit valmistaa erilaisia säilykkeitä, kuten maustekurkku- ja kurpitsasäilykkeitä.

Omenapuita on aiemmin leikattu säännöllisesti, ei kuitenkaan viimeiseen viiteen vuoteen. Puutarhan tunnistamattomien omenapuiden lajikkeista olisi mukava saada lajikemäärityksiä, mikäli tämä on mahdollista.

Heinilän tilan puutarhaa.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon, kesälajike

- Alkuperä: Puun istuttajaa tai tarkkaa ikää ei ole tiedossa, mutta se on ainakin sata vuotta vanha.
- Kuvailu: Jykevä runko. Latvusto on leveä ja runsaslehtinen. Omenoita on vielä melko runsaasti puussa ja ne ovat kooltaan pieniä. Omenat ovat pohjaväriltään vaalean vihertävänkellertäviä, pinnan peite on osin punaviiruinen, osin miltei kokonaan punaisen värinen. Omenoiden maku on erittäin hyvä, eivät ole happamia. Kesälajike, joka tekee yleensä melko hyvin satoa. Puu kasvaa tilan päärakennuksen päädyn puutarhassa.
- Käyttö: Omenoita syödään sellaisenaan ja niistä tehdä itse mehustaen mehua (kone käytössä).

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, korkea puu jossa on kaksihaarainen runko. Latvusto on rehevä ja leveä, sateenvarjomainen. Omenoita on vielä melko runsaasti puussa. Ne ovat kooltaan isoja ja väriltään vihreitä. Omenat ovat jauhoisia ja pehmeitä, hilloomenoiksi sopivia. Ovat aikaisempaa lajiketta. Puu kasvaa tilan pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa.

OMENAPUU 3: Åkerö

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Todella iso, korkea puu. Runko on paksu ja monihaarainen, oksia on katkennut omenoiden painosta. Latvusto on rehevä ja runsaslehtinen. Omenoita on vielä runsaasti puussa. Ne ovat keskikokoisia, pohjaväriltään vaaleankeltaisia ja osittain punaisen peitevärin peittämiä. Maku on lievähappoinen ja makea, ”mausteinen”. Myöhäinen talvilajike. Tekee yleensä melko hyvin satoa, tänä vuonna erityisen runsaasti. Puussa on ollut viime vuosina jotain tautia. Puu kasvaa tilan pihapiirin puutarhassa, lähellä punaista ulkorakennusta.
- Käyttö: Omenoita syödään sellaisenaan ja niistä tehdä itse mehustaen mehua (kone käytössä).

OMENAPUU 4: Antonovka

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea puu. Runko on jykevä, latvusto on rehevä ja runsaslehtinen. Omenoita on vielä jonkin verran puussa. Ne ovat keskikokoisia, väriltään vihreitä, ja niiden pinnalla on osin rupipilkkuja. Maku on happaman mehevä. Myöhäinen talvilajike. Tänä vuonna omenoita on tullut vain muutama. Puu kasvaa tilan pihapiirin puutarhan takareunassa, tien vieressä. Lähellä on naapuritilan aaltopeltiseinäinen ulkorakennus.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa, sekä myös itse mehustaen mehua (kone käytössä).

OMENAPUU 5: Siemenestä kylväytynyt puu

- Alkuperä: Itsekseen kylväytynyt puu.
- Kuvailu: Pieni, matala puu. Kapea runko on suojattu muoviputkella. Ei tee vielä omenoita. Puu kasvaa tilan pihapiirin puutarhan takareunassa, tien vieressä. Lähellä on naapuritilan aaltopeltiseinäinen ulkorakennus.
- Käyttö: Ei tee vielä omenoita.

OMENAPUU 6: Keltakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Runko on jykevä ja monihaarainen, latvusto on leveä, rehevä ja runsaslehtinen. Omenat ovat keskikokoisia, osa on pienempiä. Ne ovat väriltään kellertäviä. Maku on makeahko, raikas, kanelinen. Syyslajike, joka tekee yleensä kohtuuhyvin satoa. Puu kasvaa tilan pihapiirin puutarhan takareunassa, tien vieressä.
- Käyttö: Omenoita syödään, niistä tehdään hilloa sekä itse mehustaen mehua (kone käytössä).

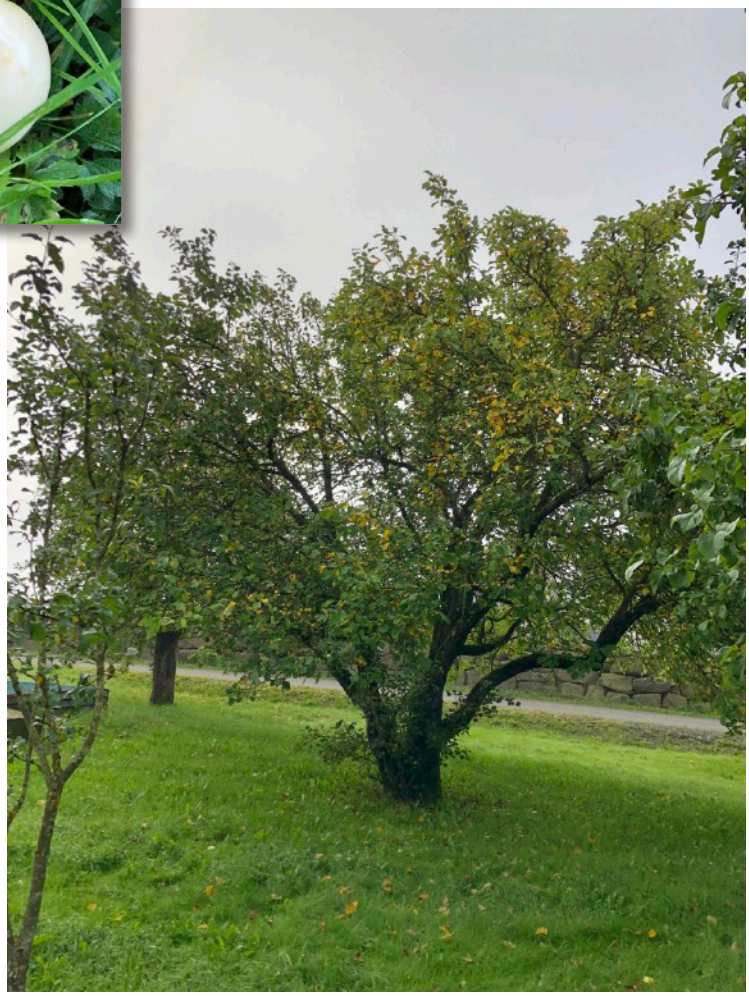

OMENAPUU 7: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Runko on jykevä ja monihaarainen, latvusto on leveä, rehevä ja runsaslehtinen. Omenat ovat keskikokoisia, osa on pienempiä. Ne ovat väriltään punaisia. Maku on makeahko, raikas, kanelinen. Syyslajike, joka tekee yleensä kohtuuhyvin satoa. Puu kasvaa tilan pihapiirin puutarhan takareunassa, tien vieressä.
- Käyttö: Omenoita syödään, niistä tehdään hilloa sekä itse mehustaen mehua (kone käytössä).

OMENAPUU 8: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, korkea puu. Runko on kaksihaarainen ja vino. Latvusto on leveä, rehevä ja runsaslehtinen. Omenat ovat keskikokoisia, väriltään voimakkaan punajuovaisia/punaisia. Maku on mietohappoinen, imelä, kanelinen. Syyslajike, joka tekee yleensä hyvin satoa. Puu kasvaa tilan pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö: Omenoita syödään, niistä tehdään hilloa sekä itse mehustaen mehua (kone käytössä).

OMENAPUU 9: Antonovka

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman matalampi, pienempi puu. Runko on monihaarainen. Latvusto on rehevä ja runsaslehtinen, sateenvarjomainen. Omenoita on vielä todella runsaasti puussa. Ne ovat melko suuria, väriltään kellanvihreitä. Maku on happaman mehevä. Myöhäinen talvilajike. Puu kasvaa tilan pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö: Omenoita syödään, niistä tehdään hilloa sekä itse mehustaen mehua (kone käytössä).

KIRSIKKAPUU 1–2: Villiintynyt kirsikka (luultavasti hapankirsikka)

- Alkuperä: Puut ovat villikirsikoita, eikä niiden tarkka ikä ole tiedossa. Ovat ainakin sata vuotta vanhoja.
- Kuvailu: Kaksi vierekkäin kasvavaa korkeaa kirsikkapuuta. Molempien rungot ovat melko ohuita, kaksihaaraisia. Tuuhea latvusto. Kirsikoita ei ole enää jäljellä. Tekevät vuosittain satoa. Puut kasvavat tilan päärakennuksen läheisyydessä, pellon laidalla.
- Käyttö: Kirsikoista tehdään kirsikkamehua. Linnut syövät osan sadosta.

KARVIAINEN 1–2

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Isohkoja, melko reheviä ja runsaslehtisiä pensaita. Osa oksista on kuivuneita. Marjoja ei ole enää jäljellä. Tekevät vuosittain melko hyvin satoa. Pensaat kasvavat tilan päärakennuksen päädyn puutarhassa, aivan omenapuun vieressä.
- Käyttö: Marjat syödään sellaisenaan.

No. 1 (taustalla no. 2)

No. 2

VIINIMARJA: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Isohko pensas. Osa oksista on kuivunut. Lehtiä on vielä melko paljon jäljellä ja ne ovat väriltään vihreitä. Marjoja ei ole enää jäljellä, ne ovat väriltään punaisia. Tekee vuosittain melko hyvin satoa. Pensas kasvaa tilan päärakennuksen päädyn puutarhassa.
- Käyttö: Punaisista viinimarjoista tehdään mehua.

RAPARPERI

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Raparperien lehdet ovat vihreitä ja isoja, varret osin punertavia. Pensaan läheisyydessä kasvaa siitä levinnyttä raparperia, jonka lehdet ovat vielä pieniä. Tekee vuosittain hyvin satoa. Raparperi kasvaa tilan päärakennuksen päädyn puutarhassa.
- Käyttö: Raparperista tehdään kiisseliä sekä raparperi-mansikkamehua.

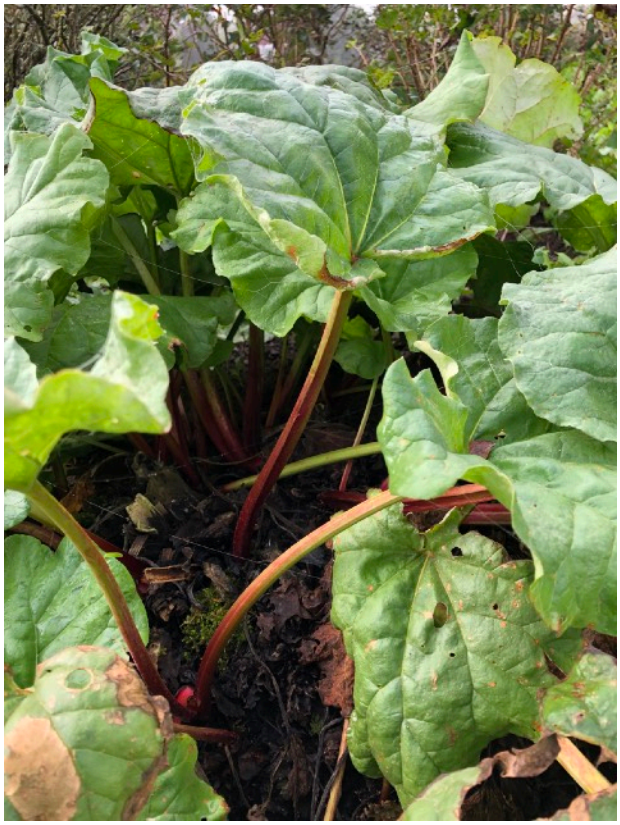

MAIJALAN PUUTARHA, PAPPILA
Haastateltu 13.8.2024: Pekka Maijala

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 4 kpl, omenapuu 11 kpl, punainen viinimarja 3 kpl, raparperi 2 kpl, vadelma (useita), puutarhasuunnitelma 2 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: kauttuanruusu, juhannusruusu, unkarinsyreeni.
Pekka on lähettänyt Luken tutkimukseen pihalla kasvavan juhannuspionin (LUKE-4754) ja työryhmä on valinnut sen elokuussa 2024 Suomen kansalliseen puutarhakasvien geenivarakokoelmaan. Keskuskokoelma istutetaan Luke Piikkiöön ja kasvi voidaan sijoittaa myös varmuuskokoelmaan.

Karimäen rakensivat Pekka Maijalan isovanhemmat Olga (1903–1991) ja Viljo (1905–1994) Maijala vuonna 1947. Olga oli kotoisin Rauman maalaiskunnasta, Viljo Eurajoelta. Maijalat olivat muuttaneet 1935 Euran pappilaan, jossa he viljelivät vuokralla Pikku-pappilaa. Viljo toimi myös pappilan tilanhoitajana. Heidän siellä asuessaan perheeseen syntyi poika Mikael, joka vietti kahdeksan ensimmäistä elinvuottaan pappilan elinpiirissä. Sodan jälkeen tilanhoitajan työt loppuivat ja pappilan maat lohkottiin, jolloin myös Maijalat saivat lunastaa yhteensä noin 10 ha:n tilan. Alue on vanhaa laidunmäkeä ja ollut 1920–1930-luvulla Euran suojeluskunnan hevoshakana ja ammuntaharjoitusalueena. Tilaan kuuluvat päärakennus, suuli, navetta- ja saunarakennus sekä kanala. Läpiajettava suuli on pappilan vanha heinäsuuli, jota on luultavasti käytetty myös suojeluskunnan hevossuojana. Rakennuksessa on epätyypillisesti savitiilikatto. Navetta- ja saunarakennus on tuotu peruskivineen Teikkoon tilalta Sorkkisista, ja myös 1950-luvulla rakennettuun kanalaan on käytetty rakennusaineita Teikkoon rakennuksista.

Tilalla oli aktiivista maanviljelystä ja hieman karjaa 1960–1970 lukujen vaihteeseen. Tilalla oli hyötykasvimaa ja -puutarha omaan käyttöön. Pienissä määrin on myös myyty mm. herukoita, ja naapurit ovat ennen vanhaan saaneet hakea omenoita. Tila on 1990-luvun puolivälistä ollut Mikael-pojan perheen vapaa-ajan asuntona. Pekka Maijala on jo pienestä pitäen viettänyt Mikael-isänsä lapsuudenkodissa eli mummolassa lomiaan, ja käyttää paikkaa nyt yhdessä veljensä perheen kanssa.

Olga ja Viljo Maijala ovat saaneet puutarhastaan kaksi kunniakirjaa. He saavuttivat Euran kunnan pihakilpailussa kolmannen sijan Maatilojen piha -sarjassa vuonna 1971, sekä Euran kunnan puutarhakilpailussa kolmannen sijan Maalaistalot-sarjassa vuonna 1974.

Siellä se on pihakilpailun kunnialaatta Lähteenmäen talon seinässä. Matkailulautakunnan puheenjohtajalla Guy Söderholmilla on vielä vasara kädessään, talon isäntä Anto Lähteenmäki juttelee kunnanjohtaja Mikko Hietalan kanssa. Emäntä Marjatta Lähteenmäki luo kokonaiskuvaa kotipihasta eikä olkoon tohdi uskoa, että se olisi koko pitäjän paras, vaikka omalle väelle niin rakas onkin. Kerhoneuvoja Irja Vuorenpää on jutuissa talon Tuula-tyttären kanssa.

Euran kaksivuotinen ja kovatasoinen pihakilpa päättyi, parhaat palkittiin

Euran pihojen ja puutarhojen taso on korkea, sanoi puutarhakonsulentti Kaija Hautaa lauantaina Euran kunnantalossa pidetyssä kaksivuotisen pihakilpailun palkintojenjakotilaisuudessa.

Omakotitalojen sarjassa voitto meni kauniiseen Kiiskinmäkeen, mistä löytyi Arne ja Martta Westerlundin voittoisa piha. Maatalojen sarjassa parhaaksi katsottiin Marjatta ja Anto Lähteenmäen pihapiiri Kahalan kulmilla ja julkisista pihoista kauneimmaksi katsottiin Honkilahden entisen kunnantalon piha, jonka hyvinvoinnista huolehtii talonmiespariskunta Raili ja Lauri Pyyhtiä.

Palkintojenjakotilaisuudessa esiintyi Pohjalaisen trio, kerhoneuvoja Irja Vuorenpää esitti pihakilpailukronikan. Kunnanjohtaja Mikko Hietala ja konsulentti Hautaa jakoivat kunnialaatat ja kunniakirjat. Kilpailun järjestäjänä on ollut Euran matkailulautakunta Euran Maatalousnaisten tuella. Kilpailun arvostelijoina ovat olleet puutarhakonsulentti

taja Mikko Hietala ja konsulentti Hautaa jakoivat kunnialaatat ja kunniakirjat. Kilpailun järjestäjänä on ollut Euran matkailulautakunta Euran Maatalousnaisten tuella. Kilpailun arvostelijoina ovat olleet puutarhakonsulentti Kaija Hautaa, rakennustarkastaja Juuso Virtanen sekä emännät Hilkka Juusela, Elmi Mattila, Aili Inkinen ja Eila Kokkomäki.

Tulokset:

Omakotitalot, kunnialaatta: Martta ja Arne Westerlund Kauttua Kiiskinmäki. Sijalle 1. arvostettu: Viljo Nohkola Eura, Liisa ja Onni Ruohomaa Eura. 2. Aili ja Arvo Salo Turajärvi, Annikki ja Eino Saarikko Eura, Eeva ja Niilo Vaara Kirkkovainio, Aune ja Kaino Lehtonen Luisteri, Tyyne ja Toivo Stenberg Luvalahti, Sylvi ja Arvo Vuori Hinnerjoki, 3. Eila ja Oiva Mustonen Pysäkinkulma, Hilkka ja Markus Aaltonen Kirkkovainio, Anja ja Kosti Äärilä Kiiskinmäki.

Maalaistalot, laatta: Marjatta ja Anto Lähteenmäki Kahalankulma, 1. Aino Kallio Hinnerjoki, Eila ja Matti Kokkomäki Euraniitty, Irja ja Lauri Ruohomaa Euraniitty, Helvi ja Antti Soupas Eura, 2. Lempi ja Juho Kukko Euraniitty, Eeva ja Aarne Lähteenoja Inkimäki, Sylvi Eskola Mannila, Marjatta ja Eero Karesto Mannila, Armi ja Väinö Inkinen Hinnerjoki, Raili ja Olli Kivimäki Hinnerjoki. 3. Eila ja Mauno Heino Kuurnamäki, Helka ja Olavi Kumlander Kuurnamäki, Anni ja Lauri Juusela Eura, Viljo Maijala Eura, Bertta ja Aarne Kulmala Honkilahti.

Julkiset rakennukset, laatta: Honkilahden kunnantalo, 1. Hinnerjoen terveystalo, K-kauppa Roine Luisteri. 2. Hinnerjoen Osuuspankki, Hinnerjoen kunnantalo. Kauttuan seurakuntatalo, 3. Sorkkisten koulu.

Euran Piharalli

Monet täällä omistavat
sopivasti somistavat
kauniin pihapiirin.
Harvat saivat perintönä
sukutilan viirin,
mutta lippu pitäis olla
suomalaisen kartanolla
joka kelpo-tilalla.
Piha-raadin mielestä
on muuten tulos pilalla.

Jos jo joku siitä suuttui,
lipputankokin kun puuttui,
pahemmalta vielä näyttää
kun sen juhlallisen juuren
istutuksillansa täyttää.
Pihapiirin tehostus
ja luonnontilan ehostus
vaativalle riittää.
Ei liian täyteen sutattua
tonttia voi kiittää.

Vaikka monen rintaa nostaa,
kun on varaa paljon ostaa
kukkaa, puskaa, puuta,
sitten vielä hankitaan
paljon kamaa muuta.
Tuodaan nurkkiin rattaat, reet,
viuhahtavat mimmin kuvat.
Autonrenkaan kirjavuutta
tarkkailijat oudoksuvat.

Taisivat jo kääntää pyllyt,
kun ne pienet leikkimyllyt
saivat pyörälle jo pään.
Toki vanha tuulimylly
voidaan jättää pyörimään!
Muukin vanha — lato, aitta
kivi, kelo ei lie haitta;
kaikki, mitä vaalitaan,
taikka muuten asukasten
käyttäminä tarvitaan.

Minkäs mahtaa, jos on halut
laittaa kummat leikkikalut
koristamaan nurkkia.
Onko pakko toisen padan
muovikukkaa kurkkia?
Unhoon jääköön pienet pilkat!
Elmit, Ailit, Eilat, Hilkat
samaan autoon ahdettiin.
Xaijankin se Virtanen
kai työnsi samaan haaremiin.

Lämpesivät siinä paidat.
Nähtiin monet pensasaidat
vallan väärin leikatut.
Luudan malliin luonnonpuut
ovat jossain raiskatut,
mutta paratiisin tavoin
oli viihtyisä ja avoin
moni näköala.
Vihdoin koko kansalle
kerrottakoon sala!

Suur-Eurassa on sadottain
ja Kauttualla rinnakkain
pihat kukkeat.
Pyhäjärven rantamilta
näkymät alkavat.
Naulattu on laattoja
jo entisinä vuosina,
ei niitä arvosteltu.
Ei myöskään kirkkotarhoja
kilvassa luokiteltu.

Muut tilat koko Eurassa
jo mainitussa seurassa
käytiin katsomassa
ja parin vuoden aikana
heikoimmat karsimassa.
Istuttiin kai aivan liki.
On monestakin syystä hiki,
Roineen "aallot" juotiin.
Eurasta siis Hinnerjoelle
autolasti tuotiin.

Yli Rinnomäen ahteen
lähdettiin taas Honkilahteen.
Auvaisissa pysättiin,
jäätelöt ja 'limunaadit'
kaupassa taas ahmittiin.
Ei pisteet ehkä riittäneet?
Ei montaa enää kiittäneet,
vain alkulähteet jalot
vielä sentään palkitaan:
entiset Kunnantalot!

Muutkin pihat totisesti,
jotka loppuun asti kesti,
ansaitsevat kiittää!
Kyllä mallipihoilla
paljon työtä riittää.
Moneltа jo loppuu veto.
Milloin nurmen voittaa keto,
riittää luonnonpuisto?
Jää pihataiteen vaalijalle
pysyväinen muisto.

Irja Vuorenpää

Olga ja Viljo Maijala. Ylempi kuva saattaa olla nuorenparin kihlakuva, alemmassa keinutaan Karimäen pihalla. Kuvat: Maijalan kotialbumi.

Viljo ja Olga Maijalalle 1970-luvulla myönnetyt kunniakirjat. Kuva: Pekka Maijala.

Pekka remontoi rakennuksia ja hoitaa & kehittää puutarhaa vanhaa kunnioittaen. Puutarhaa suunnitellessaan hän on käyttänyt apunaan pihapiiristä ja marjapuutarhasta tehtyjä suunnitelmia. Mikael Maijala on lisäksi tilannut SPS-suunnittelija Mirja Ruokokoskelta pihasuunnitelman (ei ole kuvattu; päivätty Vantaalla 15.5.1997), joka sisälsi sekä laajamittaisia uudistuksia pihan kasveihin että suunnitelmia rakennusten laajentamisesta ja käyttötarkoituksen muokkaamisesta. Suunnitelmaa ei ole toteutettu, paitsi Pekka on käyttänyt tätä myöhemmin apunaan suunnitellessaan pihan istutuksia.

Karimäen kiinteistöllä tehtiin 2013 Laura Hesson toimesta kartoitus, jossa kohteella todettiin olevan rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa. Se on arvioitu luokkaan B eli lievemmin suojeltava kohde: *”Karimäki edustaa sodanjälkeistä jälleenrakentamista, mutta siinä on vielä nähtävissä 1920-30 -lukujen klassistishenkisiä piirteitä. Pihapiiri säilynyt alkuperäisessä asussaan, ja on lähialueensa parhaimmin säilynyt pihakokonaisuus. Myös inventointialueen kokonaisuudessa arvioiden pihapiiri on hyvin säilynyt sodanjälkeinen kokonaisuus.”* Kiinteistöllä on myös suojelumerkintä verrattain tuoreessa Euran keskustan osayleiskaavassa (2016). Lisäksi alue sijoittuu valtakunnallisesti arvokkaalle Eura-Kiukaisten maisema-alueelle (VAMA 2021).

Maijalan talo. Pihapiiriin on jo tehty puutarhaistutuksia. Kuva: Maijalan kotialbumi.

Karimäen tilan pihapiiriin on tehty 1940–1950 -luvun taitteessa puutarhasuunnitelma, jota noudatettiin melko pitkälle. Joitakin eroavaisuuksia suunnitelman ja toteutuksen väliltä löytyy. Suunnitelman laati Lepaalla opiskellut raumalainen kauppapuutarhuri Reino Kaitaniemi. Kaitaniemen puoliso Ester Kaitaniemi oli tilan omistajan Viljo Maijalan sisar. Suunnitelman oikeaan reunaan jälkeen käsinkirjoitetut omenalajikkeiden nimet ovat Pekan mummon Olgan käsialaa.

Pekan Viljo-isosisän veli Kosti Maijala tuli 1920-luvun alussa Euran Sorkkisiin Teikkoon taloon poliisimestariksi (kasvikartoitus talon pihapiiristä tehty 2.7.2024). Talon viimeinen asukas ennen nykyistä omistajaa Teija Kirkkalaa oli Pekan isän serkku Lea. Pekka epäilee, että sukulaisuussuhteista johtuen Reino Kaitaniemi on saattanut tehdä myös Teikkoon puutarhasuunnitelman, vaikkei tällaista olekaan löytynyt.

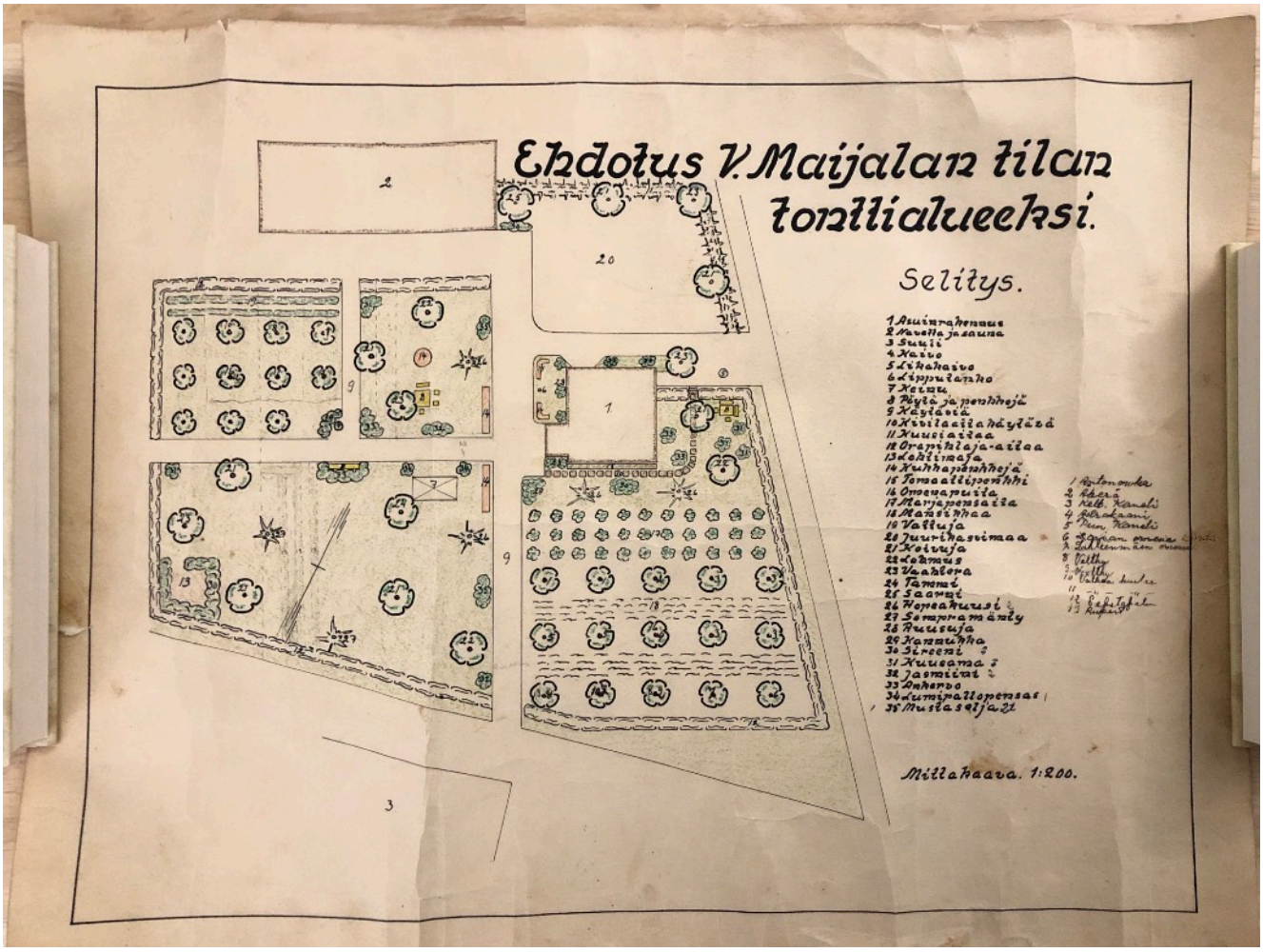

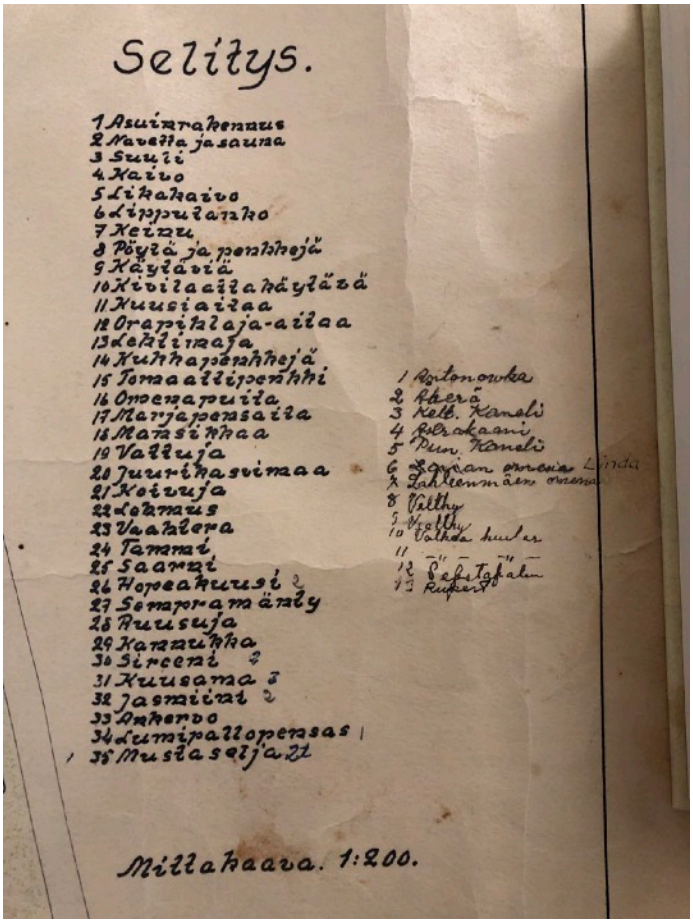

Suunnitelma 1940–1950-luvun taitteesta. Jälkeen lisätyt omenalajikkeiden nimet ovat Pekan mummon Olga Maijalan käsialaa.

Pohjoispuolen marjapuutarhan suunnitelmat ja toteutus on tehty vasta myöhemmin, noin 1990-luvun puolivälissä, ja niistä vastasi Viljon poika Mikael Maijala jolle tila jäi vanhempien kuoleman jälkeen.

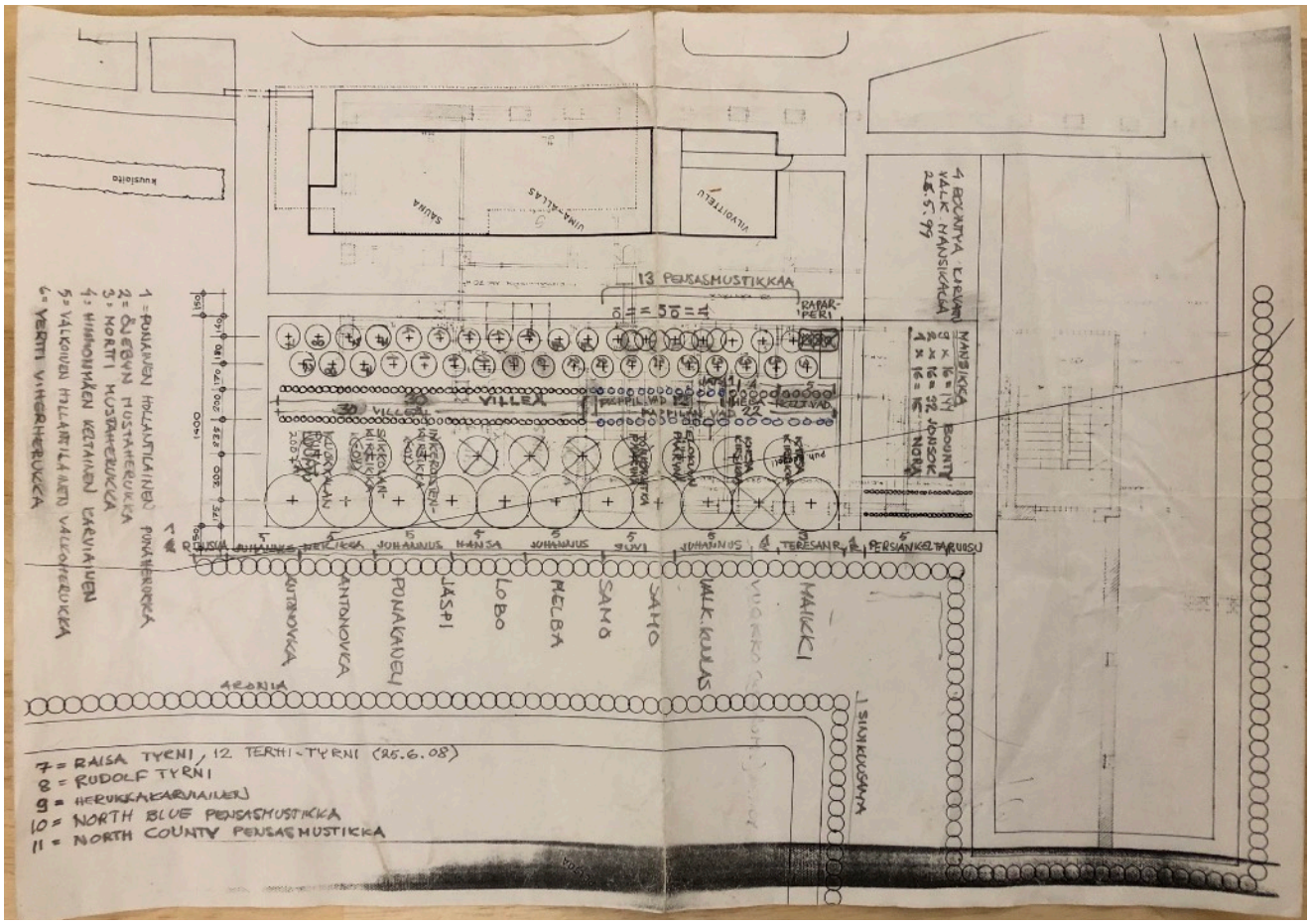

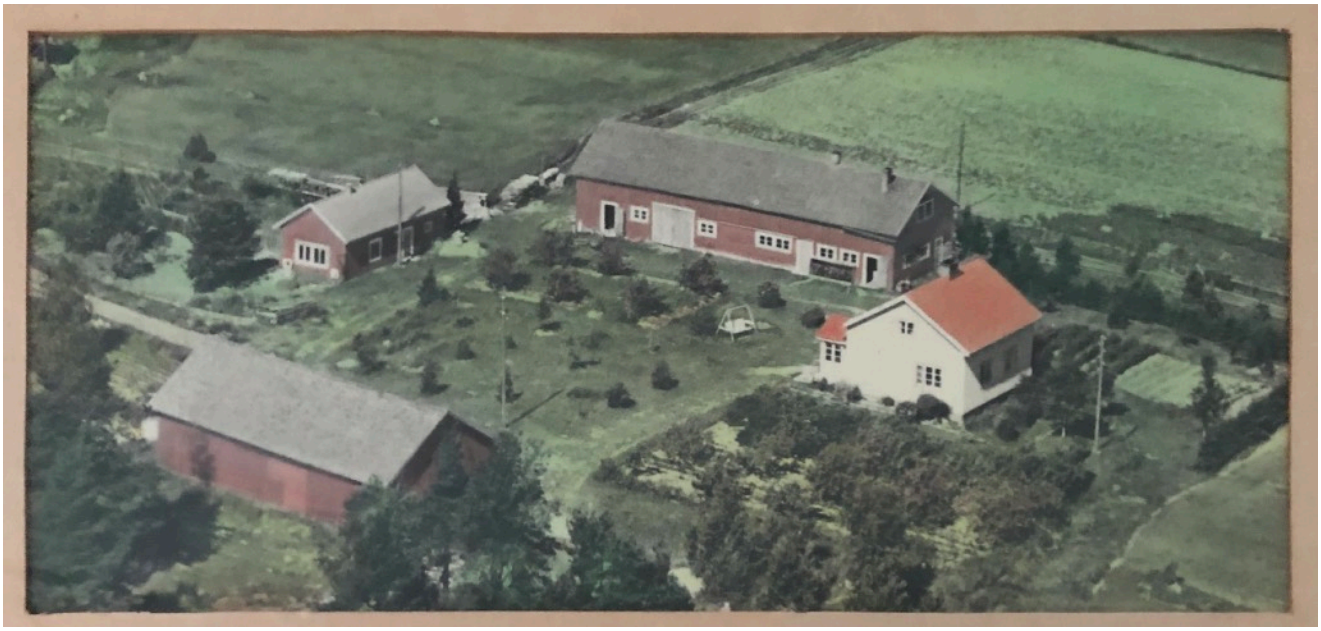

Vanha ilmakuva Karimäen pihapiiristä.

OMENAPUU 1: Antonovka

- Alkuperä: Pekka Maijalan isovanhemmat Viljo ja Olga Maijala ovat istuttaneet puun 1950-luvulla. Olettamus on, että valtaosa vanhoista kasveista on peräisin Ahlströmin puutarhasta.
- Kuvailu: Iso, rehevä puu. Kaksihaarainen runko. Suurehkoja, vihreitä omenoita, joiden maku on hapahko. Satoisa puu. Talviomena, kestävä lajike. Puu kasvaa alueella, johon on puutarhasuunnitelmassa merkitty mansikkamaa (no. 18) ja erilaisia omenapuita.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua.

OMENAPUU 2: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, siro puu, jolla on ohut runko. Omenat ovat väriltään punertavia ja niiden maku on kanelinen, hieman hapan. Satoisa puu. Kasvaa alueella, johon on puutarhasuunnitelmassa merkitty mansikkamaa (no. 18) ja erilaisia omenapuita.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua. On myös erinomainen syöntiomena.

OMENAPUU 3: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, siro puu, jolla on ohut runko. Omenat ovat väriltään punertavia ja niiden maku on kanelinen, hieman hapan. Satoisa puu. Kasvaa alueella, johon on puutarhasuunnitelmassa merkitty mansikkamaa (no. 18) ja erilaisia omenapuita.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua. On myös erinomainen syöntiomena.

OMENAPUU 4-6: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Puut kasvavat tiiviissä rivissä kiinni toisissaan. Melko korkeita ja reheviä puita. Omenat ovat väriltään vihreitä, niissä on aavistus punaista. Omenat eivät valmistu ensimmäisenä eivätkä viimeisenä (ei talviomena). Ovat maultaan hieman happamia, eivät niin kirpeitä kuin Antonovkassa. Kohtalaisen hyvänmakuisia omenoita, ei kuitenkaan parhaita syöntiomenoita. Melko satoisia puita. Osa etupihan vanhaa ”omena-aitaa”, joka on istutettu orapihlajan sijasta reunustamaan nurmialuetta.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua.

OMENAPUU 7: Mahdollisesti siemenestä kasvanut puu

- Alkuperä: Alkuperästä ei ole varmaa tietoa. Rungon haaroittuminen tyvestä asti viittaa myös perusrunkopuuhun, josta jalonnusosa on tuhoutunut.
- Kuvailu: Iso, monihaarainen puu. Jonkin verran lehtiä, ei omenoita. Kasvaa muun puuston ja kasvillisuuden ympäröimänä. Kasvaa metsäisessä saarekkeessa pihan takaosassa lähellä tietä. Oli ennen paljas ja kivinen, nyt melko tiheäkasvuinen mäki. Metsäsaarekkeessa kasvaa lisäksi villiintyneitä, itsestään levinneitä punaisia viinimarjapensaita ja mm. näsiää. Puu ei ole tehnyt enää vuosiin satoa.
- Käyttö: Ei käytetä, ei tee satoa.

- Muistot: Pekka muistaa lapsuudesta, että puun omenat olivat todella isoja ja punertavia. Lapsena metsikön läpi kulkevaa polkua pitkin kuljettiin ostamaan naapurista kananmunia. Ukki suojeli saarekkeessa kasvavia pieniä männyntaimia.

OMENAPUU 8: Antonovka

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, rehevä, monihaarainen puu. Runsaasti suurehkoja, vihreitä omenoita, joiden maku on hapahko. Talviomena, kestävä lajike. Satoisa puu. Kasvaa pihapiirissä navetan edessä nurmikkoisella alueella, johon on puutarhasuunnitelmassa merkitty erilaisia omenapuita.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua.

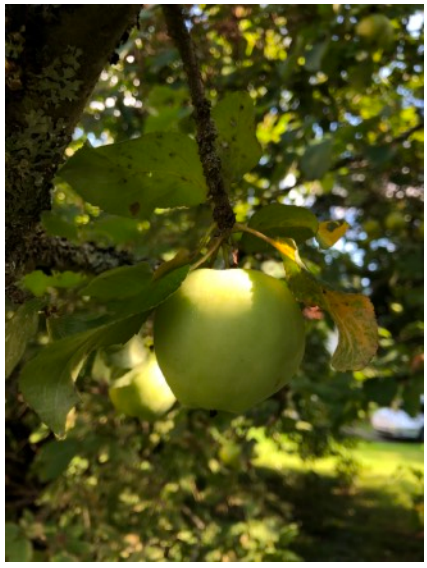

OMENAPUU 9: Åkerö?

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, rehevä puu. Jykevä runko. Runsaasti vihertäviä omenoita, joista osassa on kannan vieressä pieni ”klupu”. Talviomena, kestävä lajike. *"Tosi hyvä ja kiva omena"*, ja puu on satoisa. Pekka on aina luullut että puu on Åkerö, mutta on nyt epävarma. Suunnitelmaan lajiksi on merkitty Velthy, eli mahdollisesti talviomena Wealthy. Kasvaa pihapiirissä navetan edessä nurmikkoisella alueella, johon on puutarhasuunnitelmassa merkitty erilaisia omenapuita.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua.

OMENAPUU 10: Valkeakuulas

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea puu, kolmihaarainen runko. Runsaasti vihertäviä omenoita jotka ovat aikaista lajiketta, ns. kesäomenia. Satoisa puu. Kasvaa pihapiirissä navetan edessä nurmikkoisella alueella, johon on puutarhasuunnitelmassa merkitty erilaisia omenapuita.
- Käyttö: Omenoista tehdään omenasosetta, jota myös pakastetaan.

OMENAPUU 11: Valkeakuulas

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, rehevä puu. Runsaasti vihertäviä omenoita jotka ovat aikaista lajiketta, ns. kesäomenia. Satoisa puu. Kasvaa pihapiirissä navetan edessä nurmikkoisella alueella, johon on puutarhasuunnitelmassa merkitty erilaisia omenapuita.
- Käyttö: Omenoista tehdään omenasosetta, jota myös pakastetaan.

KARVIAINEN 1: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pienehkö pensas, jossa on jonkin verran vihreitä marjoja. Lehdet ovat kiiltävämmät kuin muissa karviaispensaissa. Tekee jonkin verran satoa. Kasvaa todennäköisesti alkuperäisessä paikassaan eli puutarhasuunnitelman kohdassa no. 17 marjapensaita, jossa karviaispensaita on jäljellä 3 kpl.
- Käyttö: Syödään tuoreena.

KARVIAINEN 2: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Todella pieni pensas, vain muutama oksa. Ei yhtään marjoja. Tekee huonosti satoa. Kasvaa todennäköisesti alkuperäisessä paikassaan eli puutarhasuunnitelman kohdassa no. 17 marjapensaita.
- Käyttö: Syödään tuoreena.

KARVIAINEN 3: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, matala pensas, jonka yhteyteen on kasvanut vaahteran taimi. Pensaassa on jonkin verran vihreitä marjoja. Marjat ovat maultaan makeampia kuin karviaispensaan no. 1 marjat. Tekee jonkin verran satoa. Kasvaa todennäköisesti alkuperäisessä paikassaan eli puutarhasuunnitelman kohdassa no. 17 marjapensaita.
- Käyttö: Syödään tuoreena.

KARVIAINEN 4: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, matala pensas, jonka yhteyteen on kasvanut vaahteran taimi. Jäljellä on pari osin punertavaa marjaa. Tekee jonkin verran satoa. Kasvaa navetan takana marjapuutarhassa.
- Käyttö: Syödään tuoreena.

VIINIMARJA 1: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä, runsaslehtinen pensas. Kohtalaisen paljon punaisia marjoja. On erittäin satoisa pensas. Kasvaa todennäköisesti alkuperäisessä paikassaan eli puutarhasuunnitelman kohdassa no. 17. Punaisia viinimarjapensaita on jäljellä 3 kpl, niitä on ollut alunperin ainakin kaksi enemmän rivissä.
- Käyttö: Syödään tuoreena ja pakastetaan talvella syötäväksi. Marjoista tehdään myös mehua.

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman pienempi, runsaslehtinen pensas. Oksat sojottavat eri suuntiin. Todella paljon punaisia marjoja. On erittäin satoisa pensas. Kasvaa todennäköisesti alkuperäisessä paikassaan eli puutarhasuunnitelman kohdassa no. 17.
- Käyttö: Syödään tuoreena ja pakastetaan talvella syötäväksi. Marjoista tehdään myös mehua.

VIINIMARJA 3: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.

- Kuvailu: Melko kapea, siro pensas. Oksat kasvavat melko suoraan ylöspäin. Todella paljon punaisia marjoja. On erittäin satoisa pensas. Kasvaa todennäköisesti alkuperäisessä paikassaan eli puutarhasuunnitelman kohdassa no. 17.

- Käyttö: Syödään tuoreena ja pakastetaan talvella syötäväksi. Marjoista tehdään myös mehua.

RAPARPERI 1–2

- Alkuperä: Raparperi on tuotu todennäköisesti Euran pappilasta, missä Viljo-ukki toimi tilanhoitajana. Viljo ja Olga Maijala ovat istuttaneet sen 1940–1950 -luvulla.

No. 1

- Kuvailu: Molemmat raparperit ovat samaa kantaa. Niitä on siirretty pihalla eri kasvupaikkaan: nyt toinen pensaista kasvaa pihapiirissä lähellä asuinrakennusta (no. 1), toinen navettarakennuksen takana marjapuutarhassa (no. 2).
- Molemmat ovat leveitä, reheviä pensaita, joissa on isot lehdet. Erittäin satoisia pensaita.
- Käyttö: Tehdään mehua, hilloa ja piirakkaa.

No. 2

VADELMA, USEITA PENSAITA

- Alkuperä: Sama kuin raparpereillä.
- Kuvailu: Useita reheviä, isoja pensaita jotka kasvavat tiiviissä rivissä tukitolppien ja -lankojen välissä. Erittäin satoisia pensaita. Pensaat ovat kestävämpää ja marjat puhtaampaa laatua kuin uusissa pensaissa. Pihan parhaimman makuisia vadelmia. Siirretty 1990-luvulla nykyiseen kasvupaikkaansa navetan taakse marjapuutarhaan. Entinen kasvupaikka, joka on merkitty puutarhasuunnitelmaan no. 20 juurikasmaa, oli melkein parempi.
- Käyttö: Marjoja syödään tuoreena ja niitä myös pakastetaan talven käyttöä varten.

HAMMIN PUUTARHA, SORKKINEN
Haastateltu 12.6.2024: Pirjo Hamm-Hakamäki

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 6 kpl, viinimarja 3 kpl, raparperi 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: Pirjon mummun Tampereelta 1800-luvun lopulla tuomat syreenit, tasettinarsissit ja valkoiset pionit (yksi jäljellä), sekä orjanruusu eli koiranruusu (1800-luvun lopulta, marjoista tehty hilloa), aaprotti (Turajärveltä vanhan talon pihasta, tuttava toi), päivänliljat, kielot (1900-luvun alussa mummu saanut Juulia Pettersonilta, joka piti Eurassa Juulia Pettersonin kirjakauppaa), akileija (1900-luvun alusta, mummu saanut mahdollisesti Lähteenojan talosta Eurasta) ja mansikat.

Talo on 1891 rakennettu uusrenessanssihirsitalo ja sillä on pitkä historia virasto-, kauppa- ja käsityöläistalona. Hamm'in, aikaisemmin Ansion, talo on ollut saman suvun hallussa jo miltei 130-vuotta ja nyt se on testamentattu veljenpoika Kallelle. Pirjon isoisä äidin puolelta, puuseppämestari Frans Ansio (s. 1868), tuli tilalle 1892–1893. Vaari on tehnyt ensimmäisen vuokrasopimuksen puusepänverstaasta 1896. Vaarilla oli ollut taloudellisia vaikeuksia Tampereella (*"konkurssikypsä puuseppä"*), joten talon kauppakirja tehtiin Pirjon mummun Olga Ansion nimiin. Sama perinne on jatkunut ja talo on siirtynyt äidiltä tyttärelle: ensin Olga Ansiolta Pirjon äidille Meri Olga Orvokki Ansiolle (myöhemmin Hamm), joka puolestaan testamenttasi talon Pirjolle. Näin taattiin talon säilyminen suvulla ja lasten tulevaisuus.

Hammin (aikaisemmin Ansio) talo Euran Sorkkisissa maantieltä päin kuvattuna.
Kaikki Hammin vanhat valokuvat: Pirjo Hamm-Hakamäen kotialbumi.

Talo on aina ollut eräänlainen keskuspaikka, jossa on kulkenut paljon ihmisiä. Siellä on ollut vuokralla 1800–1900-luvun vaihteessa Singerin ompelukoneliike ja 1920-luvulla taloon tuli vuokralle Euran posti. Ne toimivat nykyisen kemikalion tiloissa. Eläinlääkärillä oli toimisto nykyisen parfyymisalongin tiloissa 1910-luvulla, nyt jo puretussa talli- ja ratasvajassa oli klinikka. Piharakennuksissa on toiminut myös valokuvausateljee, puusepänverstas sekä värjärinverstas, jossa värjäri keitti värit & maalit. Talossa on tsaarinvallan aikana ollut vuokralla myös nimismiehen kanslia. Sisällissodan aikana talossa pitivät esikuntaa ensin valkoiset, sitten punaiset. Isoäiti Olga Ansio piti vaatetus- ja kangaskauppaa. Päärakennuksessa toimii edelleen Pirjon äidin miltei 90 vuotta sitten perustama Euran ensimmäinen kemikalio.

Kemikalion ja parfyymisalongin lisäksi päärakennuksessa, entisissä kangaskaupan tiloissa toimii nyt Pirjon maalausateljee ja koruverstas. Talon interiöörit ovat yhä alkuperäisiä, ja lähes kaikki talon huonekalut ovat Frans Ansion suunnittelemia ja valmistamia. Piharakennuksesta löytyvät näyttelytilat jokigalleria sekä saunakamari.

Pirjo oli osa kuusihenkistä perhettä ja elämä oli pitkälti omavaraista. Pirjon isä oli ammattisotilas ja hyvin vähän kotona, joten taloudenpito ja lapsista huolehtiminen jäivät pääasiassa äiti Merin harteille. Suurin osa pihan kasveista on vanhaa alkuperää ja puutarhassa on viljelty sekä hyöty- että koristekasveja. Mummu harrasti enempikin kukkasia. Omenapuita ja kukkia on kasvatettu keskellä, hyötykasveja pihan reunoilla. Syynä on ollut käytännöllisyyden lisäksi visuaalinen ilme. Kauneudesta pitää saada nauttia, pelkkä sadon määrä ei määritä kasvien paikkaa ja kohtaloa. Jo mummun ja vaarin ajoista on vaalittu käytäntöä, että omenapuihin ei kajota, vaan niiden kasvua autetaan ja tuetaan.

Pihalla oli aikoinaan isohko perunamaa, jonka naapurin isäntä kävi aina kääntämässä pienellä traktorillaan. Pirjo halusi sen pois alettuaan emännöidä 1982. Äiti eli vielä tuolloin, mutta sitten sai Pirjo päättää mitä pihalle tehdään. Ulkorakennuksen puoleiseen päähän istutettiin sipulit, juurekset ja herneet. Ulkorakennusten puoleisen vanhan omenapuun alla oli tilliä ja ruohosipulia eli ns. hennommat yrtit. Pihassa oli 14 musta- ja punaviinimarjapensasta, jotka kasvoivat syreenimajasta omenapuihin asti ja kellarista jokirantaan. Kellarin edessä oli mansikkamaa. Mummun aikana talossa oli porsas joulukinkkua varten, mutta ei muita ns. tuotantoeläimiä. Pihalla sai kasvaa vapaasti heinää ja luonnonkukkia, jotka niitettiin kaksi kertaa kesässä. Polkujen ja penkkien kohdalta niitettiin useammin.

Lapsista jokainen on joutunut perkaamaan ja harventamaan, ja sisarukset tappelivat keskenään jos joku sai helpomman homman. Pirjolle annettiin usein hernepenkki, koska äidin mukaan pienisorminen sai hyvin vedettyä rikkaruohoja herneiden välistä. Isommat sisarukset olisivat halunneet saman homman ja haukkuivat Pirjoa lellikiksi.

Puutarhan karviaisten ja viinimarjojen poimintaa 1920–1930-luvun taitteessa. Olga Ansio (vas.), Emmi Saartola, Meri ja Pentti Ansio.

Pentti Ansio 23.7.1941. Penkin takana kasvaa ruohosipulia ja kukkia.

Irma Hamm (vas.) ja Olga Ansio kasvimaan vieressä jokirannassa 1943. Jokirannan kasvimaalla kasvatettiin perunaa ja juureksia.

Irma Hamm (vas.) ja Olga Ansio omenapuun alla vuonna 1941.

Meri Ansio Alle 7-vuotiaana noin vuonna 1916. Talon ikkunan edessä kasvoi koiranruusua eli orjanruusua, jonka marjoista tehtiin hilloa.

Irma Hamm vuonna 1941. Taustalla viinimarjapensaita ja syreenejä.

Kalervo (vas.), Olga, Meri, Frans ja Pentti Ansio 1920-luvulla. Taustalla puutarhan vanhat omenapuut.

Pirjo ymmärsi jo lapsena ennen kouluun menoa, että omenapuissa on eri lajikkeita. Ne maistuvat ja näyttävät erilaisilta: ”*Omena ei o vaa omena*”. Puutarhassa on aina yhdistetty omenapuut ja kukat niin, että puiden alle istutettiin kukkasia. Esim. kolmen pihan keskellä kasvavan vanhan puun alla kasvoi tasettinarsisseja, jotka on siirretty nyt valoisampaan paikkaan, sekä mummun persikan-kellanpunaisia jaloruusuja, jotka kukkivat aina 1.–2.7. enon syntymäpäivänä. Mummu sanoi jaloruusuja teeruusuiksi. Nyt veljenpoika Kalle jatkaa perinnettä ja on istuttanut talvion alkuja vanhojen omenapuiden alle.

Nykyinen pihan keskellä oleva kukkapenkki on Pirjon ja Pentin tekemä. Ennen maantien levennystä, eli ennen sotia 1920–1930-luvulla tien puolella on ollut neljä pyöreää kukkapenkkiä, joiden jokaisen keskellä kasvoi yksi omenapuu.

Isoissa omenapuissa on lapsena kiipeilty ja leikitty. Veljellä oli myös puumajoja, joihin tytöillä ei ollut mitään asiaa. Nyt puut ovat lintujen ja oravien suosiossa ja myös talon kaksi kissaa kiipeilevät niissä.

Nimismiehen kanslia oli tsaarinvallan aikaan talossa vuokralla. Venäläinen upseeri asui Euran krouvilassa, mutta kävi töidensä lisäksi talossa aina sunnuntailounaalla vaimonsa ja lapsensa kanssa. Heillä oli yksi poika. Ruoan päälle juotiin kesäisin kahvit omenapuiden alla. Pirjon äidin mielestä oli aina hienoa kun perhe tuli lounaalle, sillä silloin hän sai laittaa päälle hienot vaatteet: valkoisen rimpsuhameen, tummansinisen leveän silkkivyön ja valkoiset pitkävartiset nappikengät. Upseeri myös kumarsi hänelle ja suuteli kädelle.

Kun Pirjon mummu ja vaari vielä elivät ja äiti oli vasta pieni tyttö, kävi mummun sukulaisia, sisarusperheitä, kesäisin heillä viettämässä pitkää kesälomaa. He tulivat kaupungista maalle kesäksi. Talossa oli pitkä, aika korkea puutarhapenkki. Joka sunnuntai-iltapäivä, ellei satanut, penkki nostettiin omenapuiden alle ja siihen laitettiin valkoinen puhdas tuuki ja siinä juotiin iltapäiväkaffeet. Valokuvaaja Tatulla oli valokuvausateljeeri ulkorakennuksessa, ja hän otti kahvihetkistä useita kuvia 1920-luvun alussa. Pihan vanhat omenapuut olivat tällöin jo täysikasvuisia ja todella korkeita. Viimeistään sota-aika lopetti tavan. Pirjo on maalannut aiheesta taulun.

Kahvitteluperinne jatkuu edelleen, sillä Pirjo ja miehensä Pentti istuvat aina välillä aamupäivisin auringon paistaessa juomassa espressoa omenapuiden alla. Puut myös varjostavat mukavasti helteellä sekä antavat tuulensuojaa, sillä tontti on keskellä peltoja joten se on tuulinen paikka.

Olga-mummon syntymäpäivä oli 29.4. ja nimipäivä oli naistenviikolla. Kumpaakin päivää aina juhlittiin ja taloon kutsuttiin paljon väkeä. Taloon kävi ennen siivoaja ja kaksi naista laittoivat puutarhan tiptop-kuntoon. Vapun aatonaaton juhlissa tarjottiin simaa ja nimipäivillä omista mansikoista tehtyä mansikkamehua. Hienolla ilmalla juhlat olivat pihalla.

Sota-aika katkaisi tavan, mutta Pirjo jatkaa nyt perinnettä järjestämällä taidenäyttelyn avajaisten kestityksen aina puutarhassa.

Vaari eli Frans Ansio kuoli kotona syyskuun alussa 1938. Hänen ruumiinsa vietiin saunaan pestäväksi ja säilytettäväksi ennen arkkuun laittoa ja ruumishuoneelle vientiä. Kun koitti hetki, jolloin hän oli valmis arkussa lähtemään, pihapolun molemmat puolet koristeltiin kuusenhavuin ruumisvaunuille saakka. Pirjo on maalannut pastellein aiheesta 150 cm leveän maalauksen.

Kun Porin prikaati tuli Säkylään ja oli ensimmäiset sotaharjoitukset, kenties syksyllä 1961 tai 1962, pidettiin Eurassa aluesotaharjoituksena ns. kyläsotaharjoitus. Hamm-Hakamäkien pihalla keltaiset ja siniset joukot taistelivat keskenään ja osa sotilaista ammuttiin mukamas omenapuiden alle. Yksi ”kuolleista” nappasi maasta hyvännäköisen omenan ja maistoi, mutta paiskasi sen äkkiä pois huudahtaen *”Näit ei kualleetka syä!”*.

Vanhassa puutarhassa on vietetty ja tanssittu Pirjon & Pentin häitä helteisenä juhannuspäivänä 26.6.1976.

Sunnuntain iltapäiväkahvilla 1920-luvulla. Taustalla vanhat omenapuut. Kuvassa Frans ansio (vas.), Olga Ansio, Meri Ansio, Emilia Saartola (Olgan sisar), Aukusti Saartola ja Eero Saartola.

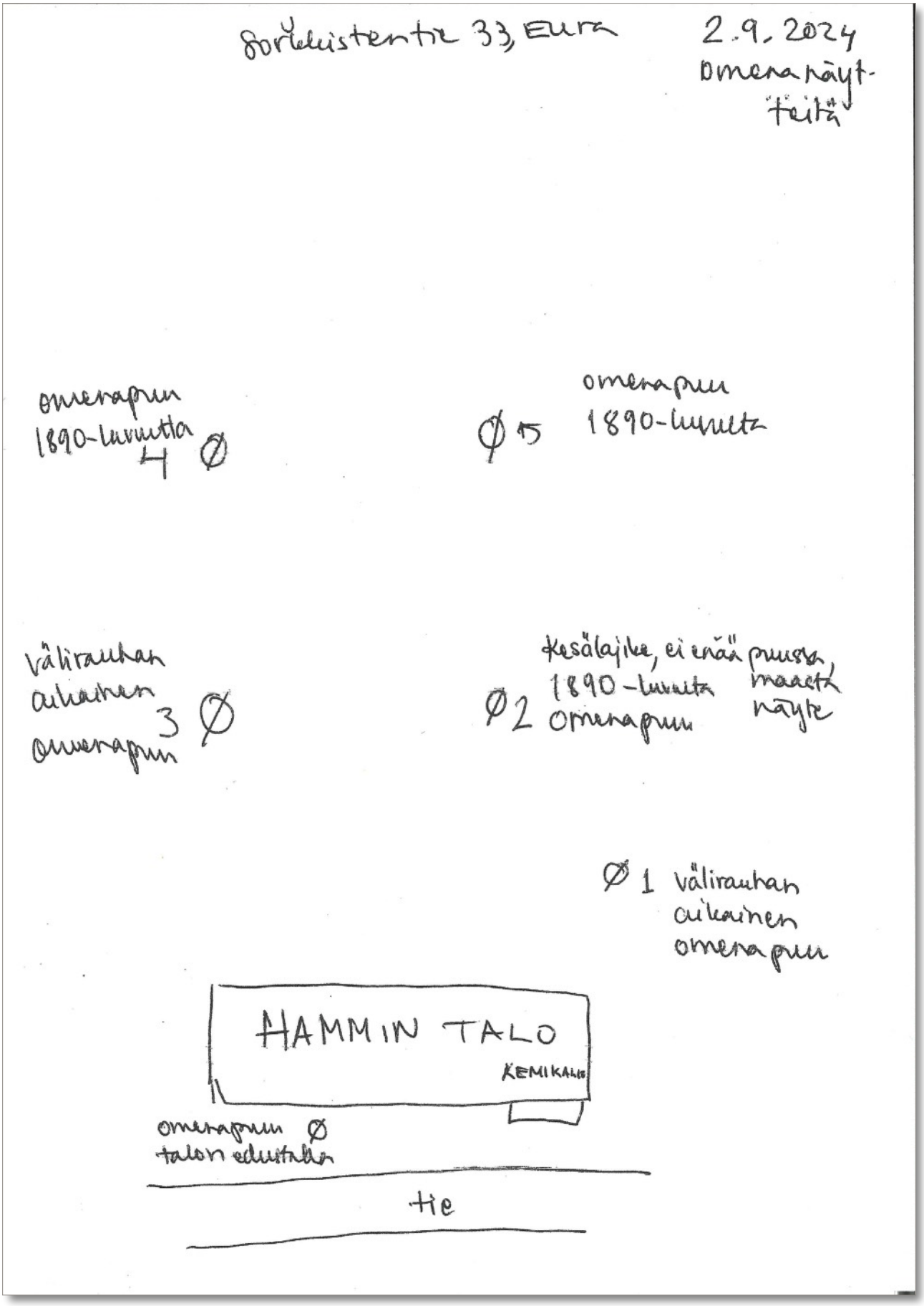

Hanketyöryhmän 2.9.2024 tekemällä vierailulla Hammin omenapuista kerättiin näytteitä ja puiden sijainti pihapiirissä piirrettiin karttakuvaan. Piirros: Maarit Heinonen.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Puu on peräisin 1890-luvulta ja sen on istuttanut Olga ja Frans Ansio, eli Pirjon isovanhemmat äidin puolelta. Talo on rakennettu 1891 ja vaari (s. 1868) tuli tilalle 1892–1893. Kun talo on valmistunut ja pihaa alettu rakentaa, on heti samalla istutettu omenapuita. Vaari on tehnyt kauppakirjan sekä ensimmäisen vuokrasopimuksen puusepänverstaasta 1896; samoihin aikoihin on otettu valokuva, jossa omenapuuntaimet näkyvät noin 150 cm korkuisina taimina.
- Kuvailu: Kasvaa takapihan keskellä olevassa puutarhassa vierekkäin omenapuiden 2–3 kanssa. Iso, rehevä puu. Monihaarainen. Saanut aina kasvaa vapaasti ”villiomenapuuna” miten haluaa, puuta ei ole ikinä leikattu; ainoastaan luonto saa katkoa vanhoista puista oksia, ei ihmisen käsi. Oksia on tuettu parruilla, joita lisätään aina tarpeen vaatiessa, myös satokaudella kun omenat painavat oksia. Tekee paljon satoa. Omenat ovat pieniä, punaposkisia ja maultaan kamalan happamia. Puu ei ole paleltunut missään vaiheessa.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa.
- Muistot: Puita oli alunperin neljä, mutta yksi paleltui talvisodan aikana; Pirjon äiti aina sanoi että *”se oli meiän talon uhraus”*, kunnei kukaan perheestä kaatunut mutta omenapuu paleltui.

Puutarhan vanhoja omenapuita ovat aikojen saatossa hoitaneet ensin Pirjon isovanhemmat, sitten hänen äitinsä ja nyt Pirjo miehensä Pentin kanssa.

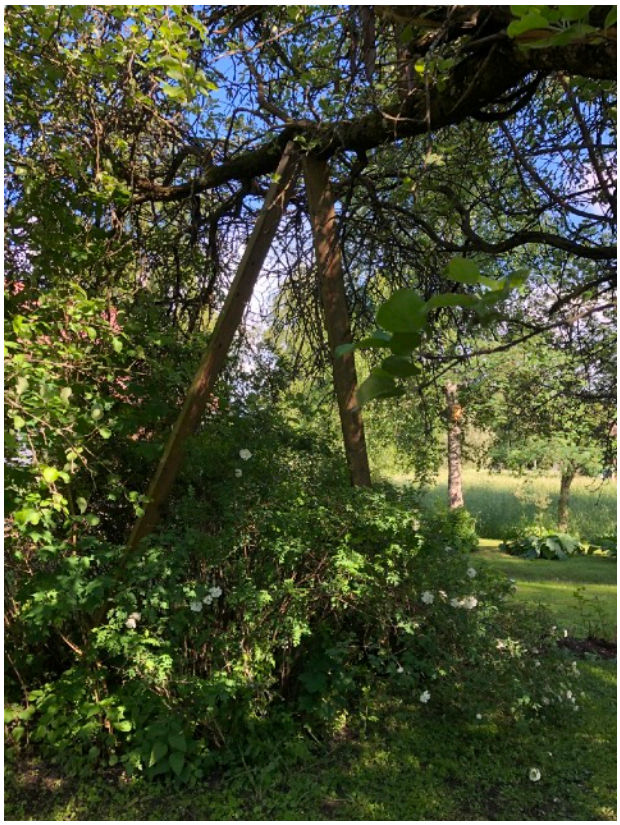

Omenapuu no 1.

Omenoiden kuvat: Hilma Kinnanen.

OMENAPUU 2: Kaneli?

- Alkuperä: Sama kuin puulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa takapihan keskellä olevassa puutarhassa vierekkäin omenapuiden 1 ja 3 kanssa. Iso, rehevä puu. Monihaarainen. Saanut aina kasvaa vapaasti miten haluaa, puuta ei ole ikinä leikattu. Ei ole kovin satoisa puu. Omenat ovat maultaan makeita.
- Käyttö: Syöntiomenoita. Pirjo syö aina kun omenoita tulee, on syönyt vauvasta asti. Äiti mössäsi lapselle sopivaksi syötäväksi kun Pirjolla ei ollut vielä hampaita.

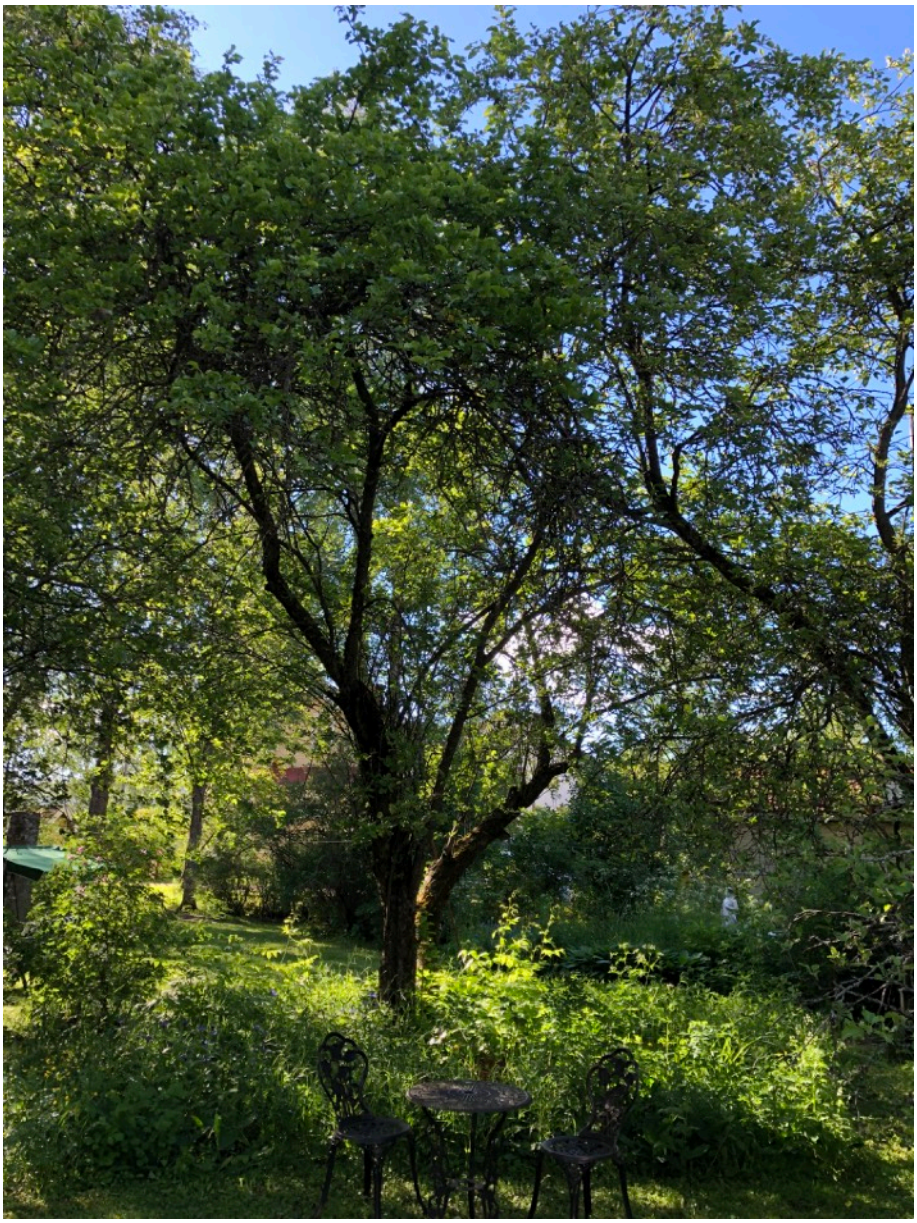

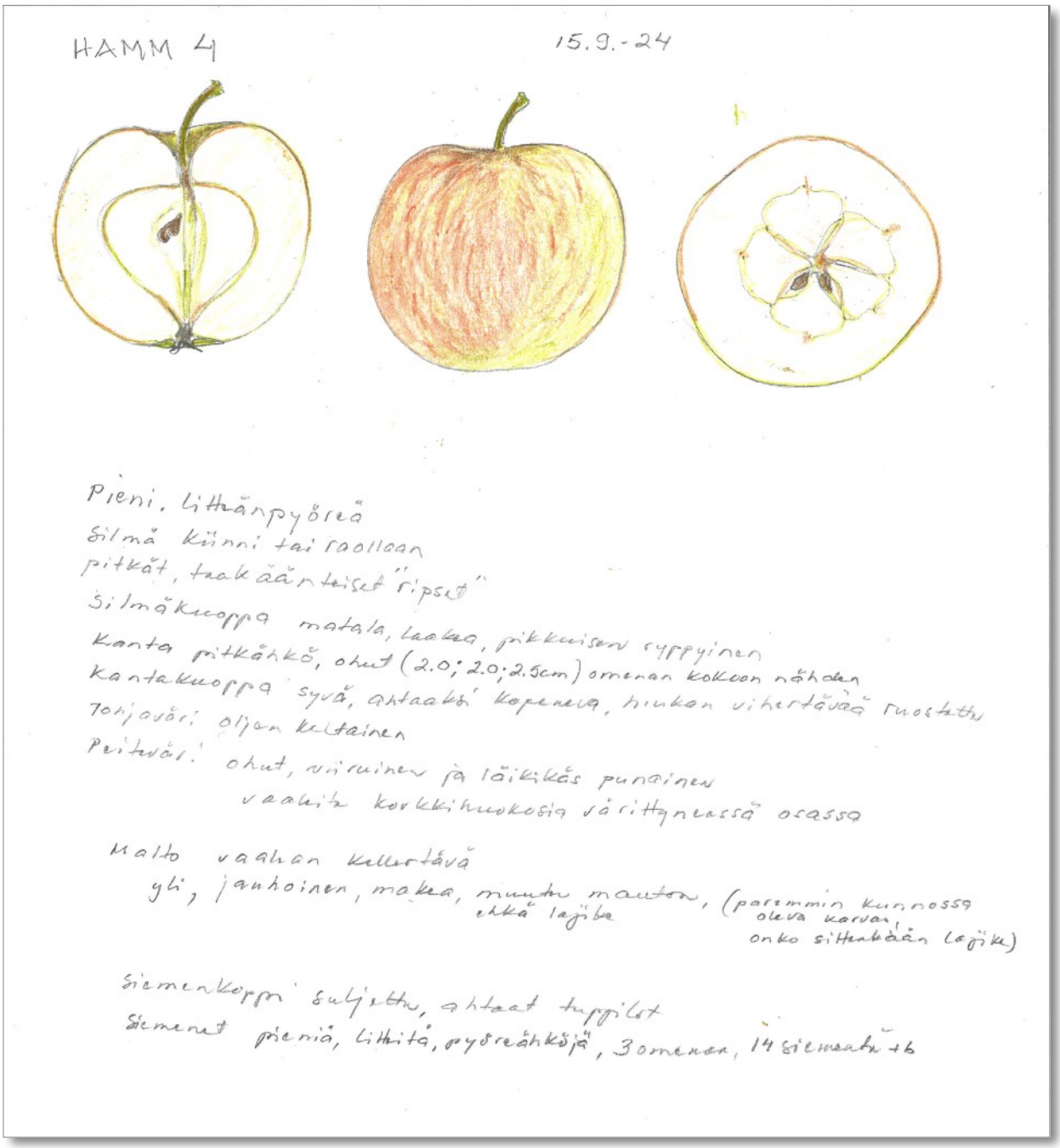

Karttakuvaan piirretty puu no. 4 (HAMM 4) vastaa alkukesän kasvi-inventoinnissa nimellä OMENAPUU 2 -nimettyä puuta, joka on peräisin 1890-luvulta. Kuvaus edellisellä sivulla.
Piirros ja kuvat: Hilma Kinnanen.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin puulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa takapihan keskellä olevassa puutarhassa vierekkäin omenapuiden 1–2 kanssa. Iso, rehevä puu. Monihaarainen. Saanut aina kasvaa vapaasti miten haluaa, puuta ei ole ikinä leikattu. On kohtalaisen satoisa puu. Lajikkeesta ei ole tietoa, näyttää Valkeakuulakselta mutta ei ole. Tulee kellanvihreitä, isoja omenoita, joiden maku on melko hapan.
- Käyttö: Omenat ovat hyviä leivonnaisiin, piirakoihin.

Kuvat omenoista:
Hilma Kinnanen.

Näkymä Ansion talon sisäpihalta noin vuodelta 1916–1917. Vasemmalla leivintupa, oikealla sauna ja verstaita. Keskellä vanhat omenapuut (puut no. 1–3), jotka on kartoitettu kesällä 2024. Kuvassa Emmi Saartola (vas.) sylissään poikansa Eero, Kalervo, Frans, Olga, Meri ja Pentti Ansio.

OMENAPUU 4–5: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Välirauhan aikana istutettuja ”pihan nuorikoita”. Silloin keittiö on ollut talon toisessa päässä eli pihan puolelta katsoen vasemmassa päässä, ja sen kohdalla on ollut nyt jo purettu kuisti. Tästä kulki vinottain polku kellariin. Puut istutettiin reunustamaan polkua. Puut on istuttanut Olga ja Frans Ansio.
- Kuvailu: Isoja puita. Ovat pienempiä, sirompia kuin kolme vanhempaa omenapuuta. Saaneet aina kasvaa vapaasti miten haluavat, puita ei ole ikinä leikattu. Puut tekevät omenoita, mutta ovat vähemmät satoisia kuin pihan vanhemmat puut. Omenat ovat väriltään vihreän-punaisen kirjavia. Vähän kaneliomenan makua, mutta happamampia.
- Käyttö: Ei käytetä mihinkään erityiseen. Pirjo on joskus maistanut omenoita.

No 4.

No. 5.

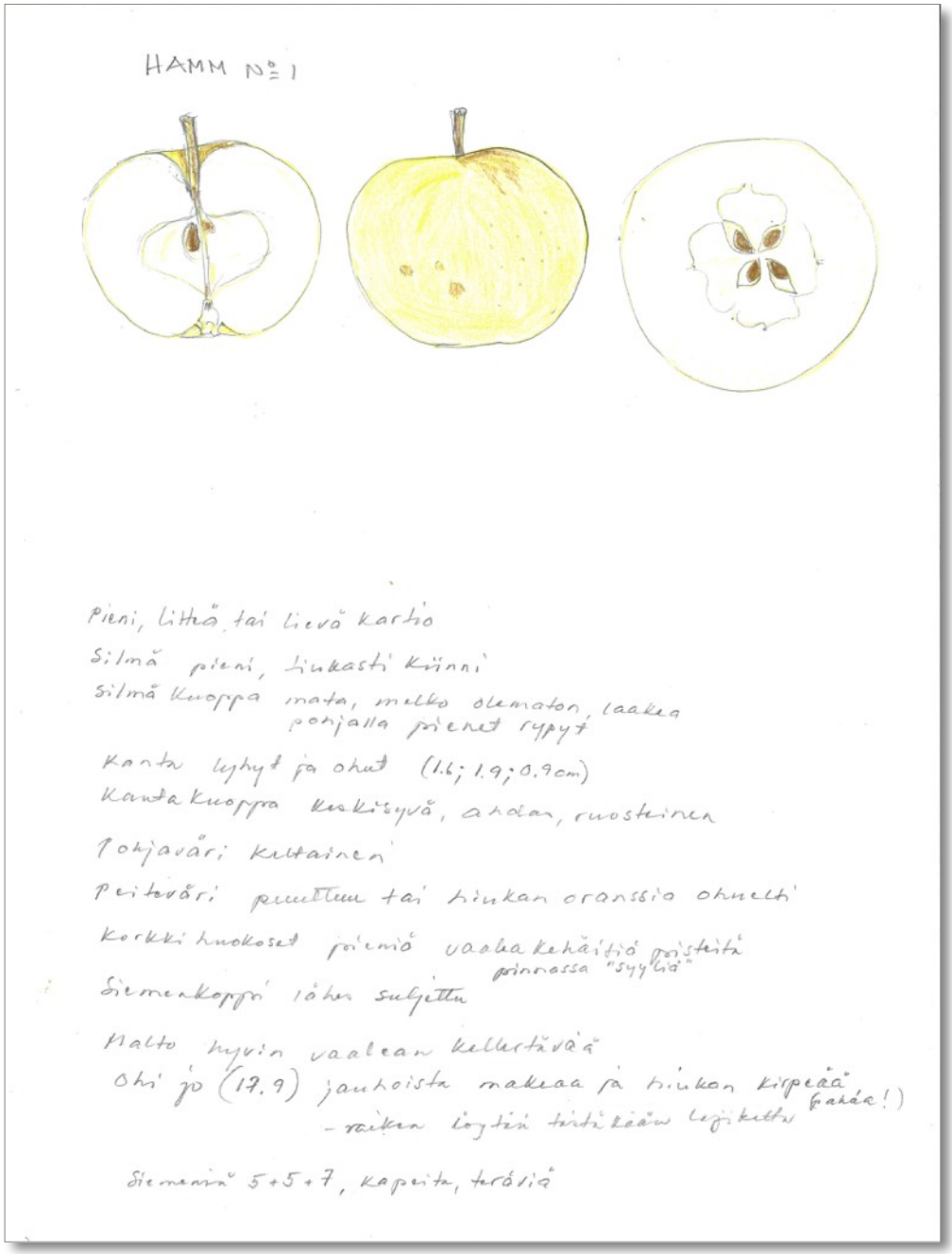

Kartassa ja piirroksessa omenapuuksi no. 1 nimetty puu vastaa alkukesän inventoinnin puuta no. 5. Kuvat ja piirros: Hilma Kinnanen.

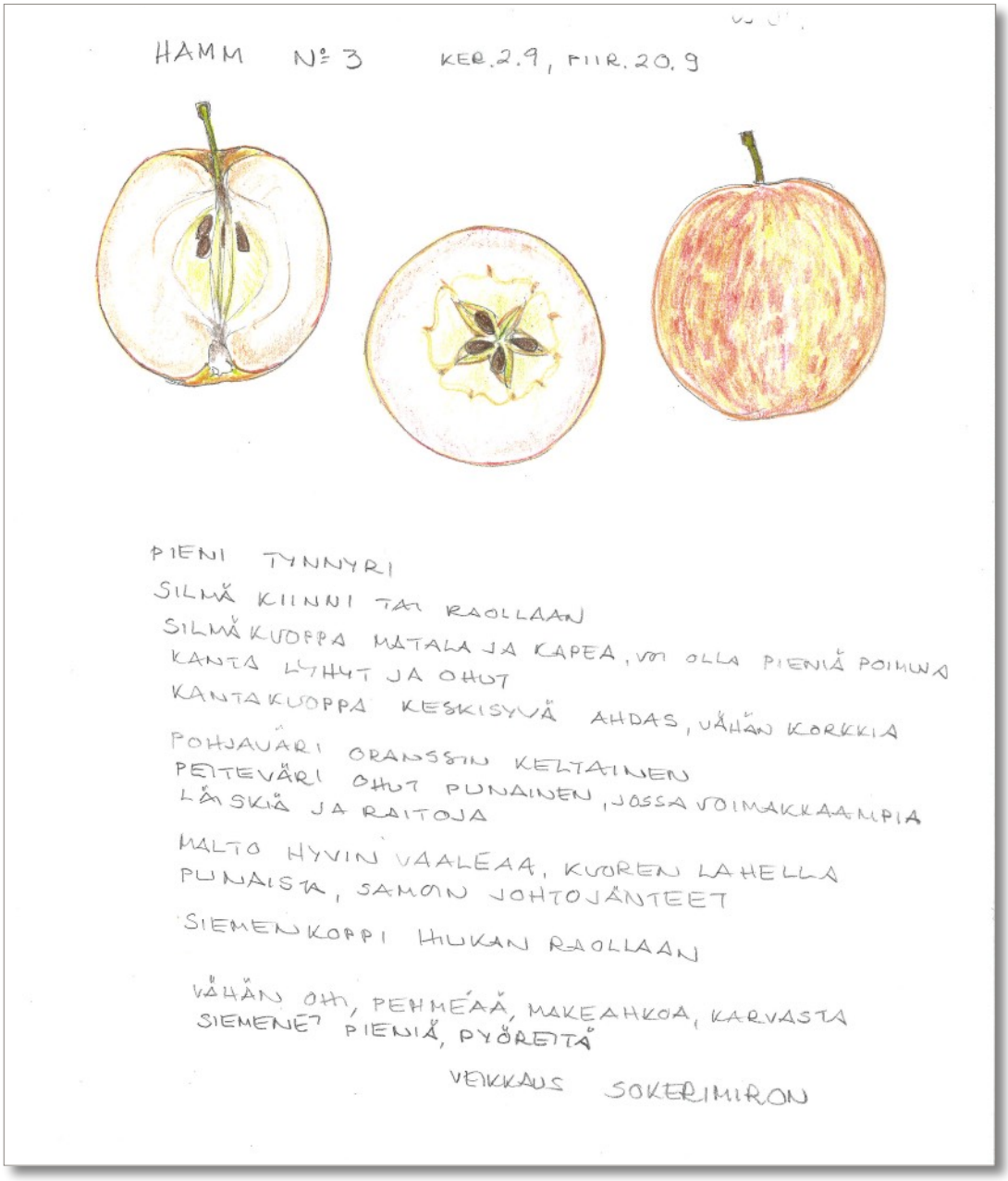

Kartassa ja piirroksessa omenapuuksi no. 3 nimetty puu vastaa alkukesän inventoinnin puuta no. 4. Kuvat ja piirros: Hilma Kinnanen.

OMENAPUU 6: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Ennen maantien levennystä eli ennen sotia 1920–1930-luvulla tien puolella on vielä ollut neljä pyöreää kukkapenkkiä, joista jokaisen keskellä kasvoi yksi omenapuu. Nämä näkyvät vanhassa valokuvassa. Puut on istuttanut Olga ja Frans Ansio. Puista on jäljellä vielä yksi.
- Kuvailu: Korkea, siro puu. Runko on kapea. Puussa on vielä jokusia omenoita, ne ovat kooltaan pienehköjä/keskikokoisia, ja väriltään vaalean kellertäviä. Tekee jonkin verran satoa.
- Käyttö: Omenoita ei käytetä.

VIINIMARJA 1–2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Kaksi punaista viinimarjaa on tuotu Nakkilasta Pirjon miehen Pentin kotoa. Kotitaloa on rakennettu 1950-luvun puolivälissä, viinimarjat lienee istutettu samoihin aikoihin. Ei ole tietoa, mistä Pentin vanhemmat ovat saaneet pensaat. Siirretty nykyiselle paikalleen 1982, istutettu vierekkäin.
- Kuvailu: Runsaasti vihreitä lehtiä sekä raakoja marjoja. Myös jokusia pieniä kukintoja. Reheviä, leikkaamattomia pensaita. Ovat erittäin satoisia.
- Käyttö: Marjat pakastetaan terttuineen päivineen. Marjoista keitetään soppaa. Marjoja ja lehtiä käytetään myös koristeina. Pirjon äiti Meri teki marjoista mehua ja hilloa.

No. 1

No. 2

VIINIMARJA 3: Musta viinimarja

- Alkuperä: Musta viinimarja on peräisin 1800–1900-luvun vaihteesta ja Olga Ansio on istuttanut sen. Alunperin pensaita on ollut useita, nyt jäljellä on enää yksi. Pensas saattaa olla versonnut alkuperäisistä kasveista mutta on kuitenkin samaa kasvikantaa.
- Kuvailu: Pensas oli alunperin kellarin kulmalla, mutta se jouduttiin siirtämään kun kunta veti vesijohtoja. Sijaitsee nyt lähellä joen rantaa. Runsaslehtinen, rehevä, ”rönsyilevä” ja leikkaamaton pensas. Paljon vielä raakoja marjoja. On melko runsassatoinen, sato vaihtelee vähän vuosittain. Helppohoitonen kasvi, piha on savipohjainen. Viime talvena oli tulva, jolloin vesi nousi ylös pihamaalle ja jäätyi mm. viinimarjapensaan juurelle. Pirjo jännitti onko pensaan menoa, mutta se kuitenkin säästyi. Tulva ja sitä seuran nut jäätyminen on vienyt aiemmin muita pihan kasveja.
- Käyttö: Marjat pakastetaan. Syödään esim. lihojen kanssa (mössätään sokerin kanssa); sopii erityisesti vaaleiden lihojen kuten kanan kanssa syötäväksi.

RAPARPERI

- Alkuperä: Sijaitsi alunperin Kullaan Leineperin emäntäkoulun pihalla, josta se siirrettiin 1880-luvulla rakennetun Kullaan Leineperin kansakoulun pihalle. Pirjo on tuonut kasvin nykyiselle kasvupaikalleen 1982.
- Kuvailu: Raparperi sijaitsee lähellä piharakennusta, Pirjon ateljeen läheisyydessä. Leveät, isot, tummanvihreät lehdet. Korkeat, valkokukkaiset kukinnot. Satoisa pensas.
- Käyttö: Tehdään mm. piirakkaa. Raparperia annetaan myös naapureille.

KIRKKALAN PUUTARHA, SORKKINEN
Haastateltu 2.7.2024: Teija Kirkkala

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 6 kpl, raparperi 1 kpl, omenapuu 1 kpl, viinimarja 2 kpl, kirsikkapuu (useita), luumupuu (useita).

Pihan muita vanhoja kasveja: keisarin- ja päivänliljat, ruusut, pionit, syreenit, koristeomenapuu, peurankello, kurjenmiekka (valkoiset kukat), palsternakka, maa-artisokka ja vanhaa puustoa (mm. isoja katajia). Teija on istuttanut Vaaniin herkku ja Kainuun musta perunaa.

Paikan nimi on Teikon tontti (paikalliset puhuvat Teikkoo'sta), ja se sijaitsee Euran vanhan keskuksen Sorkkisten kylän alueella. Teikkoo on merkityksellinen, tunnettu paikka paikallisten keskuudessa. 1700-luvulla talossa on ollut kappalaispappila, jossain vaiheessa siellä on pidetty koulua ja se on myös toiminut poliisin tukikohtana.

Paikalla on ollut aiemmin toinen talo, nykyinen on rakennettu 1880-luvulla. Talo oli alunperin pitkä, sen päädyt on myöhemmin katkaistu ja viety muualle. Joenrantatontti on lohkaistu isommasta tilasta, joka on pitkään ollut Maijalan suvun omistuksessa. Viimeksi talossa asui kymmeniä vuosia Lea Maijala, joka menehtyi pari vuotta sitten. Teija Kirkkala osti tontin perikunnalta ja kunnostaa nyt taloa ja puutarhaa vanhaa kunnioittaen. Talosta ja puutarhasta saisi oikein mielellään tehdä tarkemman tutkimuksen puutarhapiirustuksineen.

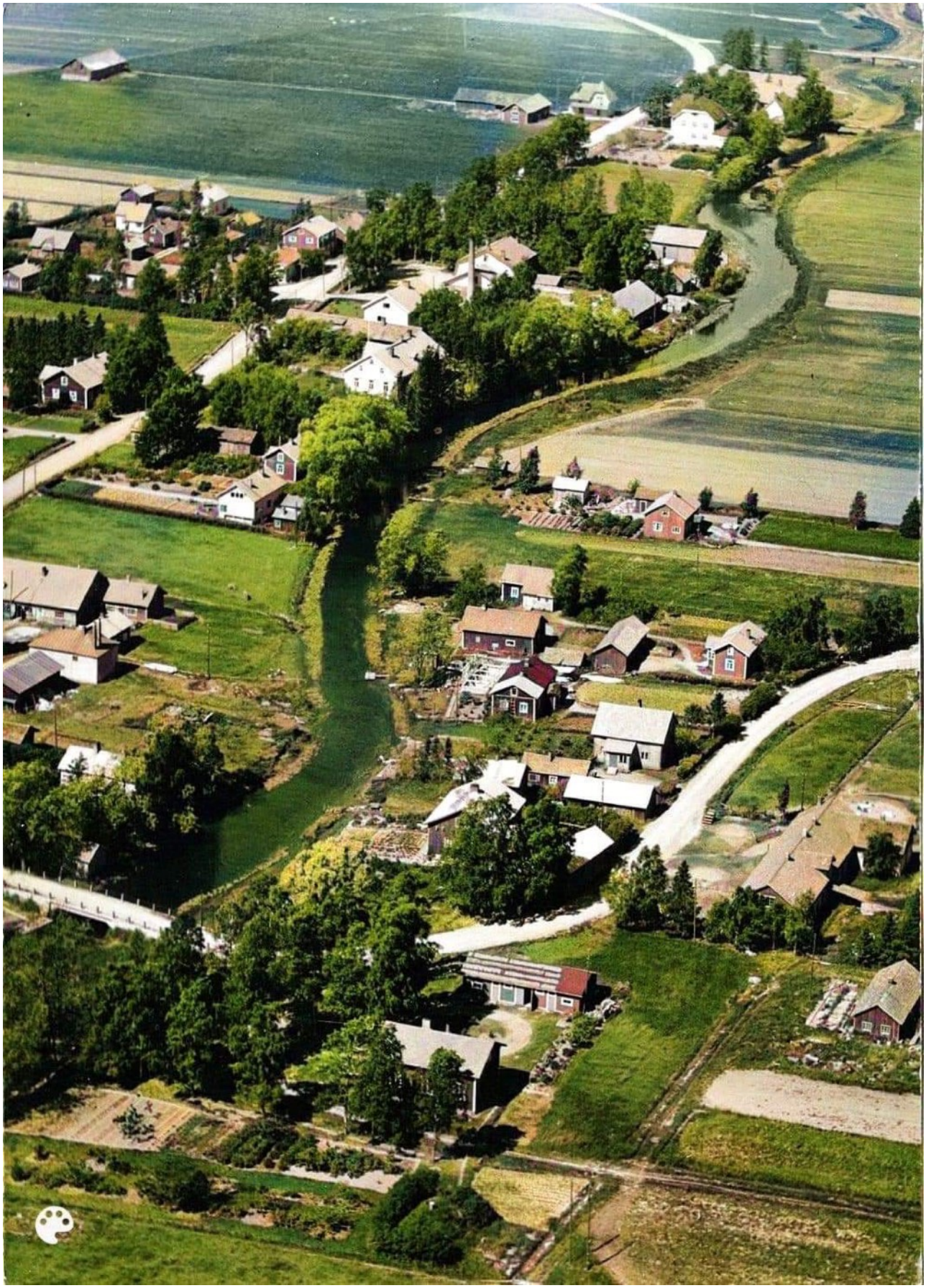

Arviolta 1950-luvulla otetussa ilmakuvassa näkyy silloisen pihan ja puutarhan rakenne. Teikon talo on kuvan alareunassa keskellä. Kuva saatu Teija Kirkkalalta.

OMENAPUU: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Tontin vanhoja, alkuperäisiä kasveja joko Lea Maijalan ajalta tai kenties jo vanhempi.
- Kuvailu: Puu kasvaa etupihalla, pihan reunassa. Lehtiä on harvassa, omenoita melko runsaasti. Omenat ovat pieniä, väriltään vaaleanvihertävän-punertavia. Ne ovat maultaan makeita, eivät happamia. Viime vuonna ei oikeastaan tullut satoa vaan vain muutamia omenoita, nyt sitä näyttäisi tulevan hyvin.
- Käyttö: Ei ole erityisesti käytetty viime vuosina.

KARVIAINEN 1–3: Punainen karviainen

- Alkuperä: Tontin vanhoja, alkuperäisiä kasveja joko Lea Maijalan ajalta tai kenties jo vanhempi.
- Kuvailu: Kolme ”rönsyilevää” pensasta, joista kahta on tuettu vanteilla. Yksi kasvaa hieman varjoisemmassa paikassa ja siinä on muutamia kuivia oksia. Runsaasti vielä raakoja marjoja. Kasvavat rivissä vierekkäin vihreiden karviaispensaiden kanssa.
- Viljelyominaisuudet: Hyvin satoisia pensaita, tulee paljon marjoja. Marjojen maku on makea. Keväällä on leikattu pois kuivia oksia.
- Käyttö: Marjoista on tehty hilloa ja sekamehua.

No. 1

No. 2

No. 3

Punaiset karviaispensaat no. 1–3 (etualalla pensas no. 1).

KARVIAINEN 4–6: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Tontin vanhoja, alkuperäisiä kasveja joko Lea Maijalan ajalta tai kenties jo vanhempi.
- Kuvailu: Kolme ”rönsyilevää” pensasta, joista yksi on harvempi. Runsaasti vielä raakoja marjoja. Kasvavat rivissä vierekkäin punaisten karviaispensaiden kanssa. Hyvin satoisia pensaita, tulee paljon marjoja. Marjojen maku on makea. Keväällä on leikattu pois kuivia oksia.
- Käyttö: Marjoista on tehty hilloa ja sekamehua.

No. 4

No. 5

No. 6

VIINIMARJA 1: Musta viinimarja

- Alkuperä: Tontin vanhoja, alkuperäisiä kasveja joko Lea Maijalan ajalta tai kenties jo vanhempi.
- Kuvailu: Matala ja rehevä pensas, jossa on paljon lehtiä. Pienemmät marjat kuin uusissa lajikkeissa. Pensas on kohtuullisen satoisa, tekee kuitenkin vähemmän satoa kuin uudet lajikkeet. Marjat ovat hyvän makuisia. Pensaasta on leikattu kuivia oksia.
- Käyttö: ?

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Tontin vanhoja, alkuperäisiä kasveja joko Lea Maijalan ajalta tai kenties jo vanhempi.
- Kuvailu: Rehevä pensas, paljon lehtiä. Muutama marjaisa oksa kasvaa myös ylöspäin. Pienemmät marjat kuin uusissa lajikkeissa. Pensas on kohtuullisen satoisa, tekee kuitenkin vähemmän satoa kuin uudet lajikkeet. Marjat ovat hyvän makuisia. Pensaasta on leikattu kuivia oksia.
- Käyttö: ?

KIRSIKKAPUU, USEITA

- Alkuperä: Tontin vanhoja, alkuperäisiä kasveja joko Lea Maijalan ajalta tai kenties jo vanhempi.
- Kuvailu: Korkeita puita. Paljaat varret, paljon lehtiä yläosassa. Ei runsaasti marjoja. Mahdollisesti ollut alunperin yksi puu, mistä muut ovat versonneet. Ilmeisesti eivät ole kovin satoisia puita.
- Käyttö: ?

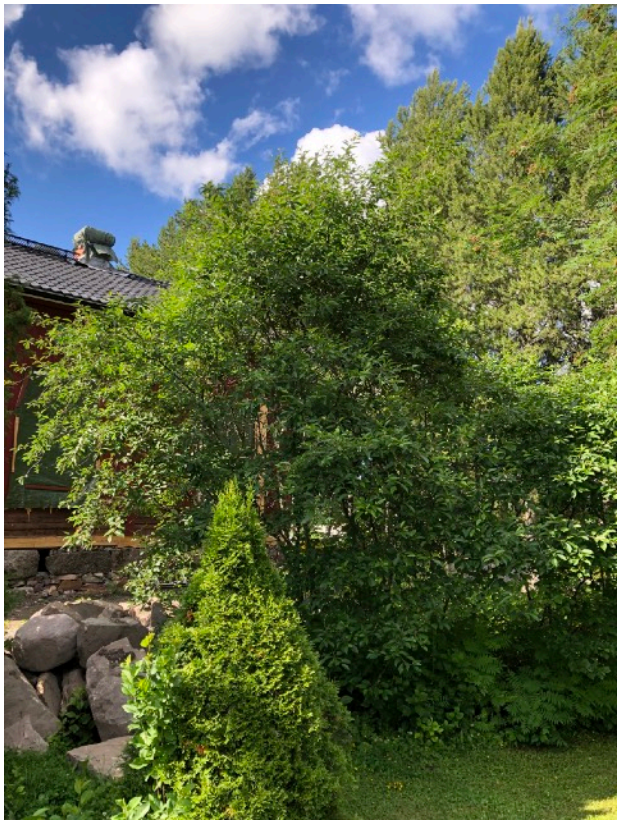

LUUMUPUU, USEITA

- Alkuperä: Tontin vanhoja, alkuperäisiä kasveja joko Lea Maijalan ajalta tai kenties jo vanhempi.
- Kuvailu: Korkeita, tuuheita puita. Paljon lehtiä alhaalta ylös asti. Näkyy jokusia raakoja luumuja. Mahdollisesti ollut alunperin yksi puu, mistä muut ovat versonneet. Viime vuonna tuli muutamia kohtuullisen kokoisia, makeita ja tummia luumuja.
- Käyttö: Teija on syönyt viime vuonna muutaman luumun sellaisenaan.

RAPARPERI

- Alkuperä: Raparperi on kasvanut alunperin Teijan mummolan pihalla Kiikoisissa. Kasvupaikka oli aurinkoinen, paahteinen navetan nurkka. Teija on ottanut kasvista pistokkaan ja siirtänyt sen talonsa pihalle Kiukaisiin noin 30-vuotta sitten. Sieltä hän on ottanut pistokkaan ja siirtänyt nykyiselle paikalleen Teikon tontille Euraan vuosi, pari sitten.

- Kuvailu: Alkuperäinen raparperi oli iso ja siinä oli todella paksut varret. Pistokas on vielä melko pieni, mutta se on lähtenyt hyvin kasvamaan. Tosi satoisa ja mehukas. Maku ei ole puiseva, silti siitä löytyy hapokkuutta. Mummo lannoitti raparperia lehmänlannalla, Teija on käyttänyt poninlantaa. Vanha kasvupaikka oli paahteinen navetan nurkka, nykyinen on myös lämmin & aurinkoinen paikka.

- Käyttö: Raparperista on tehty piirakkaa, kiisseliä soppaa, mehua. Myös mummo teki aikoinaan kiisseliä.

- Muistot: Teija muistaa jo lapsuudestaan että aina ihmeteltiin raparperin valtavan paksuja varsia ja pensaan kokoa, rehevyyttä. Varsia verrattiin kädellä mittaamalla lapsien ranteiden paksuuteen.

SOVERON PUUTARHA, SORKKINEN

Haastateltu 2.7.2024: Kaisa Sovero

Pihan vanhat hyötykasvit: omenapuut 11 kpl, punainen, musta, valkoinen ja vihreä viinimarja, vadelma, luumu, kirsikka, raparperi, karviainen (4 pensasta), lipstikka, saksankirveli, ruohosipuli, päärynäpuu, syreeni, tuhkapensas, orapihlaja, koiranheisipuu.

Pihan vanhoja kukkasia: tasettinarsissi, kultapiisku, krookus, erilaiset kellot, palavarakkaus, vuorikaunokki, varjolilja, keisarinkruunu, jalopähkämö, akileija, malvikki, puutarhalemmikki, päivänkakkara, skilla, kielo, päivänlilja, vaaleanpunainen ruusu, juhannusruusu, syysleimu, syysasteri, arovuokko(?), pionit, illakko, angervot, jasmikkeet, kurjenkello, ”päivänkierto”, huopaohdake, kuisma, ranta-alpi, suikeroalpi, sormustinkukka, ritarinkannus, siperianunikko. Kaisalla on myös tallessa isotäti Veeran koulussa tekemiä kasvikirjoja kuivatuista kasveista (1900-luvun alusta). Ullakolla on kuivumassa vanhaa kessua.

Anna Helmisaaren tekemällä puutarhakäynnillä on kerätty yleistietoa, pihapiirin kasveista on tarve tehdä vielä tarkempi kasvikohtainen kartoitus. Talosta ja puutarhasta saisikin oikein mielellään tehdä laajemman tutkimuksen puutarhapiirustuksineen.

Seitsemästä omenapuusta on otettu omenanäytteitä lajikkeiden tunnistusta varten hankeryhmän 2.9.2024 tekemän vierailun yhteydessä. Näitä tuloksia esitellään tässä yhteydessä. Tutkimuksen kohteeksi otettiin myös Iivo-sedän aikainen puinen perunataulu, johon on kirjattu Soverolla 1930-luvulla viljelyssä olleita perunalajikkeita. Taulusta on kerrottu raportissa jo aiemmin hankkeen tuloksien esittelyssä.

Talo on valmistunut 1905 ja se on nykyisin museoviraston suojelukohde. Kaisa Soveron isänisän veli asianajaja Iivo Sovero osti talon vaimonsa Annan (kunnanlääkäri) kanssa 1920-luvulla ja se on ollut siitä lähtien Soveron suvulla. Pariskunnalla oli yksi lapsi. Iivo perheineen asui 1930-luvulla talossa pidempään, sitten tästä tuli ns. kakkoskoti 1950-luvulle eli hänen kuolemaansa asti.

Kaisan isä osti talon serkultaan 1990-luvulla ja myös hän oli innokas puutarhaharrastaja. Kaisan mukaan tämä on ”sukuvika”, suvussa on myös kasvialan tutkijoita. Kaisalle talo päätyi isän kuoleman jälkeen vuonna 2005, ja hän on vaalinut taloa, piharakennuksia ja puutarhaa vanhaa kunnioittaen. Yksityisasunnon lisäksi talo toimii nykyisin Soveron taidetalona.

Karviaispensaita

Raparperit

Päärynäpuun taimet ovat juurivesoja. Ne kulkivat Kaisan isoäidin puutarhasta parin-kolmen kasvattajan kautta hänelle. Kaisa sai ne Kokemäeltä Hanna-Maija Uusimaalta.
Kuva: Kaisa Sovero.

Omenapuita

Iivo-setä oli kovin innostunut puutarhan hoidosta ja suurin osa vanhoista kasveista on peräisin hänen ajaltaan 1920–1950-luvulta. Iivo myös rakensi pihan keskellä olevan kivisen/betonisen kasvilavan, joka edelleen on samalla paikalla. Lavan sisällä kulkee lämpöputki jolla sitä voidaan lämmittää, ja siihen on ollut olemassa myös ns. kasvihuonelasit. Lava on rakennettu niin että se on hieman kallellaan etelään eli valoon päin.

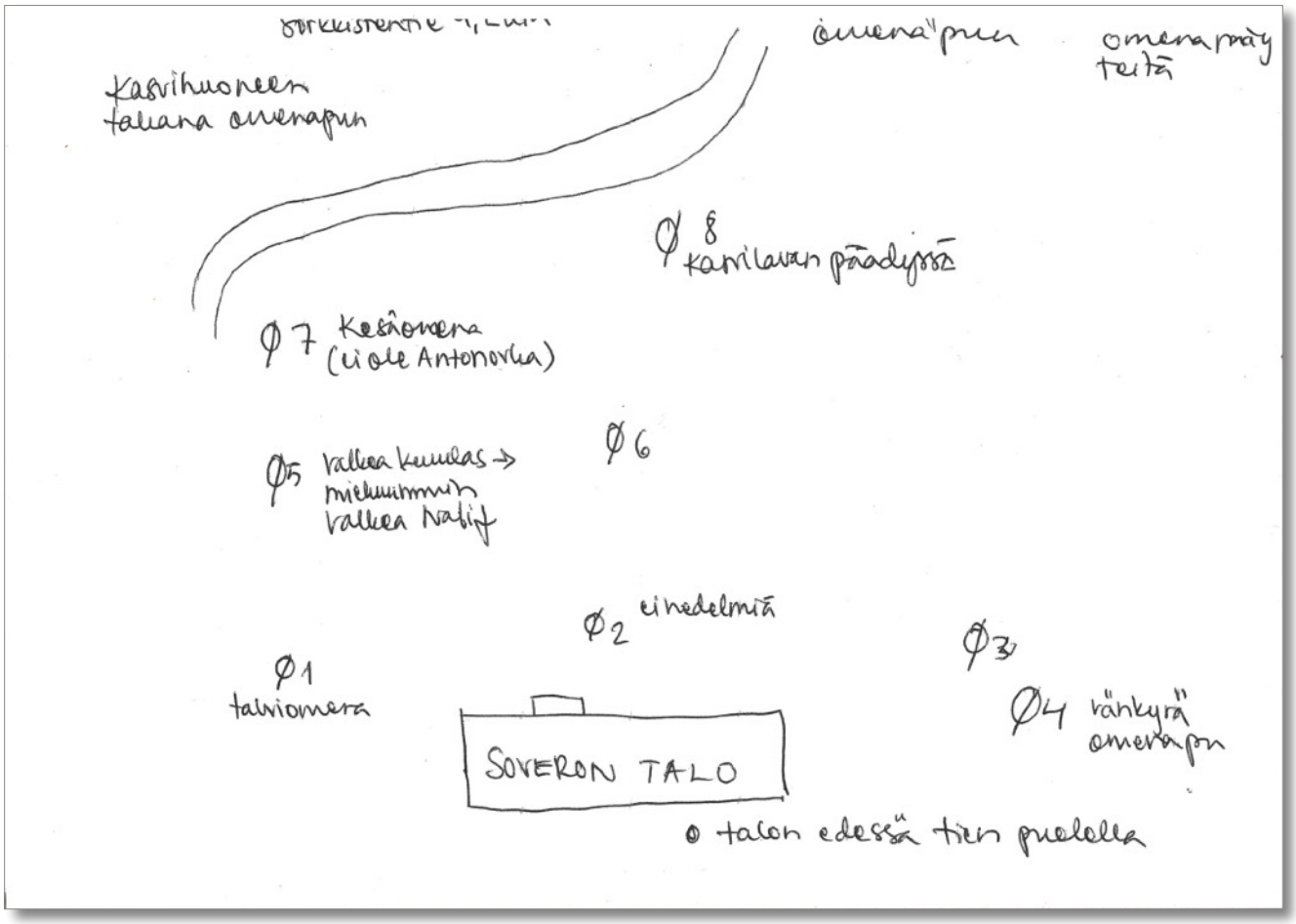

Käsin piirretty karttakuva Soveron pihapiirin vanhoista omenapuista, joista otettiin hedelmänäytteitä hanketyöryhmän 2.9.2024 tekemällä vierailulla. Karttakuva: Maarit Heinonen.

Seuraavilta sivuilta löydät ko. omenapuista piirroskuvia teksteineen sekä valokuvia omenoista. Omenapiirrokset ja kuvat: Hilma Kinnanen.

SOVERO nro 1 kerätty 2.9.24, piirretty 2.10/HK

PIENI TYNNYRIMÄINEN OMENA
VÄHÄN PÄISTÄ LITISTYNYT
KULMIKAS

SILMÄ LÄHES KIINNI (VOI OLLA IHAN PIENIREIKÄ RIPSIEN
VÄLISSÄ, RIPSET VIHREÄT, TAAKÄÄNTEISET

SILMÄKUOPPA MATALAHKO (KOKOON NÄHDEN KESKISYVÄ)
POHJALTA RYPPYINEN JA HARJUINEN (JOISTA ISOIMMAT
VOIVAT JATKUA YLI OMENAN

KANTA OHUT JA LYHYT ~ (2.5cm; 1.3cm; 1.5cm

KANTAKUOPPA KESKISYVÄ, KAPEAHKO, POHJALTA
AHDAS, LÄHES SILEÄ, VOI OLLA IHAN VÄHÄN RUOSTEITA

POHJAVÄRI KELLANVIHREÄ, KORKKI HUOKOSET
VIHREITÄ PISTEITÄ

PEITEVÄRI OHUTTA PUNERRUSTA, PISTEHÄISTÄ, JOSSA
VÄHÄN VOIMAKKAAMPIA LÄIKIÄ

KUORI KUIVA

MALTO VAALEAN KELLERTÄVÄÄ
KOVAA, RAAKA VIELÄ, HAPOKAS, MUTTA EI KARVAS
MAKUAKIN ON, VOI TULLA HYVÄKIN

SIEMENET LEVEÄ PISARA
3+2surk; 3 kpl, 7 kpl

8.10. - hapanta mutta hyvää!
ei mitään käryä

SOVERO n:o 3 2.9.24 piirretty 21.9.-24/HK

PIENEHKÖ, LITEÄN PYÖREÄ

SILMÄ SULJETTU TAI RAOLLAAN
SILMÄKUOPPA MATALA, VIIDEN NYSTYRÄN YMPÄRÖIMÄ
KANTA LYHYT (?) ...
KANTAKUOPPA SYVÄ, AHDAS
POHJALLA VIHREÄÄ RUOSTETTA
POHJAVÄRI OLIVENKELTAINEN
PEITTEVÄRI PUNAISIA VIIRUJA, LÄIKKIÄ, PISTEITÄ
KUORI HIUKAN VAHAINEN
KORKKIHUOKOSET VIHREITÄ, VAALEAKEHÄISIÄ
MALTO VAALEAN KELLERTÄVÄÄ
RAPEAA, HYVÄ SOKERI-HAPPO-SUHDE
HYVÄÄ, MUTTA KANELI HIUKAN HUKASSA?

SIEMENKOPPI SULJETTU, HERTTAMAINEN

SIEMENET (8 JA 7 KPL) ISOHKOT LITEÄT, LEVEÄT
8 kpl

GISKO KELTAKANELI

S nro 4
SOVERO

vankyrä puu

POIMITTU 2.9.-24
PIIRRETTY 3.10/HK

PIENI, LITTEÄ, EPÄSYMMETRINEN KULMIKAS OMENA
SILMÄ PIENI, SULJETTU TAI HIUKAN RAOLLAAN
SILMÄKUOPPA MATALA, POIMUINEN
KANTA HYVIN LYHYT
KAPEASSA AHTAASSA KUOPASSA
HIUKAN RUOSTETTA KANTAKUOPASSA
POHJAVÄRI VIHREÄ
PETEVÄRI HARVAA PISTEMÄISTÄ PUNAISTA JOSSA
VOIMAKKAAMPIA VIIRUJA
PINTA VAHAINEN, KORKKI HUOKOSET EI EROTU
SIEMENKOPPI SULJETTU
HALTO VIHERTÄVÄÄ, KYPSÄN TUNTUISTA
PELKÄSTÄÄN HAPANTA
EI KUITENKAAN VILLIOMEN KARVAUTA
MUTTA TORELLA VAATIMATON LAIKKEEKSI
SIEMENET LEVEÄN LITTEITÄ, SUHTEELLISEN ISOJA
6KPL, 5+1SURK,
EI OLE PAHA

8.10: happamuus hellittänyt, mauton
edellisen väkevä kuivatelu tajikkeutui

SOVERO

S nº 6

16. 9. - 24

pieni kartiomainen omena
kärkeen kapeneva

silmä raoilla, taakäänteiset vitreät ripset
silmäkuoppa matala, leveä, pikkuryppyinen

Kanta keskipitkä, ohut
Kantakuoppa syvä, ahdas, voi olla hinkon ruostetta
Pohjaväri kellanvihreä / vaal. keltainen
Päväri ohut, raitainen ja läikkäinen punainen

Helto hyvin vaalea, mallossa punainen,
jäätäpäätteet voivat olla punaiset

hinkon ohi, paksuinen, sitkeä, hapokas
makeuttakin on mut epäilen silti, onko lajikse?
Ei oo suorastaan paha, mut ei mitään hajua...

Siemenkoppi sulpitta, hertlanmainen
säärmöllinen tähtikuvio

4 omenaa, kahdesta peuttei kanta

10 siementä, 10 siementä

25.9: Nahistunut
pehmeää, hapanta, pahaa
8 siementä, 4+4 vajaata

S Kasvilavan päädyssä nro 8 poim. 2.9.-24
SOVERD pärros 4.10/IK

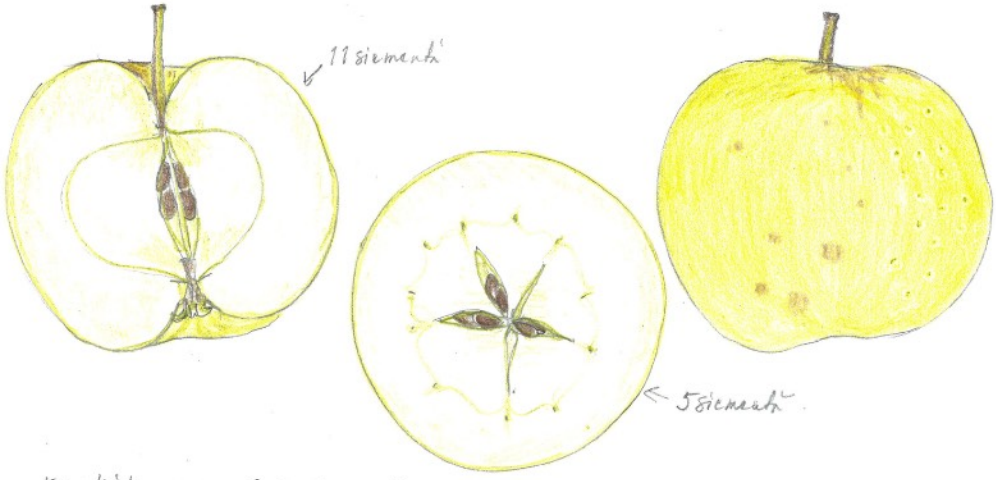

Keskikoinen (näytteissä monen kokoisia)
päistä litistynyt lieriö

Silmä auki
Silmä keskisyvä, kuskileveä,
voimakasprimuinen, jatkuvat harjuina puolen välin omenaa

Pohjavärillinen, vaalea, (vihertävän) kelteinen omena
Kuori: kevyesti vahainen, syvä
korkkimuokosia, vaalakehäisiä vihreitä pisteitä, runsaasti

Kanta keskipitkä (kristä omenasta 2:sta puuthun) 2.0; 1.3cm
Kantakuoppa syvä, ahdas suppilo
aavistuksen verran ruskeaa korkkia kannossa

Malto vaahan kellertävää
rapeaa
hapokasta
aika hyvää sitä huolimatta

Siemenkoppi suljetta, säännöllinen
Siemenet ahteasti tuppiloissa, tummanruskeita, pulleita
(muutamikseita ahtaudusta johtuen)

VOISKO OLLA RISÅTER

S polun päässä oleva puu POIMITTU 2.9.-24
SOVERO PIIRRETTY 1.10/H

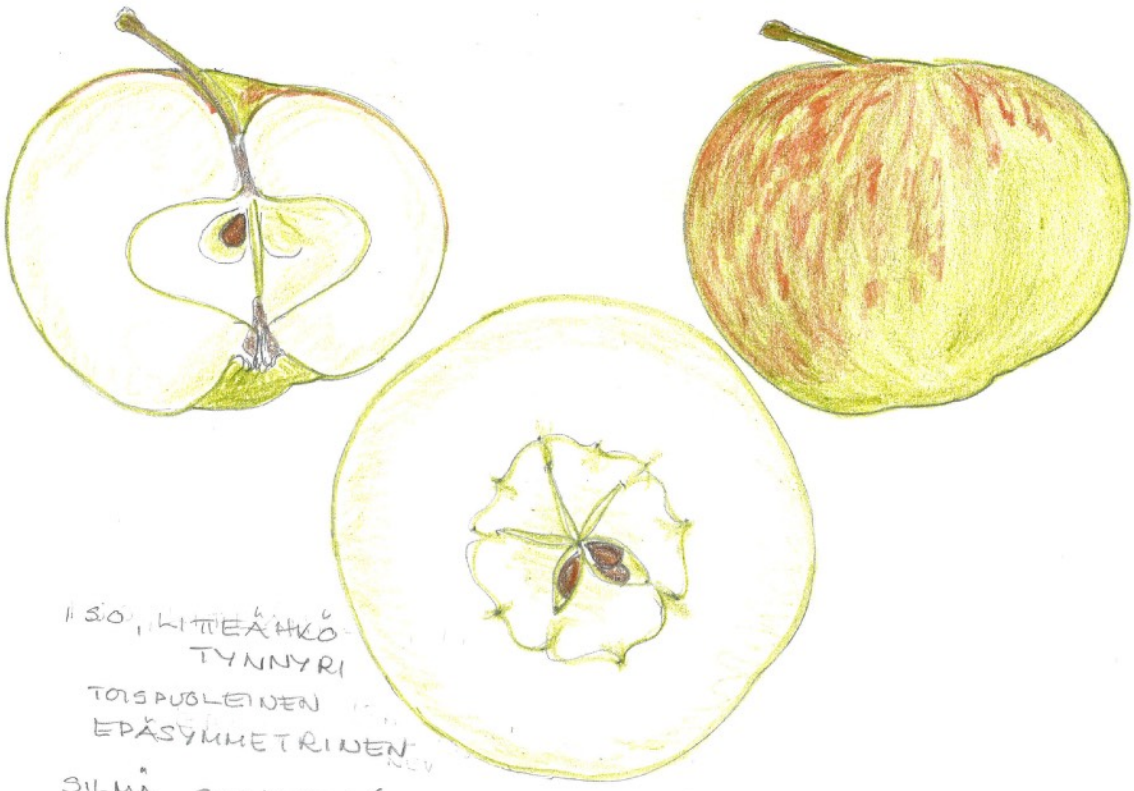

ISO, LITTEÄHKÖ
TYNNYRI
TOISPUOLEINEN
EPÄSYMMETRINEN

SILMÄ SULJETTU (OSKO VERHOLEHDET ERILLÄÄN)
SILMÄKUOPPA KAPEAHKO, KESKISYVÄ
POHJALLA PIENIÄ RYPPYJÄ SEKÄ ISOMPIA,
PYÖREITÄ HARJANTEITA
KANTA KESKIPITKÄ/PITKÄ, VIHREÄ
KANTAKUOPPA SYVÄHKÖ, LEVEÄSTÄ AHTAAKSI KAPENEVA
IHAN VÄHÄN RUOSTETTA
POHJAVÄRI VIHREÄ
PEITEVÄRI OHUT PISTEMÄINEN PUNAINEN, JOSSA
VOIMAKKAAN PUNAISIA VIIRUJA
KORKKIHUOKOSET HUOMAAMATTOMAT
(EHKÄ VAALEAT VIHREÄSSÄ OSASSA)
PINTA KUIVA TAI VIHREÄT PISTEET?
MALTO AANISTUKSEN VIHERTÄVÄ
KOVA, HAPAN, RAAKA?

SIEMENET ISOA, LEVEÄN LITTEITÄ 2KPL, 2KPL, 3KPL
SYYSVIIRU? HARLAMOVSKI?
8.10: ei makeutta, ei aromia, ???
valtavan isot siemenet, muistutta enemmän syysviirua

VALON PUUTARHA, SORKKINEN
Haastateltu 2.8.2024: Jorma Valo

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: viinimarja 8 kpl, päärynäpuu 1 kpl, luumupuu 2 kpl, omenapuu 7 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: humala, isokokoinen vuorijalava, jalava, tammi. Pihaa on aiemmin rajannut syreeniaita (jokusia puskia jäljellä) ja omenapuita on ollut nykyistä enemmän. Myös päärynäpuita on alunperin ollut kaksi (yksi jäljellä). Pihalla kasvoi aikoinaan omenapuiden rivistön takana myös erittäin herkullista, nyt jo hävinnyttä raparperia, jota myytiin Kauttuan torilla.

Joenrantatontti on kooltaan vajaa 0,5 hehtaaria ja se on Jorma Valon (s. 1949) isän kotipaikka. Asuinrakennuksen vanha osa on rakennettu 1881, uusi puoli ja pihan makasiini 1931. Pihassa on lisäksi toinen vanha, pienempi asuinrakennus, oluttupa ja vanhasta metsänvartijan kopista tehty huvimaja. Jorma Valon isoisä isän puolelta oli nuorena miehenä kauppa-apulaisena Forssassa. Euraan Valolle tultuaan hän toimi mm. läheisen sillan siltavahtina.

Jorman isä asui yläkerrassa ja hänen veljensä Ossi piti alakerrassa sekatavarakauppaa. Talon kulmahuoneessa toimi aikoinaan myös Euran ensimmäinen apteekki. Jorma otti paikan haltuunsa noin 5 vuotta sitten ja remontoi rakennuksia vanhaa kunnioittaen. Tontin maa tarjoaa puutarhan kasveille hyvän, kostean kasvualustan, koska se on mustaa multaa. Pihan hyötykasveja on Jorman muistin mukaan viljelty raparperia lukuunottamatta vain omiin tarpeisiin, ei kaupassa myytäväksi.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Puu on peräisin arviolta 1900-luvun alusta. Se on Jorma Valon isovanhempien aikainen.
- Kuvailu: Puu kasvaa jokirannan läheisyydessä, pienemmän asuinrakennuksen vieressä. Se on kaksihaarainen, siro ja korkea. Puussa on vähän lehtiä, paljon omenoita. Osa hedelmistä on väriltään vihreitä, osa punaisempia. Omenat ovat hyvänmakuisia, kaneliomenan tyyppisiä. Satoisa puu.
- Käyttö: Syöntiomenina, sekä tehdään mehua ja hilloa. Isän veli Ossi teki aikoinaan pihan omenoista salaisella reseptillä myös omenaviiniä.

Jorman Ossi-setä valmisti pihapuiden omenoista viiniä salaisella reseptillä.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Monihaarainen, melko siro, korkea puu. Runsaslehtinen, paljon vihreitä omenoita. Omenat ovat hyvänmakuisia. Satoisa puu.
- Käyttö: Syöntiomenina, sekä tehdään mehua ja hilloa.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Matalampi, leveä ja rehevä puu. Monihaarainen. Omenoita on paljon, osa oksista koskettaa miltei maata. Hieman hapahko, makeampi ja hyvänmakuinen syöntiomena. Satoisa puu.
- Käyttö: Syöntiomenina, sekä tehdään mehua ja hilloa.

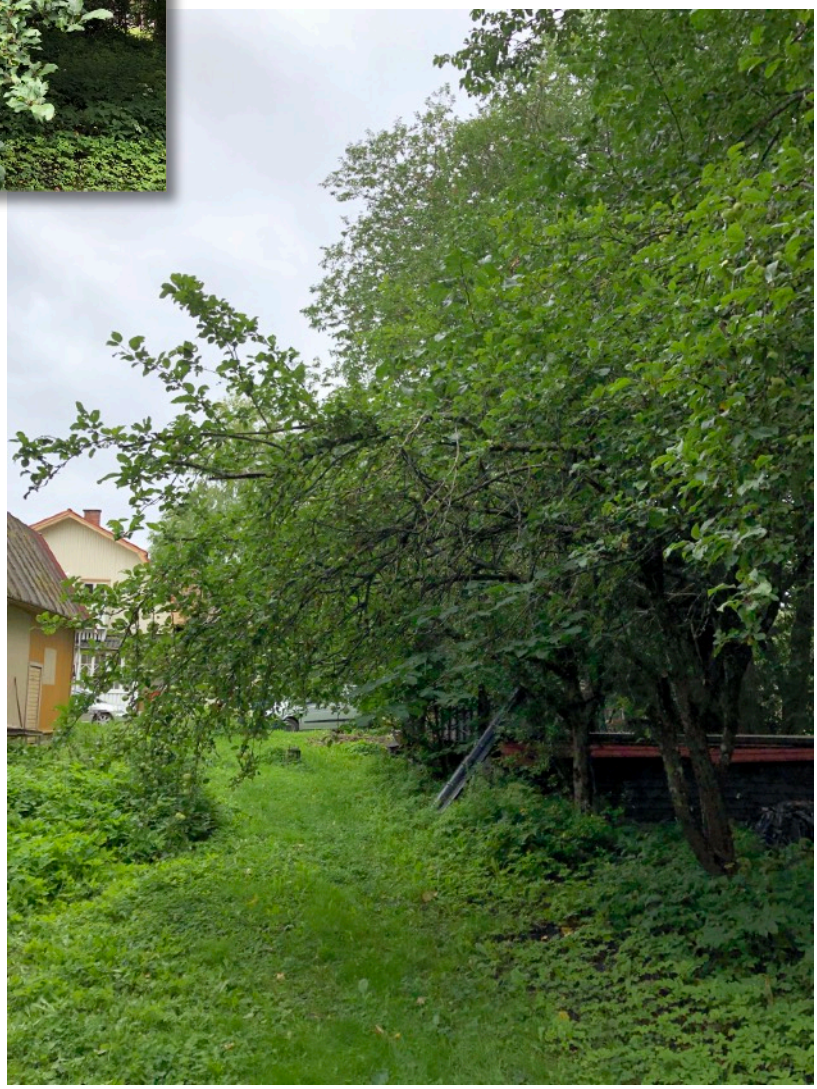

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon, jokin koristeomena

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä, monihaarainen puu. Paljon erittäin pieniä punaisia omenoita, jotka kasvavat yläoksissa. Satoisa puu.
- Käyttö: Syöntiomenina, sekä tehdään mehua ja hilloa.

OMENAPUU 5: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä puu. Osa oksista tulee melko matalalle. Runsaasti omenoita, joiden pohjaväri on vaalean vihreä ja peiteväri paikoin haalean punertava. Maku on hieman makeampi, käyvät syöntiomenoiksi. Satoisa puu.
- Käyttö: Syöntiomenina, sekä tehdään mehua ja hilloa.

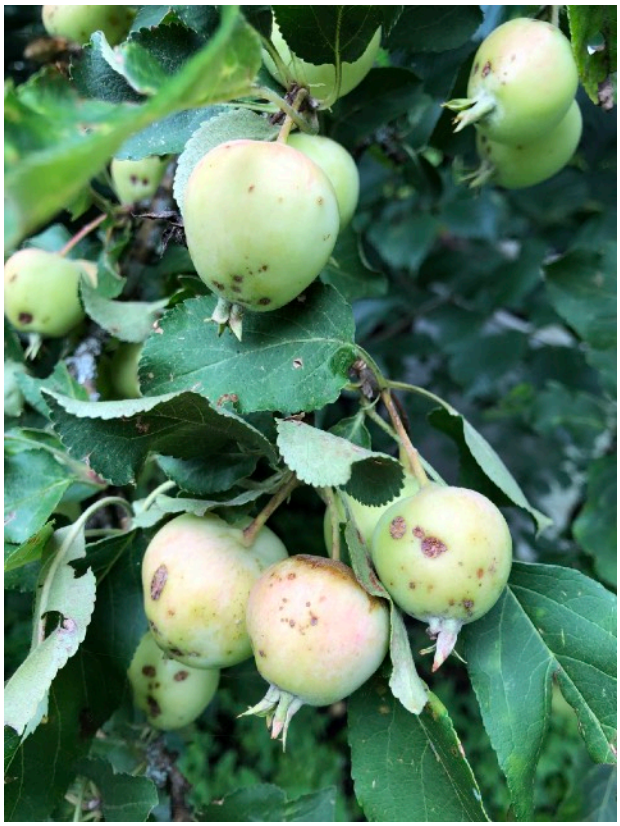

OMENAPUU 6: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä, iso puu. Runsaasti vihreitä omenoita, niiden pinnalla on jonkin verran rupea. Omenoiden maku on hapan. Satoisa puu.
- Käyttö: Omenoita ei tule niin paljon käytettyä, koska maku on hapan.

OMENAPUU 7: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä, iso puu. Latva on yläosastaan kuivunut ja lehdetön. Puussa on runsaasti vihreitä omenoita, joiden maku on hapan. Satoisa puu.
- Käyttö: Omenoita ei tule niin paljon käytettyä, koska maku on hapan.

PÄÄRYNÄPUU

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, monihaarainen ja iso puu. Kasvaa keskellä puutarhaa, lähellä pihan nurmipolkua. Runsaasti lehtiä jotka kasvavat oksien myötäisesti. Paljon päärynöitä, joista osa on malliltaan soikeampia, osa pyöreämpiä. Maku ei ole niin hyvä, on mauton, ja hedelmät ovat hiukan kovia. Satoisa puu. Kukki tänä keväänä todella hienosti, oli ihan täynnä valkoisia kukosteita.
- Käyttö: Ei käytetä pahemmin, maku ei ole niin hyvä.

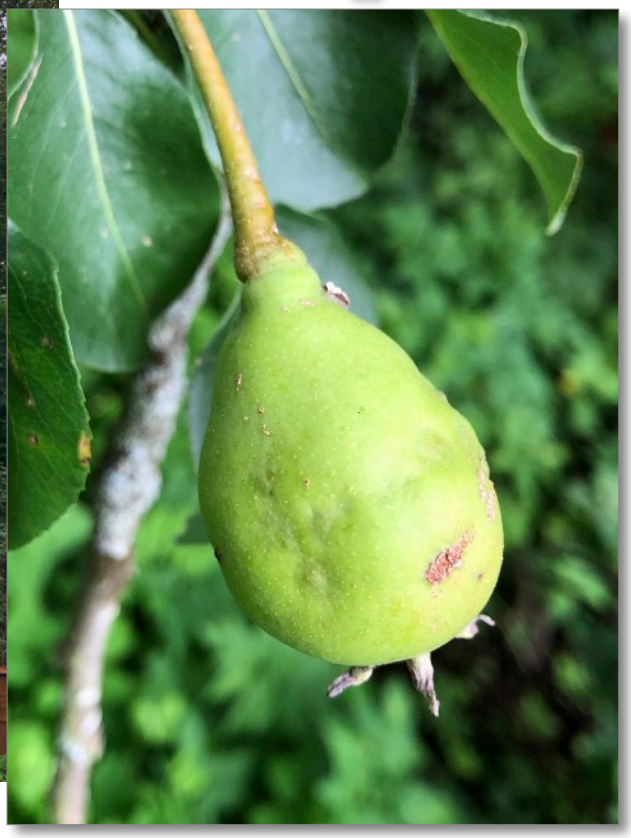

LUUMUPUU 1

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Villiintynyt, siro puu kasvaa jokirannan läheisyydessä, oluttuvan päädyssä. Puussa on jonkin verran luumuja. Tekee yleensä jonkin verran satoa.
- Käyttö: Luumuja ei pahemmin enää käytetä.

LUUMUPUU 2

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Villiintynyt, siro puu, joka kasvaa jokirannan läheisyydessä, oluttuvan päädyssä. Tekee vaihtelevasti satoa. Tänä vuonna ei näyttäisi tulevan satoa ollenkaan, puussa ei ole luumuja.
- Käyttö: Luumuja ei pahemmin enää käytetä.

VIINIMARJA 1: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa rehevän aluskasvillisuuden keskellä, talolta joelle päin katsottuna polun oikealla puolella, lähellä muita viinimarjapensaita. Pieni, villiintynyt pensas, jonka oksat kasvavat melko pystysuoraan ylös. Isot lehdet, marjoja on jokunen. Ollut kohtuullisen satoisa pensas.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta. Tehdään mehua, joskus käytetty piirakoihin.

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa rehevän aluskasvillisuuden keskellä, talolta joelle päin katsottuna polun oikealla puolella, lähellä muita viinimarjapensaita. Pienehkö villiintynyt pensas, jonka oksat haarautuvat eri suuntiin. Isot lehdet, marjoja jonkin verran. Ollut kohtuullisen satoisa pensas.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta. Tehdään mehua, joskus käytetty piirakoihin.

VIINIMARJA 3: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa rehevän aluskasvillisuuden keskellä, talolta joelle päin katsottuna polun oikealla puolella, lähellä muita viinimarjapensaita. Pienehkö villiintynyt pensas, jonka oksat haarautuvat vain toiseen suuntaan. Pensas on toispuoleinen. Isot lehdet, marjoja kohtalaisesti. Ollut kohtuullisen satoisa pensas.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta. Tehdään mehua, joskus käytetty piirakoihin.

VIINIMARJA 4: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa rehevän aluskasvillisuuden keskellä, talolta joelle päin katsottuna polun oikealla puolella, lähellä muita viinimarjapensaita. Pienehkö villiintynyt pensas, jonka oksat kasvavat melko pystyyn. Isot lehdet, marjoja kohtalaisesti. Ollut kohtuullisen satoisa pensas.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta. Tehdään mehua, joskus käytetty piirakoihin.

VIINIMARJA 5: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa rehevän aluskasvillisuuden keskellä, talolta joelle päin katsottuna polun oikealla puolella, lähellä muita viinimarjapensaita. Pieni, kapea, villiintynyt pensas, jonka oksat kasvavat melko pystyyn. Isot lehdet, marjoja ei ollenkaan. Tekee yleensä jonkin verran satoa.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta. Tehdään mehua, joskus käytetty piirakoihin.

VIINIMARJA 6: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa rehevän aluskasvillisuuden keskellä, talolta joelle päin katsottuna polun oikealla puolella, lähellä muita viinimarjapensaita. Matala, pieni, villiintynyt pensas. Isot lehdet, marjoja kohtuullisen paljon. Tehnyt yleensä jonkin verran satoa.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta. Tehdään mehua, joskus käytetty piirakoihin.

VIINIMARJA 7: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa rehevän aluskasvillisuuden keskellä, talolta joelle päin katsottuna polun oikealla puolella, lähellä muita viinimarjapensaita. Pieni, villiintynyt pensas. Oksat kasvavat melko pystysuoraan. Isot lehdet, joitakin marjoja. Tehnyt yleensä jonkin verran satoa.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta. Tehdään mehua, joskus käytetty piirakoihin.

VIINIMARJA 8: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kasvaa rehevän aluskasvillisuuden keskellä, talolta joelle päin katsottuna polun oikealla puolella, lähellä muita viinimarjapensaita ja makasiinia. Rehevä, villiintynyt pensas. Isot lehdet, marjoja kohtuullisen paljon. Tehnyt yleensä jonkin verran satoa.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta. Tehdään mehua, joskus käytetty piirakoihin.

MÄENPÄÄN PUUTARHA, KARHUSUO

Haastateltu 8.7.2024: Martta Mäenpää

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: raparperi 1 kpl, kriikunapuu (useita), luumupuu (useita), viinimarja 2 kpl, omenapuu 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: leimukukat, piparjuuri, humala (tekee käpyjä).

Martta Mäenpään vanhemmat ovat rakentaneet talon Säkylän Karhusuolle Louhikko-nimiselle tilalle ja se on valmistunut 1948. Martan äiti on saanut tontin isältään ja siihen kuuluu myös hehtaari peltoa. Talo on Martan lapsuudenkoti. Martalla on ollut puutarhainnostus ihan lapsesta asti ja se johti myös työskentelyyn alan parissa. Kiinnostus kasveihin on perua äidiltä, joka on saanut innostuksen mummoltaan isän puolelta.

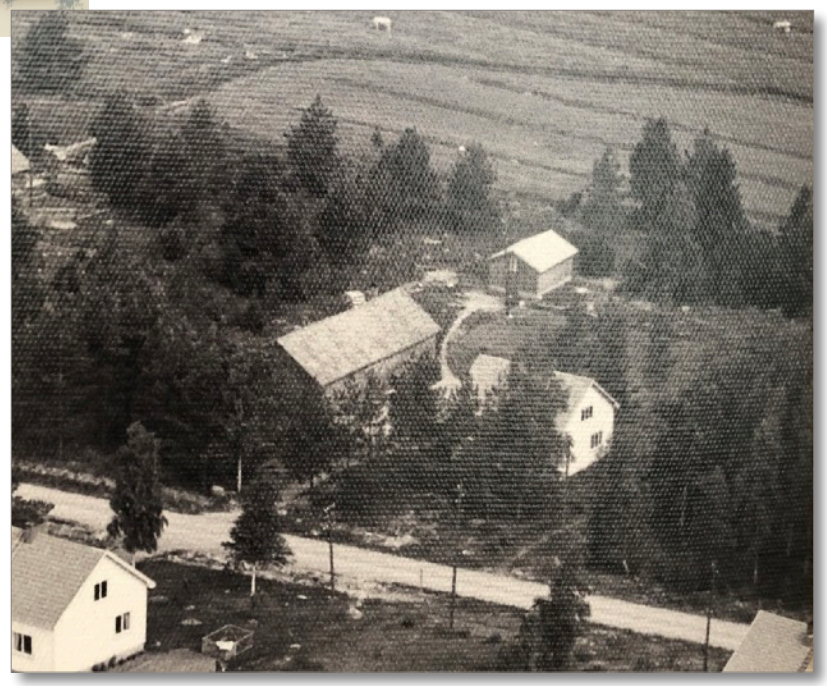

Vanha ilmakuva alueelta. Suurennoksessa tilan pihapiiri.

OMENAPUU: Punakaneli

- Alkuperä: Talon vanhoja puita, ei tietoa mistä on hankittu. Talo on valmistunut tontille 1948 joten puu lienee istutettu tämän jälkeen.
- Kuvailu: Runko on aavistuksen vino. Rehevä ja runsaslehtinen puu, pitäisi syksyllä leikata pois vesiversoja. Puussa on melko paljon raakoja omenoita. Ne ovat syötävän makuisia, hieman kuivahkoja. Melko satoisa puu. Kasvaa talon takana olevassa pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö: Tehty hilloa, uuniomenoita/omenahyvettä. Joskus on tehty myös mehua, mutta ei ole paras lajike siihen.

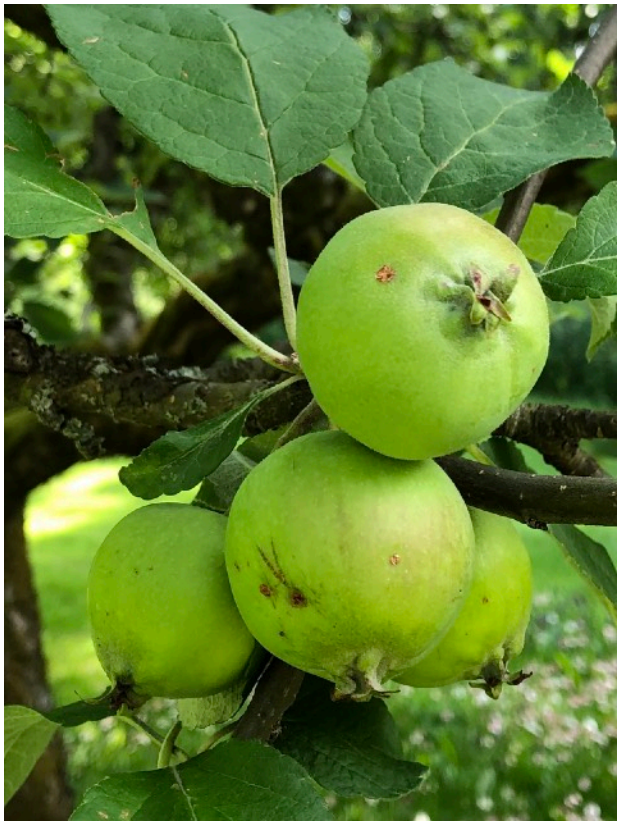

RAPARPERI

- Alkuperä: Todennäköisesti tuotu Mäntysaaresta eli Martan äidin kotoa. Tuotu pihan rakentamisen alkuaikoina. Talo on valmistunut 1948.
- Kuvailu: Rehevä pensas, jossa on isot lehdet. Tekee ainakin kaksi satoa vuodessa. Kasvaa nyt muovilaatikossa.
- Käyttö: Tehty piirakkaa, hilloa ja mehua. Juhannuksena viimeksi tehty tuoremehua: 1/3 ämpärillistä raparperin paloja + 8 L kylmää vettä +yhden sitruunan mehu. Annetaan olla huoneen lämmössä 12 tuntia. Siivilöidään ja lisätään ½ kg sokeria. Pullotetaan ja laitetaan kylmään.

VIINIMARJA 1: Punainen viinimarja Punainen Hollantilainen

- Alkuperä: Sama kuin raparperilla.
- Kuvailu: Rehevä pensas, jossa on runsaasti kypsymässä olevia marjoja. Satoisa pensas. Aiemmin sato on kerätty elokuun lopulla tai syyskuun alussa, nyt jo heinäkuussa. Kasvaa vierekkäin toisen viinimarjapensaan kanssa. Ovat alunperin kasvaneet talon päädyssä, josta siirretty nykyiselle paikalleen pihan perälle.
- Käyttö: Tehty mehua, hyytelöitä ja hilloa. Linnut syövät osan marjoista.
- Muistot: Puutarhan marjoja ja kaaleja on viety myyntiin lähikauppaan. Kauppa on suljettu 1974.

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja Punainen Hollantilainen

- Alkuperä: Sama kuin raparperilla.
- Kuvailu: Rehevä pensas, isompi kahdesta viinimarjapensaasta. Runsaasti kypsymässä olevia marjoja. Satoisa pensas. Aiemmin sato on kerätty elokuun lopulla tai syyskuun alussa, nyt jo heinäkuussa. Kasvaa vierekkäin viinimarjapensas no. 1 kanssa.
- Käyttö: Tehty mehua, hyytelöitä ja hilloa. Linnut syövät osan marjoista.
- Muistot: Puutarhan marjoja ja kaaleja on viety myyntiin lähikauppaan. Kauppa on suljettu 1974.

LUUMUPUU, USEITA

- Alkuperä: Vanhoja puita, alkuperä on epävarma. Uusia puita on versonnut vanhoista.
- Kuvailu: Korkeita puita, joiden ympärillä on myös muuta kasvillisuutta. Satoisia puita. Osa sadosta menee haaskuun, sillä puut ovat niin korkeita että luumuja on hankala kerätä. Hyviä, makeita luumuja. On mahdollisesti yleinen punaluumu. Puut kasvavat rivissä pihan perällä.

- Käyttö: Syödään suoraan tuoreina. Joskus on keitetty hilloa josta tuli melko hapanta, lisättiin paljon sokeria. Säilötään myös pakastamalla: pesu + halkaisu + kivet pois + sokeria ja säilöntäainetta ja pakkaseen.

KRIIKUNAPUU, USEITA

- Alkuperä: Saatu Martan isän serkun pihasta muutaman sadan metrin päästä nykyisestä kasvupaikasta. Saatu ennen vuotta 1955.
- Kuvailu: Korkeita puita, levinnyt itsestään. On versonnut myös uutta, matalaa kasvustoa. Satoisia puita. Osa sadosta menee haaskuun, sillä puut ovat niin korkeita että satoa on hankala kerätä. Kivi on enemmän kiinni maltossa kuin mitä se on luumuissa. Puut kasvavat rivissä pihan perällä. Ympärillä on myös muuta kasvillisuutta.
- Käyttö: Sama kuin luumupuilla.

Pihan perällä tiiviisti yhdessä kasvavia kriikuna- ja luumupuita.

KAROSEN PUUTARHA, EHTAMO
Haastateltu 5.7.2024: Heikki Karonen

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 4 kpl, karviainen 4 kpl, viinimarja 3 kpl, puutarhasuunnitelma 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: Pihalla kasvaa vanhaa syysleimua, jonka Heikin äidin lapsuudenystävä on tuonut äidille Honkajoelta. Rehevä penkki, säilynyt hyvin.

Karosen tila on vanha siirtolaistila, joka on muodostettu sotien jälkeen Köyliön Vanhakartanon maista. Köyliöön asutettiin tuolloin paljon siirtolaisia. Heikki Karosen (s. 1959) sukujuuret ovat Karjalassa Humalaisten kylässä. Isän isä Heikki-pappa (s. 1886) perheineen on tullut tilalle alunperin 1949. Perheeseen kuuluivat vaimo Varpu, kaksi poikaa ja kaksi tyttöä. Heikin isä (s. 1922) nuoremman veljensä kanssa lunasti 10 hehtaarin tilan muilta 1950-luvun alussa. Veli kuitenkin löysi vaimon ja muutti Raumalle, jolloin Heikin isä lunasti loputkin tilasta itselleen 1956–1957. Heikin äiti on kotoisin Köyliön Kankaanpäästä, tullut taloon 1957.

Karjalaisessa perinteessä suosittiin erityisesti luonnonantimien keräämistä ja Heikki on käynyt lapsesta asti yhdessä koko perheen kanssa marja- ja sienimetsässä. Sieniä keitettiin saunan padassa ja kuivattiin. Marjoja kerättiin omaan käyttöön ja niitä on myös myyty. Heikki käy edelleen marjastamassa ja sienestämässä kaverinsa kanssa. Lisäksi hän muistelee, että lapsuudessa käytiin myös kalastamassa. Heikki käy edelleen kalassa.

Karosen talo 1950-luvulla. Edustalla näkyy puutarhaan istutettuja puita. Kaikki Karosen vanhat valokuvat: Karosen kotialbumi.

Karosen perhettä talon kuistin edustalla. Taustalla näkyy pihan istutuksia.

Pieni pyöräilijä pihan kukkapenkin vieressä.

Myös hyötykasvien kasvatus oli tärkeää. Erityisesti äiti huolehti talon hyötypuutarhasta, jossa kasvoi mm. jalostettua vadelmaa ja viinimarjaa.

Pihapiiriin on tehty puutarhasuunnitelma. Suunnitelma on tarkistettu Helsingissä 26.8.1949 ja se on päivätty Harjavallassa 24.9.1949. Suunnitelman on laatinut (Uuno?) Seppä. Suunnitelmassa on Marttayhdistys ry:n leima. Puutarhasuunnitelmaa on noudatettu osin. Esim. suunnitelman kohdassa 8. lukee siperialainen pensasaita, mutta tämän tilalla on kuitenkin aina kasvanut sireeniaita. Heikkiä kiinnostaa, onko puutarhasuunnitelmia tehty laajemmin siirtolaistiloilla Köyliössä?

Pihalla on aiemmin kasvanut useita vanhoja omenapuita, nyt jäljellä on vain yksi Åkerö. Ehkä myös ”hillo-omenapuu” Keltakaneli on vanhaa perua. Osa pihakoivuista on Aulis-sedän läheisestä jokirannasta hakemia ja istuttamia.

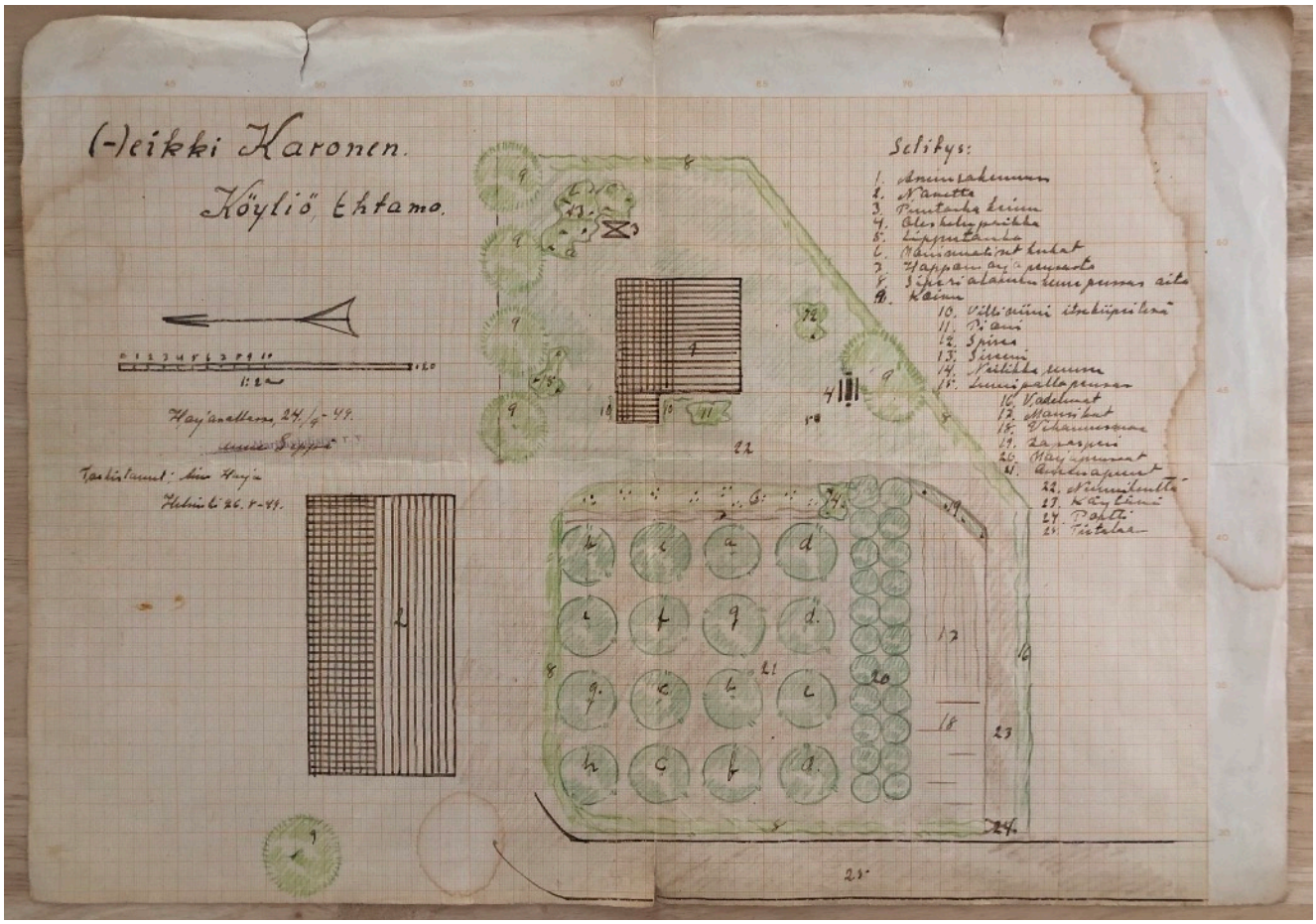

Lapsilla oli tapana juosta puutarhassa Mansikkapolun lenkki -juoksukilpailu, joka kulki puutarhakäytävää ympäri. Isä istui pihakeinussa ja lähetti matkaan.

Myös Heikin äidin 90-vuotisjuhlat vietettiin vuonna 2019 pihapiirin puutarhassa. Omenapuiden alle oli katettu pöydät.

Heikin innostus puutarhanhoitoon on tullut mummolasta äidin puolelta, eli äidin kotoa Köyliön Kankaanpäästä. Lapset laitettiin ja pääsivät siellä aina hommiin. He mm. hakivat ojasta kasteluvettä ja kastelivat kasveja. Räköt eli räkättirastaat tekivät puutarhassa tuhojaan, joten mummo maksoi lapsille 2 mk/pesä räköjen pesien keräämisestä. Mummulta sai myös herkullista punaista retiisiä, jota ei kasvanut kotona.

Heikki ehdottaa tuotekehittelyyn myyntituotteeksi puutarhojen kuivattuja omenoita.

Talo alkuvuosien ulkoasussaan.

Pihapiirin istutuksia.

OMENAPUU 1: Åkerö

- Alkuperä: Vanha puu. Heikin äiti on kertonut, että se on tuotu todennäköisesti 1950-luvulla kylältä joltain ketä on jalostanut omenapuita. Åkeröitä oli alunperin kaksi vierekkäin, nyt jäljellä on enää yksi.
- Kuvailu: Monihaarainen, iso puu. Kohtuullisen satoisa talviomenapuu. Puuta leikataan säännöllisesti, ei kuitenkaan joka vuosi. Puu kasvaa puutarhasuunnitelman alueella no. 21, johon on merkitty omenapuita.
- Käyttö: Syöntiomenina ja paistettu. Omenat säilötään talvea vasten. Ennen niitä pidettiin vintin komerossa.

OMENAPUU 2–4: Åkerö

- Alkuperä: Talon vanhasta Åkeröstä (omenapuu no. 1) on otettu alut kolmeen uuteen puuhun. Esikasvatuksen hoiti Hans Schlesier, Taimisto Schlesier, Köyliö.
- Kuvailu: Vielä hieman keskenkasvuisia puita, ovat kuitenkin jo isoja. Kohtuullisen satoisia talviomenapuita. Puita leikataan säännöllisesti, ei kuitenkaan joka vuosi. Puut kasvavat puutarhasuunnitelman alueella no. 21, johon on merkitty omenapuita.
- Käyttö: Syöntiomenina ja paistettu. Omenat säilötään talvea vasten. Ennen niitä pidettiin vintin komerossa.

No. 2

No. 3

No. 4

KARVIAINEN 1: Valkoinen karviainen

- Alkuperä: Talon alkuperäisiä pensaita. Tila on asutettu 1949.
- Kuvailu: Matalahko ja leveä pensas, jossa on melko paljon kypsymässä olevia marjoja. Runsassatoinen pensas. On aikainen lajike, marjat valmistuvat ennen kuin muissa karviaispensaissa. Pensas kasvaa puutarhasuunnitelman alueella no. 20, johon on merkitty marjapensaita. Valkoisia karviaispensaita on ollut alunperin kaksi, nyt jäljellä on vain yksi.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan pensaasta.

KARVIAINEN 2–4: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Kolme isoa ja rönsyilevää pensasta jotka kasvavat vierekkäin. Niissä on melko paljon kypsymässä olevia marjoja. Marjat ovat punaisia ja maultaan makeita. Keskimmäisessä pensaassa on jonkin verran kuivia oksia. Kolmas on pensaista isoin, muhkein. Melko satoisia pensaita, joista leikataan kuivia oksia tarvittaessa. Pensaat kasvavat puutarhasuunnitelman alueella no. 20, johon on merkitty marjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaista. Niitä myös laitetaan mustaherukkamehun joukkoon.

Karviaisia pensaassa no. 3.

Karviaispensaat no. 2–4 (kuvassa etualalla no. 2).

No. 2

No. 3

No. 4

No. 1

VIINIMARJA 1–3: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin karviaisella no. 1.
- Kuvailu: Runsaslehtisiä, reheviä pensaita, joissa on melko paljon kypsymässä olevia marjoja. Hyvin satoisia pensaita. Vanhemmiten niihin on kuitenkin tullut kirvoja ja satoa tulee hieman vähemmän. Pensaat kasvavat puutarhasuunnitelman alueella no. 20, johon on merkitty marjapensaita.
- Käyttö: Marjoista tehdään mehua. Heikin sisko on tehnyt niistä viimeaikoina myös hilloa.

No. 1

No. 2

No. 2

No. 3

No. 3

KÖYLIÖN MEIJERIN PUUTARHA, KANKAANPÄÄ

Haastateltu 29.7.2024: Maarit Markkula (taustatietoja puutarhasuunnitelmasta on saatu puhelimitse Eeva Teperiltä 24.7.2024)

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: puutarhasuunnitelma 1 kpl, suunnitelman no. 13 Angervo Fröbeli.

Pihan muita vanhoja kasveja: mongolianvaahtera ja 2 kpl happomarjapensaita (tunnistanut Lassi Kauko), ruttojuuri.

Rakennus oli meijerikäytössä 25.7.1913–1974. Tämän jälkeen siinä toimi Satakunnan maanviljelylaitoksen kalanviljelylaitoksen ravunkasvattamo. Kalalaitoksen toiminta meijerissä loppui 2000-luvun alkupuolella. Ennen nykyistä omistajaa meijeri ehti olla pitkään tyhjillään.

Maarit Markkula osti meijerin reilu 10 vuotta sitten ja kunnosti sen juhla- ja kokoustilaksi. Meijerin siivouksen yhteydessä sieltä löytyi pihapiiriin laadittu vanha puutarhasuunnitelma vuodelta 1946. Suunnitelman on laatinut Eeva Teperin isä Gunnar Santala. Teperin äiti oli tuolloin meijerin isännöitsijänä ja isä opiskeli Mustialassa agrologiksi. Isä ei Eevan tietämän mukaan tehnyt muita puutarhasuunnitelmia, joten tämä todennäköisesti liittyi jotenkin kouluun. Olisiko kenties ollut lopputyö vai mikä.

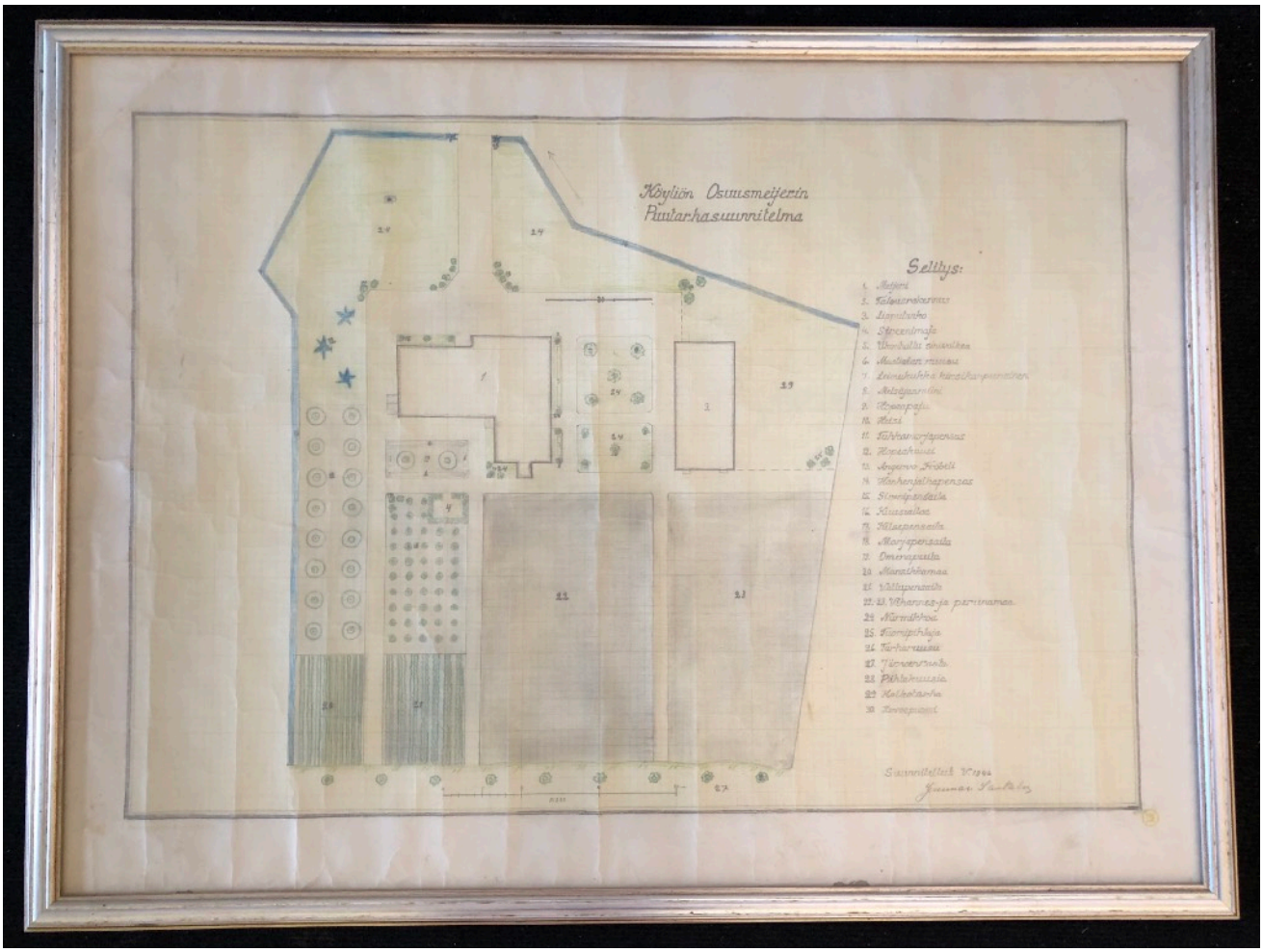

Maaritin ostaessa meijerin pihapiiri oli villiintynyt ja pitkän ruohikon peitossa. Suunnitelmassa näkyvistä kasveista ja rakenteista on enää jäljellä no. 13 Angervo Fröbeli sekä no. 30 hevospuomi. Puomi on siirretty eri paikkaan: puomi on suunnitelmassa meijerin edessä, nyt sen sisäänkäynnin puoleisessa päädyssä.

Angervo Fröbeli kasvaa meijerin etupihalla.

Vanha hevospuomi sijaitsee meijerin sisäänkäynnin puoleisessa päädyssä.

Meijeriltä löytyi lisäksi kaksi erittäin pahoin haalistunutta ilmeisesti suunnitelmaluonnosta pihapiiristä. Nämä ovat kenties hahmotelmia varsinaisen suunnitelman pohjaksi. Ovat todella epäselviä, näitä ei ole kuvattu.

Meijeri on arvioitu lievemmin suojeltavaksi kohteeksi kesäkuussa 2012 toteutetussa Köyliön kalalaitoksen alueen rakennusinventoinnissa, jonka on tehnyt Laura Hesso. Lisätietoa inventoinnista, meijerin historiasta ja käytöstä:
https://www.sakyla.fi/wp-content/uploads/2017/05/liite4_rakennusinventointi-2.pdf

Mongolianvaahtera

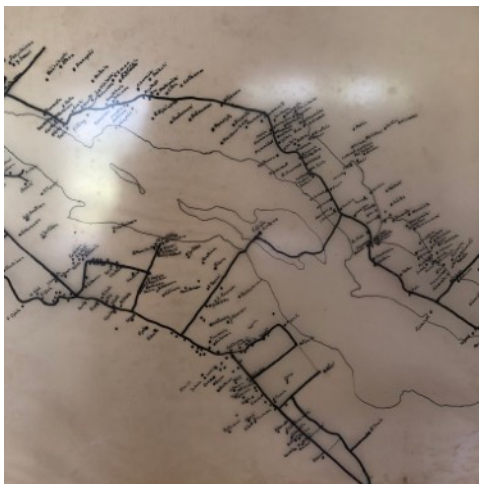

Köyliön osuusmeijerin maitoalue

HEMMIN PUUTARHA, PRYHTI
Haastateltu 7.8.2024: Jukka Hemmi

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 9 kpl + useita rivissä, omenapuu 13 kpl, raparperi 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: alppiruusu.

Tila on vanha sukutila, maatila 1500-luvulta, jolla on rantatontti Köyliönjärven rannassa. Pihapiirissä on 1700-luvulla rakennettu, nyt varastona toimiva punainen päärivi, vuonna 1935 valmistunut uusi asuinrakennus sekä joitain maatilan rakennuksia. Piha on ollut susien takia ennen umpipiha. Jukka Hemmin (s. 1947) vanhemmat tulivat pitämään paikkaa vuonna 1948, tätä ennen sitä piti hänen enonsa. Nyt tilalla asuu Jukka.

Tilalla oli hyötypuutarha ja siellä sijaitsee edelleen melko iso omenatarha. Paikallinen poliisi Sinisalo varttoi omenoita, oli oikein mestari hommassa. Myös Hemmin pihassa on puita joissa on kolmeakin eri lajia. Osa omenapuista on vielä dokumentoimatta, niiden lajike on tuntematon. Puutarhan kasveja kasvatettiin omaan käyttöön. Tilalla on pidetty aiemmin myös mehiläisiä.

Into Linturin vuonna 1942 tekemässä maalauksessa näkyvät tilan vanha ja uusi päärakennus, mehiläispesät sekä osa pihapiirin vehreästä puutarhasta.

Puutarhasta ei ole olemassa varsinaista puutarhasuunnitelmaa. 1900-luvun alussa kokemäkeläinen ”puutarhasuunnittelija” suunnitteli alueelle istutettavaksi sembramäntyjä, jotka kasvavat edelleen siellä.

Tontin maan alla kulkee ilmeisesti vesisuonia, jotka vaikuttavat kasvien kasvuun: ne eivät kasva suoraan, tämän huomaa mm. omenapuista. Ennen vanhaan puutarhan käytäviä hoidettiin ja pidettiin puhtaana rikkaruohoista. Jukan isä kratasi rikkaruohot pois. Muuten puutarhaa hoiti enemmän äiti, myös lapset osallistuivat jonkin verran. Nykyään Jukka kastelee välillä omenapuita letkulla järvestä tulevalla vedellä, ei kuitenkaan tänä vuonna.

Karosen Heikin (kasvikartoitus Karosen puutarhassa tehty 5.7.2024) isoäiti on opettanut Jukkaa koulussa.

1770-luvun lopulla kuningas ilmeisesti yöpyi vanhassa punaisessa päärakennuksessa, kun Köyliöön oli sijoitettu sotaväkeä. Yöpyminen tapahtui talosta nyt jo puretussa osassa. Hirsiä käytettiin uuden päärakennuksen rakentamiseen 1930-luvulla.

1960-luvulla noin kymmenen hengen ryhmä tutkijoita ja opiskelijoita teki pitäjästä kotiseutututkimusta ja he asuivat tuolloin vanhassa päärakennuksessa. Ryhmää veti Kallio, joka oli kotoisin ehkä Tyrvään puolesta, ja mukana oli ilmeisesti henkilöitä myös Turun yliopistosta.

OMENAPUU 1: Åkerö?

- Alkuperä: Jukan äidin kertoman mukaan kaikki omenapuut yhtä lukuunottamatta (tätäkään ei ole enää jäljellä) paleltuivat ja kuolivat pois sotatalvena. Nykyiset omenapuut on istutettu tämän jälkeen, arviolta 1940–1950-luvulla. Puut on istuttanut joko Jukka Hemmin eno tai hänen vanhempansa, jotka tulivat pitämään paikkaa 1948.
- Kuvailu: Kaksihaarainen, rehevä korkea puu. Saanut kasvaa vapaasti, ei ole juuri leikattu. Yksi oksista on ratkennut. Syysomena, jonka lajike on luultavasti Åkerö. Melko satoisa puu, sato vaihtelee vuosittain. Puu kasvaa vanhan punaisen päärakennuksen päädyssä, ei varsinaisesti ns. omenatarhan puolella.

- Käyttö: Aiemmin omenoista on tehty hilloa, mehua yms. Nyt ollut vähemmällä käytöllä syöntiomenina. Myös naapurit hakevat omenoita. Kauriit syövät osan sadosta.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä ja korkea puu. Saanut kasvaa vapaasti, ei ole juuri leikattu. Tekee paljon pieniä, punaisia omenoita. Omenat kypsyvät pari viikkoa ennen kuin muissa puissa. Hyviä syöntiomenia, ovat maultaan hieman makeampia ja pehmeää laatua. Melko satoisa puu, sato vaihtelee vuosittain. Puu kasvaa uudemman päärakennuksen takana omenatarhassa.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon, "hillo-omenapuu"

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Rehevä korkea puu. Saanut kasvaa vapaasti, ei ole juuri leikattu. Paljon vihreitä omenoita. Melko satoisa puu, sato vaihtelee vuosittain. Puu kasvaa vanhan punaisen päärakennuksen päädyssä omenatarhan puolella.
- Käyttö: Oli Jukan äidin mielestä pihan paras hillo-omenapuu. Nyt ollut vähemmällä käytöllä syöntiomenina. Myös naapurit hakevat omenoita. Kauriit syövät osan sadosta.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea, hieman sirompi puu. Latvusto kasvaa toispuoleisesti painottuneena. Saanut kasvaa vapaasti, ei ole juuri leikattu. Melko paljon punavihreitä omenoita. Melko satoisa puu, sato vaihtelee vuosittain. Tänä vuonna tekee hieman vähemmän satoa. Muistuttaa ulkonäöltään Huvitusta. Puu kasvaa uudemman päärakennuksen takana omenatarhassa.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

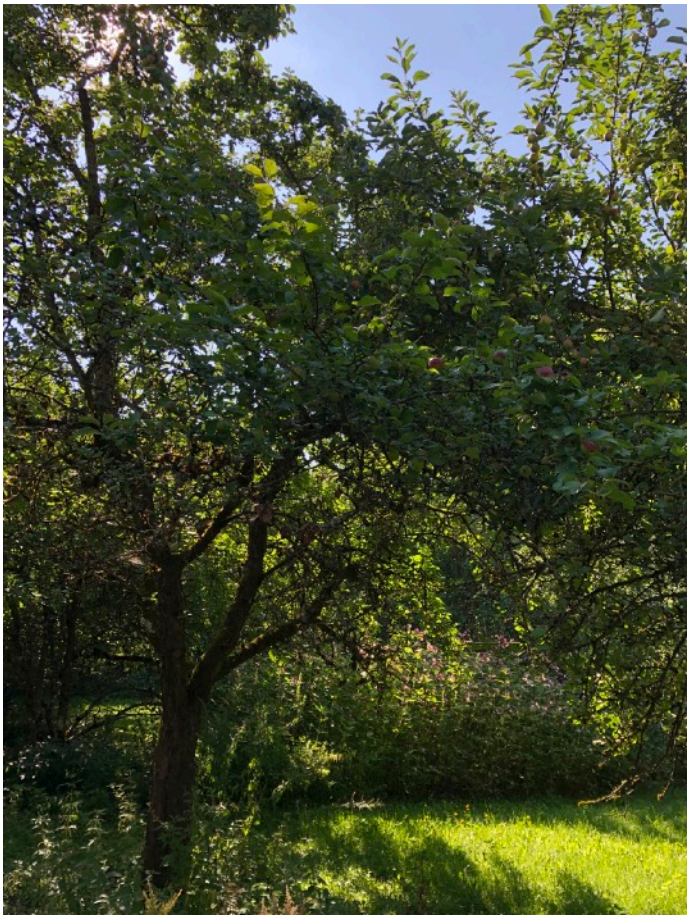

OMENAPUU 5–8: Antonovka

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Puut kasvavat omenatarhan perällä tiiviissä rivissä. Korkeita ja reheviä puita, jotka ovat saaneet kasvaa vapaasti. Niitä ei ole juuri leikattu. Puissa on paljon vihreitä omenoita. Syyslajike. Melko satoisia puita, sato vaihtelee vuosittain.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

OMENAPUU 9: Åkerö?

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkea ja rehevä puu, jonka oksista osa tulee miltei maahan asti. Saanut kasvaa vapaasti, ei ole juuri leikattu. Paljon punaposkisia omenoita. Syyslajiketta, joka on ilmeisesti Åkerö. Melko satoisa puu, sato vaihtelee vuosittain. Puu kasvaa uudemman päärakennuksen takana omenatarhassa.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

OMENAPUU 10: Lajike tuntematon, puuhun on vartettu eri lajikkeita

- Alkuperä: Paikallisen poliisi Sinisalon varttama omenapuu, jossa on eri lajeja. Äidin kertoman mukaan kaikki omenapuut yhtä lukuunottamatta (tätäkään ei ole enää jäljellä) paleltuivat ja kuolivat pois sotatalvena. Nykyiset omenapuut on istutettu vasta tämän jälkeen, arviolta 1940-1950-luvulla.
- Kuvailu: Korkea, rehevä kaksihaarainen puu. Runko on haljennut ja sitä on tuettu köydellä. Oksisto ei kaarru niin alas kuin monissa pihan muissa puissa. Saanut kasvaa vapaasti, ei ole juuri leikattu. Puussa on kohtalaisesti vihreitä omenoita. Erittäin hyviä syöntiomenoita. Ovat kypsinä punaisia, punaisuus näkyy raitoina. Menevät äkkiä huonoksi, syötävä nopeasti pois. Puu kasvaa uudemman päärakennuksen takana omenatarhassa.
- Käyttö: Erittäin hyviä syöntiomenoita. Siksi Jukka on halunnut säästää puun, vaikka se onkin haljennut. Myös naapurit hakevat omenoita. Kauriit syövät osan sadosta.

OMENAPUU 11: Valkeakuulas

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Sirompi, pienempi puu, jonka runko kaartuu vahvasti toiselle sivulle. Saanut kasvaa vapaasti, ei ole juuri leikattu. Kohtalaisesti vaaleanvihertäviä omenoita. Aikainen kesäomenalajike, omenoiden maku on makeahko. Melko satoisa puu, sato vaihtelee vuosittain. Tänä vuonna tulee melko hyvä sato. Puu kasvaa uudemman päärakennuksen takana omenatarhassa.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

OMENAPUU 12: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pienempi puu, jonka oksista yksi on pettänyt ja kaartuu maahan. Runko kaartuu vahvasti toiselle sivulle. Saanut kasvaa vapaasti, ei ole juuri leikattu. Runsaasti punaisia omenoita. Syyslajike. Melko satoisa puu, sato vaihtelee vuosittain. Puu kasvaa uudemman päärakennuksen takana omenatarhassa, melko lähellä rakennuksen päätyä.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

OMENAPUU 13: Åkerö

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, korkea puu jossa on vankka runko. Saanut kasvaa vapaasti, ei ole juuri leikattu. Melko runsaasti vihertäviä omenoita, joissa on jo aavistus punaista. Talviomenalajike. Melko satoisa puu, sato vaihtelee vuosittain. Puu kasvaa uudemman päärakennuksen takana omenatarhassa.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

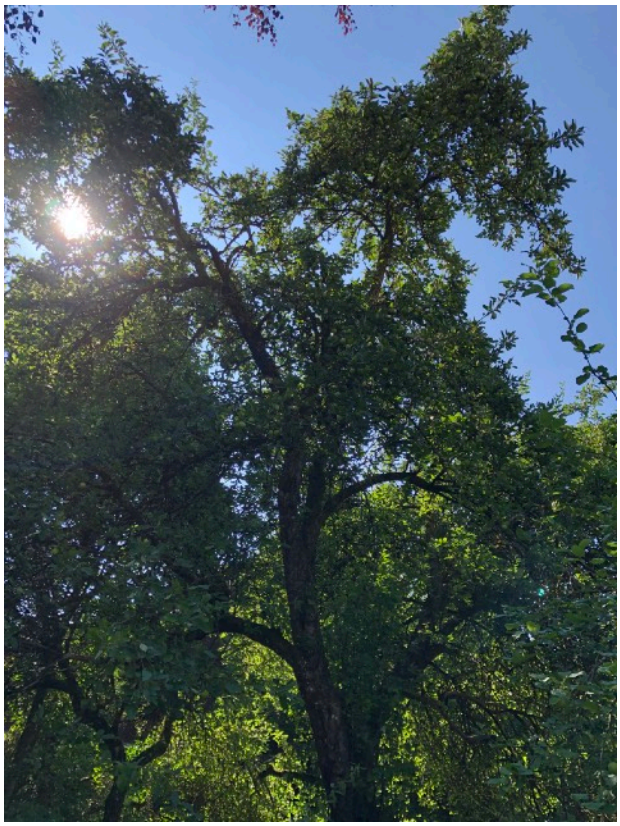

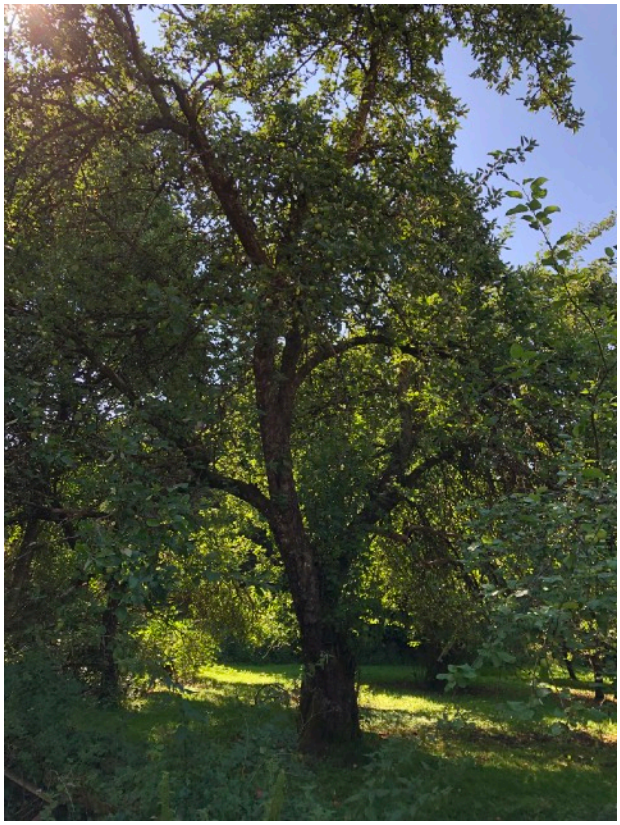

KARVIAINEN, USEITA

- Alkuperä: Pensaat on istuttanut todennäköisesti joko tilaa aiemmin pitänyt Jukka Hemmin eno tai Jukan vanhemmat, jotka tulivat pitämään paikkaa 1948. Voivat olla myös vanhempia.
- Kuvailu: Reheviä, villiintyneitä pensaita, joita on hankala erottaa toisistaan. Ei ollenkaan marjoja. Pensaat ovat olleet nyt hoitamatta. Ne kasvavat tiiviissä rivissä omenatarhan perällä, Antonovka-omenapuiden takana.
- Käyttö: Olleet nyt vähällä käytöllä, marjoja syödään suoraan pensaista jos niitä tulee. Supi syö yleensä sadon.

KARVIAINEN 1–7

- Alkuperä: Sama kuin muilla karviaisilla.
- Kuvailu: Seitsemän pensasta, jotka kasvavat tiiviissä rivissä. Reheviä, villiintyneitä pensaita. Osaa on tuettu kehikoilla. Vain vähän väriltään vihertäviä marjoja, jotka ovat vielä raakoja. Pensaat ovat olleet nyt hoitamatta. Kasvavat uudemman päärakennuksen takana omenatarhassa, tarhan osassa joka on lähempänä taloa.
- Käyttö: Sama kuin muilla karviaisilla.

KARVIAINEN 8–9: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin muilla karviaisilla.
- Kuvailu: Kaksi rehevää ja villiintynyttä pensasta. Molemmat on tuettu kehikoilla. Jäljellä on vain vähän marjoja, väriltään punaisia. Pensaat ovat olleet nyt hoitamatta. Ne kasvavat vierekkäin puutarhan perällä.
- Käyttö: Sama kuin muilla karviaisilla.

RAPARPERI

- Alkuperä: Sama kuin karviaisilla.
- Kuvailu: Raparperista on jäljellä joitakin varsia lehtineen, jotka menevät miltei maata myöden. Osassa lehdistä on toukkien syömiä reikiä. Ollut viime ajat hoitamatta. Kasvaa pihan perällä vanhassa kivellä rajatussa kasvipenkissä, puun ja muun kasvillisuuden varjossa.
- Käyttö: Ollut nyt käyttämättä.

HALOSEN PUUTARHA, TUISKULA
Haastateltu 13.8.2024: Rauni Halonen

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: kirsikkapuu (useita), luumupuu 2 kpl, omenapuu 3 kpl, raparperi 1 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: syreenit (syreeniaita).

Frans Laivanen osti Köyliön Kankaanpäästä entisen Reinin sotilastorpan, joka siirrettiin Köyliön Tuiskulaan vuonna 1918. Tilaa asutti Laivasen perhe ja talo on edelleen paikallaan. Sitä on laajennettu ja remontoitu vuonna 1995. Tila on nimeltään Koivisto.

Rauni Halonen perheineen osti tilan vuonna 1999 ja asuu siinä edelleen. Tontti on pinta-alaltaan vajaan hehtaarin ja ostohetkellä piha kasvoi täynnä pitkää heinää. Asukkaat ovat sekä istuttaneet puutarhaan uusia kasveja, että vaalineet vanhoja jäljellä olevia kasvikantoja. Tontti on savimaata, joka on hyvä kasvualusta monille kasveille. Puutarhaharrastuksen lisäksi Rauni hoitaa mehiläisiä, joita hänellä on neljä pesää.

Vasemmanpuoleinen talo on Frans Laivasen 1918 Karhialta ostama entinen Reinin sotilastorppa Tuiskulaan siirrettynä. Toisessa talossa asusti Amanda Koivisto, Mantaksi kutsuttu, joka piti kaupan mm. leivonnaisia ja tupakkaa. Om. Köyliön museo.

Raimo Salokankaan kirjasta *Köyliön historia II, 1850-1975* (1980).

Pienen torpan tai mäkitupalaisperheen tärkein omaisuus oli helposti koottavissa yhteen. Frans Laivanen perheineen on saanut kerätyksi Kossilan talon omistaman Reinin sotilastorpan pihamaalle vuonna 1918 pari lehmää, hevosen, lampaan, muutamia kanoja ja kissan. Om. Köyliön museo.

OMENAPUU 1: Grenman

- Alkuperä: Omenapuun alkuperästä ei ole varmaa tietoa, mutta se on vanhaa kantaa eli todennäköisesti Laivasten istuttama.
- Kuvailu: Iso, vahvarunkoinen puu. Jonkin verran omenoita, jotka ovat väriltään kellertävän-vihertäviä. Maku on erikoinen, makea, päärynään viittaava. Puu tekee huonommin satoa. Se on saanut kasvaa melko vapaasti, leikataan vain harvoin. Puu kasvaa lähellä asuinrakennuksen päätyä.
- Käyttö: Käytetään syöntiomenina. Kaikki pihan eri puiden loput omenat kerätään yhteen (myös maasta) ja ne viedään mehustamoon. Omenoista tehdään pastoroitua mehua.

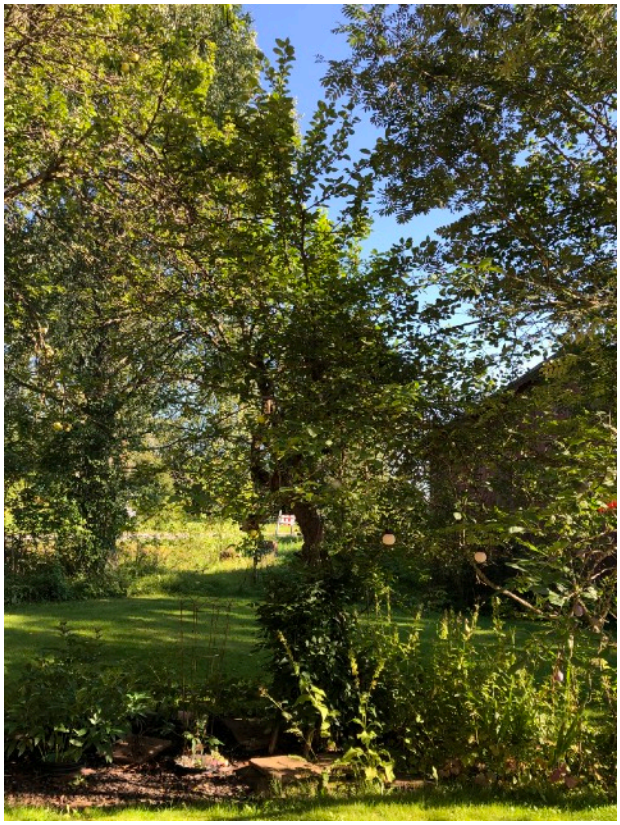

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso puu, jolla on vahva runko. Latvusto kaartuu enemmän toiselle sivulle lähelle talon seinää. Omenat ovat väriltään vaaleanvihertäviä. Niiden maku on kirpeä, muikea. Ei ole hyvä syöntiomena. Puu tekee paljon satoa. Se on saanut kasvaa melko vapaasti, leikataan vain harvoin. Puu kasvaa asuinrakennuksen takana, talon seinustalla.
- Käyttö: Omenoista tehdään mehua kuten omenapuun no. 1 omenoista.

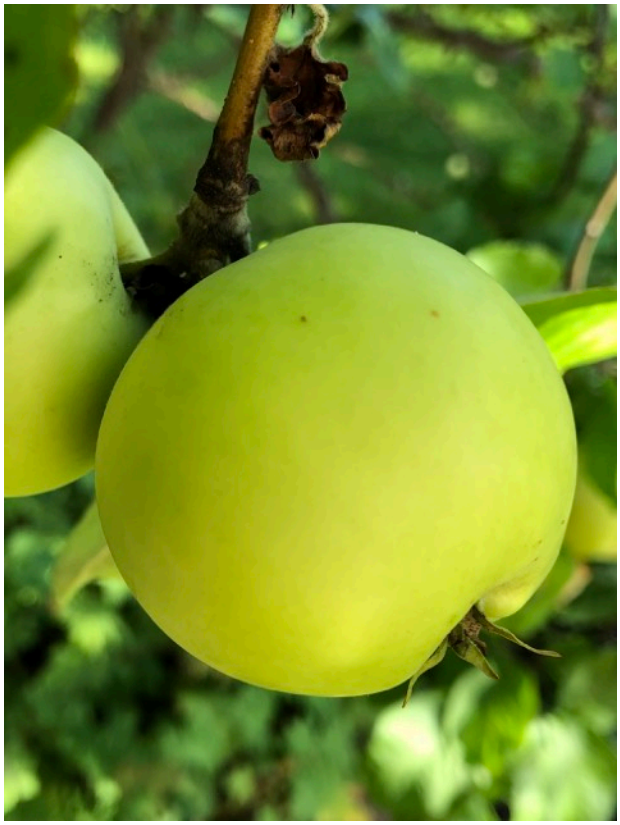

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon, jokin kaneliomena

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso puu, jossa on kohtuullisen paljon punertavia omenoita. Ovat maultaan pihan parhaita syöntiomenoita. Puu tekee paljon satoa. Se on saanut kasvaa melko vapaasti, leikataan vain harvoin. Puu kasvaa asuinrakennuksen takanurkalla, lähellä omenapuuta no. 1.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

LUUMUPUU 1

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Monihaarainen ja sirorunkoinen, melko korkea puu. Luumut ovat väriltään tummansini-violetteja. Sato vaihtelee vuosittain. Puu kasvaa asuinrakennuksen päädyssä toisen luumupuun vieressä, lähellä omenapuuta no. 1.
- Käyttö: Luumuja syödään sellaisenaan.

LUUMUPUU 2

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Melko pieni, siro puu, jolla on erittäin kapea runko. Luumut ovat väriltään tummansini-violetteja. Sato vaihtelee vuosittain. Puu kasvaa asuinrakennuksen päädyssä toisen luumupuun vieressä, lähellä omenapuuta no. 1.
- Käyttö: Luumuja syödään sellaisenaan.

KIRSIKKAPUU, USEITA

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Korkeat, tuuheat puut kasvavat yhdessä tiheässä rivissä pihan perällä, tontin rajalla. Kirsikat kasvavat ylempänä latvustossa. Tekevät melko hyvin satoa, sato vaihtelee hiukan vuosittain.
- Käyttö: Linnut syövät yleensä sadon.
- Muistot: Kirsikoiden alkuja on viety myös Raunin siskon pihalle Kuhmoon.

RAPARPERI

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Raparperissa on isot lehdet, joissa on melko runsaasti toukkien syömiä reikiä. Tekee hyvin satoa. Kasvaa ulkorakennuksen vieressä, aurinkoisessa ja lämpimässä paikassa muun kasvillisuuden keskellä.
- Käyttö: Tehdään esim. kiisseliä.

HUILAN PUUTARHA, VINNARI
Haastateltu 15.7.2024: Jorma Huila

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: viinimarja 8 kpl, karviainen 3 kpl, luumupuu (useita), omenapuu 4 kpl, raparperi 1 kpl, peruna 2 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: juhannusruusu, pasuunakukkia, yksinkertainen vaaleanpunainen ruusu (sekoitus, korkea), sekä muita tunnistamattomia kukkakasveja. Jorma on tuonut pari koristekasvia myös Nakkilasta vanhan pappilan pihalta.

Nikkarin tila on ollut asuttu 1700-luvulta lähtien. Se on entisiä Köyliön Vanhakartanon maita, joka on itsenäistynyt omaksi tilakseen torpparivapautuksen myötä. Tila on Jorma Huilan syntymäkoti. Hän viljelee perunaa ja sokerijuurikasta, sekä pitää mehiläisiä.

Pihassa on ollut aiemminkin hyötypuutarha, jota on laajennettu myöhemmin. Pihapiirissä on vanhoja maatilan rakennuksia kuten navetta, sekä vanha ja uusi, rintamamiestalon tyyppinen päärakennus.

Alue on hiekkamaaseutua: kuivaa, vedestä on pulaa. Jorman sisko hoitaa enemmän puutarhaa, mutta Jorma itsekin on mukana pihatöissä.

Karviainen kesäsateen kastelemana.

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Puu on peräisin 1900-luvun alkupuolelta, ehkä 1920-luvulta. Jorma Huilan isoisä isän puolelta (s. 1900, Kepolasta) on tullut vävypojaksi taloon ja istuttanut puun siemenistä. Kaikki pihan puut ovat eri lajiketta. Lajikkeista ei ole tietoa ja alunperin niitä on ollut puolet enemmän.
- Kuvailu: Runsaslehtisessä puussa on paksu, suora runko. Rungon alaosassa on halkeamia ja puusta on leikattu pois pari isoa oksaa. Omenat ovat kypsyttyään kellertävän värisiä. Melko satoisa puu. Kasvaa pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö: Syöntiomenina.

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Paksu, suora runko, joka haarautuu kolmeksi varreksi. Runsaslehtisen latvuston muoto muistuttaa apilaa. Omenat ovat kypsyttyään kellertävän värisiä. Omenoiden maku on mieto. Melko satoisa puu. Kasvaa pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö: Hyvänmakuisia syöntiomenia.

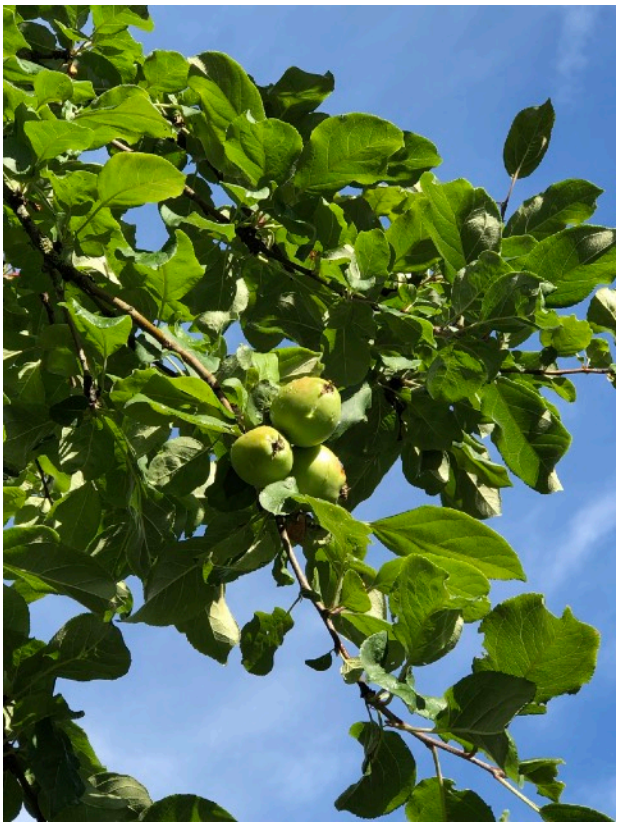

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Kaksihaarainen runko, melko siro puu. Omenat ovat isommat kuin pihan muissa puissa ja ne ovat kypsyttyään vaalean vihertäviä. Maku on hapan, muikea. Eivät ole hyviä syöntiomenoita. Melko satoisa puu. Kasvaa pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö: Jorman äiti teki omenoista omenapaistosta.

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman pienempi puu, jolla on jykevä, suora varsi. Omenat ovat isohkoja ja kypsyttyään väriltään hieman kellertäviä. Ovat maultaan happamia, eivät hyviä syöntiomenoita. Melko satoisa puu. Kasvaa pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö: Ollut vähemmällä käytöllä: Omenoita ei tule käytettyä koska niiden maku on niin hapan. Jorman äitikään ei oikein käyttänyt niitä, ehkä otti johonkin joukkoon.

LUUMUPUU, USEA

- Alkuperä: Puut on tuotu Säkylän Karhusuolta arviolta 60-vuotta sitten. Niiden alkuperä on tuntematon. Puuta on levitetty juurivesoista ja se on levinnyt myös itsestään.
- Kuvailu: Useampi melko korkea puu, sekä jokusia pienempiä. Runsaslehtisiä puita, joissa on paljon luumuja. Luumut ovat kypsyttyään väriltään ruskeita ja niiden maku on hyvä, makea. Puut kasvavat pihapiirin puutarhassa, sitä reunaustavan pensasaidan vierellä.
- Käyttö: Syödään suoraan sellaisenaan. Luumuista on tehty myös luumuhilloa. On tarjottu naapureillekin, että voi tulla noukkimaan. Myrsky pudottaa välillä luumuja maahan, jolloin supit syövät ne äkkiä.

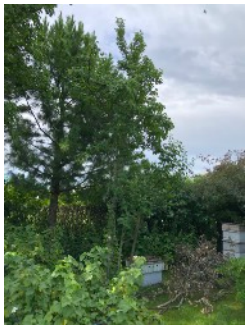

KARVIAINEN 1–3: Punainen karviainen

- Alkuperä: Pensaat ovat peräisin 1900-luvun alkupuolelta, ehkä 1920-luvulta. Jorman isoisä isän puolelta (s. 1900, Kepolasta) on tullut vävypojaksi taloon, pensaat ovat siltä ajalta.
- Kuvailu: Pieniä pensaita. Marjat ovat pieniä ja punaisia. Ovat sitkeää lajia. Kukkivat tosi aikaisin, ovat aikaista lajiketta. Pensaita leikataan tarpeen mukaan ja tarvittaessa myös lannoitetaan kevyesti. Ne kasvavat pihapiirin puutarhassa. Yksi pensaista on kuvaamatta.
- Käyttö: Syöntimarjoina. Uudemmista karviaispensaista tehdään myös hilloa.

VIINIMARJA 1: Musta viinimarja

- Alkuperä: Vanha pensas, peräisin vähintään 1930–1940-luvulta.
- Kuvailu: Matalahko, leveä ja rehevä pensas, joka haarautuu enemmän toiselle sivulle. Tuettu kehällä. On tullut melko hyvin marjoja, mehiläisistä on hyötyä pölytyksessä. Uudempiin pensaisiin verrattuna aikainen lajike. Pensas kasvaa pihapiirin puutarhan perällä matalalla aidalla aidatulla alueella, toisen vanhan mustan viinimarjapensaan vieressä.
- Käyttö: Marjoja pakastetaan. Käytetään marjasekoituksiin.

- Käyttö: Marjoja pakastetaan. Käytetään marjasekoituksiin.

VIINIMARJA 2: Musta viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla no. 1.
- Kuvailu: Matalahko, leveä ja rehevä pensas, jota on tuettu kehällä. On tullut melko hyvin marjoja. Uudempiin pensaisiin verrattuna aikainen lajike. Pensas kasvaa pihapiirin puutarhan perällä matalalla aidalla aidatulla alueella, toisen vanhan mustan viinimarjapensaan vieressä.

VIINIMARJA 3: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Vanha pensas, arviolta ajalta ennen 1930–1940-lukua.
- Kuvailu: Kapeahko pensas, jonka oksat kasvavat melko pystysuoraan. On tullut melko hyvin marjoja. Aikainen lajike – huomattavan aikainen kukkija muihin verrattuna. Yöpakkaset tekevät välillä kiusaa. Kasvaa pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö. Sama kuin viinimarjalla no. 1.

VIINIMARJA 4: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla no. 3.
- Kuvailu: Kapeahko pensas, jonka oksat kasvavat melko pystysuoraan. On tullut melko hyvin marjoja. Aikainen lajike – huomattavan aikainen kukkija muihin verrattuna. Yöpakkaset tekevät välillä kiusaa. Kasvaa pihapiirin puutarhassa.
- Käyttö. Sama kuin viinimarjalla no. 1.

VIINIMARJA 5: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla no. 3.
- Kuvailu: Kapeahko pienempi pensas, jonka oksat kasvavat melko pystysuoraan. On tullut melko hyvin marjoja. Aikainen lajike – huomattavan aikainen kukkija muihin verrattuna. Yöpakkaset tekevät välillä kiusaa. Kasvaa pihapiirin puutarhassa, aivan kuusien vieressä.
- Käyttö. Sama kuin viinimarjalla no. 1

VIINIMARJA 6: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Pensas on arviolta 1930–1940-luvulta.
- Kuvailu: Rehevä, matalahko pensas. On tullut melko hyvin marjoja. Aikainen lajike – huomattavan aikainen kukkija muihin verrattuna. Yöpakkaset tekevät välillä kiusaa. Kasvaa pihapiirin puutarhassa, aivan kuusien vieressä.
- Käyttö. Sama kuin viinimarjalla no. 1.

VIINIMARJA 7–8: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin viinimarjalla no. 6.
- Kuvailu: Kaksi puutarhan perällä matalalla aidatulla alueella vierekkäin kasvavaa pensasta, joista toinen on pienempi. Molemmat on huputettu vihreällä verkolla. On tullut melko hyvin marjoja. Aikainen lajike – huomattavan aikainen kukkija muihin verrattuna. Yöpakkaset tekevät välillä kiusaa.
- Käyttö: Sama kuin viinimarjalla no. 1.

RAPARPERI

- Alkuperä: Arviolta 1930–1940-luvulta. Alkuperä tuntematon. Pihalla on kyllä jo aiemminkin Jorman isovanhempien aikaan kasvanut raparperia, penkki oli omenapuiden välissä. Kenties on jaettu/siirretty niistä.
- Kuvailu: Rehevä pensas, jossa on isot lehdet. Kohtuullisen satoisa, vain osa sadosta käytetään. Raparperi kasvaa puutarhan perällä matalalla aidalla aidatulla alueella.
- Käyttö: Tehty raparperijuomaa, piirakoita ja kiisseliä. On syöty myös sellaisenaan kuorittuna ja sokeriin kastettuna.

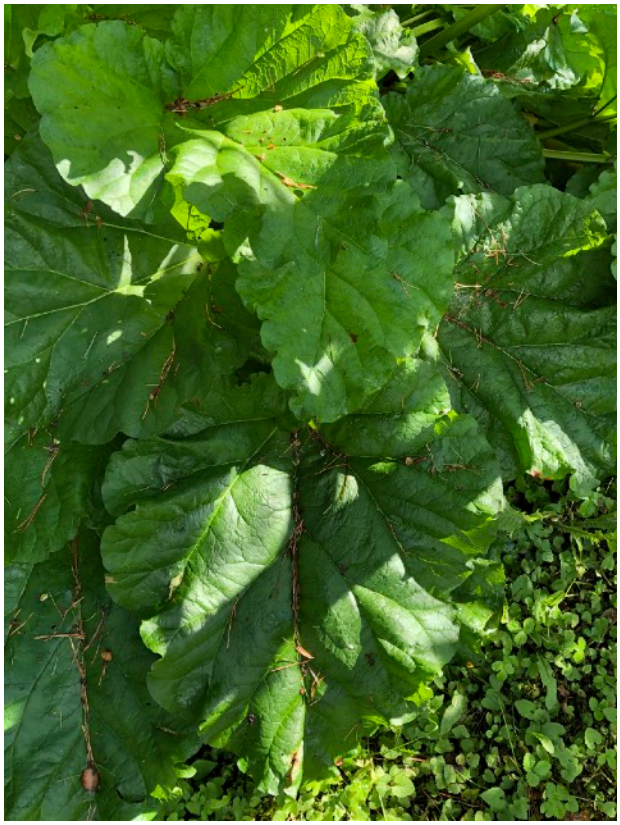

PERUNA 1: Parsaperuna eli Asparges

- Alkuperä: Tullut Jorman äidin puolen isoisältä, Kiukaisten Rahvolasta. Kotipaikka jäi äidin isän siskoille, kuoleman jälkeen äidin serkuille. Kulkeutunut sieltä Säkylän Karhusuon kautta nykyiselle kasvupaikalleen.
- Kuvailu: Pitkänmallinen, puikula peruna. Melko jauhoinen perunalajike. Herkempi taudeille kuin tärkkiperunat. Perunoita ei ole kuvattu.
- Käyttö: Hyvä muusiperuna. Perunoita on annettu välillä naapureillekin. Jorma viljelee uudempien perunalajikkeiden lisäksi myös vanhoja jotta ne säilyisivät.

PERUNA 2: Vaaniin herkku

- Alkuperä: Sama kuin perunalla no. 1.
- Kuvailu: Punakuorinen, ei tasasivuinen lajike, jossa on syvät ”kuopat”. Ulkonäköön vaikuttaa myös maan pH sekä sääilmiöt. Melko jauhoinen lajike. Myöskin melko aikainen lajike. Herkempi taudeille kuin tärkkiperunat. Perunoita ei ole kuvattu.
- Käyttö: Äidin isän siskot söivät Vaaniin herkkua läpi talven. Hyvä muusiperuna. Perunoita on annettu välillä naapureillekin. Jorma viljelee uudempien perunalajikkeiden lisäksi myös vanhoja jotta ne säilyisivät.

Esimerkkikuva parsaperunasta. Se on pitkulainen ja kuhmurainen perunalajike. Tämä on maasta nostettu siemenperuna. Kuva: Lassi Lähteenmäki / Yle.

Esimerkkikuva Vaaniin herkku -perunasta. Kuva: Elina Kolehmainen.

PELLONPERÄN PUUTARHA, VUORENMAA
Haastateltu 5.7.2024: Pirjo Pellonperä

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 3 kpl, raparperi 1 kpl, viinimarja 8 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: Pihalla kasvaa useita vanhoja kukkakasveja, joita ei osaa nimetä. Yksi näistä on vaaleanpunainen ruusu, joka on mahdollisesti mustialanruusu.

Puutarhassa käytetään luonnonmukaista tuholaistorjuntaa: nokkosten päälle kaadetaan kiehuva vesi. Kun tämä on jäähtynyt, siivilöidään 1 litra sitä + 1 dl tuhkaa kannuun ja kastellaan.

Kasveille annetaan tarvittaessa kevät- ja syyslantaa. Puutarhassa on kuorikate. Ensimmäisellä kerralla katetta laitettaessa sen alle on laitettu kangas, tämän jälkeen on käytetty sanomalehteä.

Pellonperän puutarhassa kasvaa yksi harvinainen, piikikäs ns. karvakarviaispensas, "Erkkilän karvanen karviainen".

KARVIAINEN 1: Punainen karviainen

- Alkuperä: Kasvi on peräisin Pirjon aviomiehen Jorman kotoa naapurista. Siirretty nykyiselle paikalle 1984 kun heidän talonsa on valmistunut. Alkuperä tuntematon, ollut Jorman äidillä ties kuinka kauan.
- Kuvailu: Matala pensas. Runsassatoinen pensas, johon tulee punaisia ja makeita marjoja. Ovat hyvänmakuisia lastenkin mielestä. Kasvaa takapihan puutarhassa aidatulla alueella.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan pensaasta.

KARVIAINEN 2: Vihreä karviainen

- Alkuperä: Pensas on peräisin Kärsämäestä Iisalmen maalaiskunnasta, Oulun alapuolelta. Se on Pirjon mummun eli äidin äidin peruja. Siirretty nykyiselle paikalle vuonna 1984.
- Kuvailu: Matalahko pensas, jossa on paljon lehtiä. Jokunen kuiva oksa. Marjat ovat pieniä. Melko satoisa pensas, johon tulee makeita vihreitä marjoja. Pensaaseen tulee helposti lehtitoukkia. Kasvaa takapihan puutarhassa aidatulla alueella.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan pensaasta.

- Muistot: Pirjo muistaa ettei pensaan marjoja saanut lapsena syödä. Mummo myi niitä Iisalmen torilla.

KARVIAINEN 3: Karvakarviainen, "Erkkilän karvanen karviainen"

- Alkuperä: Pirjon aviomiehen Jorman mummu eli isän äiti on tuonut pensaan. Siirretty naapurista eli Jorman kotitalosta, jonne mummu on tullut miniäksi 1950-luvulla. Siirretty nykyiselle paikalle vuonna 1984.
- Kuvailu: Hyvin pienen kokoinen pensas. Koko on viime vuosina pienentynyt huomattavasti entisestään. Oksissa on isot piikit. Pensaan juurelle kasvaa aina valkoista morsiuskukkaa. On tehnyt aiemmin satoa, mutta viime ja tänä vuonna ei tullut enää ollenkaan marjoja. Marjojen sisusta on todella makea, pinta on ”karvainen” ja kuori on paksu. Pensaasta on leikattu pois kuivia oksia. Pirjo on kovin huolissaan, että kasvi häviää kokonaan, ja toivoo neuvoja sen säilyttämiseen. Pensas kasvaa takapihan puutarhassa aidatulla alueella.
- Käyttö: Marjoista on tehty mehua, niistä tuli hyvä mehu.

Ohjeita huonokuntoisen karviaispensaan hoitamiseen

Ennen kuin maa jäätyy, kannattaa harata multaa pensaan ympäriltä, jotta maan sisällä talvehtivien tuholaisten aikuiset yksilöt, toukat ja munat nousisivat pintaan ja kuolisivat talven aikana. Pensas kannattaa suojata verkolla metsäneläinten varalta.

Kun pakkaset ovat hellittäneet keväällä maalis-huhtikuussa leikataan kuolleet oksat niin, että jää korkeintaan 5 cm tappi. Jos on jäänyt aiemmista leikkauksista tätä pidempiä tappeja, nekin lyhennetään 5 cm:iin. Leikkausta ei pidä tehdä sateisella säällä.

Rikkaruohot kitketään pois pensaan tyveltä. Keväällä lisätään uutta multaa pensaan ympärille. Jos käyttää haketta pensaan ympärillä, sitä ei kannata laittaa aivan tyven lähelle, vaan vähän kauemmaksi. Kesällä lannoitus peruspuutarhalannoitteilla pussin ohjeen mukaan. Kesähelteellä kastellaan.

Uusi taimi vanhasta karviaispensaasta

Helpoin tapa lisätä yksittäistä karviaispensasta on oksan taivuttaminen. Oksa taivutetaan koskettamaan maata ja kiinnitetään pysymään paikallaan esimerkiksi koukun muotoon taivutetulla rautalangalla.

Taivukkaasta jätetään 10-15 cm kärkeä näkyviin ja maata koskettavan kohdan päälle lisätään multaa.

Oksan taivuttaminen kannattaa tehdä keväällä ja kesän aikana muodostuu juuria mullan alla olevaan osaan. Juurtunut oksa irrotetaan seuraavana keväänä ja tämä uusi taimi istutetaan uudelle paikalle.

VIINIMARJA 1–6: Musta viinimarja

- Alkuperä: Pensaiden 1–3 alkuperä on tuntematon. Saatu Pirjon äidiltä Kärsämäestä Iisalmen maalaiskunnasta, Oulun alapuolelta. Myös pensaiden 4–6 alkuperä on tuntematon. Saatu naapurin mummolasta ei aviomies Jorman kotitalosta. Kaikki pensaat on siirretty nykyiselle kasvupaikalleen vuonna 1984.
- Kuvailu: Isoja ja reheviä pensaita. Pensaiden 1–3 ja 4–6 lehtien muodossa on eroa. Lisäksi pensaiden 4–6 lehtiruodot ovat tummemmat kuin muissa pensaissa. Pensaiden välillä on myös makueroja. Erittäin satoisia pensaita. Marjoja tulee nyt erityisesti vanhoihin oksiin pensaiden alaosiin, kun ylempää versoaa uusia oksia pensaiden leikkauksen jäljiltä. Pensaat kasvavat takapihan puutarhassa aidatulla alueella: pensaat 1–3 rivissä talon puoleisella sivulla, pensaat 4–6 pellon puoleisella sivulla.
- Käyttö: Tehdään mehua, hilloa ja hyytelöä. Marjoja myös pakastetaan kokonaisina.

Pensaat no. 1–3.

Pensaat no. 4–6.

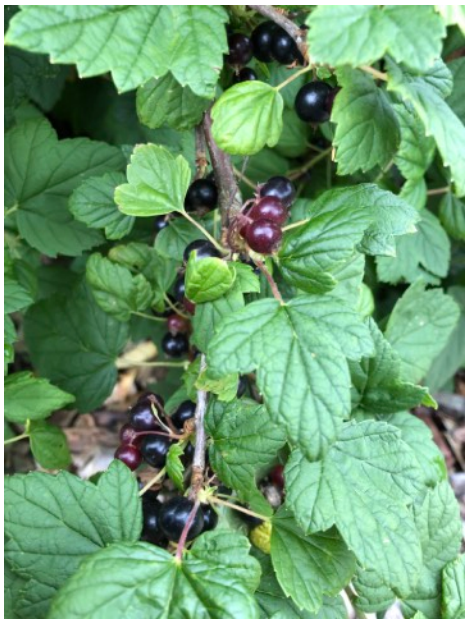

No. 1

No. 2

No. 3

No. 4

No. 5

No. 6

VIINIMARJA 7: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Kasvi on vanhaa alkuperää, se on mahdollisesti jommalta kummalta mummolta saatu.
- Kuvailu: Iso, rehevä pensas. Isot marjatertut joissa on runsaasti marjoja. Erittäin satoisa pensas. Pensasta on leikattu reilusti vuosi sitten. Se kasvaa takapihan puutarhassa aidatulla alueella.

- Käyttö: Tehdään mehua. Marjoja pakastetaan ja syödään mm. puuron päällä.

VIINIMARJA 8: Valkoinen viinimarja

- Alkuperä: Pensas on peräisin Iisalmen maalaiskunnasta Oulun alapuolelta ja se on saatu Pirjon tädiltä. Siirretty nykyiselle paikalle vuonna 1984.
- Kuvailu: Pieni, matalahko ja runsaslehtinen pensas, jossa on jonkin verran vielä raakoja marjaterttuja. Pensas tekee kohtuullisesti satoa ja sen marjat kypsyvät aina ensimmäisenä. Se kasvaa takapihan puutarhassa aidatulla alueella.
- Käyttö: Tehdään mehua.

RAPARPERI

- Alkuperä: Jorman siskon mies on tuonut ja istuttanut pensaan 1984: hän kaivoi kuopan, johon laittoi hevosenlantaa ja kasvin. Tuonut sen todennäköisesti kotoaan Säkylästä. Alkuperästä ei ole muuta tietoa kuin että se on vanhaa lajia.
- Kuvailu: Rehevä pensas, jossa on isot lehdet. Erittäin satoisa, tänä kesänä on menossa jo kolmas sato. Syksyllä lehdet leikataan ja jätetään talveksi suojaksi kasvin päälle. Raparperi kasvaa takapihan puutarhassa.
- Käyttö: Tehdään piirakkaa, mehua, raparperi-kaurahyvettä, raparperijuomaa sitruunahapolla sekä simaa.

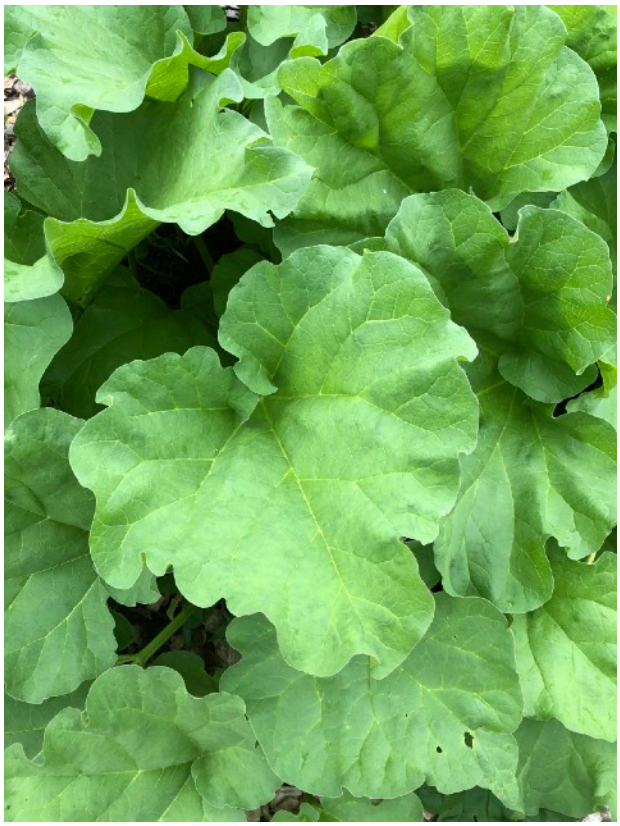

MINKOVITSCHIN PUUTARHA, YTTILÄ
Haastateltu 19.8.2024: Sari Minkovitsch

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 3 kpl, karviainen 2 kpl, viinimarja 7 kpl, kirsikkapuu 1 kpl, kriikunapuu (useita).

Pihapiirin asuinrakennus on entinen Köyliön Osuuskaupparakennus. Kauppa on perustettu 1910. Rakennuksen hirret ovat vanhempia ja ne on tuotu muualta. Sari Minkovitschin avopuoliso Jari on muuttanut paikkaan 1986 ja Sari vuonna 2012.

Tontin maaperä on kovin hiekkaista ja vähäravinteista, köyhää. Sari on vuodesta 2013 eteenpäin hoitanut puita leikkaamalla ja lannoittamalla niitä säännöllisesti omasta kompostista saatavalla kompostimullalla. Tätä ennen puut olivat pitkään hoitamatta. Marjapensaita ei tällä hetkellä erityisesti hoideta. Pihamaalla tepastelevat perheen lemmikkikanat ja -kukot. Myös ne saavat herkutella omenoilla, sillä kanoille syötetään omenoiden siemeniä.

Pihan omenapuiden lajikkeet on käynyt tunnistamassa Jaakko Ojala, eläkkeellä oleva paikallinen valokuvaaja, joka on harrastanut kauan omenalajikkeiden keruuta ja tunnistamista. Hän asuu Köyliönjärven länsipuolella Kepolassa, mutta hänen omenapuutarhansa on järven itärannalla kesämökin tontilla.

Lyhyt *Yttilän raitti, Köyliön Osuuskauppa* -esittelyvideo:
https://youtu.be/mjNen2aKWY4?feature=shared

Köyliön Osuuskauppa vanhassa ilmakuvassa.

OMENAPUU 1: Huvitus

- Alkuperä: Puun alkuperästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta se on arviolta 1950-luvulta. Arvio perustuu paikasta otettuihin ilmakuviin sekä siihen, että tuolloin tilalla asui perheellinen kauppias jolla oli ilmeisesti puutarha.
- Kuvailu: Pienehkö, matala ja melko siro puu. Kapea runko, latvus on leikattu sateenvarjomaiseen muotoon. Kohtuullisen runsaasti punertavia omenoita. Huvitus on pihan luottopuu, se tekee aina takuulla satoa ja yleensä runsaasti. Kasvaa osuuskaupan pihapiirin puutarhassa, lähellä muita omenapuita.
- Käyttö: Omenoita käytetään syöntiomenina, ne viipaloidaan ja syödään. Niistä tehdään myös hilloa. Nyt tarkoituksena on viedä omenoita myös mehustamoon ja teettää niistä pastöroitua mehua.

OMENAPUU 2: Bergius

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pienehkö, matala ja melko siro puu. Kapea runko, joka kasvaa ylempää kauniin kaarevassa muodossa. Jonkin verran punaisia omenoita. Aivan puun viereen on itsekseen kasvanut omenan taimi jossa on erilaisia, pienempiä ja vaaleita omenoita. Puu kukkii ja tekee satoa yleensä vain joka toinen vuosi. Kasvaa osuuskaupan pihapiirin puutarhassa, lähellä muita omenapuita.
- Käyttö: Omenoita käytetään syöntiomenina, ne viipaloidaan ja syödään. Niistä on tehty raakamehua. Nyt tarkoituksena on viedä omenoita myös mehustamoon ja teettää niistä pastöroitua mehua.

OMENAPUU 3: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pienehkö, matala ja melko siro puu. Kapea kolmihaarainen runko. Jokusia punaisia omenoita. Vähäsatoisempi puu, tekee yleensä vain muutamia omenoita. Syyslajike, jonka omenat säilyvät pitkälle talveen. Todella hyviä, makoisia syöntiomenoita. Jaakko Ojalan määrittäessä omenalajikkeita ko. puuta ei arvioitu, koska se ei silloin tuottanut hedelmää. Kasvaa osuuskaupan pihapiirin puutarhassa, lähellä muita omenapuita.
- Käyttö: Omenoita käytetään syöntiomenina, ne viipaloidaan ja syödään. Nyt tarkoituksena on viedä omenoita myös mehustamoon ja teettää niistä pastöroitua mehua.

KIRSIKKAPUU

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni puu, jonka runko kaartuu vahvasti sivulle. Tekee hyvin satoa, sato on jo kerätty tältä vuodelta. Oli alunperin korkea puu, mutta siitä oli hankalaa poimia kirsikoita ja linnut söivät aina sadon. Paksumpi runko katkaistiin ja pienempi jätettiin kasvamaan, on nyt jo kasvanut isoksi. Puu kasvaa osuuskaupan pihapiirin puutarhassa, lähellä omenapuita.
- Käyttö: Kirsikoista tehdään hilloa. Aikaisemmin Sari käytti myös siemeniä hillossa, ei enää. Nyt kokeili maustaa hillon karvasmanteliöljyllä, tämä onnistui hyvin.

KRIIKUNAPUU, USEITA

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Useita, siroja ja melko korkeita puita jotka kasvavat tiiviissä rivissä. Paljon hedelmiä, joiden väri vaihtelee. Tekevät hyvin satoa. Puut kasvavat osuuskaupan pihapiirin puutarhassa, pihatien vieressä lähellä omenapuita.
- Käyttö: Tehdään hilloa.

KARVIAINEN 1: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, villiintynyt pensas. Jäljellä jokusia hyvin tummia marjoja, jotka ovat hieman ylikypsiä. Tekee jonkin verran satoa. Pensas kasvaa pihan perällä muun kasvillisuuden keskellä, lähellä toista karviaispensasta ja viinimarjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta.

KARVIAINEN 2: Punainen karviainen

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, villiintynyt pensas. Jäljellä jokusia hyvin tummia marjoja, jotka ovat hieman ylikypsiä. Tekee jonkin verran satoa. Pensas kasvaa pihan perällä muun kasvillisuuden keskellä, lähellä toista karviaispensasta ja viinimarjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta.

VIINIMARJA 1: Musta viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, villiintynyt pensas. Jäljellä jokusia tummia, pieniä marjoja. Tekee kohtuullisen hyvin satoa. Pensas kasvaa pihan perällä muun kasvillisuuden keskellä, lähellä karviaispensaita ja punaisia viinimarjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta ja niistä tehdään mehua.

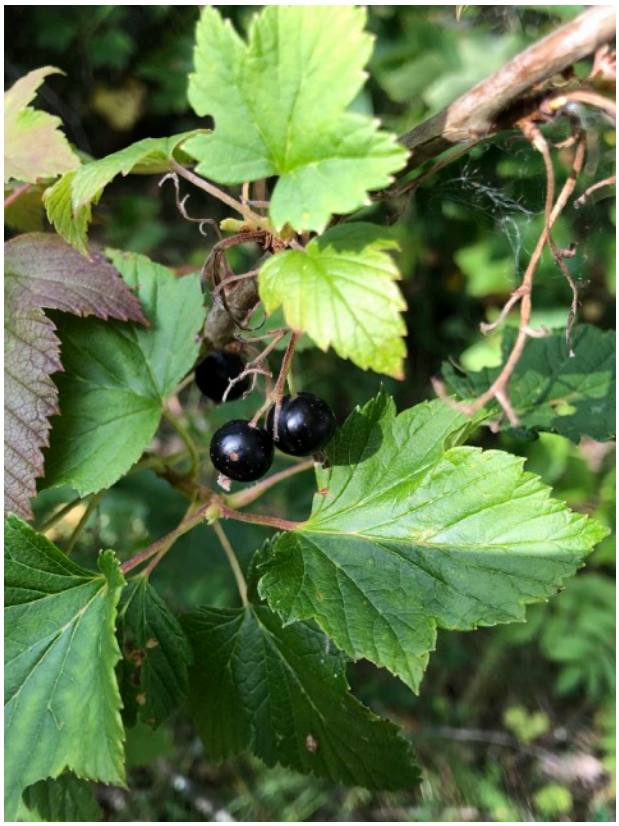

VIINIMARJA 2: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Pieni, villiintynyt pensas. Jäljellä jokusia punaisia, pieniä marjoja. Tekee kohtuullisen hyvin satoa. Pensas kasvaa pihan perällä muun kasvillisuuden keskellä, lähellä karviaispensaita ja muita viinimarjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta ja niistä tehdään mehua.

VIINIMARJA 3: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman isompi, villiintynyt pensas. Kohtuullisen paljon punaisia, pieniä marjoja. Tekee kohtuullisen hyvin satoa. Pensas kasvaa pihan perällä muun kasvillisuuden keskellä, lähellä karviaispensaita ja muita viinimarjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta ja niistä tehdään mehua.

VIINIMARJA 4: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman isompi, rehevä ja villiintynyt pensas. Kohtuullisen paljon punaisia, pieniä marjoja. Tekee kohtuullisen hyvin satoa. Pensas kasvaa pihan perällä muun kasvillisuuden keskellä, lähellä karviaispensaita ja muita viinimarjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta ja niistä tehdään mehua.

VIINIMARJA 5: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman matalampi, rehevä ja villiintynyt pensas. Kohtuullisen paljon punaisia, pieniä marjoja. Tekee kohtuullisen hyvin satoa. Pensas kasvaa muun kasvillisuuden keskellä, lähellä karviaispensaita ja muita viinimarjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta ja niistä tehdään mehua.

VIINIMARJA 6: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman isompi, rehevä ja villiintynyt pensas. Jäljellä jokusia punaisia, pieniä marjoja. Tekee kohtuullisen hyvin satoa. Pensas kasvaa pihan perällä muun kasvillisuuden keskellä, lähellä karviaispensaita ja muita viinimarjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta ja niistä tehdään mehua.

VIINIMARJA 7: Punainen viinimarja

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Hieman isompi, rehevä ja villiintynyt pensas. Osa lehdistä on alkanut jo hieman punertamaan. Ei jäljellä marjoja. Tekee yleensä kohtuullisen hyvin satoa. Pensas kasvaa pihan perällä muun kasvillisuuden keskellä, lähellä karviaispensaita ja muita viinimarjapensaita.
- Käyttö: Marjoja syödään suoraan pensaasta ja niistä tehdään mehua.

HAIKOSEN PUUTARHA, LÄNSI-SÄKYLÄ
Haastateltu 7.8.2024: Mervi Haikonen

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: omenapuu 6 kpl.

Pihan muita vanhoja kasveja: köynnöskuusama, sinivuokot.

Länsi-Suomen Sokeritehdas perustettiin 1950 ja tehdas käynnistyi 1953. Myös Mervi Haikosen (s. 1952) isä tuli 1950-luvun alussa töihin tehtaalle ja tämän myötä koko perhe muutti alueelle. Talon tontti on ostettu tehtaan maista ja itse talo on valmistunut 1955. Se sijaitsee ensimmäisellä tehtaan lähiympäristöön rakennetuista työväen asuntoalueista. Mervi on asunut talossa kolmevuotiaasta asti koko ikänsä.

Arkkitehti teki suunnitelman koko alueelle jota rakennettiin samoihin aikoihin. Suunnitelmaan oli tarkkaan merkitty mihin puut ja pensaat istutetaan, ja oli hyvin tarkkaa, mitä pihalleen sai rakentaa. Esim. aitaa ei saanut rakentaa ilman lupaa. Tontti on kivinen ja rakennusvaiheessa oli iso työ poistaa siltä kivet. Alue on ns. myllynkivialuetta, siellä valmistettiin myllynkiviä. Mervin isä löysi metsästä yhden myllynkiven, jonka hän toi pihakoristeeksi.

Mervillä on hyvät muistot tehtaan ensimmäisestä toimitusjohtajasta Pentti Perttulista. Luonto oli johtajalle tärkeä ja se näkyi myös alueen kehittämisessä. Hän mm. kierrätti tehtaan vieraita Mervin kotialueella ja kehui tätä alueen kauneimmaksi.

Tehtaalaisten yhteisöllisyys oli voimissaan ja harrastustoiminta oli aktiivista. Lapsille järjestettiin mm. kesä- ja talviolympialaisia ja tehdas ylläpiti hiihtolatua. Kun lapset olivat talven aikana hiihtäneet tietyn matkan, tehdas järjesti heille retkiä. Se myös tarjosi tilat partiolle (partiokolo) sekä järjesti naisille ”Kotijoukot”-toimintaa, jossa mm. kudottiin mattoja ja askarreltiin.

Perheeseen kuului isä, äiti ja viisi lasta. Isän lisäksi myös Mervi, hänen äitinsä ja osa sisaruksista olivat jossain vaiheessa tehtaassa töissä. Erityisesti Mervin äiti oli innostunut puutarhanhoidosta, eläkkeelle jäätyään myös isä innostui siitä. Myös lapset osallistuivat puutarhatöihin, kuten kitkentään, sadonkorjuuseen ja haravointiin. Äiti kuoli 12 vuotta, isä 17 vuotta sitten. Nyt Mervi asuu talossa yksin ja puutarhan hoito on käynyt hankalaksi. Naapurissa asuva veli perheineen käy onneksi auttamassa pihatöissä.

Puutarhan tuotteet käytettiin itse. Pihassa on aiemmin ollut omenapuiden lisäksi iso peruna-, kasvi- ja mansikkamaa, sekä vadelma- ja marjapensaita ja raparperia. Näitä ei enää ole jäljellä. Myös syreenipuskat on pistetty pois.

Mervi muistaa, että pihan omenapuiden rungon ympärille oli tapana jättää multainen pyöreä, ehkä noin metrin levyinen alue. Mervi myös muistelee, että äiti säilöi pihan omenoita reksaamalla eli umpiomalla erityisellä painekattilan tyylisellä kattilalla. Omenat kuorittiin ja lohkotiin, kuumennettiin kattilassa ja säilöttiin vielä lämpiminä lasisiin umpiotölkkeihin.

Pihan omenapuita on monta vuotta kiusannut muumiotauti. Omenoiden päällä myös kasvaa pientä rupea, mutta tämä ei haittaa niiden käyttöä.

Puutarhan vanhan Huvitus-puun punertavaposkisia omenoita.

OMENAPUU 1: Huvitus

- Alkuperä: Omenapuu on peräisin aivan 1960-luvun alusta, arviolta vuodelta 1961 tai 1962. Sen on lahjoittanut Länsi-Suomen Sokeritehdas. Asukkaat saivat valita haluamansa puut ja niiden lukumäärän. Alunperin puita oli tontilla 25, nyt vanhoja puita on jäljellä 6.
- Kuvailu: Melko siro, iso puu, jonka latvusto levittäytyy sivuille. Puussa on punertavia, osin vielä raakoja omenoita. Maku ei ole enää sama kuin 30-vuotta sitten: ei ole enää niin aromikas, ovat ”mauttomampia”. Omenat ovat parhaimmillaan puolikypsinä, sillä ne menevät äkkiä huonoksi. Huvitus kukki tänä vuonna hyvin ja siitä on tulossa kohtuullinen sato, muut omenapuut kukkivat huonosti. Kasvaa talon takapihan puutarhassa, keskellä pihaa.

- Käyttö: Huvitukset ovat parhaimmillaan syöntiomenoina ja vispipuurossa. Niitä käytetään myös kiisseliin ja hilloihin, sekä tehdään tuoremehua mehuasemalla. Mervi myös pakastaa omenoita: omenat kuoritaan ja lohkotaan, laitetaan kattilaan veden ja sokerin kera, annetaan vähän pehmentyä ja pakastetaan liemellä tai ilman. On hyvää mm. kaurapuuron päällä. Isommista omenoista tehdään lisäksi kauraomenapaistosta.

OMENAPUU 2: Huvitus

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, rehevä puu. Runko kasvaa hieman vinoon. Osa oksista tulee miltei maahan asti koska ne roikkuvat raskaina omenoista. Runsaasti punertavia, osin vielä raakoja omenoita. Maku ei ole enää sama kuin 30-vuotta sitten: ei ole enää niin aromikas, ovat ”mauttomampia”. Omenat ovat parhaimmillaan puolikypsinä, sillä ne menevät äkkiä huonoksi. Puu kukki tänä vuonna hyvin ja siitä on tulossa erittäin runsas sato. Kasvaa talon takapihan puutarhassa, lähellä tietä.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

OMENAPUU 3: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, rehevä puu, jolla on kaksihaarainen runko. Kohtalaisesti punertavia, osin vielä raakoja omenoita. Syysomenia. Kukki tänä vuonna huonosti, puusta on tulossa kohtuullinen sato. Kasvaa talon takapihan puutarhassa.
- Käyttö: Punakanelista tulee hyvää mehua, siitä tehdään tuoremehua mehuasemalla. Ennen ne on viety kokonaisina kellariin, nyt Mervi pakastaa omenoita: omenat kuoritaan ja lohkotaan, laitetaan kattilaan veden ja sokerin kera, annetaan vähän pehmentyä ja pakastetaan liemellä tai ilman. Isommista omenoista tehdään lisäksi kauraomenapaistosta.

OMENAPUU 4: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, rehevä puu. Runko kasvaa hieman vinoon, puu kaartuu enemmän toiselle sivulle. Osa oksista roikkuu miltei maassa asti. Kohtalaisesti punertavia, osin vielä raakoja omenoita. Syysomenia. Kukki tänä vuonna huonosti, puusta on tulossa kohtuullinen sato. Kasvaa talon takapihan puutarhassa.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 3.

OMENAPUU 5: Syysviiru

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso ja rehevä puu. Puussa on kohtalaisesti vihreitä, osin vielä raakoja omenoita, jotka ovat kooltaan hieman isompia. Kukki tänä vuonna huonosti, puusta on tulossa kohtuullinen sato. Puu kasvaa talon takapihan puutarhassa.
- Käyttö: Omenoista tehdään hilloa ja mehua, tuoremehua mehuasemalla). Niitä syödään sellaisenaan. Mervi myös pakastaa omenoita. Isommista omenoista tehdään lisäksi kauraomenapaistosta.

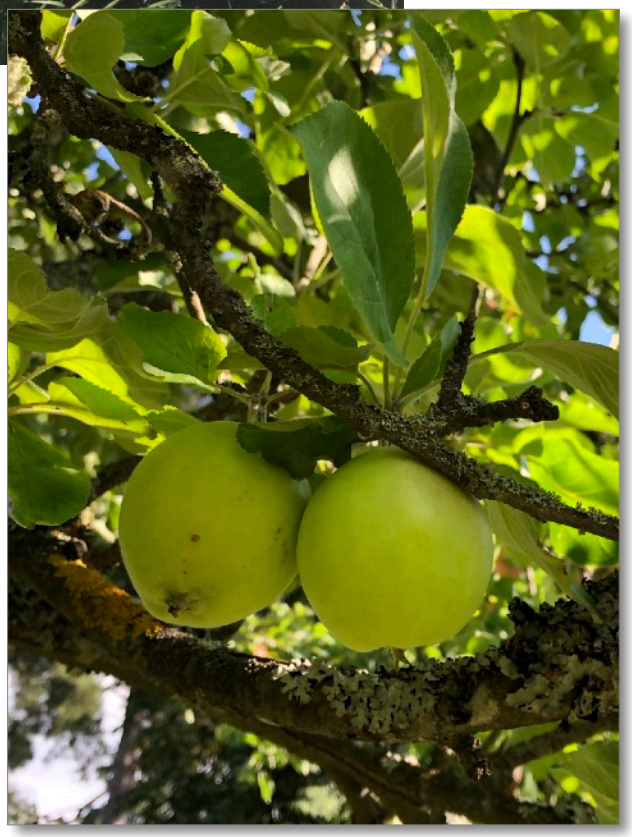

OMENAPUU 6: Åkerö

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso ja monihaarainen puu, jossa on jonkin verran vihertäviä, osin vielä raakoja omenoita. Maku makea, lievästi hapan. Talviomenalajike. Kukki tänä vuonna huonosti, puusta on tulossa vähemmän satoa. Kasvaa talon takapihan puutarhassa.
- Käyttö: Tehdään mehua, tuoremehua mehuasemalla. Tehdään myös hilloa. Ennen omenat on viety kellariin, nyt Mervi pakastaa niitä. Isommista omenoista tehdään lisäksi kauraomenapaistosta.

EELAN PUUTARHA, PYHÄJOKI
Haastateltu 15. ja 17.7.2024: Riikka Eela

Kartoitetut vanhat hyötykasvit: karviainen 1 kpl, kriikunapuu 1 kpl, omenapuu 7 kpl, puutarhasuunnitelma.

Pihan muita vanhoja kasveja: akileija, varjolilja, ruusu Minetti, juhannusruusu, ruusu (laji tuntematon), pähkinäpensaat. Pihapiirissä siellä täällä kasvaa myös villiintyneitä viinimarjapensaita ja raparpereja.

Eelan tila on ollut 1500-luvulta asti samalla suvulla. Alunperin päärakennus sijaitsi samalla tontilla eri paikassa, se on jo purettu. Nykyinen päärakennus valmistui vuonna 1938. Pihapiirissä on myös muuta vanhaa rakennuskantaa kuten luhtiaitta. Riikka Eelan isoäiti Elli Eela (os. Peltopihko) tuli Loimaalta Peltopihkon talosta Eelan tilan emännäksi. Pariskunnalla oli kolme 1930-luvulla syntynyttä lasta, Riikan isä on syntynyt vuonna 1933. Ennen naimisiin menoaan Elli oli käynyt Jokioisten puutarhakoulun; kenties siksi myös puutarhasuunnitelman teettäminen tontille kiinnosti.

Tila on nykyisin Riikan kesäpaikkana ja hän hoitaa pihaa & puutarhaa. Riikka on innokas puutarhaharrastaja, jolle myös visuaalisuus on tärkeää. Paikka on aina ollut hänelle tärkeä, ”se” koti. Lapsuudessa he muuttivat paikkakunnalta toiselle isän työn perässä, mutta Pyhäjoen talo oli heille aina eräänlainen keskuspaikka ja siellä käytiin usein. Riikan isä osti tilan vanhemmiltaan 1975 Riikan ollessa 5-vuotias. Ensimmäiset vuodet talossa vietettiin vain viikonloput, Riikan ollessa 8-vuotias perhe muutti tilalle asumaan. Tätä ennen perheellä oli rannassa kesämökki.

Puutarhasuunnitelman on laatinut Heikkilä (etunimi epäselvä, kenties Kaino). Siihen numeroiduista kasveista ei ole tallessa erillistä lajilistaa. Eelan tilalle on valmistunut uusi päärakennus 1938 ja puutarhasuunnitelma on tältä ajalta. Puutarha ei ole ikinä ollut yksi yhteen samanlainen suunnitelman kanssa. Esim. suunnitelmassa näkyvää vinoa polkua ei ole koskaan toteutettu, ja istuskelualue on käytännössä muodostunut talon eteen sisäpihan puolelle, jossa oli keinu. No. 9 on ollut mahdollisesti nyt jo hävitetty siperianherne, no. 6 koivut ja no. 19. kirsikkapuut. No. 20-21 paikalla on ollut todellisuudessa kanala.

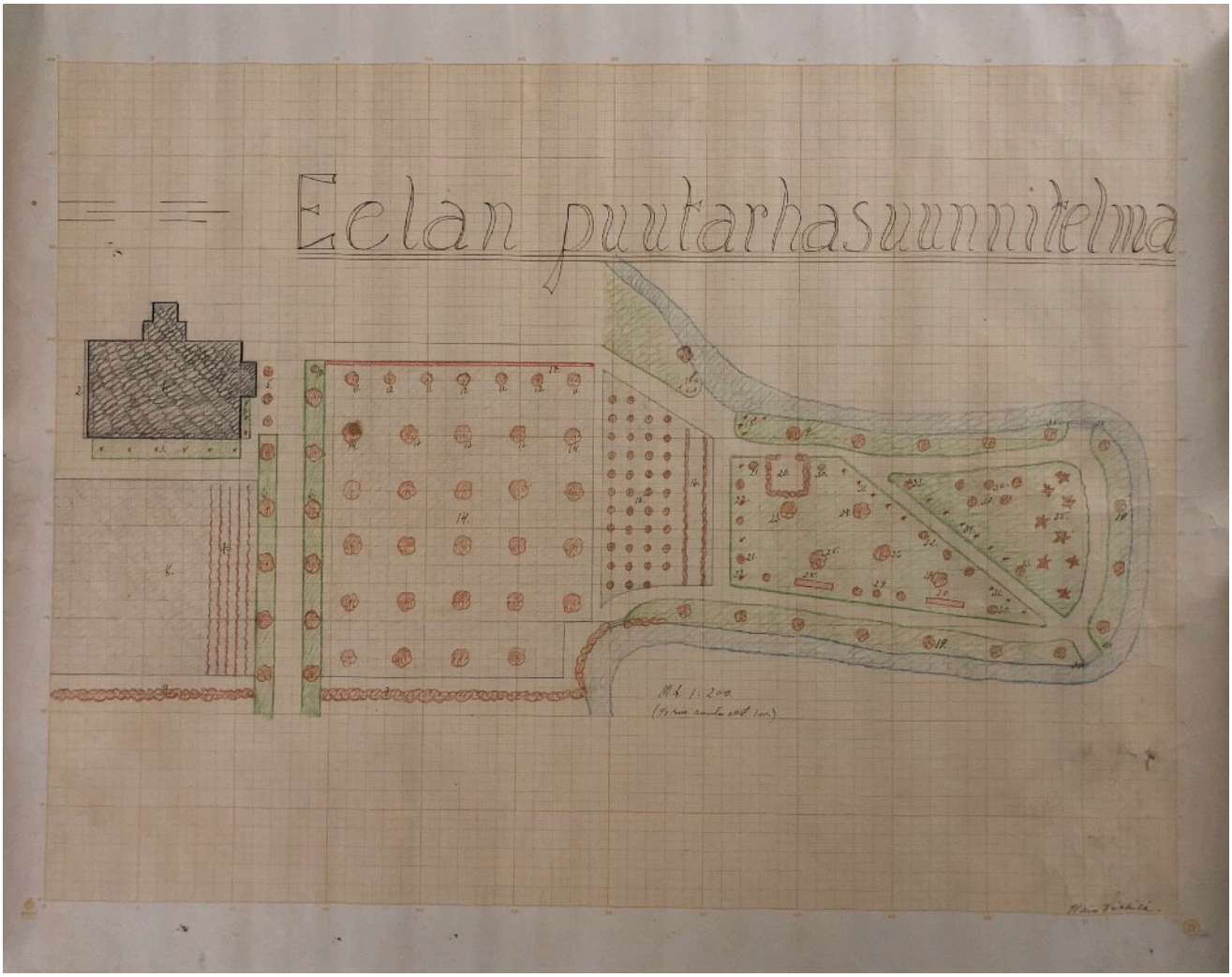

Eelan tilalle 1930-luvun lopulla laadittu puutarhasuunnitelma.

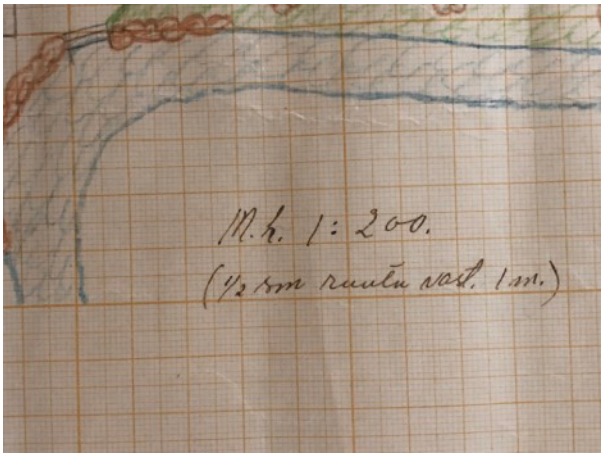

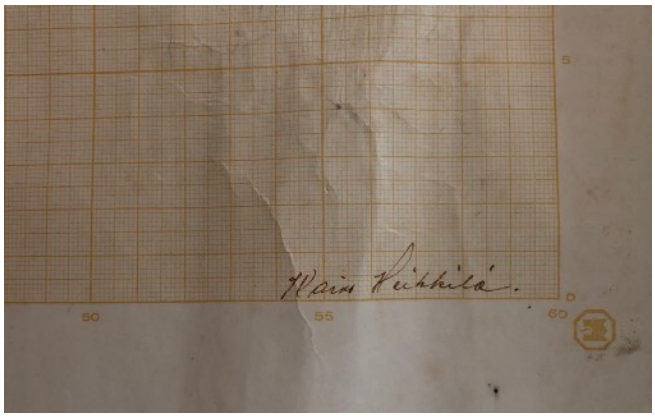

Sota on ohi, koska Eppa (Riikan isä, kaikkein taaimpana) on jo aika iso poika, ja Eelaan on ostettu tanskandoggi Milla (Miranda of Mayflower) jota taluttaa Esko. Kaikki Eelan vanhat kuvat: Eelan kotialbumi.

Harjuksen istutusta Pyhäjokeen keväällä 1961. Istuttajina emäntä Elli Eela ja E. Mäntyranta. Taustalla näkyy nykyisen grillikatoksen paikalla ollut kanala.

Jokiranta on ollut tärkeä elementti. Suunnitelmaan merkityt jokirannan portaat ovat olleet erittäin tärkeä paikka, istuskelualue, joka näkyy puutarhasuunnitelman ”omenatarhan” oikeassa alakulmassa, joen mutkassa. Paikasta on olemassa myös maalaus.

Riikan isovanhemmat (eli mamma ja pappa) Elli ja Osvaltti Eela jokirannassa Luukelan puolelta kuvattuna.

Istuskelualue heinäkuussa 2024.

Kuva on otettu Eelan päärakennuksen edessä sijainneella oleskelualueella, rakennus näkyy taustalla. Riikan isovanhemmilla oli tapana silloin tällöin "herraskaisesti" vain istuskella puutarhassa esim. kahvia juoden, mikä ei ollut kylällä yleisesti tapana (ihmisiä ei yleensä näkynyt vain oleskelemassa pihoillaan).

OMENAPUU 1: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Puu on istutettu arviolta 1940-luvulla, ja se on oletettavasti puutarhasuunnitelman ”omena-/hedelmätarhassa” näkyviä puita.
- Kuvailu: Erittäin vahvasti vinoon kasvava, muuten suora runko. Runsaslehtinen, puussa on paljon raakoja pohjaväriltään vihreitä, osin punaisia omenoita. Omenat ovat maultaan sellaisia, että käyvät syöntiomenoiksi. On äärimmäisen hyväsatoinen puu. Sitä leikataan harvoin, kertojen välillä saattaa olla vuosiakin. Kasvaa alueella joka on merkitty suunnitelmassa no. 11-14.
- Käyttö: Tehdään hilloa, piirakkaa ja mehua. Suvulla on tilan kahdella pellolla omenanviljelyä, ja nykyään myös osa vanhojen puiden omenoista myydään Paraisille mehustamoon.

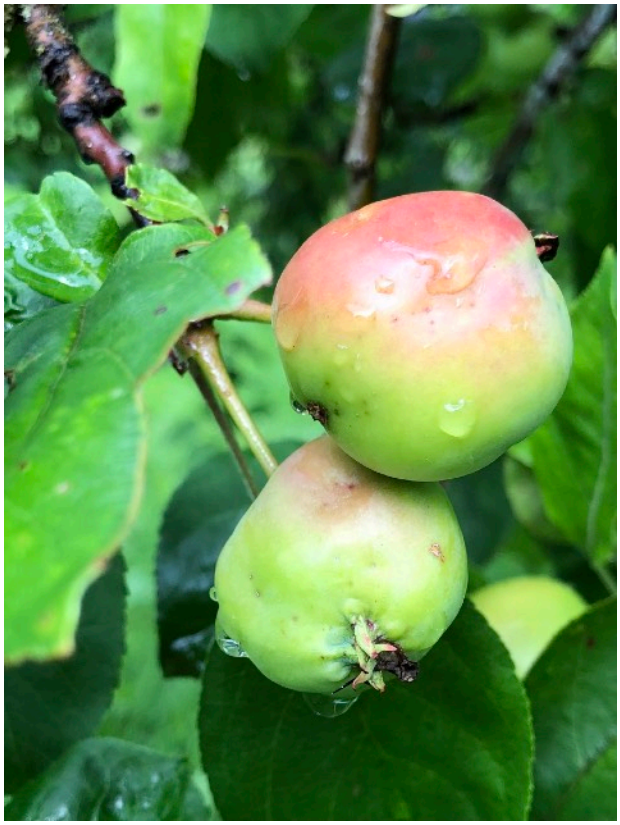

OMENAPUU 2: Lajike tuntematon, mahdollisesti kaneliomena

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso, kaksihaarainen puu, jonka haarat kaartuvat voimakkaasti sivuille. Runsaslehtinen, puussa on paljon raakoja vihreitä omenoita. Omenat ovat maultaan sellaisia, että käyvät syöntiomenoiksi. On äärimmäisen hyväsatoinen puu. Sitä leikataan harvoin, kertojen välillä saattaa olla vuosiakin. Kasvaa alueella joka on merkitty suunnitelmassa no. 11-14.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

OMENAPUU 3: Punakaneli

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Iso puu, runko on hieman vino. Runsaslehtinen, oksien ja lehtien massa kaartuu enemmän toiselle sivulle. Puussa on paljon raakoja vihreitä, osin hieman punertavia omenoita. Omenat ovat maultaan sellaisia, että käyvät syöntiomenoiksi. On äärimmäisen hyväsatoinen puu. Sitä leikataan harvoin, kertojen välillä saattaa olla vuosiakin. Kasvaa alueella joka on merkitty suunnitelmassa no. 11-14.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

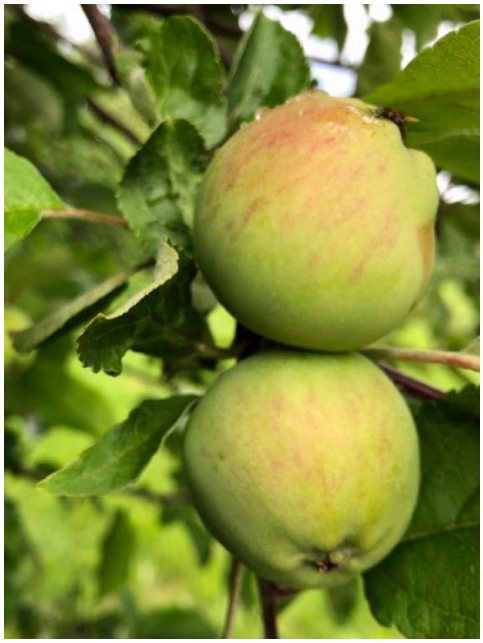

OMENAPUU 4: Lajike tuntematon, sekoitus jossa puusta puolet on Antonovkaa, puolet muuta talviomenaa

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Melko iso puu, runko on suora ja jykevä. Runsaslehtinen, puussa on paljon raakoja vihreitä omenoita. Omenat ovat maultaan sellaisia, että käyvät syöntiomenoiksi. On äärimmäisen hyväsatoinen puu. Sitä leikataan harvoin, kertojen välillä saattaa olla vuosiakin. Kasvaa alueella joka on merkitty suunnitelmassa no. 11-14.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

OMENAPUU 5: Siemenestä kasvanut puu

- Alkuperä: Oletettavasti siemen on peräisin talon vanhoista omenapuista. Vanhat omenapuut on istutettu arviolta mahdollisesti 1940-luvulla.
- Kuvailu: Melko iso puu, jonka latvusto levittäytyy sateenvarjomaisesti sivuille. Maassa rungon ympärillä kasvaa muuta kasvillisuutta. Runsaslehtinen, puussa on paljon raakoja vihreitä omenoita. Pahanmakuisia omenoita, mutta puu on säästetty lintupuuna koska linnut tuntuvat viihtyvän siinä. Puu sijaitsee talon vierellä, päädyssä, joka on puutarhasuunnitelmassa alue no. 2.
- Käyttö: Ei käytetä.

OMENAPUU 6: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Latvusto on vahvasti toispuoleinen. Runsaslehtinen, puussa on paljon raakoja vihreitä omenoita. Omenat ovat maultaan sellaisia, että käyvät syöntiomenoiksi. On hyväsatoinen puu. Puuta leikataan harvoin, kertojen välillä saattaa olla vuosiakin. Puu sijaitsee talon vierellä, päädyssä, joka on puutarhasuunnitelmassa alue no. 2.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

OMENAPUU 7: Lajike tuntematon

- Alkuperä: Sama kuin omenapuulla no. 1.
- Kuvailu: Muhkea puu, jonka oksat tulevat matalalle. Runsaslehtinen, puussa on erittäin paljon raakoja vihreitä omenoita jotka kasvavat ”ryppäissä”. Omenat ovat maultaan sellaisia, että käyvät syöntiomenoiksi. On erittäin hyväsatoinen puu. Puuta leikataan harvoin, kertojen välillä saattaa olla vuosiakin. Puu sijaitsee talon vierellä, päädyssä, joka on puutarhasuunnitelmassa alue no. 2.
- Käyttö: Sama kuin omenapuulla no. 1.

KRIIKUNAPUU

- Alkuperä: Puu on vanha, alkuperästä ei varmaa tietoa. Puu saattaa olla pihapiiriin 1940-luvulla istutettujen kasvien villiintynyt jälkeläinen tai vielä vanhempaa perua.
- Kuvailu: Runsaslehtinen, melko korkea puu, jossa on jokusia kuivia oksia. Luumut ovat maultaan melko makeita. Satoisuus vaihtelee vuosittain: toisina vuosina satoa tulee runsaasti, toisina ei melkein ollenkaan. Kasvaa talon päädyn puutarhassa, aivan tontin rajalla naapuritalon vieressä.
- Käyttö: Syödään suoraan puusta, tehdään hilloa.

KARVIAINEN

- Alkuperä: Pensas on vanha, alkuperästä ei ole varmaa tietoa. Se saattaa olla puutarhasuunnitelman aikaisia kasveja tai vielä vanhempaa perua.
- Kuvailu: Runsaslehtinen, rehevä pensas. Matala ja leveä, kasvaa muun kasvillisuuden keskellä. Kohtuurunsaasti raakoja, kypsänä maultaan makeita marjoja. Melko satoisa pensas. Kasvaa talon päädyn puutarhassa, aivan tontin rajalla naapuritalon vieressä puskien keskellä.
- Käyttö: Marjat syödään suoraan sellaisenaan. Karviaiset olivat erityisesti Riikan isän herkkua.

YLÄNEEN PUUTARHAKOHDE

<u>Yläneen kirkonkylän kansakoulun puutarha</u>
Haastateltu 27.5.2024: Jouko Pitkänen ja Seija Kero

Jouko ja Seija os. Pitkänen tulivat toukokuun lopun helteessä 2024 Luontokapinettiin muistelemaan Kirkonkylän kansakoulun, nykyisen Luontokapinetin, puutarhaa. Kertomus alkaa 1950-luvun viime vuosilta, kun Pitkäsen siihen aikaan kuusilapsinen perhe muutti Karinaisista Yläneelle: äiti Enny alkuun kotiäidiksi ja isä Tauno yläluokkien 5 ja 6 opettajaksi. Enny toimi sittemmin myös kansalaisopiston opettajana. Alaluokkien ja keskiluokkien opetukselle ja opettajille oli omat rakennuksensa. Nuoremmat sisarukset aloittivat Kirkonkylän kansakoulussa. Alakoulun opettaja oli silloin Liisa Oksanen ja keskiluokkien opettaja oli Sirkka-Liisa Salmi.

Jouko Pitkänen ja Seija Kero (os. Pitkänen) entisen kirkonkylän kansakoulun puutarhassa toukokuussa 2024.

Jouko ja Seija olivat jo sen verran isoja, että aloittivat syksyllä oppikoulun käynnin seurakuntatalossa ja Kuntolassa. Uuden koulun perustuksia varten tehtiin vasta räjäytyksiä: rakennustöitä saattoi seurata pellon yli.

Yläkoulun rakennuksessa oli luokkahuone, eteinen ja välieteinen, joka toimi isän kansliana. Sieltä veivät raput vinttiin ja ovi opettajan asuntoon. Opettajan asunnossa oli tyttöjen huone ja poikien huone ja olohuone, missä äiti ja isä nukkuivat. Neliöitä oli vaikka kuinka paljon. Puutarhaan päin oli olohuoneen ikkuna ja poikien huoneen ikkunat.

Jouko: Joskus tuli liian myöhään oltuu ulkona, ni siitä ikkunasta kiipeilin salaa sisälle. Ja isähän siinä odotti.

Toisella puolen koulurakennusta oli yleinen koulunpiha, toisella puolen puutarha, joka oli opettajan perheen yksityistä aluetta. Puutarhaa ympäröi aita, jossa oli portti.

Jouko: Se oli ihan meidän perheen käytössä. Sitten Salmilla oli oma. Mutta oliko Oksasella puutarhaa, se on ihan kalliollla?

Seija: Puutarha oli rehevä, kun tultiin tänne. Se oli ihan hämmästys minulle. No olihan siellä Kuusankoskellakin mahtava puutarha.

Jouko: Mutta Kyrössä ei ollut.

Seija: Oli siellä joku pieni palsta, että sai kasvimaata laittaa. Mutta kanoja täällä ei ollut, niin kuin äidillä oli edellisessä paikassa.

Jouko: Kun tultiin, niin täähän oli aika hoitamaton, ainakin tuo osa, tuo laita (etäänpänä tiestä), siellä oli vadelmaa tosi tiuha kasvusto.

Seija: Meillä oli tieto, että edellinen opettaja oli kuollut toukokuussa, joten se oli ollut ilmeisesti hoitamaton siitä asti syksyyn, mutta se oli hyvin perustettu ja monipuolinen, kun se perattiin. Siihen liittyi minulla aluksi vähän sellainen kuoleman kammon tunne. Mutta se kyllä tuotti, vai muistanko mä sitä aikaa, kun sitä jo hoidettiin.

Jouko: Mä muistan sen siitä niin hyvin, kun siellä tuli koluttua, ni näin punarinnan, joka siihen aikaan oli harvinainen lintu. Nykyäänhän sitä on vaikka kuinka paljon. Kun mä menin sanomaan sitte koulussa opettajalle, että meillä on siellä punarinta, ni se piti mua valehtelijana! Sehän on tollasissa tieheiköissä, ja kun katto alhaalta, ni sieltä näki hyvin kasvuston alta pitkällekin. Sieltä näki kun se puikkelehti.

Kasvitarhaa hoiti äiti, isä myös, isän johdolla.

Jouko: Isällä ei ollu vielä noita selkäongelmia, isä oli reipas mies.

Seija: Sillohan oli seminaarissakin toki heidät aiheesta perehdytetty, kuinka sitä hoidetaan. Ei isä hoitanut pääasiassa, hän johti hoitoa, hänellä oli tietotaito siitä. Kyllähän mekin (lapset) sitä tehtiin, kun kehotettiin.

Omenapuita oli puutarhassa enemmän kuin nyt.

Jouko: Mehän tiedetään lajikkeetkin: Valkea kuulas, Åkerö, Antonovka, Punakaneli.

Seija: Luultavasti myös Huvitus. Mä muistan, kun mä eka kerran maistoin, se oli jonkinlainen pettymys: vetinen, jauhonen ja vähän mauton.

Jouko: Se oli talvilaatu se Antonovka. Sitä säilöttiin kellariin. Muistan kun sitä piti niin varovasti laittaa erikseen hyllylle.

Seija: Varovasti käsitellä. Ja sitten sitä säilöttiin myös sillä tavalla, kun oli hyvä puolukkavuosi, että puolukkasurvokseen. Pestiin ne Antonovkat ja otettiin siemenkota pois sillä siemenporalla ja sitte upotettiin sinne puolukkasoseeseen ja pantiin kellariin. Talvella saatiin niitä omenoita ja ne oli kivan punasia. Ja luumupuita oli vaikka kuinka paljon. Sinistä luumua. Äiti oli kova säilömään. Kun luumuja tuli paljon, tehtiin luumusosetta. Omenasosetta veivattiin myllyllä ja päälle pantiin vahasuojus ja mehuja keitettiin.

Kirsikkaa Seija ei muista. Puutarhan laitamilla, ehkä toisen opettajan puolella, kasvaa nyt kirsikkaa.

Seija: Marjapensaita oli. Vadelma oli hyvä, se oli joku jalo. Lapselle isoja ja korkeita kävellä siellä välissä. Karviaisia oli myös.

Jouko: Oli, täällä päässä karviaisia (tien puoleisessa päässä). Oli myös juuresmaita. Ja ittekin pistin lapsellisuuttani kerran perunoita. Maa oli melkeen jäässä, mulle tulee varhaisperunoita. Mutta eihän ne lähteneet itämään. Muistan se paikankin hyvin.

Seija: Kyllä, isossa perheessä oli tämä kaikki tervetullutta. Suoraan puutarhasta pöytään. Jouko ei oikein muista, miten lapset auttsoivat puutarhassa: Mutt sen mä tiedän, että olen osallistunut omenoiden ottamiseen varovasti sillä jatkovarrella, missä on se koura. Mulla ei ole niistä talkoistakaan mitään muistissa, kun ne on ollu pakotettuja. Vanhimpana lapsena on varmaan jonkinlainen työvelvote ollu.

Seija: Varmaan marjojen keräämisessä ollaan oltu mukana ja kastelemassa. Kyllä siellä on ollut esimerkiksi ruohosipulia, äiti on pyytänyt kesken ruuanlaiton, että käypä hakemassa sieltä, ”yks nyyhkäsy”. Ja varmaan on ollu persiljat ja tillit ja tämmöset. Mutta sitä mäen muista, olisko ollu porkkanaa.

Jouko: Kun mää muistelen, että olisin joutunu niitä joskus harventamaan. Tossa oli jotain ryytimaata, missä se minun perunakokeilunikin oli.

Seija: Salaattia varmaan oli. Äiti oli Länsi-Uudeltamaalta. Siellä oli, niin hän ainakin kuvas, niin edistyksellistä. Julinin kartanonomistajien ansiosta, kun niille annettiin kaikille sinne niille työntekijöille asunnot ja palstat, missä ne sai viljellä. Et hänellä oli, ei ollu tällasia omenapuita ja muita. Mä muistan palsternakastakin äiti puhui ja piparjuuresta, mutta oliko ne hänellä siellä Fiskarilla vai täällä. Mutta salaattia oli. Kun äiti valmisti salaatin, hän laittoi siihen keitettyä kananmunaa paloteltuna.

Vettä saatiin kantovetenä kaivosta.

Seija: Lisäksi kaivolle pumpun alle oli nostettu saavi, jonka alaosassa oli reikä ja letku, jota pitkin vettä johdatettiin kauemmas, saunallekin?

Jouko: Se oli ihan tien vieressä, misä nyt on pilarituijat. Siinä oli postilaatikko ja kaivo. Siitäkin löytyy dokumentteja kaitafilmeistä.

Seija: Se kaivo pilaantu kahteen kertaan, kun joku oli laittanut siihen ulostetta, se oli ensimmäinen katastrofi. Ja toinen oli tää suola, maantiesuola.

Jouko: Tekivät semmosen ison kasan, hiekotusvaraston. Ja talvella laittoivat suolaa, ettei se mene jäähän. Ja se pilas sen. Ja sitten ei mennykkä kauaa, kun tänne räjäyteltiin tuo kunnon vesi ja viemäri. Sillon mekin saatiin sisävessa.

Seija: Sillon tehtiin remonttia muutenkin. Se remontti oli kyllä luvassa jo ennen kun me muutettiin. Meillähän oli mukavuudet aikasemmin. Täällä oli ulkovessat, ja pihan yli pimeellä ja illalla huussiin.

Jouko: Potta oli kova sana siihen aikaan. Lämmitys oli miellä kaakeliuunilla. Myös luokkahuoneet. Ja keittäjät kuskas puut ja vedet. Meidän piti tietysti omat vedet pumpata.

Seija: Meidän piti omat vedet pumpata ja lämmityspuut kantaa. Meillä oli kantovuorolista seinällä.

Keittäjät eivät käyttäneet puutarhan tuotteita.

Jouko: Puutarha oli ihan yksityinen. Mitä nyt omenavarkaita. Koira, mikä meillä oli, oli tavallaan minun, karjalan karhukoira nimeltään Reku. Tossa oli aita, ja sit siinä oli vielä semmonen korkeempi kanaverkkoaita, juurikin varkaita varten. Ja silti sieltä yritettiin aina tulla. Ni me kehitettiin semmonen systeemi, että tonne vintin ikkunaan laitettiin semmonen iso valonheitin ja koirankoppi tonne noin, ja sieltä tuli johto meidän asunnon yhteen pistorasiaan. Ja sitte kun koira haukahti ni pantiin töpseli seinään, ni se valasi koko puutarhan. Heti kun koira haukahti, ni äkkiä töpseli seinään!

Seija: Vielä siitä, mitä lapset teki. Isä oli tämmönen jämpti komentaja, mutta äiti monissa asioissa sanoi, että olisik sä niin kiltti, että tekisit ton ja ton. Äiti oli kyllä innostunut tästä puutarhasta. Hän kuitenkin siitä ruuanlaitosta vastasi. Mukava tervetullut lisä tän muuton myötä. On ollu ruokkimista, ja hankala siihen aikaan saada tuoretta. Ei kaupoistakaan saanu sillä tavalla, kun täällä maalla ihmisillä oli omasta takaa.

Puutarhassa oli hyötykasvien ohella kukkia.

Seija: Vanhastaan oli kukkia, jotain liljoja, varjoliljoja, ja keväällä oli kevätesikkoa. Oli varmaan keisarinkruunuaki.

Jouko näyttää puhelimesta kuvia, jotka on otettu puutarhassa. Kuvat olettiin yleensä kun jotain tapahtui puutarhan etäämpänä tietä olevassa osassa talon kulmalla, jos vaikka oli vieraita.

Seija: Käytiin puutarhassa ja otettiin kuvia, aina tätä seinää vasten. Siellä oli joku penkki. Ja sitte siellä oli sellanen ihmeellinen pömpeli, joka näkyy meidän ylioppilaskuvassa. Puusta rakennettu, irtonainen pieni kupolin muotoinen rakennelma, kuin joku kaivon koriste. Se oli irrallinen. Tossa näkyy sitä villiviiniäkin, joka peitti ikkunat. Me päästiin yhtä aikaa ylioppilaaksi, kun Jouko odotti minuu vuoden. Villiviini oli upea kyllä. Kun meillä oli ne minun ja mieheni häät elokuun alussa täällä, niin ne oli sillon ihan oranssia ja keltasta ja punasta, koko toi päätyikkuna tuolla. Ja kivijalan koloihin teki talitiaiset pesiä. Ja muistan, kun meillä oli sellaset lemmikit kun Tipi ja Tintti, kaks talitiaisen poikasta, joita me ei sitten osattu oikeen hoitaa. Annettiin niille, kun ne oli TALItinttejä, annettiin kookosrasvaa, ja ne kuali. Ne oli siis sellasia, mitkä oli pudonnu pesästä. Kyllä sinne jäi sitten niitäkin, jotka sai elää. Siinä kivijalassa oli semmosta koloa.

Seija näyttää kivijalasta koloa, jossa talitintit pesivät.

Jouko: Jossain omenapuussa oli myöskin räkättirastaan pesiä. Mut semmonen, mikä on erikoista, juurikin tossa kun on toi tie alla, ni siinä oli isoja haapoja, mitkä on kaadettu nykyään jo, oli havaintoja liito-oravasta. Eihän siitä ole kuin muutama metri tähän, mutta en mä tässä koskaan nähny. Puutarha rajottu tohon, missä se nyttenkin on.

Myös Kappelniitussa on ollut liito-oravia, sielläkin lapset leikkivät.

Jouko: Se oli kyllä ainakin meillä pojilla ihan jatkuvassa käytössä. Siällä oltiin käpysotaa ja jotkut hajotti räkättirastaan pesiä.

Seija: Juu, ja tytöt itki.

Jouko: Kappelniitty oli erittäin suuressa käytössä.

Seija: Vastapäiseessä mäessä paljo laskettiin suksilla mäkeä. Ja tästä lähdettiin hiihtoretkelle sinne suon yli, missä on toisessa päässä iso siirtolohkare. Onko se Isosuo? Sinne mentiin ja paistettiin makkaraa. Äiti mukaan lukien hiihteli mukana ja pienetkin pääsi siinä hänen edessään. Ja äiti oli ommellu hiihtopuvut, itselleenkin.

Jouko: Äiti teki paljon tekstiilitöitä.

Seija: Äiti oli aivan ihmeellinen, mitä se teki sillä polkusingerillä. Muun muassa makuupusseja aikuisille ja lapsille, kaikille.

Jouko: Niin, ja telttoja.

Seija: Juu, yks ostettiin ja toinen tehtiin. Täähän oli tietysti meille suuri ilonaihe tää Pyhäjärvi. Tultiin sieltä savipeltojen keskeltä.

Jouko: Kyröstä, ei siellä ollut mitään.

Seija: Ni sitte oltiin siellä pehkusuon rannalla telttojen kanssa, kun oli oikeen tällasta hellettä. Oltiin ihan viikkoja. Siellä ne oli ne maakuupussit kivat olemassa. Siitä mulla on sellanen muisto, joka hiukan liittyy puutarhaan, ja siihen meidän varikseen. Kun oltiin siellä rannalla koko perhe, niin minut lähetettiin kauppaan ostamaan jotain pulloon, maitoo vai kermaa vai mitä, ja piti hakee pullo tuolta kellarista. Kaikki oli tietysti lukossa ja mulla oli iso avainnippu, ja mä laitoin sen sinne meidän rapulle. Ja sit kun mä menin sinne kellariin, ni varis oli napannut sen. Kun mä olin liikkunut tuolla kellarin ovilla, se oli huomannut, et täällä ollaan, ja nappas sen, ja lensi. Tien vieressä oli se postilaatikko, se meni sinne. Painava avainnippu suussa, pääsi perille, ja minä juoksin perässä. Ja sit se lentää keittolan katolle, avaimet suussa edelleen. Sitten mä kiipeen sinne keittolan katolle, yksin täällä, ihan hil-

janen koulu kesällä, ei ketään ihmisii missään. Ja sitte, kun mä pääsen sinne, mä huomaan, että se on puussa se varis, ja ei sillä oo enää niitä avaimia. No, ei muuta kun etsimään! Siellä oli myös jotain vadelmia ja sananjalkoja, ja kyllä se sieltä sitten löyty.

Jouko näyttää kaitafilmikuvaa, missä tämä varis kylpee ja tulee Joukon olkapäälle. Kesy varis, poikasesta asti, nimeltään Roope. Roope pääsi jopa lehden sivulle, kun oli lentänyt Valasrannalle uimareiden syötettäväksi. Joku kaveri toi sen pahvilaatikossa pyörän tarakalla kotiin.

Seija: Lähdin Turkuun opiskelemaan 1966 ja menin naimisiin parin vuoden päästä. Kerran vappuna tulimme mieheni kanssa bussilla Turusta ylioppilaslakit päässä yllätyskäynnille tänne ja totesimme ovet lukituiksi ja talon tyhjäksi. Muu perhe olikin kesämökillä! Mutta menimme puutarhaan, sen suojaan kuluttamaan aikaa paluukyytiin asti. Se oli tuttu ja portti aukesi sinne ja saimme etsiä sieltä kevään merkkejä.

”Keskiluokkien koulun” eli ”Kopan koulun” alapuolisessa rinteessä oli myös puutarha. Jouko ja Seija eivät muista oliko alaluokkien opettajalla puutarhaa, maasto on kallioista. Oma puutarha oli siinä päässä niin tiivis, ettei kiinnittänyt huomiota, mitä aidan toisella puolella kasvoi. Juhannusruusua kuitenkin.

Lasiverannalla kukkivat lapsuudessa päivänsinet ruukuissa. Nykyisessä kahvilan takaseinässä posliinikukka täytti koko seinän. Oli myös Yön kuningatar -kaktus, joka kukki yhden kerran, vain yhden yön ajan ja lakastui aamuksi. Totta kai siitä otettiin kuva. Muutossa siitä luovuttiin.

Rinteessä puutarha jatkui noin nykyiseen syreeniin asti. Kun sinne tullaan Seija muistaa: Akileija, keisarinkruunu, valkoinen ja violetti syreeni, siperianhernepensas, valkoinen, punainen ja musta viinimarja, kevätvuohenjuuri, lumimarja, raparperi. Luumupuita, ”puskia” oli samassa puutarhan osassa kuin vadelmaa.

Juureskellari oli talon päädyssä perunoita ja muita juureksia varten. Siitä kuistille päin oli mehu- ja hillokellari, johon sittemmin tuli jotain lämpökeskuksen laitteita. Silloin siellä alkoi kokoontua Seijan johtama Leppäkerttuvartio. Partiolippukunta Yläneen Korpijunkkarit sai puolestaan alkunsa koulun veistoluokasta. Kirkkoherra Antti Haavio oli siinä puuhamiehenä, ja Jouko oli Kettu-vartion johtajana ja myöhemmin lippukunnan johtajanakin, kunnes muutti pois Yläneeltä.

Verannan seinustalla kasvoi humala, josta äiti käytti kukintoja äidin herkkusimaan. Sen veressä oli iso syreenipuska.

Seija: Kun vanhempamme muuttivat Yläneeltä, he perustivat omakotitalonsa viereen puutarhan, jossa oli samoja hyväksi havaittuja omenapuita ja marjapensaita ja yläneläiseltä emännältä saatu erinomainen raparperinalku, jota on jaettu lasten ja lastenlastenkin puutarhoihin. Minun ymmärrykseni ja mieltymykseni puutarhaan on nyt ajatellen peräisin näiltä ajoilta lapsuudesta. Tunne, että sellainen pitää ihmisellä olla. Pala maata, jolle astua, luontoa, jota hoitaa ja josta nauttia.

Kansakoulun puutarhaan olivat helteisenä kevätpäivänä tutustumassa Arimo Helmisaari (vas.), Jouko Pitkänen, Seija Kero ja Sirkku Pihlman, sekä kuvan ottanut Anna Helmisaari.

SATAKUNNAN KULTTUURIRAHASTO

TURUN YLIOPISTO

Luke
LUONNONVARAKESKUS